
This is a reproduction of a library book that was digitized
by Google as part of an ongoing effort to preserve the
information in books and make it universally accessible.

Google™ books

<https://books.google.com>

Informazioni su questo libro

Si tratta della copia digitale di un libro che per generazioni è stato conservata negli scaffali di una biblioteca prima di essere digitalizzato da Google nell'ambito del progetto volto a rendere disponibili online i libri di tutto il mondo.

Ha sopravvissuto abbastanza per non essere più protetto dai diritti di copyright e diventare di pubblico dominio. Un libro di pubblico dominio è un libro che non è mai stato protetto dal copyright o i cui termini legali di copyright sono scaduti. La classificazione di un libro come di pubblico dominio può variare da paese a paese. I libri di pubblico dominio sono l'anello di congiunzione con il passato, rappresentano un patrimonio storico, culturale e di conoscenza spesso difficile da scoprire.

Commenti, note e altre annotazioni a margine presenti nel volume originale compariranno in questo file, come testimonianza del lungo viaggio percorso dal libro, dall'editore originale alla biblioteca, per giungere fino a te.

Linee guida per l'utilizzo

Google è orgoglioso di essere il partner delle biblioteche per digitalizzare i materiali di pubblico dominio e renderli universalmente disponibili. I libri di pubblico dominio appartengono al pubblico e noi ne siamo solamente i custodi. Tuttavia questo lavoro è oneroso, pertanto, per poter continuare ad offrire questo servizio abbiamo preso alcune iniziative per impedire l'utilizzo illecito da parte di soggetti commerciali, compresa l'imposizione di restrizioni sull'invio di query automatizzate.

Inoltre ti chiediamo di:

- + *Non fare un uso commerciale di questi file* Abbiamo concepito Google Ricerca Libri per l'uso da parte dei singoli utenti privati e ti chiediamo di utilizzare questi file per uso personale e non a fini commerciali.
- + *Non inviare query automatizzate* Non inviare a Google query automatizzate di alcun tipo. Se stai effettuando delle ricerche nel campo della traduzione automatica, del riconoscimento ottico dei caratteri (OCR) o in altri campi dove necessiti di utilizzare grandi quantità di testo, ti invitiamo a contattarci. Incoraggiamo l'uso dei materiali di pubblico dominio per questi scopi e potremmo esserti di aiuto.
- + *Conserva la filigrana* La "filigrana" (watermark) di Google che compare in ciascun file è essenziale per informare gli utenti su questo progetto e aiutarli a trovare materiali aggiuntivi tramite Google Ricerca Libri. Non rimuoverla.
- + *Fanne un uso legale* Indipendentemente dall'utilizzo che ne farai, ricordati che è tua responsabilità accertarti di farne un uso legale. Non dare per scontato che, poiché un libro è di pubblico dominio per gli utenti degli Stati Uniti, sia di pubblico dominio anche per gli utenti di altri paesi. I criteri che stabiliscono se un libro è protetto da copyright variano da Paese a Paese e non possiamo offrire indicazioni se un determinato uso del libro è consentito. Non dare per scontato che poiché un libro compare in Google Ricerca Libri ciò significhi che può essere utilizzato in qualsiasi modo e in qualsiasi Paese del mondo. Le sanzioni per le violazioni del copyright possono essere molto severe.

Informazioni su Google Ricerca Libri

La missione di Google è organizzare le informazioni a livello mondiale e renderle universalmente accessibili e fruibili. Google Ricerca Libri aiuta i lettori a scoprire i libri di tutto il mondo e consente ad autori ed editori di raggiungere un pubblico più ampio. Puoi effettuare una ricerca sul Web nell'intero testo di questo libro da <http://books.google.com>

A

951,803

vol. 4

Pamphlets Sainte

858
D20
P

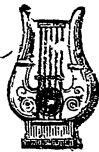
DANTIS ALIGHERII

DIVINA COMOEDIA

LATINIS VERSIBUS

AUCTORE

JOSEPHO PASCALIO-MARINELLIO

ANCONAE

EX OFFICINA TYP. OLIM BALUFFI

MDCCCLXXIV.

DANTIS ALIGHERII

DIVINA COMOEDIA

LATINIS VERSIBUS

AUCTORE

JOSEPHO PASCALIO-MARINELLIO

ANCONAE

EX OFFICINA TYP. OLIM BALUFFI

MDCCCLXXIV.

In numeros Dantis Comoedia versa latinos!

Oh lepidum, dices, lector amice, caput!

Tunc id vis facere, a quo Dantes ipse recessit,

Qui prius est latis versibus orsus opus?

Hoc tamen et Dalla --- piazza, et Pater ante Ab --- Aquino

Tentarunt: crambem tertius hanc recoquis?

Advena es in terris? mores ac tempora nescis?

Fastidit latis Italia terra sonos. ---

Vera mones. Nostrae si tanta insania genti,

Ut, quod magna sibi est gloria, despiciat,

Huic male sit. Non autem una est gens Italia terris,

Quae Dantem novit: clarus ubique cluet;

Quotquot et insignes doctrina in gentibus adsunt,

Eloquii est latii maxima cura Viris.

Italice scripsit Dantes, ut tempore iniquo

Flagitia ac mores carperet Italiae;

Non tantum Italiae, toti nos scribimus orbi,
    Ut Vatis tanti tot decora alta sciat;
Et, quod lingua nequit gentilis tradere, tradat
    Doctorum sermo quae sibi nomen habet.
At te, quisquis es Italica de gente creatus,
    Aeternae laudis si tibi fervet amor,
Ne latii eloquii pigeat, decus unde fatetur
    Duxisse ac vires magnus Aligherius,

DANTIS ALIGHERII

DIVINAE COMOEDIAE

LIBER I.

I. Vitae hominis cursu in medio (1), me tendere sensi
Per nemus obscurum, recto de tramite lapsus.
Quam durum est fari quantum nemus illud et horrens
Terrificumque foret! renovat meminisse timorem:
Tale erat, ut mortis paulo sit pejor imago.
Ipse autem, ut referam quae sum bona nactus ibidem,
Caetera visa mihi pariter nunc ordine pandam.
Quomodo in hoc subii, haud novi: me tantus habebat
Evinctum somnus, cum semita recta reliquit!
Postquam sub montem veni, quo desinit illa, 10
Quae mihi cor tanta strinxit formidine, vallis,
Alte erexi oculos; ejusque effulgere terga
Sidere conspexi, recto quod tramite ducit
Carpentes quacumque viam. Paulum ille quievit
Tum pavor horrendus, qui me tam in nocte gravarat:
Ac, velut ille, maris qui fluctibus aeger anhelansque
Attigerit ripam, dubias quibus exit ad undas
Vertitur, ac spectat; mea sic mens territa, nondum
Quae fugere abstiterat, tractum se vertit ad illum,
Qui numquam est passus mortalem evadere vivum. 20

Postquam substiterim, defessaque membra levarim,
 Desertum per iter rursus sic pergere coepi,
 Firmus ut inferior semper pes esset eundo.
 Ecce autem, ascensu in primo, maculataque pellem,
 Ac valde panthera levis se protinus offert:
 Adstitit adversa, atque adeo impendebat euntem,
 Ut, me saepe retro fuerim jam vertere promptus.
 Tempus erat sub mane novo; septusque micanti
 Agmine stellarum Sol exurgebat ab ortu, (2)
 Cum quibus ille fuit, divus quo tempore pulcris 30
 His Amor incuteret rebus per inania motum.
 Hora recens, dulcisque annus, formosaque pellis
 Illa ferae, mihi corde dabant spem surgere laetam;
 Non adeo sed enim, ne me truculenta leonis
 Terreret facies, qui tunc apparuit ingens.
 Memet is adversus celsa cervice ruebat,
 Tanta actus fame, uti visus trepidare sit aer.
 Tum lupa praeterea, correpta cupidine praedae
 Ingenti, prout macra dabant cognoscere membra,
 Quae gentes multas vitae traduxit amarae. 40
 Haec adeo terrore gravem me denique fecit,
 Ut spes omnis abijt sublimem vincere montem.
 Qualis, qui lucrum facit, aggestasque lubenter
 Condit opes, si tempus adest, quo amiserit illas,
 Multa gemit, ploratque dolens, curisque fatiscit;
 Bellua me talem fecit; quae adversa, repellens,
 Quo Sol usque silet sensim me urgebat adire.
 Dum retro conversus agor, mihi paruit ultro
 Vir quidam, visus per longa silentia raucus.
 Hunc ubi conspexi: mihi ne succurrere noli, 50
 Quisquis es, aut Umbra, aut vere ex viventibus unus,
 Inclamans dixi. Contra tum reddidit ille:
 Mortalis vixi: me progenuere parentes,
 Mantua quicis patria ambobus: sum natus Iulo,

Sero licet, vixique Augusto principe Romae,
 Caeca superstitio cum Numina vana colebat:
 Pierides colui; Trojaeque ex urbe profectum
 Justum Anchisiaden cecini, post obruta flammis
 Pergama. Sed tu cur ad tristia tanta revertis?
 Cur te pertaedet jucundum ascendere montem, 60
 Principium et causam, quibus omnia gaudia manant?
 Tune Maro? tu fons es fandi uberrimus ille?
 Fronte verecundus dixi: o lux inclyta vatum,
 Me juvet acer amor studiumque, incumbere chartis
 Quod fecit me saepe tuis: tu prae omnibus auctor,
 Tu meus es doctor; te sum tradente canoros
 Edoctus numeros, per quos mihi gloria venit.
 Da, pater, auxilium; meque hoc, precor, eripe monstro,
 Quod mihi per venas immittit et ossa tremorem. —
 Est aliud carpendum iter, is respondit, ut imbrem 70
 Fundere me vidit fletus, si evadere ab ista
 Est animus sylva: quippe hac vadentibus obstat
 Bellua, quam propter voces perterritus edis;
 Tamque diu prohibet, dum tandem funere mergat.
 Indolis est adeo pravae, ut non expleat unquam
 Ingluviem; multoque magis post esurit escam:
 Multae olli coeuntque ferae, pluresque coibunt,
 Dum Canis adveniet, diro qui angore necabit.
 Non hunc divitiae, non hunc telluris honores
 At virtus rectique amor et sapientia pascent; 80
 Utraque et illius concludet Feltria gentem:
 Italiae iste salus, pro qua sunt Marte perempti
 Nisus et Euryalus, Turnus, virgoque Camilla.
 Omnibus hanc abiget terris, et in horrida rursus
 Tartara detrudet, dedit unde erumpere livor.
 Quare age, nil melius reputo, quam me inde sequare.
 Dux tibi fidus ero, tutumque ex hisce periclis
 Per loca te aeterna abducam; quibus ipse videbis

Spirituum poenas, ac spe lamenta carentum
 Audibis, mortem dum clamat quisque secundam; 90
 Deinde Animas, medio solamine in igne fruentes,
 Aspicies; his dulcis enim spes pectora mulcet
 Scandere sidereas maturo tempore sedes:
 Ad quas si tu deinde velis ascendere, tali
 Munere perfungi me dignior, altera ducet;
 Cui te propterea tradam, cum deinde relinquam:
 Namque, quod illius non sum praecepta secutus,
 Rex Caeli caeleste negat me ascendere limen.
 Omnibus is late imperio dominatur in oris;
 Hic autem regit, hic illi urbs, hic regia sedes. 100
 Oh nimium, cui fas illuc ascendere, felix!
 Haec ait. Ipse autem: Per quem non noveris, inqui,
 Te, pater, oro Deum, me hoc et majoribus effer
 Usque malis; ac in sedes, quas dixeris, adduc,
 Ut Petrique fores, et quos adeo esse dolentes (3)
 Asseris, aspiciam. Sic dixi, ac protinus ille,
 Praegrediens, invasit iter: sum pone secutus.
 II. Jamque dies ibat, terraeque animantibus almam
 Ducebat fessis obscurior aura quietem:
 Ipse unus, durumque viae, ac pietatis acerbum, 110
 Ferre parabar onus, quod mens veraciter edet.
 Nunc, altum ingenium, mihi nunc succurrite, Musae;
 O, quae visa mihi scripsisti ex ordine cuncta,
 Hic tua nobilitas sese, mens vivida, pandet.
 Tunc ego, conversus Vati: perpende, priusquam,
 Inqui, onus imponas, num sit mihi idonea virtus:
 Mortalem immortale solum tu dicis adisse
 Troem Anchisiaden, vivo cum corpore, et omni
 Instructum sensu: sed, si omnis criminis osor
 Annuerit, propter quae mox orientur ab illo, 120
 Qui sapit, hand putat indignum; nam conditor urbis
 Imperiique electus erat; quae (vera loquendo)

Utraque erant Sedi majoris debita Petri.
 Haec olli via scire dedit, quod causa triumphi
 Pontificisque fuit solii. Tharsensis et ivit
 Divus, ut hinc Fidei, quae semita prima salutis,
 Afferret vires. Sed me quae causa? quis auctor
 Impulerit, vivis impervia regna venire?
 Non ego sum Paulus, non et Retheius heros:
 Non ego me tanto, aut alter dignatur honore. 130
 Propterea vereor, tantis si incumbere coeptis
 Annnerim, ne me nimium fiducia fallat:
 Es sapiens, ac plura vides, quam verba revelent.
 Qualis, qui rem, quam voluit, mox ipse refutat,
 Ac nova sic veterem mentis sententia vertit,
 Ut, quibus institerat, penitus dein rejicit orsa;
 Haud aliter tunc ipse fui; quodque ante secuta
 Jam cupide fuerat, mens hinc mutata refugit. —
 Si bene te audiui, vatis mihi rettulit Umbra
 Magnanimi, est vili tua mens affecta timore, 140
 Nobilibus coeptis homines qui saepe revellit,
 Qualis imaginibus terretur bellua vanis.
 Ut te igitur tali solvam formidine, causam
 Ostendam cur ipse huc veni, et quae auribus hausi,
 Cum cepit me cura tui. Locus, inter utrumque
 Et Celum atque Erebum, cum aliis me immunis habebat
 Huc, me compellans, mulier pulcherrima sese
 Detulit; atque illam, quid jusserit, ipse rogavi.
 Assimilis stellae, radios fundebat ocellis;
 Angelicaque mihi sic coepit voce profari: 150
 Mantuae, o Umbra, decus, cujus se fama per orbem
 Tendit adhuc, totumque vicens se tendet in aevum,
 Ille mihi fidus, quem non sors fecit amicum,
 Deserta sic ire viam prohibetur in ora,
 Ut pavidus retro jam nunc vestigia vertat;
 Et, quantum audiui, vereor ne ferre morata

Sim nimis auxilium. Vade, et succurrere cura
 Quo potes eloquio, et queiscumque sit artibus usus;
 Sic olli affer opem, ut moeror mihi corde recedat;
 Hoc tibi quae mando, sum nomine dicta Beatrix; 160
 Advenio delapsa loco, ad quem deinde reverti
 Toto animo exopto: qui dat me has edere voces,
 Illinc movit amor: non ipsa attollere laudes
 Mittam deinde tuas, Dominum cum rursus adibo.
 Dixit, et obticuit. Cui sic ego talia contra;
 O mulier, cunctis praestans virtutibus una,
 Per quam progenies hominum supereminet omne
 Contentum Caelo, quod circuit orbe minori;
 Usque mihi est adeo tua jussa capessere gratum,
 Ut mihi jam serum, si nunc perfungerer, esset: 170
 Omnia percepi: nec te plus dicere oportet.
 Pande autem causam, cur ex regionibus altis,
 Quo remeare cupis, non huc descendere abhorres.
 Quando haec fert animus, retulit, cognoscere, paucis
 Expediam. Est tantum, quae sunt nocitura, timendum:
 Cetera non ullum fas es inferre timorem.
 Numinis aeterni talem me gratia reddit,
 Luctibus ac poenis ut sim non pervia vestris;
 Nec me flamma vorax aut ulla incendia tangunt.
 Est mulier Caelis, hujus pertaesa periculum 180
 Ad quem te mitto, precibus quae Numinis iram
 Supplicibus frangit. Petiit dulci ista rogatu
 Luciam, eique inquit: nunc te tuus ille fidelis
 Indiget; affer opem; quippe hunc tibi sedula trado.
 Lucia, saevitiam horrens, et pietatis amica,
 Ad me continuo, cum Rachaele sedentem,
 Se tulit: o, dixit, Domini laus vera, Beatrix,
 Quae mora? cur illi, qui, te tam fidus amavit,
 Quique super vulgus per te sese extulit ardens,
 Non ades auxilio? pietas tibi nulla gementis? 190

Nonne vides mortis luctantem in flumine vasto,
 Quo minor oceanus? — Nemo, aut vitare periculum,
 Aut captare bonum, pernix adeo extitit unquam,
 Ut lapsa, his auditis, huc sum ex sede beata,
 Eloquio confisa tuo, quod te implet honore,
 Atque alium quicumque audit. Sic fata, decoras
 Effundens lacrimas, lucentia lumina vertit,
 Ac citius tibi adesse dedit. Velut illa rogavit,
 Tete adii, eripuique ferae, quae calle vetebat
 In montem te ferre brevi. Quid denique cessas? 200
 Quae tibi segnities animo, neque fortiter audes?
 Cum tibi sidereis triples sit femina in oris,
 Queis est cura tui, ac spondent mea verba salutem?
 Non secus ac flores, nocturno frigore clausi,
 Demissique caput, cum Sol illuxerit, omnes
 Protinus erecto panduntur vertice ad auras:
 Sic meus est animus verbis erectus amicis,
 Qui prius exciderat: tantumque in corde vigorem
 Gliscere persensi, ut sim sic effarier orsus:
 O pia, quae mihi subsidium studiosa parasti! 210
 Tuque bonus, cui prompta fuit parere voluntas,
 Tanta tuis dictis mihi facta est ire cupido,
 Ut prior induerit rursus sententia mentem.
 Vade age, carpe viam: est eadem nam utrique voluntas:
 Es mihi tu dominus, tu ductor, tuque magister.
 Talia sum fatus; cumque is vestigia movit,
 Extuli et ipse pedem, atque viam sum ingressus in altam,
 III. Hac iter, aeternus quam possidet horror, in urbem;
 Hac iter est luctus in lamentabile regnum;
 Hac iter in gentem, cui spes est nulla salutis: 220
 Justitia motus, magnus me condidit Auctor;
 Me Vis omnipotens, summa et Sapientia, et unà
 Primus Amor fecit: non me sunt ante creatae,
 Ni res aeternae: aeterna in secula duro:

O vos, qui intratis, spes nulla exire supersit.
 Obscuris haec scripta notis, mihi verba tuenti
 Perculerunt oculos iu summo margine portae;
 Quare ego: perdurum, dixi, haec mihi verba, Magister,
 Portendunt sensum. Ille mihi, ut vir mente sagaci,
 Euge, ait: hic animis opus est ac pectore firmo 230
 Attigimus loca, quae jam dixi; ubi poena fatigat,
 Qui liquere bonum, quo mens humana quiescit.
 Haec ait; apprenditque manu, vultuquo renidens,
 (Quod mihi vim dedit), in rerum me abscondita misit.
 Hic planctus, gemitus, suspiriaque aegra, sonabant
 Aera per vacuum stellis, ac luminis orbum;
 Queis ego commotus, lacrimas in limine fudi.
 Voces altaeque ac raucae, variaequae lequelaee,
 Verbaquae, quae horrendus dolor et trux elicit ira,
 Ac manuum sonitus, per tetrum aevoque carentem 240
 Aera, terrificum mixti dant usque tumultum,
 Qualem edunt strepitum commotae turbine arenae.
 Ipse, horrore gravis: quisnam mihi perculit aures
 Luctificus gemitus? dixi: quae causa, Magister?
 Quae tantum gens triste dolens? Ac ille reponit:
 Hac poena afficitur, quisquis traduxit inertem
 In terris vitam, laudisque ac criminis experts.
 Hi sunt Daemonibus mixti, queis nulla sequendi
 Cura fuit Domini aut Satanae vexilla, sed unis
 Consulere sibi: hos pariter rejecit Olympus 250
 Ne minor huic esset decor; et rejecit Avernus,
 Namque aliqua ex illis ornaret gloria fontes. (4)
 Quidnam adeo hos laedit, quod tot lamenta, Magister,
 Edere sic cogat? retuli. Tunc ille vicissim:
 Paucis expediam verbis: spes mortis ab hisce
 Omnis abest: vita autem est his tam vilis, ut omnem
 Diversam invideant sortem: non ulla superstes
 Fama horum in mundo, nullum est memorabile nomen.

Iustitia et pietas hos indignantur adaeque.
 Mittamus super hisce loqui: circumspice, et ito. 260
 Tunc ego, perlustrans oculis, tam currere circum
 Vexillum propere vidi, quod ferre quietem
 Nequaquam posset; turbamque hoc pone sequentum
 Tantam, quam nunquam deletam morte putarim.
 Postquam aliquem novi, mihi visa est illius Umbra
 Edidit abjecto magnam qui corde repulsam. (5)
 Adverti, certusque simul sum factus, inertum
 Quod secta haec esset, Dominoque ac hostibus aequae
 Illius invisae. Hi miseri, qui vivere nunquam
 Norunt, nudatos artus sine veste gerebant, 270
 Undique vesparum crabronumque agmine punctos:
 Exiit ex membris sanguis, lacrymisque remixtus,
 Effluit usque pedes; foedis hic vermibus esca.
 Exin, ulterius cernens, adsistere gentem
 Fluminis ad ripam vidi. Da nosse, Magister,
 Qui sint, quaesivi, cur et transire videntur
 Tam eupidi, prout tenve sinit mihi cernere lumen.
 Haec tibi, respondit, tristes cum Acherontis ad undas
 Sistemus, pandam. Plenus tunc ipse pudoris
 Demissusque oculos, (veritus ne forte molestus 280
 Illi esset sermo), obticui dum venimus amnem.
 Ecce autem, mora nulla, senex, canusque capillis,
 Atque aetate gravis, veniebat puppe per undas:
 Vae vobis, clamans, nunquam hinc sperate reverti,
 O Animae fontes: ecce adsum, ut litus ad alterum
 In tenebras ducam aeternas, in frigus et aestum:
 Tu qui vivus es, extinctis te divide ab istis.
 Haec ait; ac, postquam me non discedere vidit:
 Diversum per iter venies, ac litore ab altero,
 Ut transire queas, dixit: levior carina 290
 Est vectesis opus. Cui Dux: parce, ocyus inquit,
 Succensere, Charon: haec est in sede voluntas,

Qua quidquid fieri velit, est fecisse potestas;
 Quaerere nolito ulterius. Trux ille quievit
 Lanigeras tum nauta genas, cui lumina diris
 Ardebant flammis. At, cum verba aspera ad aures
 Venere, illa Animarum nuda effoetaque turba
 Palluit, atque metu collisit percita dentes;
 Detestata Deum, humanum genus, atque parentes
 Et qua stirpe sata, atque locum natalis et horam. 300
 Magno hinc cum fletu ad ripam se contulit omnis,
 Quae manet, abiecere Dei quocumque timorem.
 Hanc Charon arcessit nutu, flammantia torquens
 Lumina, remoque incessit, quaecumque moratur.
 Quales autumnus labuntur tempore frondes,
 Altera post aliam, cunctas dum reddidit arbos
 Exuvias, quas terra dedit: sic improba proles
 Adami sese ad nutum de littore mittit,
 Illicis ad motum in laqueos velut incidit ales.
 Hinc ferruginea nigras it puppe per undas: 310
 At, prius haec illam tangat quam gurgitis oram,
 Altera in hac pariter densatur plurima turba.
 Huc, fili, ex cunctis, Dux inquit, partibus orbis
 Conveniunt, quicumque Dei moriuntur in ira:
 Justitia hoc adigit flumen transmittere; et illis,
 Quod fuit ante metus, fit deinde accensa cupido:
 Vir bonus hac nunquam transit: si portitor Orci
 De te igitur queritur, tibi jam dignoscere fas est
 Illius quid verba sonent. Vix talia dixit,
 Sic tremuit terra, ut memori mihi territa sudor 320
 Membra riget: ventum dedit; et lux dira refulsit,
 Qua mihi continuo sensus fuit omnis adeptus;
 Procubuique solo, ut somnus quem corripit altus.
 IV. Horrisono abruptit tonitru mihi murmure somnum;
 Quo simul excussus, quasi vir non excitus ultro,
 Erigor, ac lente circum mea lumina verto,

Ut quibus ipse locis, et qua regione tenerer,
 Aspicerem: infernae me vidi in margine vallis,
 Unde tonat gemitus, finis queis nulla, dolorum.
 Haec patet in praeceps, adeoque obscura nigrescit, 330
 Ut, quanquam exacuens oculos, attingere fundum
 Aut quidquam aspicere haud possem. Tum, pallidus ore:
 Tartareas sedes, Vates est fatus, adimus:
 Ipse pedem auteferam, venies tu deinde seeundus.
 Tunc ego, quem color admonuit: num tendere gressum
 Huc valeam, dixi, si tu formidine palles,
 Qui vires animumque mihi praebere solebas?
 Non, ut rere, timor, sed enim mihi plnrima pingit
 Os pietas, retulit: moveor pietate dolorum,
 Qui gentem hanc cruciant; sed longa est semita, eamus 340
 Haec ait, ac Erebi primum me duxit in orbem.
 Non hic fletus erat, quantum deprnderit auris;
 Ast adeo ingeminant suspiria, ut intremet aer:
 Haec dolor edebat, cunctis cruciatibus expers:
 Turba frequens aderat, puerique virique senesque.
 Qui sint nonne rogas isti quos aspicias? inquit
 Tunc mihi Praeceptor. Volo, te jam scire, priusqnam
 Ulterius tendas, nihil hos egisse nefandi:
 At, siquid virtutis habent, non sufficit: unda
 Non etenim sunt abluti, quae janua porro 350
 Est Fidei, quam tu sequeris; sique ante fuerunt
 Adventum Christi, cultum, quo rite deceret,
 Nen tribuere Deo: quos inter et ipse cooptor,
 Nullum nos facimus, sed onim defectio tantum
 Perdidit haec; poenaeque ideo hac affligimur una,
 Quod sine spe semper nos torquet anghela cupido.
 Valde, his auditis, dolui; nam sedibus illis
 Praestantes virtute viros consistere seusi.
 Dic, domine ac doctor, respondi, (ut certior essem
 Illius Fidei, errores quae perdomat omnes), 360

Dic, quaeso, quisquamne adeo, aut virtute suapte,
 Hinc, aut alterius, prodit, qui deinde beatas
 Venerit in sedes? Is, qui, quo tenderet iste
 Deprendit sermo, dedit haec responsa roganti.
 Ipse recens huc lapsus eram, cum intrare potentem
 Praeinctum vidi victrici tempora serto.
 Ille hinc primaevum patrem detraxit, et Abel,
 Atque Noe et Moscn, nec non^{*}et David et Abram,
 Israel cum patre ac natis, et conjuge pulcra,
 Quam sibi ut adsereret, tantos tulit ille labores., 370
 Ac multos alios, quos caeli evexit in aulam.
 Praeterea te scire volo, quod nemo beatus
 Ante hos, nemo fuit caelesti sede potitus.
 Haec ait, ac fando nunquam desistimus ire.
 Per densam ferimus gressum, non arboris inquam,
 Spirituum at silvam: nec multum a margine summo
 Abfuimus, vinctum tenebris cum vidimus ignem;
 Utque prope adstitimus, conspexi hac sede morari
 Illustres Animas. O cuncta scientia et artes
 A quo lumen habent, qui sunt, mihi pande, rogavi, 380
 Quos honor ab reliquis diversa in sorte reponit?
 Ille mihi contra: quae sursus splendida terris
 Horum fama sonat, meret his hunc esse favorem.
 Dixerat: ac vox interea mihi perculit aures:
 Quem decet, eximio Vati persolvite honorem;
 Ad nos ejus enim, quae abscesserat, Umbra revertit.
 Ut vox conticuit, nobis se quattuor Umbrae
 Obtulerunt magnae: haud laetus nec tristis eisdem
 Vultus erat. Ductorque mihi: illum conspice, dixit,
 Qui gladium dextra gerit; ac tres, principis instar, 390
 Anteit: ille est Meonides, clarissimus inter
 Vates: est satyrarum scriptor Horatius alter,
 Tertius Ovidius, Lucanus denique quartus.
 Cum sint, me qualem vox una audita vocavit,

Ipsi etiam, Musasque colant, me hoc propter honorant;
 Ac bene agunt. Sic una omnes adstare sequaces
 Eximii vatis vidi, qui carmine cunctos
 Anteolat, veluti volucres Jovis armiger ales.
 Postquam inter sese paulum sunt voce locuti,
 Se mihi vertentes, nutu dixere salutem. 400
 (Subrisit Dux aspiciens); ac majus honoris
 Tum mihi contulerunt, sibi quod fecere sodalem;
 Atque ideo me tanta habuit sapientia sextum.
 Sic plura effantes, (quae tum dixisse decebat,
 At nunc vana forent), ad lumen venimus usque;
 Scilicet ad castrum, septem quod moenia cingunt
 Ardua, perspicuisque uadis circumfluit amnis.
 Hunc ita transimus, veluti foret arida tellus.
 Ostia per septem ingredior cum vatibus illis,
 Ac laetum advenimus viridanti gramine pratum. 410
 Nobilis aspectu, gravis, ac sermone suavi
 Pauca loquens, gens hic aderat. Secessimus unam
 Protinus in partem, tumulumque capessimus altum,
 Lumine conspersum, unde omnes spectare licebat.
 Sic omnem Heroum ex adverso cernere turbam
 Fas fuit; et quod conspexi, me gloria tangit.
 Cum multis sociis Electram Atlantida vidi,
 Quos inter mihi et Æneas et cognitus Hector,
 Vulturioque oculos similis, tu, Caesar, in armis;
 Penthesilea simul, Volscaque ex gente Camilla. 420
 Rex est ex alia visus mihi parte Latinus
 Virgine cum nata; Brutus, qui ex urbe tyrannos
 Ejecit, tum Scipiadae Cornelia proles,
 Julia tum Magni conjux, uxorque Catonis
 Martia, seque fero fodiens Lucretia ferro;
 Quique ferox sola Saladinus parte sedebat. (6)
 Cumque oculos magis extulerim, pater ille scientum
 Visus Aristotales, media stans gente Sophorum:

Mirantur cuncti, ac multo venerantur honore.
 Proximus huic Plato, dehinc Socrates, Eraclitus, atque 430
 Diogenes, et Anaxagora, Empedoclesque, Thalesque,
 Et Zenon, et casu condens Democritus orbem,
 Atque Dioschorides, qui qualis quantaque virtus
 Graminibus docuit: Linus, ac Rhodopeius heros;
 Tullius, et tradens Annaeus dogmata morum;
 Hippocrates atque Avicenna, Galenus, et una
 Geometra Euclides, Ptolemaeus, et Averroë, (7)
 Clara Stagirei explicuit qui scripta magistri.
 Non mihi fas cunctos complecti carmine; quippe
 Longa est historia, ac rebus deest copia fandi. 440
 Vatibus a quatuor, nos huc comitantibus usque.
 Dividimur; me namque alio Dux tramite, ab aere
 Eripiens placido, trepidantem ducit in aera;
 Advenique locum, nullo qui lumine claret.
 V. Sic nos, ex primo digressos, alter eundo
 Excipit hinc orbis; gyro brevior coercens,
 At magis affligens; adeo ut lamenta nocentes
 Ac gemitus tollant. Sedet hic in limine Minos,
 Horrendum frendens, culpasque inquit; easque
 Ut novit, prout se cingit, sub Tartara mittit. 450
 Dico, quod, illius cum sotes ante tribunal
 Deveniunt Animae, jubet has admissa fateri;
 Quae simul audivit, quisnam locus attinet illas
 Callidus agnoscit; totque hinc descendere cogit
 Usque gradus, quoties cauda se cinxerit ipse.
 Plurima continue circumstat turba, subitque
 Judicium vicibus: sua quaeque piacula pandit;
 Judice et audito, praeceps in Tartara fertur.
 Minos, me tunc aspiciens; o, dixit, (omittens
 Munere perfungi) infernas qui tendis ad aedes, 460
 Prospice ut ingrederis, quove auspice talia tentas,
 Ne latum te fallat iter. Cui dicta Magister

Haec retulit: cur voce tonas? huic parce morari
 Fatalem ingressum: sic est in sede voluntas,
 Qua, quidquid fieri velit, est fecisse potestas;
 Hoc tibi sit satis; ulterius ne quaerere cures.
 Hic exaudiri gemitus, vocesque dolentes
 Incoepere: gravis plangor mihi perculit aures.
 In sedem veni, perfusam lumine nullo,
 Qua reboat mugitque aer, velut aequor ab Euris 470
 Impulsum rapidis, contraque furentibus Austris.
 Nescia ferre moras, magno rapit impete secum
 Tristis hiems, agitatque Animas: cumque ante ruinam (8)
 Perveniunt ripae, tunc planctus altaque gliscunt
 Lamenta; atque Dei virtuti opprobria jactant.
 Audivi huic poenae addici, quos dira libido
 Impulit illecebris mentem submittere carnis.
 Ut fertur nigris sturnorum exercitus alis
 Tempore brumali, magnum stipatus in agmen;
 Sic Animas fontes turbo sursumque deorsumque 480
 Atque huc atque illuc torquet; nullumque quietis
 Solamen sperare datur, poenaeque minoris.
 Quales triste grues modulantur gutture carmen,
 Cum liquidum longo describunt aethera sulco;
 Turbine sic rapido vectas, atque ore gementes,
 Hic ego tunc Animas vidi; versusque Magistro:
 Quae gens ista, rogo, quam adeo niger incutit aer?
 Has inter prima, ille refert, quas discere quaeris,
 Multos fraenavit populos regina: fuitque
 Dedita luxuriae tantum, ut quod cuique liberet, 490
 Esse dedit legem, ne luxuriosa libido,
 Qua nimis insane ardebat, sibi dedecus esset.
 Uxor erat Nini, cujus post funus, habenas
 Imperii rexit, nomenque Semiramis: illis,
 Turcarum quas Rector habet, regnavit in oris.
 Subseguitur Dido, cineri quae infida Sichei

Interitum sibi conscivit: Cleopatraque deinde est.
 Tyndariden vidi, pro qua sub Pergama longum
 Pugnarunt Danaï; clarumque potentibus armis
 Aeaciden, qui valde etiam pugnavit Amori. 500
 Tristanum ac Paridem vidi (9). Plus mille videndos
 Ille dedit manes, digitoque ac nomine monstrans,
 Quos Amor ante diem crudeli funere mersit.
 Ut mihi sunt equites visi antiquaeque puellae,
 Me vicit pietas: animus mihi pene recessit.
 Exin, compellans Vatem: valde ipse libenter
 Alloquerer geminos, dixi, quos turbine junctos
 Ventus agit, multumque leves simul ire videntur.
 Ille mihi contra: ut propius venisse videbis,
 Alloquere, atque ora pro quo junguntur amore: 510
 Illi aderunt. Vix hos igitur nos versus adegit
 Vis venti: o Animaë, dixi, quas poena fatigat,
 Huc, nisi quis prohibet, vestigia ferte locutum.
 Vix ea sum fatus, quales per inane columbae,
 Immotis alis, adductae prolis amore,
 Ad nidum tendunt; tales se ex agmine Didus
 Extulerunt Umbrae, caecumque per aera nobis
 Devenere leves, blando sermone vocantis
 Fortiter illectae. Quarum sic altera dixit:
 O bone mortalis, qui nos invisere, ad atras 520
 Descendis tenebras, quorum de vulnere fusus
 Tinxit humum sanguis, si nos tueretur amice,
 Ferremus pia vota Deo, ut te pace potiri
 Annuerit, quando tam te mala nostra remordent:
 Quas lubeat vobis audire et reddere voces,
 Reddere et has pariter nobis audire lubebit,
 Dum sileant aerae, ventique rapina quiescat.
 Natalis mea terra sedet sub marmoris oram,
 Quo Padus, ut sibi cum sociis sit pace fruendum,
 Volvit aquas. Hunc acer Amor, qui mollia flammis 530

Pectora perfacile incendit, mihi fecit amantem,
 Corporis ob formam, mihi quod crudelis ademit
 Interitus: quae tristis adhuc me injuria laedit.
 Idem Amor, haud ulli, qui, cum sit amatus, amare
 Parcit, me vinxit tanto huic ardore placendi,
 Ut nondum expediar. Nos funere mersit eodem
 Unus Amor: nos qui enecuit manet inde Caina. (10)
 Has Animas postquam sic fantes auribus hausi,
 Lumina demisi, atque adco defixus inhaesi,
 Dum mihi Praeceptor petiit: quid mente revolvis? 540
 Excitus his verbis, proh, dixi, quanta cupido,
 Quot dulces curae tristem his duxere ruinam!
 Mox, his conversus, verbis sum talibus orsus:
 Tristitia ac pietate tui, Francisca, dolores
 Me valde afficiunt; fletumque effundere cogor.
 At mihi dic quaeso, cum vos suspiria cordis
 Dulcia mulcerent, quo tempore, quomodo, passus
 Est Amor, ut dubius vobis notesceret ardor?
 Illa mihi contra: nihil est crudelius, inquit,
 (Ac tuus hoc novit Doctor) quam rebus in arctis 550
 Felices meminisse dies: sed tanta cupido
 Cum tibi sit nostri radicem noscere amoris,
 Illius instar agam, qui defleat atque loquatur.
 Nos Lancillotti historiam perlegimus olim,
 Ut devinctus Amore fuit: non arbiter ullus,
 Non timor ullus erat. Nos lectio saepe vicissim
 Impulit inspicere, ac vultu pallescere utrumque;
 Ast unum evicit punctum: cum namque puellae
 Defixisse virum ridentibus oscula labris
 Legimus, iste mihi, a quo nunquam dividat, ori 560
 Oscula defixit trepidus. Galeottus ibidem (11)
 Ipse liber scriptorque fuit: non amplius illa
 Legimus inde die — Cum talia spiritus alter
 Dicta daret, lacrymis alter sic ora rigabat,

Sensibus ut vacuus, victus pietate dolentis,
Deficerem; ac cecidi, velut aethere corpus cassum.

VI. Cum mihi mens rediit, pietas quam multa dolentum
Abstulerat, meque ingenti moerore replebat,
Tum tormenta alia, atque alios tormenta ferentes,   570
Me circum vidi, quoquo vestigia vertam,
Aut intendam oculos. Me tertius obtinet orbis
Æternæ pluviae, cui sunt discrimina nulla,
Nulla mora. Immanis grando, nix, undaque nigra,
Aera per caecum pluit; atque has terra receptans
Undique putrescit, tetrumque exhalat odorem.
Monstrum, immane, ferox, hic trino Cerberus ore
Personat horrendum, atque Animas latratibus urget.
Lumina torva rubent, nigro madet hispida tabo
Barba fluens, uncaeque manus, ingentior alvus:
Discerpit laceratque Animas. Has horridus imber   580
Non secus atque canes, ululatus edere cogit.
Alternant latus: hoc nunc, et nunc ictibus illud
Objiciunt pluviae; et crebro sua corpora vertunt.
Cerberus, ut nos inspexit, tria guttura pandit,
Ostendens dentes, totosque perhorruit artus.
At Dux continuo, protendens brachia, terram
Suscepit, plenaque manu coniecit hiantes
Illius in fauces. Veluti qui voce molossus
Ante petit, mox deinde silet, cum acceperit escam,
Cui vacat, ac pugnax dentes impingit acutos;   590
Lurida sic se gesserunt tunc ora trifaucis
Daemonii, qui adeo assiduis latratibus illos
Obtundit manes, ut vellent aure carere.
Umbras nos inter gradimur, quas deprimit imber;
Atque pedes simulacra super, quae corpora parent,
Ponimus. Hument cunctae teilure jacebant.
Surrexit tunc una sedens, cum cominus ire
Nos vidit, talesque dedit commota loquelas:

O, qui tetra venis adductus Tartara, memet,
 Si potes, agnosce; aetherias nam lucis in auras 600
 Es prius exortus, quam mors mihi solverit artus.
 Ast ego: quem pateris, dixi, cruciatus acerbus
 Effigiem sic forte tuam mihi mente revellit
 Ut nunquam vidisse reor. Sed dissere quaeso
 Qui sis, addictus poenae, qua, si altera major,
 Nulla quidem est gravior. Mihi rettulit ille vicissim:
 Urbs tua, quae invidiae tanto tumet aucta veneno
 Ut pleno exundet sacco, me tempore vitae
 Obtinuit, dictum vobis cognomine *Ciaccum*.
 Quod dapis ac vini nimiꝰ sum captus amore, 610
 Hic jaceo, velut ipse vides, obnoxius imbri.
 Non ego sum solus: poena hi plectuntur eadem
 Crimen propter idem. Sic dixit, et ore quievit.
 Me tua, respondi, sic infortunia tangunt,
 Ut fletum eliciant: at dic, quis civibus urbis
 Exitus adveniet, mala quam discordia scindit?
 Quisnam hic justus adest? quæ causa odia aspera movit?
 Jurgia post longa, is retulit, saeva arma capessent:
 Rustica pars aliam magna cum clade fugabit: (12)
 Victix deinde cadet, postquam Sol aethere trinos 620
 Annuus explevit cursus; ac victa resurget
 Cujusdam auxilio, qui nunc blanditur et ambit. (13)
 Haec longum attollet frontem, fastuque superbo
 Victam subjiciet pedibus; multisque gravabit
 Ponderibus, licet illa gemat valdeque queratur.
 Justi sunt duo; sed nemo illis applicat aures.
 Invidia, esuries auri, atque superbia sunt tres,
 Omnia quae flammis incendunt corda, favillae.
 Hic finem imposuit dictis. Cui verba vicissim,
 Haec ego, respondens, retuli: Volo plura loquaris, 630
 Pluraque me doceas: Tegghiaccius, Henricusque,
 Mosca, Farinata, et Rusticuccius ille,

Queis virtus tanta, atque aliae virtutis amore
 Praestantes Animae, quo sunt? da noscere quaeso;
 Scire etenim cupio, an Caelo laetentur in alto,
 Sedibus aut Erebi doleant. Is talia contra:
 Pejores inter manes hos continet Orcus:
 Flagitiis multis gravibusque urgentur ad imum;
 Cernere quos poteris, si tam descendere pergis.
 At tu, cum mundi ad dulces remeaveris oras, 640
 Nominis, oro, mei fac illic fama revivat.
 Haec satis: haud verbum, si quid quaesiveris, addam.
 Haec ubi dicta dedit; contorsit lumina torvus
 Ac mihi defixit paulum: caput inde reflexit,
 Procubuitque solo, reliquis haud secius Umbris.
 Tunc mihi Praeceptor dixit: non ante resurget.
 Angelicae vox alta tubae quam personet olim,
 Judicium indicens, Judex quod summus habebit.
 Quisque suum inveniet tumultum, carnemque resumet
 Quisque suam; audibit vocem, quae aeterna sonabit. 650
 Per pluviam atque Umbras lentis sic passibus ultra
 Progredimur, paulum alterno sermone loquentes
 Interea, quas vita vices ferat inde futura.
 Quare ego tum dixi: postquam sententia sese
 Protulerit, num poena minor, vel major, habebit,
 Aut cadem sources? Quod nota scientia tradit,
 Fac recolas, mihi Doctor ait: quo dotibus aucta
 Perficitur natura suis, hoc acrius illam
 Sensus agit, sit sive dolor, sit sive voluptas.
 Turba licet nunquam vere perfecta nocentum 660
 Efficitur, tamen hanc major tum poena gravabit. (14)
 Plura ita, quam referam, alterno sermone screntes
 Haec loca circumimus, dum quo gradus alter aditur,
 Venimus: hic magnum Plutona invenimus hostem.

VII. Vix nos intuitus, *Pape Satan aleppe*
Pape Satan, rauco incoepit guttute Pluto.

Ac bonus is Sapiens, noscens quid dicta sonarent,
 Ut mihi solamen ferret: ne te metus ullus
 Occupet, est fatus: vires sint quaelibet illi,
 Non hunc praeceptum impedit descendere callem; 670
 M x illi versus: sileas, lupe, dixit, inique,
 Ac tua te interius rabies insana perurat:
 Haud temere hic fit descensus: sic sedibus altis
 Est fixum, Michael pepulit turbam unde superbam.
 Ut tumefacta cadunt diffracto carbasa malo,
 Cum pelago fera saevit hiems; sic bellua terrae
 Concidit. Ad quantum sic nos descendimus orbem,
 Per ripam interius, quae se demittit in ipsam
 Omne malum mundi, vestigia nostra ferentes.
 Iustitia heu Domini! tot poenas, totque dolores, 680
 Quot mihi se tunc obtulerunt, quis colliget unquam?
 Cur nos nostra malis immergunt crimina tantis?
 Non secus ac, crebro qua vortice saeva charybdis
 Volvitur, unda furens adversae illiditur undae;
 Sic ibi perpetua se gens vertigine versat.
 Plusquam alibi multam, magnis ululatibus auras
 Implentem, hic turbam vidi, atque ingentia toto
 Partibus adversis trudentem pectore saxa.
 Occurunt circo in medio, vertuntque retrorum
 Deinde pedem: cur ipse tenes? cur ipse profundis? (15) 690
 Quisque alii increpitans. Mox parte ab utraque feruntur
 Ad punctum oppositum, diversae ob crimina vitae
 Quisque eadem inclamans. Medioque hinc orbe remenso
 Ad luctamen idem et convicia ad ipsa revertunt.
 His quasi commotus: quae gens est ista, Magister?
 Tunc ego quaesivi: cunctosne hos clericus ordo
 Addictos habuit, rasos qui vertice crines
 Rite gerunt, nobis adstantes parte sinistra?
 Dum vivere, refert, tam caeca hi mente fuerunt
 Ut nullam impensam facerent moderamine recto, 700

Ut vox clara sonat, duo cum contingere puncta
 Ipse vides, quo illos didit diversa cupido.
 Sunt cuncti ex clero, crines queis vertice desunt,
 Pontifices summi, et quibus est a cardine nomen,
 Prava ubi avarities nimium se exercet abundans.
 Multos ex his, Praeceptor, cognoscere, dixi,
 Debuerim, quos dira lues infecerit ista.
 Haud unquam hoc poteris, retulit: spem pascis inanem:
 Nescia, quam foede egerunt, moderaminis aequi,
 Nunc hos vita facit nulli notescere posse. 710
 Æternum geminos utrinque ferentur ad ictus;
 Ac tumulo exurgent, cum spiritus induet artus,
 Rasis una comis, manibus pars altera clausis.
 Auri dira fames, atque hujus prodigus usus,
 His pulcrum eripuit mundum, ac certamen ad istud
 Adduxit: quod quale sit, haud ostendere pergam.
 Hinc tibi, mi fili, quae dat fortuna, bonorum
 Se brevis ostendit lusus, quibus applicat omnes
 Gens hominum curas. Quidquid nunc divitis auri
 Est terris, aut ante fuit, requiescere nullam 720
 His daret ex Animis lassis. Fortuna, Magister,
 Tunc ego, cunctarum quae dicitur arbitra rerum,
 Quid sit pande mihi. Quanta ignorantia vobis,
 O veri exortes Animae! mihi reddidit ille.
 Haec mea propterea volo te deprendere verba.
 Ille opifex rerum, cujus sapientia cunctos
 Exuperat fines, caelestes condidit orbes;
 Ductoresque dedit, certo moderamine cursus
 Qui regerent, ut nulla sua pars luce careret.
 Ille etiam terraeque bonis opibusque ministram 730
 Praeposuit, quae temporibus mox talia certis
 De gente in gentem, deque his transferret in illos
 Continue, quin mens humana obsistere posset.
 Hinc populus regnat, pupulusque est subditus alter,

Hujus judicium juxta, quod, ut anguis in herba,
 Delitet; ac nil vestra valet solertia contra.
 Regnum haec sponte regit, dijudicat, atque gubernat,
 Ut sua quisque Deus (16), Nunquam mutare quiescit;
 Urget opus: tam saepe vices vertuntur in orbe
 Ut sibi continue sit permutare necessum. 740
 Haec est, mortales dira quam voce lacesunt,
 Atque execrantur valde, nil tale merentem,
 Hi quoque, qui magnas deberent reddere laudes.
 Illa autem est felix, nec dictis applicat aures:
 Angelicas inter mentes ea sorte beata
 Perfruitur; versatque suum, cui praesidet, axem.
 Jam nunc ad majora viam tormenta secemus:
 Sidera cuncta cadunt, quae, cum jam coepimus ire,
 Sursum ascendebant, nec nos dant multa morari.
 Subjectam ad ripam circum praecidimus, illic 750
 Quo fons ebullit, lymphasque dat ire calentes
 In rivum, qui his efficitur. Nigredine tinctus
 Ille fluit; rivique viam nos proinde sequentes,
 Diversum per iter, ripam descendimus unâ.
 Post ubi, per clivum decurrens, rivus in imum
 Pervenit, fit vasta palus, Styx nomine dicta.
 Hic ego, cum fixis oculis, ut cernere possem,
 Intuerer, vidi lutulento in gurgite mersos,
 Nudos, aspectuque truces; qui mutua sese
 Pulsabant, nec palmis tantum, at pectore, plantis, 760
 Et capite, immani laniantes corpora morsu.
 Tum mihi Praeceptor: fili, nunc aspicias, inquit,
 Illorum manes, quos iracundia vicit.
 At volo praeterea ut credas, certumque rearis,
 Gurgite quod subter, sunt qui suspiria mittunt;
 A quibus impulsus, supra circumfluit humor
 Pullulat: ut, quovis intendas lumina, cernis.
 Gurgite stant imo fixi; secumque loquuntur:

Nos fuimus tristes ubi lux pulcherrima Solis
 Aera laetificat, lentum sub pectore fumum (17) 770
 Gestantes: et nunc coeno tristamur in atro.
 Haec fantur, ruptasque suo dant gutture voces;
 Gutturē, nam plenis nequeunt emittere verbis.
 Sic partem magnam foveae circum ivimus atrae,
 Inter aquam et ripam, demersis gurgite semper
 Lumina conversi, donec pervenimus illuc,
 Ardua quo sese tollebat vertice turris.

VIII. Multo autem prius ad turrim quam accessimus, alte
 Illius ad culmen visus ereximus ambo,
 Ob geminas flammās, quas poni aspeximus illic; 780
 Queis simul ulterius fax reddidit altera signum,
 Tam procul, ut vix hanc oculus discernere posset.
 Tunc ego Ductori, cui tanta scientia, quantus
 Est liquor oceano, versus: quid postulat iste?
 Quid focus ille refert? qui dant hos surgere? dixi.
 Ille: quod expectatur, rettulit, ipse per undas
 Jam vidisse potes, nisi fumeus impedit aer.
 Non ita Parthorum nervis emissa sagitta
 Exilit, ac liquidum velox secāt aera cuspis,
 Ut parvam vidi nobis (mora nulla) per undas 790
 Adventare ratem, quam remex unus agebat,
 Altius inclamans: venisti, perfide, tandem.
 O Phlegias, Phlegias, clamores tollis inanes;
 Non erimus tecum, nisi dum transibimus undas,
 Respondit Vates. Ut qui sibi percipit astum
 Ingentem tendi, moeret, capiturque dolore;
 Haud aliter Phlegias saeva est tristatus in ira.
 Dux prius ingressus cymbam, sibi deinde propinquum
 Me dedit indugredi: potquam sum exceptus in illa,
 Solum est visa gravis. Pandis vada turbida remis 800
 Cymba secāt, solitoque subit demissior undas.
 Dum freta trajicimus, quidam sese obtulit ultro

Obsitus ora fimo. Stygias qui tendis ad umbras
 Ante diem, dixit, quis es, et quo sanguine cretus?
 Si venio, haud maneo; nec me locus iste tenebit.
 Huic retuli: et tu quisnam es, tam deformis et horrens?
 Ille mihi contra: sum flens, ut conspicias, unus.
 Ast ego: et in fletu maneat, maleperdite, dixi:
 Sit tibi perpetuus plangor: licet omnia foedum,
 Te tamen agnosco. Ille manus tum extendit utrasque 810
 Ut cymbam arriperet. Procul hinc, procul esto, alisque
 Cum canibus remane, Dux inquit, eumque ropellit.
 Dein mihi complexus collum: o, ait, indole praestans
 Magnanima, felix quae te connixa creavit.
 Huic fuit in terris malesana superbia, nec quid,
 Quo sit clarus, inest: ideo tam' perfurit Umbra.
 Oh quot nunc sese reges magnosque per orbem
 Esse putant, quos more suum dehinc limus habebit!
 Atque ignominiam sibi contemptumque relinquunt!
 Quam cuperem coenoso hoc illum in gurgite, dixi; 820
 Cernere vexatum, ante vadis quam eximus ab hisce.
 Ac mihi Praeceptor: non nos prius altera ripa
 Aspiciet, quam tu compos laetabere voti.
 Supplicium huic autem pauco post tempore gentes
 Gurgite demersas tam dirum infligere vidi,
 Hactenus ut Domino tali pro munere laudes
 Persolvam et grates Argenti quisque Philippum,
 Æja agite, elata clamabant voce, petamus:
 Ille furens sese dentes vertebat in ipsum.
 Liquimus hic illum; de quo nil deinde profabor. 830
 At mihi luctificus sonitus tum perculit aures;
 Quamobrem in partem, qua venit, lumina verti.
 Jam, Praeceptor ait, Dites urbs dicta propinquat,
 Qua civesque graves permultaque turba tenentur.
 Certe illic in valle procul tecta ardua cerno,
 Respondi, usque adeo rubra, ut modo prodita ab igne.

Ille mihi: aeternae, quibus intus jugiter ardent,
 Huc rubra ostendunt flammæ, velut ipse tueris.
 Haec ubi sic fati, ad fossas pervenimus altas,
 Quae vallant urbem: ex rigido mihi condita ferro 840
 Moenia sunt visa: ac, magnum post denique gyrum,
 Venimus in partem, qua nos descendere puppi
 Admonuit nauta: hic, ait, est ingressus in urbem.
 Ut portam aspexi, plus mille in limine vidi
 Adstare ex Coelo lapsos: quis hic, horrida Ditis,
 Irati ajebant, qui vivus regna pererrat?
 Innuit his tum Praeceptor, secretaque poscit
 Alloquia; ac paulum pressa, illi protinus, ira:
 Huc, sed solus, ades, dixerunt; iste facessat,
 Has ausus penetrare domos; solusque revertat, 850
 Si potis est adeo; nam tu hac in sede manebis,
 Qui caecum huic itiner reserasti in Tartara ductor.
 Conjice nunc, lector, cum verba haec auribus hausi,
 Si mihi tunc animi exciderint, ut deinde reverti
 Nunquam ego crediderim. O qui me terque quaterque,
 Dux bone, servasti, ac tot, dixi, exire dedisti
 Casibus incolumem, ne me sic desere egenum;
 Si vetitum nos ulterius procedere, retro
 Actutum rapiamus iter. Tunc ille vicissim:
 Omnem pone metum; nostris obsistere coeptis 860
 Nemo potest: talis nos huc contendere jussit.
 Me paulum hic maneat; ac spes tibi pectore fractas
 Instauret vires: non te hac regione relinquam.
 Dixit, et abscessit; dubiusque ego corde remansi,
 Ac valde ambiguus, numquid, nec ne, ille rediret.
 Auribus excipere haud potui, quod dixerit illis:
 Non multum ast illic mansit; nam protinus intus
 Hi rapuere fugam; ac ipsius iu ora magistri
 Ostia clausurunt urbis. Foris ille relictus,
 Passibus incedens lentis, ac lumina terrae 870

Fixa gerens, ad me rediit: fiducia deerat
 Cuncta supercilio. Suspiria pectore ducens:
 Quis negat infernas, aiebat, me ire sub aedes?
 Ac mihi: ne timeas, dixit, si incendor ab ira;
 Macte bonis animis; quippe haec discrimina vincam,
 Quantalibet vis obstiterit: audacia tanta
 Non nova: sunt hac ad portam jam scilicet ui
 Secretam minus, atque seris hucusque carentem;
 Cujus nempe notas vidisti in margine summo;
 Jamque, hanc ingressus, per clivum atrosque per orbes 880
 Incomitatus adest, qui Ditis moenia pandet.

IX. Dixit, quemque mihi secordia pinxerat ore
 Aspiens, cum illum vidi remeare, colorem,
 Ipse suum ex ore abduxit, quem impresserat ira.
 Substitit intentus, quasi vir qui murmura captet
 Auriculis; nam longe oculis haurire nequibat
 Aera per caecum, ac densa caligine septum.
 Et tamen, hinc dixit, vincenda est denique pugna,
 Si modo non ... mihi talis enim sese obtulit ultro;
 Oh mihi quam longum, dum quidam his sedibus adsit! 890
 Sensi sermonem primum texisse sequenti,
 Prima etenim verba extremis diversa sonabant.
 At timui; abruptum verbum nam forte trahebam
 Pejorem in sensum, sua quam sententia ferret.
 Tunc ego quaerebam: quisquamne has fertur in oras
 Ex primi hisce gradus, quibus est spe poena carere?
 Raro, is respondit, quod quaeris, contigit ulli.
 Ipse olim huc veni, magica tum voce coactus,
 In sua quae manes cogebat membra reverti.
 Nuper eram functus, cum me succedere muris 900
 His dedit, ut traherem Judae de sedibus Umbram.
 Infimus ille locus. reliquis obscurior, atque
 Longius a Caelo. quod circum omnia, distans,
 Nota mihi est via: mac e animi. ac dimitte timorem.

Ista palus male olens Ditis complectitur urbem
 Luctificam; quam nos non absque intrabimus ira.
 Plura etiam est fatus, quae non sunt condita mente;
 Nam me totum oculus turris pertraxit ad altum
 Ignitum culmen; quo tres exurgere vidi,
 Femineo adspectu, Eumenidas, viridantibus omnes 910
 Praecinctas hydri, ac foedo sanguine tinctas;
 Illis criuis erant colubri immanesque cerastae,
 Tempora quas circum implexas et colla gerebant;
 Atque is, qui famulas novit Junonis avernae,
 Eja age, crudeles circumspice Erynnidas, inquit;
 Ad dextram haec flens Aleto; ad laevam illa Megera est;
 Tisiphone in medio. Laniabant unguibus uncis
 Quaeque sibi, ac saevis tundeant pectora palmis;
 Atque ita clamabant alte, ut formidine captus
 Sum Vatem amplexus. Veniat, dixere, Medusa, 920
 Seorsum spectantes omnes; ac saxeus esto:
 Heu! male Thesci quondam punivimus ausum.
 Verte age te, dixit Vates, et lumina claude;
 Si Phorcinis enim se monstret, et ipse tuaris,
 Spes nulla aetherias esset remeare sub auras.
 Dixit; et ipse suis clausit mihi lumina palmis.
 O vos, qui sapitis, doctrinam advertite, quaeso, (18)
 Carminibus tectam; atque novae velamine Musae.
 Per vada jam sonitus veniebat turbida magnus
 Horribilisque fragor, quo ripa utrinque tremebat; 930
 Assimilis vento, qui, saepe ardoribus actus
 Adversis, vasto percurrit murmure sylvam,
 Ramosque floresque ruens: se turbidus infert,
 Pulveris attolleus nimbos, gregibusque ferisque
 Terrorem incutiens. Mihi Dux tum lumina solvit;
 Ac simul: iu spumam hanc veterem, inquit, dirige visum,
 Qua magis est densus vapor, atque obscurior aer.
 Non secus ac ranae venientem protinus hydrium

Effugiunt, trepidaeque metu vertuntur ad oram,
 Atque ibi se quaeque accumulât; correpta pavore, 940
 Umbrarun sic turba fugam perneciter ante
 Carpebat quemdam, Stygiae qui stagna paludis
 Transibat pedibus siccis, ut cernere longe
 Ex passu gradientis erat (19). Pellebat cundo, (20).
 Saepe agitans laevam, nebulosum ex ore vaporem:
 Hoc tantum offendi visus. Ex aethere missum
 Agnovi, inspexique Ducem; meque ille silere
 Innuit, ac flexa cervice huic reddere honorem.
 Prob quam terribili est visus mihi percitus ira!
 Adstitit ante fores, tenuique has vimine pandit, 950
 Ac mora nulla fuit. Mox atro in limine sistens:
 Improbâ gens, Caeli depulsa ex sedibus altis,
 Unde hæc tanta animis, inquit, fiducia vestris?
 Cur illi officitis, ejus nequit exitus orsis
 Unquam praecidi? vobis qui saepe dolores
 Ac poenas auxit? quid fato obsistere prodest?
 Cerberus hic vester, memori si mente tenetis,
 Et mentum et guttur setis fert hæcenus orbum.
 Hæc ait, ac nobis nihil innuit; atraqua rursus 960
 Per vada vertit iter, velut is, cui pectore major
 Insideat, quam cura virum, qui cominus adsunt.
 Sanctis nos freti verbis, discrimine nullo,
 Ingredimur portas; ac ipse ardore videndi
 Impulsus, quae conditio rerum atque locorum,
 Lumina continuo intendi; plenamque jacere
 Luctibus aspexi ac tormentis undique campum.
 Sicut juxta Aralas, Rhodanus qua detinet undas,
 Non secus ac juxta Polam, prope marmoris oram
 Adriaci, Italiam quod claudit et alluit aestu,
 Plurimus exurgens tumulus discriminat agros; 970
 Sic erat hic tellus variis distincta sepulchris;
 Ast alio et graviore modo: quippe hisce remixta

Ardebant flammae; queis tam succensa calebant
Ut magis accensum ferrum ars non ulla requirat.
Omne erat erectum tegumen; talesque sub auras
Prodibant gemitus, quales immane dolentum.
Quare ego tum dixi: qui sunt, Praeceptor, in istis
Inclusi tumultis, adeo lamenta cientes?
Haeresis auctores hīc sunt, sectaeque sequaces
Cujusque; ac plusquam reris sunt plena sepulchra. 980
Jungitur hic similis simili, sed dispere poena;
Quippe etenim minus atque magis monumenta calescunt
Dixit; et in dextram vertit vestigia partem:
Inter et afflictos et moenia vadimus ambo.

DANTIS ALIGHERII
DIVINÆ COMOEDIAE

LIBER II.

X. **P**er secretum iter inferimus sub moenia gressum,
Ille prior, post ipse sequens. O maxima virtus,
Tunc ego sum fatus, quae me alta in Tartara ducis,
Proque tuo lubitu per gyros volvis Averni,
Annue quaerenti: numquid spectare sepultam
Fas foret hic gentem? sunt nuuc adapertha sepulchra,
Et custode carent. Claudentur, reddidit ille,
Omnia, cum Josaphat sint huc de valle raversi,
Corpora, quae in terris jam deseruere, ferentes.
Hac in parte jacent Epicurus, eumque secuti, 10
Qui letum censent animam cum corpore obire.
Quod poscis, quamque ore siles, expleta cupido
Mox hic intus erit. Tibi cor, Dux optime, dixi,
Non aliam ob causam abscondo, nisi, ut ipse monebas,
Ne fors multa loquar. Thuscis o edite terris,
Qui nunc, vivus adhuc, igneam perlaberis urbem,
Sic et honesta loquens, precor, hic vestigia siste.
Te tuus ostendit sermo illa ex urbe creatum
Praeclara, cui forte fui nimis ipse molestus.
Haec vox confestim tumulto prodivit ab uno; 20

Quare ego proximus Ductori exterritus haesi.
 Ecquid agis? converte oculos, est ille profatus,
 Cerne Farinatam, qui sese erexit ab arca; (1)
 Inspice, et extantem toto jam pectore cernes.
 Dixit. In illius vultum jam lumina fixus
 Intuleram: ille trucem, sublato pectore, frontem
 Alte attollebat, velut indignatus Avernum.
 Tunc manibus Dux ipse suis me impellit; et inter;
 Immittens tumulos: manifesta edissere, dixit.
 Ut tumulo accessi, paulum me inspexit; et ira 30
 Mox quasi correptus: quibus es majoribus ortus?
 Inquit; et ipse simul, cupidus parere roganti,
 Non id celavi, sed cuncta ex ordine pandi.
 Ille oculos tollens: mihi gens immaniter omnes
 Partique primisque meis inimica fuere,
 Reddidit, ac his propterea dare terga coegi.
 Si terga hi dederunt, sunt undique deinde reversi,
 Respondi; at tua non bene gens hanc calluit artem.
 Altera detecto ex tumulo tum se Umbra levavit (2)
 Ad mentum; quare subrectam in genva putavi. 40
 Undique me circumspexit, quasi cerneret utrum
 Mecum aliquis foret; ac, nullum cum vidit adesse,
 Ilacrymans dixit; si tu per Tartara tendis
 Nobile ob ingenium, cur non tibi filius haeret
 Ille mens? qua detentus regione moratur?
 Non mea me virtus, retuli, verum iste, seorsum
 Qui manet, adducit; cujus fors carmina vester
 Jam Guidus sprevit. Genus et miserabile poenae
 Verborumque tenor, dederant mihi nosse loquentem;
 Plene ideo responsa dedi. Se is protinus alte 50
 Extulit his vix auditis: et quomodo, dixit,
Sprevit ais! nonne aetherias nunc luminis auras
 Ille haurit? nonne illi oculos lux percutit alma?
 Haec fatus, cum me sensit responsa morari,

Inversus recidit, nec protulit amplius ora.
 Alter magnanimus, per quem vestigia pressi,
 Non os mutavit, collumve latiusve reflexit;
 Orsaque deinde sequens: haec si male, dixit, ab illis
 Ars percepta fuit, magis hoc me immaniter urit
 Quam torus hic igneus: sed non, quae sedibus istis 60
 Imperat, ora Deae vicibus lux alma replebit (3)
 Et bis terque decem, ac tu quantum ponderis ipse (4)
 Noveris haec habeat. Sic autem evadere ad auras
 Inde tibi liceat, cur tam est infensus et asper
 Ille meis populus? leges cur condit in illos?
 Glades ac caedes, qua decolor Arbia fluctus
 Sanguinè mutavit, retuli, his haec scita rependunt.
 Vertice tunc is concusso, ac suspiria ducens;
 Non unus tunc ipse fui; ac certamina nunquam
 Cum reliquis certe sine causa, dixit, adivi; 70
 Unus at ipse fui, qui, cum Florentia passi
 Sunt omnes alii, deleta ut funditus esset,
 Consilio obstiterim, vultu adversatus aperto.
 O, rogo, sic valeat tua gens reperire quietem,
 Tunc ego subjeci, quo mens mea vineta tenetur,
 Solve mihi dubium. Vobis concessa facultas
 Est, bene si audiui, casus praenosse futuros;
 Non ita praesentes. Sic nos longinqua tuemur,
 Rettulit, ut quisquis vitiosa luce laborans.
 Tantum summus adhuc indulget luminis Auctor! 80
 At simul adventant, aut praesens attulit aetas,
 Mens nostra obruitur tenebris; nec novimus unquam,
 Vestrarum in terris rerum nisi nuntius adsit.
 Hinc tu scire potes, quod nos vis tota videndi
 Destituet, fuerit cum janua clausa futuri.
 Tum, quasi pertaesus culpa: fer, deprecor, illi
 Qui cecidit, quod natus adhuc vitalibus auris
 Vescitur, atque sibi sum respondere moratus,

Errorem hunc propter, quo sum te ajente solutus.
 Dixit Jamque meus mihi Dux remeare jubebat. 90
 Quaere ego quaesivi, citius 'mihi ut ille referret
 Qui secum hic essent. Plusquam cum mille, reponit,
 Hic positus jaceo: Friderici hic Umbra secundi (5)
 Purpurcique viri (6); atque alii, quos dicere parcam.
 Haec ait, ac sese abscondit. Vestigia verti
 Ad Vatem tunc ipse redux; sub pectore mecum
 Auditum eloquium, mihi visum hostile, revolvens.
 Protulit ille pedes; ac posthac, inter eundum:
 Quid te adeo turbat? petiit. Cumque inde retexi:
 Triste quod audieris, momori sub pectore conde, 100
 Inquit: nunc adhibe hic animos, (ac talia fatus
 Erexit digitum): cum deinde illius ad ora
 Substiteris, quae luce micans late omnia cernit,
 Illa iter et vitae pandet casusque futuros,
 Dixit; et, ad laevam conversus, moenia liquit.
 Vadimus in medium, tenuis qua semita ducit
 Ad vallem, quae huc usque gravem mittebat odorem.

XI. Summum altae attigimus ripae, quam grandia in orbem
 Secta dabant saxa, atque magis crudelia habentem
 Supplicia in vallem. Propter, qui exhalat ab imo, 110
 Foetorem immodicum, magni hic accessimus ambo
 Ad tegumen tumuli, quo scripta haec carmina vidi:
 Summus Pontificum hic jacet Anastasius ille,
 Quem malus ex recto Fotinus tramite duxit.
 Tunc mihi ait Ductor: lento descendere gressu
 Hic opus, ut foedum paulatim ferre vaporem
 Assuescat sensus: mox absque mora ibimus ulla.
 Atque ego tunc illi: tu, quas amittimus, horas
 Fac aliquid penset. Mentem huic me advertere cernis.
 Ille ait; inde sequens: Sub saxis, addidit, istis 120
 Clauduntur, fili, parvi in declive gradatim,
 Orbis tergemini, veluti quos ipse relinquis:

Spiritibus pravis sunt omnes undique pleni.
 Utque satis visus tibi sit mox inde tuenti,
 Quomodo in his, nunc discce, et quare poena luat.
 Unus cunctorum scelerum est injuria finis;
 Per vim vel fraudem infertur: sed fraude nocere
 Est hominum proprium: Deus hoc impensius odit.
 Propterea major constringit poena dolosos,
 Ac sunt inferius: violenti desuper adsunt. 130
 Et quoniam trinis (hominique sibi Deoque)
 Vis potis est ferri, ut ratio manifesta probabit:
 Propterea in circos trinos se hic dividit orbis.
 Effera per vim mors homini, plagaeque feruntur,
 Illiusque bonis incendia furta ruinae.
 Auctores igitur caedis, dirique latrones,
 Et crassatores, circus prior obtinet omnes,
 In classes varias diversaue septa coactos.
 In se deinde manus violentas ferre, suasque
 In res, quisque potest: in circo opus inde secundo 140
 Est frustra se poeniteat, qui stamina vitae
 Sponte sibi abrumpunt, ac res sine more profundunt;
 Tristesque illic vivunt, laeti ubi vivere possunt.
 Vis Deo item fertur, cum quis vel denegat illum
 Corde, vel adversus jactat blasphemia verbis,
 Aut quis Naturae bonitatem juraque temnit:
 Ultimus hinc circlus Sodomam tenet atque Caorsam (7)
 Quotque, Deum exosi, proprio cum corde loquuntur. (8)
 Nectit homo fraudem (quae corda remordet) in illos,
 Qui sibi confidunt, vel queis fiducia desit. 150
 Hic modus extremus dissolvit vincula amoris,
 Queis homines Natura ligat: sunt orbe secundo (9)
 Propterea, qui furantur, qui falsa loquuntur,
 Qui sacra divendunt, turpi qui foedere amores
 Conciliant, quique excantant, quique ore pudicos
 Dissimulant sensus, hujusce et furfuris omnes.

Deterior modus est alter, qui abrumpit amorem
 Non modo naturae, sed quod superaddidit alterum
 Inde fides: quare per saccula cuncta minori,
 Qui sibi confisos tradunt, plectuntur in orbe, 160
 Centrum ubi stat mundi, quo Dis super insidet ingens.
 Sic me ille edocuit. Clare tua verba, Magister,
 Dixi ego, procedunt; baratrum bene dividis istud,
 Ac populos quos intus habet: sed dissere, quaeso;
 Quos tenet atra palus, pluvius quos verberat imber,
 Quique sibi occurrunt aspris cum vocibus, et quos
 Ventus agit, cur non ignea plectuntur in urbe,
 Si Deus est his iratus? si secius autem,
 Cur hos poena premit? Sic dixi; ac ille reponens:
 Cur, praeter morem, tantum tibi desipit, inquit, 170
 Ingenium? aut alio quo mens tua devia fertur?
 Nonne tibi verba obveniunt, quibus Ethica monstrat
 Tres animi affectus, quos Coelum damnat et odit?
 Ut sunt et vitium et feritas atque impetus ardens?
 Ac minus hic pariat sibi dedecus, et minus iram
 Numinis incendat? Si talia mente revolvās,
 Et qui sint illi, quos sursus poena coercet,
 Deprendes equidem, cur secernantur ab istis,
 Justitiaeque minus poenis crucientur acerbis.
 O Sol, qui sanas aegrum mihi lumine visum, 180
 Dixi, sic mihi suades, dum quaesita resolvīs,
 Ut dubitare minor non sit quam scire voluptas.
 Te paulum retro referas, ubi foenore laedi
 Est bonitas tibi dicta Dei, nodumque resolve.
 Naturam, dixit, passim praecepta sophorum
 Ostendunt ex mente Dei procedere et arte:
 Si Physicam recoles, artem (tibi volvere multas
 Non opus illius chartas) vestigia nostram
 Juvenies hujusce sequi, quo more magistrum
 Discipulus, quantum valeant permittere vires; 190

Usque adeo, ut nostra est neptis quasi Numinis artis.
 Si Genesis tibi succurrat, sibi sumere vitam
 Esse opus ex his utrisque, atque augescere gentes,
 Repperies. Quoniam qui exercet foenus, ab illis
 Digreditur, naturam ideo contemnit et artem,
 Spemque alibi ponit, quam quo posuisse deceret.
 Ast age, me sequere; est etenim jam tempus eundi:
 Æthere jam surgunt Pisces, totumque Booten
 Caurus habet; datque ulterius descendere ripa.

XII. Asper erat locus ex praeruptis undique saxis 200
 Quo tunc venimus, ac propter quod stabat ibidem;
 Tale, ut diffugerent perterrita lurrina visum.
 Non secus ac, Athesim quae, cis excelsa Tridenti
 Moenia, percussit, (terrae seu scissa tremore
 Seu non fulta solo) in praeceps patet alta ruina,
 Ut nemo hac valeat gressum de vertice ferre;
 Sic descensus erat; summoque in margine ripae
 Adstabat, tellure jacens, infamia Cretae,
 Quae concepta fuit falsae sub imagine vaccae.
 Vix ea nos procul aspexit, sese ipsa momordit, 210
 Qualis ab interna pectus qui incenditur ira.
 At meus huic versus Sapiens: hinc, bellua, abito:
 Dixit; Cecropiumne virum hic tu reris adesce,
 Qui te in terris enecuit? Non voce sororis
 Edoctus venit iste tuae, sed visere vestras
 Huc tendit poenas. Veluti qui vincula rumpit,
 Cum recipit letalem ictum, bos, nescius ire,
 Saltitat huc illuc; sic Minotaurus agebat.
 Eja age, tum Vates, aditum citus arripe, dixit;
 Dum furiis agitur, nunc nunc descendere tempus. 220
 Sic per congeriem saxorum vadimus illam,
 Ob pondus mihi sub pedibus se saepe moventum.
 Ipse animo reputans ibam. Tu forte ruinam,
 Ille inquit, tecum volvis, quam bellua servat,

Imperiis quae victa meis hinc ante recessit,
 Disce igitur: nondum, magico cum carmine Erichtho
 Me dedit huc sedes Erebi descendere in imas,
 (Si memini) haec ruerat: certe paulum ille priuquam
 Huc sese ferret, primo qui Ditis ab orbe
 Eripuit praedam, tanto circum undique motu 230
 Haec tremuit valles, ut mundum rerer amore
 Correptum, quo illum multi dixere reversum
 Non semel in cahos; ac rupes tunc ista ruinam
 Hic alibique dedit. Sed tu jam lumina fige
 In vallem; nam sanguineus lacus ecce propinquat,
 Quo, quicumque aliis per vim nocuere, coquuntur.
 O furor insanacque irae, o caeca cupido,
 Quae nos sic acuis, brevis hoc in tempore vitae,
 Et das perpetuum sic deinde madescere in aevum.
 Ingentem, ac tortam, veluti Dux dixit, in arcum, 240
 Hic foveam asperi, quae circumplectitur omnem
 Planitiem; atque inter radicem montis et illam
 Venantes ibant Centauri, tela gerentes,
 Ut vivi fixere feras. Descendere ripa
 Ut nos viderunt, confestim ex agmine trini
 Abstiterunt; cumque arcu ac lectis ante sagittis
 Occurrere; proculque unus: quo tenditis? inquit,
 Ad quam damnati poenam? istinc dicite, et ultra
 Ne proferte pedes: aliter, vos cuspidem figam.
 Ac meus huic Ductor retulit: responsa propinquo 250
 Chironi hic dabimus: male te vesana cupido
 Egit praecipitem semper. Mox, talia fatus,
 Me tentans cubito: hic Nessus, cui Deianira
 Causa fuit leti, ac leti fuit ipsemet ultor.
 Dixit; et is medius, qui oculos in pectore vertit,
 Est magnus Chiron, qui jam nutrit Achillem.
 Et nimius Pholus ille irae. Per littora currunt
 Innumeri; telisque petunt, quot sanguine sese

Altius abducunt, sua quam commissa reposcunt.
 Haec ait; ac propius, progressi, accessimus illis. 260
 Tum Chiron telum accepit, crenaque reduxit
 Ad malas barbam: cumque os immane rexit,
 Ad socios versus: num vos advertitis, inquit,
 Quod qui pone subit, dat tactu cuncta moveri?
 Non solet hoc pes functorum. Cui talia Vates,
 Qui prope pectus erat, natura ubi bina cohaerent,
 Rettulit: hic vivit, solique ostendere Averni
 Debeo pallentem vallem: non sponte suapte,
 Rebus at huc agitur duris: canere alleluja
 Desivit talis, novum ut hoc mihi obire juberet 270
 Munus: non hic est latro, nec ego Umbra profecto
 Improba. Per virtutem oro, quae tam invium et asprum
 Carpere cogit iter, nobis ex hisce, fidelis
 Sit qui animo notus, socium da incedere quemquam,
 Qui vada demonstret, quique hunc iu tergo vectet,
 Est qui vivus adhuc, atque ire per aethera nescit.
 Talia sic Vates. Ac Chiron: Nesse, redito,
 Ad dextram conversus ait; tu dueito enntes;
 Ac remove, his aliud si forte obvenerit agmen.
 Hoc duce, sanguinei gradimur per gurgitis oram, 280
 Plurimus unde dolens bullentum it stridor ad auras.
 Usque supercilium mersos in sanguine vidi.
 Hoc, inquit Nessus, cruciantur in amne tyranni,
 Qui bona diripuerunt, atque effudere cruorem:
 Sic aliis illata luunt nunc damna necesque:
 Hic et Alexander (10), ferus et Dionysius, annos
 Qui dedit imperio Sieulis traducere tristes.
 Crinibus ille nigris est Azzolinus; et ille
 Crinibus aureolis, est Atestinus Obizzus,
 Quem vere in terris privignus funere mersit. 290
 Tunc ego, compellans, Vati sum versus; at ille:
 Hic tibi sit, dixit, princeps, et ego inde secundus.

Paulum progressus, Centaurus lumina fixit
 In gentem, extantem medio, usque ad guttur, ab aestu;
 Atque Umbram ostendens, quam sola in parte videbat;
 Hic, ait, ante Deum, crudeli vulnere fixit
 Cor, quod adhuc Thamesis Londini in littore honorat. (11)
 Gentem praeterea vidi, quae ex amne caputque
 Ac totum extabat pectus; cujus mihi multos
 Nosse fuit; quippe ille cuor magis usque magisque 300
 Decrescit, dum deinde pedum vix denique plantas
 Contegat; atque hic sanguineum tranavimus amnem.
 Sicut in hac cernis decrescere parte cruorem,
 Sic, Centaurus ait, diversa in parte resurgit,
 Donec eo adveniat, plectit quo poena tyrannos.
 Attila, rex Unnus, Dominique immane flagellum,
 Illic supplitium pendit, Pyrrhusque, simulque
 Sextus; ibi lacrymas Rinierius edit uterque
 Pazzius et Cornetensis, crudeliter ausi
 Infestare vias. Sic dixit; tergaque vertens, 310
 Est iterum vada transgressus. — Non venerat oram

XIII. Nessus adhuc aliam, cum nos vestigia tetram
 In silvam tulimus, per quam via nulla ferebat.
 Non viror hic frondes, sed enim color induit ater;
 Non leves rami, at nodoso cortice torti;
 Non et in his poma, at virgulta infecta veneno.
 Hispida tam dumis ac stirpibus horrida densis,
 Cecinam et Cornetum inter, sub littus Etruscum,
 Non habitant per tescua ferae, loca culta perosae.
 Hic nidum harpyae condunt, quae Troas ab oris 320
 Expulerunt Strophadum, ventura his dira canentes.
 Alae sunt illis magnae; sunt collaque et ora
 More hominum; pes ungue rigens; pennataque et ingens
 Alvus; terrificis implent stridoribus auras.
 Tum mihi Praceptor dixit: jam disce, priusquam
 Ulterius tendas, in circo te esse secundo,

Atque hic semper eris, donec veniamus arenam
 Horribilem: tende ergo oculos, ac talia cernes
 Quae vincant narrata fidem. Circum undique questus
 Audibam; nec quisnam hos ederet ipse videbam, 330
 Proptereaue gradum, captus formidine, pressi.
 Credere sum Vatem ratus, has me credere voces
 Ex, inter truncos, propter nos; gente latenti,
 Missas; dixit enim: siquis tibi ramus ad hisce
 Vellitur arboribus, te manca putare videbis.
 Protendi tunc ipse manum; ramumque revelli,
 Horrendum dictu! Vox protinus edita trunco,
 Cur me, clamavit, laceras? Cumque inde cruore
 Erubuit, cur me, rursus vox altera dixit,
 Dilaceras? pietate cares; sylvetria pruna 340
 Nunc sumus, ast homines fuimus: clementior esse
 Debueras, animae si essemus forte colubri.
 Ut viridis torris, cujus flagrantibus ardet
 Altera pars flammis, tepidas ciet altera guttas,
 Stridetque, ac propter fugientem sibilat auram;
 Sic truncus vocemque simul dabat atque cruorem.
 Dimisi manibus ramum, similisque timenti
 Obrigui. At meus huic Sapiens: si noscere casus
 Ille tuos poterat, tantum me doctus ab ipso,
 Non te protensis manibus violaverit unquam; 350
 Res incredibilis me impellere fecit ad actum,
 Me quoque quod piget. At tu qui sis fare, tuumque
 Dic genu; ut terris, in quas exinde redibit,
 Iste tuam instauret famam, sic damna rependens.
 Ac truncus contra: sic me tua dulcia verba
 Illiciunt, ait, ut non obmutescere possim;
 Ac vos ne pigeat paulum me audire loquentem.
 Ille ego sum, regis Friderici cordis utramque
 Qui tam suave olim clavem volvi atque revolvi,
 Hujus amicitia cunctos ut proinde remorim: 360

Usque adeo fidus sum munere functus, ut omnes
 Contererem vires, ac noctes absque sopore
 Pertraherem. At meretrix, quae nunquam Caesaris aedem
 Deseruit (communis mors, ac maxima clades
 Aularum), cunctorum animos incendit; et illi
 Regem sic incenderunt, ut protinus omnes
 Sunt versi in luctum, quibus insignibar, honores.
 Indignata nefas, mea mens, vitare dolorem
 Morte putans, justum injusto me funere mersit.
 Nunquam, juro novas radices arboris hujus, 370
 Est mihi rupta fides domino, qui diguus honore
 Tam fuit; atque ideo vestrum si rursus in auras
 Quis veniat superas, ibi det revalescere nostram,
 Quae jacet invidiae tam saucia vulnere, famam,
 Haec retulit. Paulum Vates est deinde moratus;
 Mox ait ille mihi: quoniam nunc iste silescit,
 Posce quod exoptas, neve irrita defluat hora.
 Atque ego: tu potius, mihi quae prodesse rearis,
 Posce quidem; nam me pietas tam multa revincit,
 Ut minime possim. Tunc ille incoepit, et inquit: 380
 Sic tibi mortalis, silvestri carcere clause,
 Quod petis, efficiat, dic quaeso: his quomodo truncis
 Spiritus insuitur? quisquamne his solvitur unquam?
 Fortiter efflavit truncus; flatusque, loquelam
 Versus in hanc, dixit: breviter responsa reponam:
 Spiritus ut saevus membris, queis se ipse revellit,
 Exiit, hunc, jussu Minois, septimus orbis
 Excipit; in silvam ruit, at non ulla ruenti
 Pars habitanda datur: quo sors projecерit, illic;
 Ut zea, germen agit; fit frutex, plantaеque agrestis: 390
 Harpyae carpunt frodes; morsuque dolorem
 Efficiunt; plagaque viam dant esse dolori.
 Non secus ac alii, nostros veniemus ob artus;
 Non ut se his quisquam induerit: non illud haberi

Fas est, quod sponte abjicitur: huc membra trahemus,
 Et cujusque sua pendebit ab arbore corpus.
 Dum trunco intenti, dicturum plura putamus,
 Ingentem audimus fremitum, ut venator adesse
 Frondibus ex motis canibusque latrantibus aprum
 Sentit; et ecce duo, lacerato corpore, nudi (12) 400
 Ad laevam erumpunt, fugientes impete tanto
 Omnia ut incursu obtererent ramalia sylvae.
 Mors, adsis adsis, clamabat primus; et alter,
 Segniter ire sibi visus: pernicious usus
 Non es sic pedibus, Lane, in certamine Toppi.
 Et, quia fors vires deerant, se cespitem, sistens,
 Textit, et implicuit. Per sylvam, hos pone, voraces
 Currebant nigraeque canes, velut arcta molossi
 Vincula cum rumpunt: inter virgulta latenti
 Intulerunt dentes avidos, in frustra dolentes 410
 Absciderunt artus, secumque abiere ferentes.
 Tunc, dextra exceptum, Vates me detulit illuc
 Scissus ubi flebat nequidquam ob vulnera cespes.
 Quidnam te, A-Divo-Andrea, clamabat, Jacob,
 Hic sub viminibus nostris abscondere juvit?
 Numne ego culpandus, si tu male duxeris aevum?
 Cum meus huic Dux accessit: da noscere, dixit,
 Qui sis, qui tot vulneribus cum sanguine voces
 Luctisonas efflas. O qui, respondit, adestis
 Frondibus illatam crudelem cernere cladem 420
 Quae mihi direptae fuerunt, has cogite, lectas,
 Juxta infelicem truncum. Sum natus in urbe
 Cui libuit dominum in Baptistam vertere; quare (13)
 Is nunquam arte sua pessum dare desinet ultor:
 Et, nisi quid reliquum illius superesset ad Arnum,
 Nequidquam cives reparassent deinde ruinas,
 Attila quas fecit. Sum hac, inquam, natus in urbe,
 Ac, nodum informem nectens, mea ab aede pependi.

XIV. Me patriæ commovit amor: componere, et illi,
 Qui jam raucus erat, proparavi reddere frondes. — 430
 Venimus ad finem, quo circus tertius inde
 Incipit, ars ubi justitiae sese horrida pandit.
 Ut nova perspicue ostendam, pervenimus, ajo,
 Planitiem in magnam, plantis quaecumque carentem.
 Ut nemo hanc cingit, fovea sic cingitur ipsum.
 Hic nos constitimus, cohibentes margine gressum.
 Area condensis siccisque horrebat arenis,
 Quales Marmaricis olim Cato pressit in oris.
 Vindex ira Dei, quantum te quisque pavere
 Debuerit, mihi visa legens. Hic multa Animarum 440
 Agmina nudarum vidi; quibus ora profuso
 Undabant fletu, et quas lex diversa premebat.
 Quippe jacebat enim pars in tellure supina,
 Ibat pars semper, pars et contracta sedebat:
 Vincebat numero, quae concita jugiter ibat;
 At tellure jacentes, miseros magis ore soluto
 Edebat gemitus. Totam super undique arenam
 Plurima et ampla, allapsu lento, flamma pluebat,
 Quo nix more cadit, sileat cum ventus, in alpes;
 Atque ut Alexander, qua fervida solibus ardet 450
 India, collabi quondam super agmina vidit
 Flammanes ignes, solidosque incumbere terrae;
 Proptereaque solum jussit fodicare cohortes,
 Nam, putre cum fuerit, melius restinguitur ardor.
 Sic ingens flammarum imber sine fine cadebat:
 Fomitis in morem succensa ardebat arenâ;
 Ac duplex erat inde dolor: manibusque ruentes
 Nec mora nec requies erat excutientibus ignes.
 Tunc ego sic Vati: o qui, praeter Daemonas, inqui,
 Omnia pervincis, limen contendere portae 460
 Jam nobis ausos, mihi dic ac fare: quis ille
 Magnus et ore ferox, qui nil incendia curat?

Igniferoque jacens non urier imbre videtur?
 Dixi; ac ille, loqui de sé cum senserit, inquit:
 Qualis vivus eram, talis sum et corporis experts.
 Artificem quamvis delasset Jupiter, a quo
 Iratus telum cepit, quo tempore mortem
 Prorutus occubui; si aliorum brachia lasset
 Alternis vicibus, Vulcani saepe reposcens
 Auxilium, velut in magno certamine Flegrae, 470
 Ac mihi fulmineos pro viribus ingerat ictus,
 Vindicibus poenis non is laetabitur unquam.
 Haec fanti elata retulit tum voce Magister,
 Ut sic nunquam alias: Capanee, superbia quando
 Nil tua defervet, gravior te poëna perurit:
 Supplicium nullum, praeter, qua incenderis, iram,
 Par foret insano, quo targes, poëna furori.
 Haec ait; ac mihi sic est mitior inde profatus.
 Unus hic ex septem, Thebas qui milite quondam
 Obsedere duces: tempisitque, Deumque videtur 480
 Temnere, nec quidquam vires curare Tonantis.
 Debita sed merces illi, ut sum fatus eidem,
 Est suus ipse furor. Nunc protinus arripe callem,
 Ac me pone veni; cave ne pes tangat arenam,
 At nemus usque legat. Pervenimus, ore silentes,
 Unde, extra sylvam, prodibat parvulus amnis;
 Cujus adhuc me rubra metu contristat imago.
 Non secus ac scatebris Viterbi rivulus exit,
 In sua quem flexum mox ducit tecta lupanar;
 Ille per arentem sic decurrebat arenam. 490
 Alveus, ac ripae, et margo de marmore uterque,
 Nosse mihi dederunt, illic quod transitus esset,
 Tenariam postquam, cunctis quae pervia, portam,
 Nos sumus ingressi, tam nulla notabilis usquam
 Res oculis est visa tuis, quam rivulus iste,
 Se super injectas potis est qui extinguere flammās.

Talibus est fatus Doctor; quare ipse rogavi,
 Escam ut porrigeret, cujus me implerat amore.
 Semiruta, ille refert, medio jacet insula ponto,
 Quam perhibent Cretam, cujus sub rege beatam 500
 Gens hominum vitam, castisque in moribus egit.
 Mons hic erigitur, nemorosis frondibus olim
 Diues et undarum scatebris, qui dicitur Ida:
 Nunc deserta jacet. Partu jam proxima, mater
 Hanc sibi delegit Cybele, qua enixa locaret
 Natum; et, ut illius fletus abscondere posset,
 Pulsa dabat rancos attollere tympana cantus.
 Hic, sub rupe cava, penitusque in viscere montis,
 Stat senior, tergum Damiatae versus ad urbem,
 Ac Romam inspiciens, speculum de more tuentis. (14) 510
 Est caput ex auro, ex argento brachia pectusque,
 Ex aere usque femur; constant dehinc caetera ferro;
 Fictilis est pes dexter, quem super ille recumbit,
 Plusquam alio. Pars omnis habet, si exceperis aurum,
 Rimam: ex hac manant guttae, quae mox coeuntes
 Hanc tranant rupem, ac vallem labuntur in istam.
 His Acheron, Phlegeton, et Styx teterrima fiunt.
 Deinde per hunc arctum decurrunt denique rivum,
 Extremum usque locum, quo non descenditur ultra.
 Cocytum hic faciunt, de quo nunc dicere omitto; 520
 Quippe hunc tu aspicias. — Nostro si hic rivus ab orbe,
 Dixi ego, progreditur, cur tantum hac paret in ora?
 Ille mihi contra; hoc baratrum scis esse rotundum;
 Et, licet ad laevam multum descenderis, omnem
 Non es circuitum emensus: si videris ergo .
 Quidquam forte novi, ne te stupor occupet ullus.
 Ipse iterum: Lethae ac Plegetontis flumina, dixi,
 Quo sunt? illud quippe siles, hoc imbre creari
 Istud ais. — Semper tua sunt quaesita, reponit,
 Grata mihi valde; verum rubor ipse fluenti 530

Reddere debuerat reponsum ex talibus uni. (15)
 Aspicias Lethen, sed non in sedibus istis,
 Quo nimirum Animae vadunt se deinde lavatum,
 Crimina cum sunt, quae deploravere, remissa.
 Mox ait: est tempus jam nos absistere sylva;
 Me sequere: est geminus margo via euntibus, unde
 Ignis abest, omnisque supra restinguitur ardor.

XV. Margine marmoreo gradimur; quique udus ab amne
 Erigitur fumus, sic temperat aera, nullus
 Ut nos interea flammaram laederet imber. 540

Non secus ac aequor Batavi, gens accola ponto,
 Aggeribus cohibere solent, quod gurgite vasto
 Illorum irrumpit campis; velutique, priusquam
 Nix ex Alpe fluat, sua rura domusque tuentur
 Medoaci cives Patavi a torrentibus undis;
 Talis erat, quamvis haud sic excelsus et ingens,
 Hic geminus margo, quicumque hunc condidit olim.
 Jam sic sylva aberat, ut non hanc cernere possem,
 Si vertissem oculos, cum, proxima margini euntum
 Umbrarum occurrit turba, ac nos tale tuentum 550
 Quale solet dubia lunae sub luce recentis.

Nos ita spectabant fixi, quo more foramen
 Spectat acus senior contento lumine sartor.
 Cum sic inspicerent, quidam me agnovit, et oram
 Apprendit vestis: proh quam mirabile! clamans.
 Vix brachium is mihi protendit, citus ipse perustam
 In faciem defixi oculos; nec tristis imago
 Quin nossem impediit: vultumque proinde reclinans (16)
 Tunc hic, Brunellus? dixi. Tunc ille vicissim:
 Ne pigeat, fili, me nunc vestigia paulum 560
 Tecum ferre retro, sociosque relinquere euntes.
 Quin, ego respondi, cunctis te viribus oro;
 Ac, si forte juvet mecum hic consistere, sistam,
 Hic modo det veniam qui fert vestigia mecum.

Hoc, fili, is retulit, quicumque ex agmine sistit,
 Centum deinde annos jacet; ac, dum laeditur igne,
 Hunc sibi decutere haud valet: ergo age, perge, tibi que
 Ad latus haerebo: inde meum citus assequar agmen,
 Damna aeterna querens. Non me demittere calle
 Audebam, ut pariter graderer, sed cernuus ibam, 570
 Qualis qui reverenter cat. Tunc incipit ille:
 Quae sors aut fatum ante diem has te accedere sedes
 Egit? et is quisnam est, qui te praecedat euntem?
 Illi ego: in apricis vitae spirabilis oris,
 Cum mea nondum aetas plenis adoleverit annis,
 Deerrarum in tetram recto de tramite sylvam;
 Hesterno hinc mane abcessi; et, cum rursus in illam
 Regrederer, sese mihi protinus obtulit iste;
 Perque iter hoc revehit. — Tua si catus astra sequaris,
 Ille mihi, haud poteris non clarum attingere portum, 580
 Si bene persensi, cum coeli vescerer aura:
 Atque ego, si mortem non immaturus obissem,
 Tam tibi prospiciens felicia sidera, valde
 Tete implessem animis; stimulosque ad coepta dedissem.
 Ingratus vero hic populus, cui manat origo
 Ex Fesulis, et adhuc quid saxi ac montis inhaeret,
 In te crudeles, quod tu benefeceris, iras
 Concipiet: non immerito; non convenit aspros
 Quippe inter sorbos dulcem pubescere ficum.
 Fama vetus vocat hos orbos, gentemque superbam, 590
 Quam simul invidia, et nimius tenet ardor habendi.
 Effuge tu illorum mores: tua dextera tantum
 Te sors attollet, ut te pars utraque avebit;
 Gramina sed capris aberunt. Se, straminis instar
 Conculcent equidem Fesulana animalia, verum,
 Ne plantam tangant, etiamnum siqua supersit
 Illorum in coeno, semen sanctum unde revivat (17)
 Romulidum, qui hic perstiterunt, quo tempore coepit

Tanta hic nequities. — Rata si mea vota fuissent,
 Dixi ego, non esses vitalis luminis expers. 600
 Alta mente manet, meaue implet corda dolore
 Ille paternus amor, quo me praecepta docebas,
 Quae dant aeternam mortali adquirere vitam.
 Hoc mihi quam gratum fuerit, dum spiritus artus
 Hos reget, haud unquam sileam, semperque fatebor.
 Quae mihi ais vero discrimina deinde futura,
 Haec scribo, atque aliis cum vocibus omnia servo,
 Ut mihi declaret mulier, quae talia novit,
 Hanc si deveniam, hanc si delatus adibo.
 Hoc te scire volo: modo sit mens conscia recti, 610
 Fortunam quaecumque pati sum corde paratus;
 Non nova sunt haec verba mihi; proin sponte suapte
 Verset agens Fortuna rotam, marramque colonus.
 Haec dixi; dextramquo meus Praeceptor in aurem
 Respiciens, mihi ait: bene, qui rem denotat, audit. (18)
 Ipse tamen, gradicus, Brunctum sciscitor, ecqui
 Sint ejus comites, alios qui nomine praestent.
 Est aliquem memorare bonum, reliquosque silere,
 Ille refert: nec tempus enim daret edere cunctos.
 Summa est: sacricolae omnes, ingenioque valentes, 620
 Ac fama insignes, eadem quos culpa notavit,
 Dum vitam exigent. Priscianus it agnoscit in illo,
 Atque Accursius una; et (si haec tibi cura fuisset) (19)
 Cernere eum poteras, servorum Servus ab Arno
 Quem removens, ad Medoacum dedit ire minorem,
 Quo male protensos nervos debine morte reliquit. (20)
 Plura quidem loquerer; sed non mihi verba viamque
 Ulterius proferre licet; nam surgere fumus
 Ex sabulo novus aspicitur: gens ecce proquinqat,
 Cui socius non esse quoco: quo in secula vivo, 630
 Thesauri sit cura mei: non amplius oro. (21)
 Inquit; et avertens, adeo velociter ivit,

Unus ut ex is, queis pannum Verona virentem
 Praemia proponit cursus, est visus; et ille,
 Qui prior optatam potuit contingere metam

XVI. Jamque locum attigeram, quo alium labentis in orbem,
 Rumor aquae auditur, dant quale alvearia murmur;
 Agmine digrediens cum praetereunte, cucurrit
 Ad nos Umbra triplex; clamans: vestigia siste, (22)
 Qui nostra ex habitu prava de gente videris. 640

Hei mihi! quam laceros artus, quae vulnera vidi
 Tum nova, tum vetera! usque adeo, ut, cum mente revolve,
 Moestus adhuc doleo. Ductor clamoribus illis
 Advertit placide mentem: ac mihi lumina vertens;
 Siste agetum, dixit: fas est his esse benignum;
 Atque, nisi natura loci demitteret ignem,
 Te potius, rerer, quam illos properare deceret.
 Ut nos constitimus, solitos tunc edere rursus
 Coeperunt questus: cumque inde fuere propinqui,
 Ex ipsis fecere rotam (23). Ut nudi atque peruncti 650
 Ante locum athletae, melius quo vulnera ferrent,
 Captabant oculis, grave quam certamen inirent;
 Talis quisque rotans mihi se vertebat: iterque
 Propterea pes diversum, quam vultus, agebat.
 Si locus infelix, exustaque corpora flammis,
 Una loqui coepit, tibi nos nostrosque precatus
 Temnere dant, te nostra tamen clarissima fama .
 Flectat, ut edoceas, qui sis, vestigia tutus
 Qui sic viva teris per regna impervia vivis.
 Hic, quem pone sequor, nudus licet ac sine pelle, 660
 Nobilior quam rere fuit, Guidoguerra vocatus,
 Casta, (24) tuus, Gualdrada, nepos: dum viveret, armis
 Multa et consilio gessit. Me pone sequentis
 Umbra est Tegghiai Aldobrandi; cujus, opinor
 Vox grata esse quidem terrae deberet in oris.
 Atque ego, qui, simul his crucior, sum nomine Jacob

Rusticuccius; atque magis, quam caetera, conjux
 Prava mihi nocuit. — Si immunis ab igne fuisset,
 Me in sabulum addiderim: tanto sum captus amore
 Hos amplectendi! nec Doctor forte negasset; 670
 At, quoniam arsissem, victa est terrore cupido.
 Non mihi despectum, retuli, sed vestra dolorem
 Conditio peperit, sero qui ex corde recedet,
 Vix, quales estis, docuit me voce Magister.
 Vestra mihi patria est; mihi nomina vestra lubenter
 Gestaque sunt audita; ac magno semper amore
 Haec colui. Fel linguo, et poma ad dulcia tendo,
 Quae mihi Dux est pollicitus: sed vadere oportet
 Me prius ad centrum. — Longum tibi spiritus artus
 Sic regat, ac post interitum tua fama supersit, 680
 Dic, ait, humani moras et mascula virtus
 Nostra in gente manet? vel longius omnis abivit?
 Nuper enim huc lapsus, sociosque secutus euntes,
 Borscrius non laeta refert, ac tristia narrat. (25)
 Gens nova, tunc ego respondi, festinaque lucra
 Luxuriam fastumque tibi, Florentia, tantum
 Intulerunt, ut jam doleas. Haec vertice recto
 Inclamans dixi; ac se, auditis talibus, Umbrae
 Mutua sunt tres intuitae, ut qui vera tuetur.
 Si tibi tam facile est alias explere rogatus, 690
 Respondere omnes, felix o terque quaterque
 Qui tam concinne loqueris. Si evaseris istas
 Luctificas sedes, ac sidera pulcra reversus
 Aspicias, cum deinde *fui* narrare juvabit,
 Fac memor in populo nostrum reviresere nomen.
 His dictis, solvere rotam, atque abiire citatim,
 Non secus ac essent pedibus pernicipibus lae.
 Non amen citius dicas, quam sprotinu illae
 Effugere oculis; visumque proinde Magistro
 Est iterare viam. Confestim advenimus illuc, 700

Quo tam murmur aquae feriebat cominus aures,
 Ut neque fas esset voces audire loquentis.
 Non secus ac fluvius, proprio qui tramite ad Eurum
 Labitur ex Vesulo, ad dextrum latus Appennini,
 Lentus, aquae tacitae primum cognomine gaudens,
 Mox vires alias alio cum nomine sumens,
 Dat sonitum divi Benedicti desuper aedes,
 In loca ab alpe ruens, possent ubi mille morari;
 Talem, ex praecipiti decurrens rupe, ciebat
 Unda rubens strepitum, ut confestim laederet aures. 710
 Fune ego cinctus eram, qua olin constringere pictam
 Pantheram sum posse ratus: discingere jussit,
 Hunc mihi Praeceptor; cumque illi exinde plicatum
 Tradiderim, ad dextram versus, de margine paulum
 Hunc procul in baratrum jecit. Quare ipse silenter:
 Res nova jam nutu debet, sum corde profatus,
 Respondere novo, cui tantum is lumina tendit.
 Quam cautos decet esse viros, cum talibus adsunt,
 Qui non tantum opera, at solerti mente latentes
 Inspiciunt curas! Tum sic est ille locutus: 720
 Huc cito quod maneo, exurget: quod pectore volvis
 Ipse sub incerto, se protinus offeret ultro.
 Quantum quisque potest, semper, quae falsa videntur,
 Vera loqui abstineat: sine culpa quippe pudorem
 Ac probrium inducunt; sed non hic mittere possum.
 Hos ego per numeros, mea queis Comoedia constat,
 (Gratia sic illi multum contingat in aevum!)
 Me, lector, testor vidisse per aera densum
 Ad summas innare undas mirabile monstrum,
 (Tale, quod absque metu nulli spectare liceret); 730
 Ut redit, aequareas qui se demittit in undas.
 Anchorae ut ex fundo dentem divellat acutum,
 Crura sibi contracta ferens, ac brachia tollens.

XXVII. En fera, quae multo praecellet acumine caudae

Quae transit montes, ac moenia rumpit et arma,
 Quaeque suo foetore gravi mundum inficit omnem.
 Sic mihi ait Vates: atque olli accedere ripae
 Innuît, aud longe, via quo per marmora cessat.
 Haud mora: continuo se lurida Fraudis imago
 Hue tulit, ac ripae truncumque caputque propinque 740
 Imposuit: non autem candam extraxit ad oram.
 Justi hominis facies inerat: tam pelle benignam
 Exterius, mitemque adeo sese illa ferebat!
 Caetera serpentis gestabat lubrica membra;
 Brachia bina pilis, axillas usque, rigeant;
 Pingebant pectus dorsumque atque undique costas
 Nodique exiguaeque rotae. Non Tartara, nec gens
 Turcarum, tot filis versicoloribus unquam
 Impositis ac subpositis oloserica pingit;
 Nec tot meandris telas variavit Arachne. 750
 Ut maris interdum consistunt littore cymbae
 Partim undis partimque solo; atque ut Teutonas inter,
 Piscibus insidians, Istri fiber accubat oris:
 Margine marmoreo haud aliter, qui claudit arenam,
 Bellua constiterat: baratro vibrabat inani
 Cauda, veneniferum, scorpi de more, bicornem
 Attollens apicem. Mihi Dux tunc inquit: oportet
 Flectere iter paulum,, donec quo prava recumbit
 Bellua, venerimus. Dextrum descendimus ergo
 In latus; ac denos extremo in margine passus (26) 760
 Progredimur cauti, ut sabulum vitemus et ignem.
 Huc ubi delati, gentem considerare arena
 Non procul, ad locum inanem, vidimus. Et mihi Ductor:
 Ut circi istius penitus tibi tota patescat
 Conditio, vade; atque illorum conspice poenas;
 At breviter loquere: interea, dum exinde redibis,
 Huic ego suadebo, ne nos portare recuset
 Sponte suis humeris. Sic dixit; eamque per orbis

Septeni extremam solus tunc deferor oram,
 Moesta ubi gens sedet. Ex oculis dolor improbus illi 770
 Erumpebat; et usque manus agitabat utrasque,
 Nunc ignem removens, nunc aestum ardentis arenae;
 Non secus ac rictu et pedibus defendere sese
 Contendunt aestate canes, dum membra molestis
 Pulcibus muscisque arcent dirisque tabanis.
 Post ubi quorundam in vultus mea lumina fixi,
 Non ullum agnovi: cujusque at pendula collo
 Pera mihi inspecta est, certo depicta colore,
 Certum insigne gerens; atque hac visi lumina pasci.
 Dum tuor, intentusque oculos per singula verto, 780
 Lutea pera mihi glauci os habitumque leonis
 Ostendit; cumque ultra hinc inspicerem, anseris albi
 Plusquam butyrum, magis alrera rubra cruore,
 Obtulit effigiem; atque unus, cui caerulea foetae,
 Candentem peram suis insignibat imago: (27)
 Quid, me compellans, foveis agis, inquit, in istis?
 Ocyus egredere, et quoniam spirabile lumen
 Carpis adhuc, scito, quod mox meus ille propinquus
 Vitalianus mecum hic laeva in parte sedebit. (28)
 Cum Florentinis istis, Patavi ipse creatus 790
 Hic sedeo, crebris qui obtundunt vocibus aures,
 Clamantes: huc huc eques ille supremus adesto,
 Qui peram ornatam gestabit triplice rostro. (29)
 Dixit, et os torsit, linguamque ex ore procacem
 Exeruit, veluti nares cum bucula lingit.
 Tunc ego, ne mea Ductorem mora forte gravaret
 Permetuens, qui jam monuit ne multa morarer,
 Illico eum repeto. Jam tergum ascenderat ille
 Immanis monstri; atque mihi: esto fortis et audax,
 Inquit; oportet enim scalas nunc ire per istas: 800
 Ante sali, in medio esse volo, ne cuspidе cauda
 Forte tibi noceat. Qualis, qui frigora sentit

Sic sibi quartanae instantis, ut palleat unques.
 Totus membra tremit, prospectans territus umbram;
 Sic ego sum factus, cum verba haec auribus hausi;
 Aspera at illius monita induxere pudorem,
 Qui dominum ante bonum famulo dat sumere vires.
 His humeris me composui; ac me complectere quaeso,
 Dicere tunc volui, sed vox haud pectore prodit.
 Ast is, qui me alio quondam in discrimine rexit,   810
 Protinus, ut salii, brachiis me amplexus utrisque
 Sustinuit. Nunc, Geryones, iter arripe, dixit;
 Descensus modicus, latusque sit aere gyrus;
 Esto memor, qualis tibi nunc est sarcina tergo.
 Ut sensim acta retro, de littore cymba recedit,
 Bellua sic sese movit. Cum libera cursus
 Deinde fuit, quo pectus erat conversa retorsit
 Caudam; mox hanc anguillae de more tetendit
 Ac movit: brachiisque sibi simul aera traxit.
 Non adeo extimuit Phaeton, cum fraena remisit,   820
 Unde, ut adhuc paret, flammis exarsit Olympus;
 Nec sibi compositis nudari corpora pennis
 Icarus ut sensit, ceram solvente calore,
 Frustra clamanti patre: non bene in aethera tendis;
 Sicut ego expavi, medio cum me aere vidi
 Suspensum, praeterque feram nihil undique cerni.
 Leniter illa rotat; geminansque per aera gyros,
 Tam leve descendit, vix ut cognoscere possem,
 Præter, quod crura et vultum mihi ventilat aura.
 Jamque ingens amnem sub nobis edere murmur   830
 Ad dextram audibam; atque ideo illuc lumina flexi.
 Tunc magis obrigui; quippe ignes fulgere vidi
 Ac gemitus hausi: quare tremefactus utrumque
 Contraxi femur. Ac tum me descendere sensi:
 (Quod prius haud noram) tormenta plurima circum

Adduci, ex omni magis accedentia parte.
 Qualis, ubi longum falco per inane volavit,
 Quin videat volucrem aut signum revocantis ab aethra,
 Multiplicans gyros, fessus, celer unde profectus,
 Descendit; quare auceps: heu mihi laberis! inquit: 840
 Ille procul sistit valde indignatus et asper;
 Sic, ubi Geryones descendens venit ad imum,
 Constitit extemplo, quo desinit invia rupes;
 Nosque ibi deposuit: mox, ut nervo acta sagitta,
 Proripuit sese, rapideque per aera fugit.

XVIII. Est locus inferni, *Malebolge* nomine dictus,
 Marmoreo ex saxo, tetra ferrugine tinctus,
 Æque ac incurvus, quo cingitur undique, murus.
 In medio est puteus, valde ingens atque profundus,
 (De quo deinde loquar); ripam puteumque patentem 850
 Area quae superest inter, se tendit in orbem;
 Ac fundum in denas valles distinguitur imum.
 Quales, ut major firmet custodia muros,
 Praetexunt multae castella ac oppida fossae;
 Tales hic aderant; pontesque ut ab arcibus illis
 Ad ripam externam veniunt, sic rupis ab imo
 Prodibant scopuli, foveas ripasque secantes,
 Dum puteum attigerint, qui incidit et excipit illos.
 Hic nos Geryones posuit; laevaue Magister
 Est ingressus iter: sum pone hinc ipse secutus. 860
 Tum nova tormenta, atque novos, qui verbere caedunt,
 Lictores vidi, quibus hoc septum omne repletur.
 Nudi in fundo aderant sotes: pars obvia nobis,
 Altera nobiscum, at gradibus majoribus, ibat.
 Lustralis veluti quam Romae congregat annus,
 Turba frequens pontem geminato tramite transit,
 Altera castellum versus, pars altera montem:
 Sic ego cornigeros conspexi Daemonas illinc

Atque hinc per saxum, his caedentes verbere terga.
 Heu quam tollebant volucris vestigia gressu, 870
 Vitantes plagas, nec jam ingeminare sinentes!
 Dum gradimur, quamdam mihi cernere contigit Umbram
 Quam simul ac vidi: non est incognita, dixi;
 Quare oculos illi infixi; dulcisque Magister
 Constitit; ac retro paulum me vadere sivit.
 Ille flagris caesus, demissa fronte latere
 Est potuisse ratus. Frustra tu lumina, dixi,
 Figis humi, sat nota mihi nisi fallit imago,
 Es tu Felsinea Caccianimicus ab urbe
 Venedicus: quidnam poenas adduxit ad istas? 880
 Invitus dicam; sed me tua clara loquela,
 Ille ait, impellit, quae me facit esse vetusti
 Nunc memorem mundi: is sum, qui indulgere sororem
 Ghisòlam induxi pulcram Marchionis amor; (30)
 Quidquid fama sonet. Non ipse ex civibus unus
 Hic fleo Felsineis; sed tam locus iste repletur,
 Ut non tot linguae Rhenum inter *sipa* loquantur (31)
 Et Savenam; et, si per testes vis certior esse,
 Esto memor, nostrique sinus reminiscere avari. (32)
 Talia dicentem percussit verbere Daemon: 890
 Hinc apage, nulla hic venalis femina, clamans.
 Ipse Ducem repeto, Paucis mox gressibus actis,
 Venimus, ex ripa scopulus quo exibat, et illum
 Insilimus leviter: vestigia deinde ferentes
 Hunc super ad dextram, aeternos hos liquimus orbes (33)
 Huc ubi delati fuimus, quo, subter inanis,
 Dat vacuos aditus, ut sit via verbere caesis;
 Siste tenax, mihi ait Vates, et dirige vultum
 In reliquos istos fontes, quorum hactenus ora,
 (Nobiscum venere etenim) spectare nequisti. 900
 Tunc parte ex alia turbam, nos versus euntem,

De ponte aspicimus, pariter quam verbera caedunt.
 Ac Ductor mihi sponte sua: illum conspice, dixit,
 Magnanimum, nullos cui dat dolor edere fletus.
 Quantus adhuc est oris honos! is clarus Iason,
 Corde manuque valens, aureo qui vellere Cholcos
 Privavit. Lemnum is venit, qua sexus in urbe
 Femineus tum caede viros deleverat omnes;
 Castam hic pollicitis et blanda voce fecellit
 Hypsiphylon, alias quae jam deceperat arte: 910
 Mox fugiens, foetuque gravem solamque reliquit.
 Hic modo persolvit meritas ob talia poenas.
 Ob quoque Medaeam. Sunt hic, quicunque dolosis
 Illicebris muliebri genus corrumpere curant.
 Hac prima de valle satis. Jam venimus illuc,
 Aggeri ubi via, more crucis, se angusta secundo
 Inserit, alterius tergum qui deinde fit arcus.
 Hic alia in valle infremere atque attollere questus
 Audimus, palmis quae se gens verberat ipsam.
 Sordebant tetrae foeda lanugine ripae, 920
 Quam gravis, ex imo exhalans, induxerat aura
 Concrescens, simul et nares et lumina laedens.
 Atrum adeo fundum, quod nunquam attingere visu
 Fas est, ni scopulo sistatur culmine summo.
 Hic ubi constitimus. demersos stercore vidi,
 Qualis ab immundis manat de more latrinis.
 Dum fundum inspicio, atque oculis hic singula lustro,
 Est quidam caput inspersus sic stercore visus,
 Noscere ne possem an laicus vel clericus esset.
 Atque is me increpuit: cur nam me ex agmine solum 930
 Intueris? Quoniam, retuli, si rite recordor,
 Siccum te vultu vidi, atque Alexius audis
 Intermines, Lucensi civis in urbe.
 Tum, caput is pulsans: hoc me mersere profundo
 Blandiloquae voces, quarum mihi copia nunquam

Defuit. Haec ille; atque mihi sic deinde Magister:
Ulterius contende oculos, ubi sordida, passis
Illa comis mulier, foedatis unguibus ipsam
Se lacerat, nunc inclinans, nunc deinde resurgens.
Est Tais meretrix, olim quae dixit amanti: 940
Non magnas ago, sed miras, pro munere grates.
Atque hic sit nobis satis hac in valle videre.

DANTIS ALIGHERII
DIVINAE COMOEDIAE

LIBER III.

XIX. Sage Simon, miserique omnes hujusce sequaces,
Qui, devota Deo atque bonis dedenda, rapaces
Venditis argento atque auro, nunc buccina oportet
In vos det sonitum, cohibet quos tertia valles.
Jamque, alia in fovea, scopuli nos vertice eramus
In summo, mediam feriunt ubi lumina fossam.
Proh quam mirificam artificis sapientia summi
Celoque ac terris Erebike in sedibus artem
Ostendit! quam cuncta modis sunt dissita justis!
Ipse foraminibus petram vidi undique plenam 10
Per fundum et costas, cunctis pariterque rotundis-
Ac pariter latis. Non majora atque minora
Hisce reor, quae sunt sacra mei in aede Joannis,
Rite ubi lustrantur pueri baptismatis unda:
Quorum ego, nec multum dilapsus est temporis, unum
Confregi, ut mersum eximerem de morte puellum:
Sitque hoc certa fides, aliter ne forte putetur.
Extabant cujusque pedes et crura nocentis
Usque ubi pinguescunt, foris: intus cetera membra.
Utraeque ardebant plantae; quas impete tanto 20

Quassabant ideo, ut funes disrumpere possent.
 Cortice uti summo repit res flamma per unctas,
 Sic erat a talo ad digitos. Tunc ipse: Magister,
 Quis, dixi, ille est, prae reliquis quem flamma perserit
 Acrior? ac majus tormentum ferre videtur?
 Si libet, ille refert, ut, qua depressior ora est,
 Illuc te ducam; quod vis, de se ipse docebit.
 Quae tibi, respondi, est eadem mihi corde voluntas:
 Tu dominus, placitisque tuis absistere nunquam
 Me nosti; nostique simul quae corde latescunt. 40
 Haec ubi dicta dedi, ad quantum devenimus aggerem;
 Et versi ad laevam, in fundum descendimus arctum:
 Nec meus ex femore, in quo me susceperat, ante
 Deposuit Doctor, quam venimus usque foramen,
 Fixus ubi ille adeo pedibus diverberat auras.
 Quisquis es, inverso qui fixus corpore, dixi,
 Hic ploras, veluti stipes plantatus in agro,
 Si potes, eloquere. Adstabam collo ipse retorto,
 Non secus ac prona accipiens sacer aure minister
 Crimina latronis. qui, postquam fixus in alta 50
 Est fovea, hunc revocat, vitam producere quaerens.
 Tunc hic? tune hic rectus ades, Bonifacius? inquit (1)
 Is clamans: aliquot mihi scriptum erravit in annis.
 Tam cito opum satur es, per quas tibi adepta dolose
 Pulcra fuit mulier, vexataque deinde nefande?
 Ut, sibi responsum qui non intelligit, haeret
 Tristis, et ore pudens, ac voces reddere nescit;
 Sic tunc ipse fui; at Doctor mihi protinus inquit:
 Dic, dic, non sum quem reris: jussumque secutus
 Sic ego respondi. Plantas impensius ambas 60
 Is movit; mixtoque trahens suspiria fletu;
 Quid me ergo rogitas? dixit: si discere quaeris
 Qui sim, teque hic egit amor descendere ripam,
 Scito quod augusto super omnes tectus amictu

Incessi, vereque fui prognatus ab ursa; (2)
 Nam mihi, ut ursiculos ditarer, tanta cupido
 Sedit, ut aes terris, hic me in marsupia misi.
 Me subter jaciunt, per aperta foramina tracti,
 Qui, sacra vendentes, vitam me egere priores.
 Huc etiam ipse cadam, simul ac devenerit ille, 70
 Quem ratus ante fui, cum sum scitarier orsus.
 Verum hic ardenti ac fixo mihi longior aetas
 Ivit; quam plantis mox ille morabitur ustis.
 Requior hinc veniet, sine lege ac moribus, alter
 Solis ab occasu, Pastor: quo tectus et ille (3)
 Atque ego mox erimus. Se, sicut Iason, habebit,
 Quem, Machabeorum ut scriptum est annalibus, olim
 Rex suus in decus evexit, sic, rege favente
 Gallorum, hic surget. Fuerimne audentior aequo
 Hic ego non novi; quippe his sum vocibus orsus: 80
 Dic mihi, quid petiit Dominus, cum tradere claves
 Jam voluit Petro? haud aliud, nisi cominus iret.
 Non Petrus atque alii argentum petiere nec aurum,
 Cum data Mathiae est sedes, quam amisit Iudas.
 Hinc bene habet: poena premeris, quam jure mereris.
 Sit tibi pervigili male parata pecunia curae,
 Infensum regi quae te dedit esse Sicano. (4)
 Asperiora quidem loquerer, nisi fracta loquenti
 Clavibus injiceret reverentia debita summis,
 Quas tu gessisti vivus: nam vestra fatigat 90
 Turpis avarities mundum, pravosque juvando
 Vexando quae bonos. Vobis pastoribus exul
 Intendit Palhmos, quando cum regibus illam
 Mocchari aspexit, quae supra considet undas.
 Illam, inquam, septem quae jam cum cornibus orta est
 Ac sibi bis quino ex capite aquisivit honorem,
 Dum moresque boni ac virtus placuere marito. (5)
 Vobis esse Deum argenteum fecistis et aureum:

Quid vobis, nisi quod vos centum, ille excolit unum,
 Discrepat idoli cultor? Quot causa malorum, 100
 Non tua deditio Fidei, se copia rerum
 Constantine, fuit, quam tu pro dote dedisti
 Pontifici primo diti! Dum talia farer,
 Sive ira illum ageret, mens conscia sive remordens;
 Aera vi magna pedibus pulsabat utrisque.
 Ipse meas voces Vati placuisse putavi,
 Vultu etenim blando intentas his prae-buit aures.
 Hinc, me complexus, sibi postquam ad pectora pressit,
 Rursus cepit iter, per quod devenerat ante:
 Nec fessus me ferre fuit, dum detulit arcum 110
 In summum, ex quarto per quem agger quintus aditur,
 Suaviter hic onus exposuit, sibi dulce, per asprum
 Irrepens scopulum, quo vix foret ire capellis;
 Ingressosque viam, vallis nos quinta recepit.

XX. Me decet hic alias evolvere carmine poenas,
 Primum opus ut repleam, quod mersos pandit Averno.
 Jamque paratus eram detectum cernere fundum,
 Quod planctu assiduo lacrymisque madebat amaris;
 Ac gentes tacito conspexi incedere gressu
 In gyrum, edentes fletum, quo consona passu, 120
 Rite preces iterans, graditur pia turba per urbes.
 Utque magis deorsum flexi mea lumina, versos
 In tergum heu! vidi revoluta gutture vultus.
 Ad renes erat his facies; retroque meabant,
 Cernere quippe ante haud paterant. Sic forsitan artus
 Contraxit cuidam misero vis improbe morbi;
 Ast ego non vidi, fieri nec credere possum.
 Sic tibi det Deus ex his fructum sumere chartis,
 Collige sponte tua, lector, num flere nequivi
 Torta adeo cum nostra mihi se obstendit imago, 130
 Luctus ut ex oculis per clunum curreret alveum.
 Flebam, subnixus scopuli de cautibus uni.

At Dux me increpuit: tun ex demeritis unus?
 Hic vivit pietas, cum sit demortua: quisnam
 Improbius, quam divino qui obsistere tentat
 Consilio? Caput attolle, attolle, inspicere Achivum,
 Cui quondam Thebes patefacta est terra sub arces,
 Omnia dum late clamarent agmina: quonam,
 Amphiaræ, ruis? cur praelia linquis? At ille
 Haud ruere abstinuit, donec Minois ad ora 140
 Adstitit, artifices scelerum qui corripit omnes.
 Aspice ut inverso est olli pro pectore tergum:
 Lumina nunc retro gerit, ac vestigia retro
 Nunc defert, quoniam voluit nimis ante videre.
 Aspice Tyresiam, qui vir, dehinc femina, membris
 Mutatis fuit; atque artus non ante viriles
 Induit hinc iterum, quam iterum percusserit angues.
 Aspice et Arontem, illius qui proximus alvo est; (6)
 Qui Lunæ exegit celsis in montibus ævum
 Terram ubi præduram exercet Carraria pubes, 150
 Albentes inter cautes, ut cerneret astra,
 Ac maris aspectus longe lateque pateret.
 Aspice et hanc, operit quæ crinibus ubera fuis,
 Quæ non ipse vides, partes aversa pilosas.
 Hæc Manto; quæ, cum multas peragraverit oras,
 Constitit hinc terris, ubi me genuere parentes.
 Paulum proinde meis adhibe sermonibus aures.
 Postquam obiit pater, et Bacchi sunt urbe potiti
 Victores hostes, patriis ex sedibus exul
 Illa diu erravit. Lacus est, ubi pulchra sub Alpes 160
 Italia exsurgit, quæ se Germania claudit,
 Tirolum supra, Benacus nomine dictus.
 Mille fluunt scatebris et cuncta huc flumina currunt
 Inter Peninum, Camunosque, ac moenia Gardæ,
 Nacta ubi planitiem, coeunt stagnantibus undis.
 Est locus in medio, in quo et Brixiae, et ille Tridenti,

Illeque Veronae, posset benedicere Pastor,
 Si gressum huc ferret. Jacet hic Piscaria, fortis
 Finitimos adversum urbs, qua declivior ora est.
 Hac, ex Benaco exundans, delabitur humor; 170
 Ac virides secat amnis agros, qui nomine fertur
 Mincius, Eridani donec se mittit in alveum.
 Non longum decurrit iter, lamaque reperta,
 Sistit, fitque palus; nocuisque vaporibus auras
 Inficit, aestivis cum fervent solibus undae.
 Aspera dum virgo hac transit, cultuque carentem
 Atque viris, medio aspiciens in gurgite terram,
 Hic sibi, ut humanae fugeret commercia gentis,
 Cum sociis posuit sedem: hic exercuit artes
 Illa suas, vitamque exegit, et ossa reliquit. 180
 Finitimi inde locum, stagnantibus undique lymphis
 Cum tutum aspicerent, urbem super ossa locarunt;
 Sortibus ac nullis habitis, ex nomine Manto
 Mantua dicta fuit. Majori gente, priusquam
 Casalodensis fraudem ex Pinamonte tulisset (7)
 Sstultitia, affluxit. Vera est haec urbis origo:
 Si secus audieris, vana et mendacia credas.
 Tunc ego: sic certam faciunt tua verba, Magister,
 Indubiamque fidem, ut, veluti sine lumine taedas,
 Caetera censerem. Sed dic, nam intentus ad unum 190
 Est meus hoc animus, num quemquam in gentibus hisce
 Aspicias nosci dignum. Is, cui pendula barba
 Obnubit nigros humeros, tunc ille reponit,
 Augur erat, maribus caruit cum Graecia cunctis,
 Usque adeo, ut pueros vix incunabula haberent;
 Ac primus jussit, socio Calchante, rudentem
 Aulide praecidi: Eurypylum dixere vocantes,
 Ut (quam scis totam) mea magna tragaedia narrat.
 Alter, cui tenues artus angustaque imago,
 Michael est Scottus, magicas qui calluit artes. 200

Bonattum. Asdentemque vide, intendisse suendis
 Qui crepidis vellet: sero sed poenitet illum. (8)
 Aspice et has tristes, quae sunt praescire professae
 Venturos rerum casus, et imagine et herbis
 Fascina condiderunt, radiis fusoque relictis.
 Verum rumpe moras; gemini confinia quippe
 Luna hemispheri tangit, seque aequore subter
 Hispalin immergit, pleno quae candida vultu
 Hesterna (meminisse decet) tibi nocte refulsit,
 Teque per obscuram lustravit lumine sylvam. 210
 Tales, dum gradimur, voces dabat ore Magister.

XXI. Sic nos ex ponte in pontem, sermone serentes
 Plurima, quae mea non curat memorare Camoena,
 Venimus, ac summum attigimus; quo, ut quinta pateret
 Valles, ac luctus alios tueremur inanes,
 Sistimus: est miro mihi visa offusa nigrore.
 Tempore ut hiberno Venetis navalibus humor
 Ebullit piceus, non aptis ire per altum
 Ungendis ratibus: navim tunc innovat alter,
 Alter et instaurat, quae saepe per aequora navit; 220
 Hic quatit in prora, in puppi quatit ictibus ille;
 Conficit hic remos, is stupea vincula torquet;
 Majus et hic velum, velum minus ille resarcit:
 Haud aliter, non igne calens, sed Numinis arte,
 Densa hic fervebat pix; atque aspergine tetras
 Undique foedabat ripas. Hanc ipse videbam,
 Ast ibi nil aliud, quam quod nunc illa tumeret
 Altius, ac fundo nunc pressa resideret imo.
 Hoc ego dum tuerer, totusque intentus ibidem
 Haererem, caveas caveas. Dux inquit; et una 230
 Ex loco ubi stabam removens, ad se ipse retraxit.
 Tunc ego me verti, qualis qui serius aequo
 Evitanda videt; subitoque timore subactus,
 Amittit vires, sed non vitare periculum

Tardat, ut aspiciat. Nigrum tum Daemona vidi
 Currere post nos per scopulum. Quam dirus et asper
 Ille erat, extensis alis, et praepete gressu!
 Elatis humeris sontem portabat, utrisque
 Correptum pedibus: ecce ex senioribus unus
Sanctae, inquit, *Zitae* (9). Malebranchae, immergite fundo; 240
 Quippe ego ad hanc terram redeo, quae his praedita abunde est
 Quisque hic fraudator, Bonturum praeter (10); et omnes
 Fasque nefasque facit lucri miscere cupido.
 In foveam, haec fatus, jecit: tum deinde recedens,
 Per scopulum repetivit iter; nec promptior unquam
 Irruit, insequiturque canis vestigia furis.
 Ille picem immersus subiit, subitoque recurvus
 Ad summum emersit; sed qui sub ponte tuentes
 Daemones adstabant: non hic sacra habetur imago; (11)
 Non hic, dixerunt, velut Æsaris amne natatur: 250
 Sub piceis te conde vadis, nec gurgite membra
 Exertes, si vis uncōs evadere nostros.
 Plus centum inde virum arripuere tricornibus uncis:
 Hic opus occulte est salias, hic nocte latentes,
 Si poteris, dixere, dolos. Ita mergere in olla,
 Ne fluitet, carnem famulis coquus imperat uncō.
 Tunc mihi Praeceptor: ne quis te advertat adesse,
 Post scopulum lateas, inquit; nec deinde timeto,
 Siquid discrimen mihi forte incumbere cernas:
 Cuncta mihi constant; alio nam tempore ad istud 260
 Certamen veni. Sic est effatus, et una
 Trajecit pontem. Sextam cum contigit oram,
 Tunc fuit illi animis usus. Quo turbine et ira
 Irrumpunt ex aede canes adversus egenum,
 Qui poscit, vix sistit, opem; sic Daemones omnes,
 Qui suberant ponti, simul exiluire, et in illum
 Verterunt uncōs. Nemo, is, nil territus, inquit,
 Me laedat: quisquam ex vobis se huc deferat ultro,

Cui loquar; ac mox, si credat, me apprehenderit unco.
 Clamarunt: Malacauda adeat. Tum protinus unus, 270
 Agmine digrediens, aliis sistentibus, illum
 Advenit; secum: quidnam hoc profecerit? ajens.
 Num, Malacauda, putas sine fato ac Numine destro,
 Praeceptor dixit, Stygias me hucusque per umbras
 Venisse incolumem? sine me procedere; quippe
 Has alii me aperire vias est aethere fixum.
 Detumuit tunc olli animus: dextra excidit uncus:
 Ac, versus sociis, hunc parcite laedere, dixit.
 Haud mora: me Vates vocat: o, formidine pulsa,
 Qui post saxa lates, ad me vestigia defer. 280
 Inquit; et extemplo exsilui, Vatemque petivi.
 Daemones, ut me viderunt, simul undique cuncti
 Adstiterunt; captusque ideo terrore, verebar
 Praestarent ne forte fidem. Sic ire paventes
 Vidi olim pedites, cum, deditione peracta,
 Tot se Capronae ferrent ex arce per hostes.
 Ductori haerebam, ac nunquam mea lumina ab illis
 Vertebam; nil namque boni prae se ore ferebant.
 Namque inclinabant uncus, ac voce vicissim:
 Visne huic, ajebant, me ferrum impingere tergo? 290
 Responsumque dabant; agesis, alte imprime ferrum.
 At, Vati qui fatus erat: siste, ocyus inquit,
 Siste age, Scarmalio. Vobis, est deinde locutus,
 Ulterius non ire licet; nam sextus ad imum
 Prorutus est arcus: si vobis ire voluntas
 Est tamen ulterius, sursum specus ite per istud:
 Proximus est alter scopulus, qui ducit euntes.
 Se, die ubi hesterna, quinis paulo amplius horis,
 Mille ac bis centum, sex sexagintaque cursum
 Implerunt anni, cum sese haec semita rupit. 300
 Huc socios aliquot mitto, qui ex more tuantur,
 Ne piceo quis ab amne natet: simul ite, metumque

Ponite, ne noceant. Clazon, dehinc dixit, Alastor,
 Manduce, Algion, huc vos accedite: ductor
 Esto copiolae tu, Pogonule; Cerastes
 Sese addat, torvusque Arpax, et luminis osor
 Nisticorax, et cum socio Titane Taractes:
 Quaerite num piceo latitent sub gurgite fontes:
 Hi sint incolumes, donec veniatis ad alterum,
 Integer has supra foveas qui tenditur arcus. 310
 Quod video! heu! dixi: soli, Praeceptor, eamus,
 Si via nota tibi: comites non ipse requiro:
 Si de more sapis, nonne illos ringere cernis?
 Atque supercilio nobis indigna minari?
 Te volo, respondit, nulla formidine tangi:
 Ringere sponte sinas: id agunt sub gurgite mersis.
 Illi iter invadunt, tendentes argine laevo,
 Ante, duci in signum, linguam sibi dente prementes;
 Atque is, more tubae, diffissa clune pepedit

XXII. Castra movere equites, certamen inire, fugamque 320
 Carpere jam vidi, atque acies se ostendere campo;
 Depopulatores alienae irrumpere terrae,
 Atque excursores Areti equitare per agros;
 Ludere vidi armis, et praelia ficta ciere,
 Tympana dum signum, vel tintinnabula, pulsu,
 Vel tuba, vel lituus, vel missus in acra fumus
 Alta ex arce, daret; nostratum more, perinde
 Ac alienigenum; nunquam at procedere signo
 Quod tunc ille dedit, vidi peditesque equitesque,
 Aut navim, ad stellae visum vel littoris, ire. 330
 Haud mora: Daemonibus denis comitantibus, imus:
 Quam tristes comites! sed, pro ratione locorum,
 Cum Sancto in templis, cum potatore tabernis.
 Me tamen intentum gurgis picis ater habebat,
 Ut foveae mores omnes, in eaque perustam
 Aspiccerem gentem. Quales delphines in alto

Cum tergum attollunt, propereque ad littora nautas
 Ire monent; cupidus poenae sic saepe levandae,
 Quisquam attollit dorsum; sed, fulguris instar,
 Protinus abdebat. Velutique in margine fossae 340
 Exertant ranae rictum, dum caetera lymphis
 Membra inclusa latent; sic stabant undique sontes.
 At, simul his aderat Daemon, retro ora trahebant.
 Vidi ego, ut interdum, dum desilit altera ripa,
 Altera rana manet, quemdam vidi ipse morari.
 Horresco referens; crines huic protinus udos
 Nicticorax unco arripuit, ceu lutra fuisset,
 Ac pice dextraxit (Cunctorum nomina noram;
 Quippe haec audivi cum delecti ante fuerunt,
 Ac mentem adverti, quoties se deinde vocarunt.) 350
 Huic age, clamabant alii, sic fortiter ungues
 Insere, Manduce, ut penitus corium omne revellas.
 Tunc ego: Praeceptor, dixi, fac scire, quis iste
 Si potes, infelix, tam diros lapsus in hostes.
 Illius accessit lateri, petiitque Magister,
 Quisnam, ac unde domo. Cui talia reddidit ille.
 Cantaber ipse fui: mater, quae ex patre creavit,
 Tam male morato, ut sese ac rem perdidit omuem,
 Servitio addixit. Thebaldi regis in aula
 Dehinc famulus, fraudes sum nectere subdolus orsus 360
 Ac versare dolos; quare hoc nunc plector in aestu.
 Tales edentem voces, furibundus Alastor,
 Qui geminos dentes, apri de more, ferebat,
 Perculit hunc uno, et quantum proscindere posset,
 Persentire dedit. Nimium mus ille malignis
 Felibus inciderat! Tum Pogenulus utrisque
 Amplexus brachiis: socii, hinc absistite, dixit,
 Solus ego infigam. Versus mox ille Magistro:
 Siqua tibi noscenda manent, inquire, priusquam
 Dilanietur, ait. Dixit tum proinde Magister: 370

Incipe de reliquis ergo mihi pandere quidquam:
 Seisne, an sub pice quis lateat de gente Latina?
 Reddidit is contra: modo sum digressus ab uno,
 Non procul ex illis vitam qui duxerat oris:
 Oh ibi mansissem! non uncum unguisque timerem.
 Quae mora? clamavit Clazon; atque ilicet unco
 Illi corripuit brachium, avulsitque lacertum.
 Vult etiam Algion immittere cruribus uncum;
 At circum est torvo intuitus dux agminis ore.
 Cum paulum redit inde quies, tunc ocyus illi, 380
 Qui sua spectabat queribundus vulnera, Vates,
 Quis foret is, petiit. Frater Gomita, reponit, (12)
 Ille ex Gallura, quo non praestantior alter
 Est usquam versare dolos; qui Principis hostes
 Detentos, auro victus, velut ipse fatetur,
 Dimisit laetos; et caetera munia fungens,
 Insignis fraudator erat. Prope Zanchius adstat (13)
 Ex Logoduro, ac de Sardis persaepe loquuntur.
 Plura edam; sed, me miserum! ut stridentibus ille
 Dentibus infrendit! vereor, ne me impetat unco. 390
 At Titanem, oculis torvum atque ferire peratum,
 Dux turmae increpitans: huc siste, avis improba, dixit.
 Securus tunc ille metus: si forte videre
 Atque audire juvat, qui vitam egere per oras
 Inquit, et Eridani atque Arni, huc accedere faxim:
 Daemones at oessent, ne quid vereantur ab illis
 Ultricis poenae; atque hoc ipse in littore sidens,
 Septem pro me uno arcessam, cum sibila mittam,
 Ut mos est noster, cum quis de gurgite prodit.
 Extulit os, quassansque caput, cum verba Cerastes 400
 Audiit: oh, dixit, genus admirabile fraudis,
 Quod sibi hic invenit, piceo ut se gurgite condant!
 Ille, dolis dives; vere sum callidus, inquit,
 Qui sociis pejora paro. Non turbidus Arpax

Tum se continuit, sociis haud consona censens:
 Eja age: non ego te pedibus, si elabere, dixit,
 Insequar, at rapide pandam pice desuper alas.
 Margine distemus: nos a te dividat ora,
 Ut videam, num prae nobis potes omnibus unus.

Audi, lector amice, novi spectacula ludi.

410

Vertit in adversam quisquis tum lumina ripam,
 Ille prior, qui hoc abnuerat. Tum, tempore capto,
 Cantaber extemplo impegit vestigia terrae,
 Insiluitque pici, promissaque vana reliquit.
 Omnes invasit dolor, at magis omnibus illum,
 Effugii qui causa fuit; quare alite cursu,
 Jam jam te arripio, inclamans, est pone secutus;
 At nil profecit: timor extitit ocyor alis.

Ille picem subit, atque alter tum, pectore verso,
 Sursum se erexit volitans. Sic aethere ab alto
 Cum sibi vidit anas raptorem incumbere milvum,
 Protinus aufugiens, liquidis se territus undis
 Abdit; et is fractus redit indignatus in auras.

420

Ob fraudem iratus, gaudensque quod ille refugit,
 Ut pugnam Arpaxi incuteret, vix Cantaber atram
 Insiluit foveam, Titan procurrit in illum,
 Injecitque unguis: haud segnior obstitit alter;
 Ac simul impliciti piceo sunt gurgite lapsi.

Æstus dissolvit nexos; sed surgerè ab amne
 Nequaquam poterant; tam pix infecerat alas!

430

Quattuor adversam tum Pogonulus in oram,
 Multa dolens, propere misit; qui jussa profecti
 Ad loca, demersis hinc illinc protinus uncis
 Protulerunt, quos jam fervens decoxerat humor
 Talibus haerentes tricis nos linquimus illos.

XXIII. Solique ac taciti gradimur, prius alter, et alter
 Deinde sequens, velut est fratres mos ire minores.
 Inspectam ob rixam, Æsopi mihi fabula menti

Occurrit, qua est de rana ac mure ille locutus:
 Omnia namque pares; nec sic est gutta profecto 440
 Assimilis guttae, inspicitur si mente sagaci
 Principium et finis: tam congruit utraque ad unguem!
 Utque alius solet ex alio prorumpere sensus,
 Alter sic illo est ortus, valdeque priorem
 Auxit deinde metum. Mecum sub pectore fabar:
 Pro nobis adeo hos damnum et ludibria tangunt,
 Ut valde, reor, indoleant: accensus ab ira
 Si malus est animus, nos acrius aggredientur
 Quam canis incumbens lepori. Mihi cuncta rigeant
 Jam nunc membra metu; ac vertebam lumina retro. 450
 Praeceptor, dixi, nisi me et te abscondere curas,
 Daemonas huc timeo: nos ecce sequentur euntes;
 Sic mente hos video, ut sonitus mihi verberet aures.
 Si speculum ipse forem, retulit. non extima image,
 Sic mihi se tua praeberet, velut intima praebet:
 Par mihi consilium, pariles sunt pectore curae;
 Mens adeo est eadem, ut duplex conflatur iu unam.
 Si dextra est talis ripa, ut descendere detur
 Subjectam in vallem, certe vitabimus illos.
 Vix ea finierat, tensis cum protinus alis 460
 Non procul irruere aspexi, ut comprehendere vellent.
 Me cito corripuit Vates, ut sedula mater
 Ad primum evigilat murmur; flammisque propinquas
 Aspiciens, natum rapit, ac nihil inde moratur,
 Dum solum intusium capiet, plus prolis amore
 Quam comprehensa sui. Per scrupea saxa supinum
 Se jecit ripae, qua clauditur altera valles.
 Non ita apud palas velociter unda canali
 Volvitur, impulsura rotam, lapidemque molarem;
 Per ripam velut ille ruit, me pectore gestans, 470
 Non comitis more at nati. Vix illius inum
 Attigerunt plantae, summi cum margine collis

Nos super adstiterunt; sed nil fuit inde timendum:
 Nam Deus omnipotens, a quo custodia quintae
 Commissa his foveae, nunquam hac discedere jussit.
 Hic gentem invenimus pictam; quae passibus ibat
 Lentis, effundens lacrymas, ac fracta labore;
 Pallia gestabant, atque ora oblecta cucullis,
 Qualia caenobiis Rhenana Colonia textit.
 Illita sunt foris auro, oculosque nitore lacessunt, 480
 Intus tam plumbo gravia, ut non secius essent
 Ac palcae, quae jam imponi, Friderice, jubebas.
 Oh vestis pondus, quod nulla levaverit aetas!
 Vertimur ad laevam, ac turbam comitamur euntem,
 Fletibus intenti; sed gens tam segniter ibat
 Pressa onere, ut comites nobis, gradientibus una,
 Quisque gradus mutare daret. Quare: inspice, dixi
 Ipse Duxi, si quem factis aut nomine noscam;
 Ac circum converte oculos. Tunc ilicet unus
 Post nos, qui Thusco audivit sermone loquentem: 490
 O cohibete pedem, quicumque per aera tetrum
 Curritis; a me fortassis, quod poscis, habebis.
 Dixit. Conversus Vates me sistere jussit.
 Atque pari dehinc ire gradu. Vestigia pressi,
 Atque duos vidi, quorum se jungere mecum
 Ex vultu parebat amor; sed pondus et arctum
 Impediebat iter. Postquam venere propinqui,
 Ac nostro adstiterunt lateri, me lumine torvo
 Sunt valde intuiti, presso nihil ore loquentes;
 Mox, inter sese versi, dixere vicissim: 500
 Gutturis ad motum, vitam hic agitare videtur;
 Sin autem vita carcant, quae gratia reddit
 Ponderis immunes? Mihi sunt dein talia fati:
 O qui nunc vallem, quo gens dat hypocrita poenas,
 Thusce, venis, qui sis ne dedignare fateri.
 Sum natus, refero, membrisque ac viribus auctus

Urbe illa in magna, pulcher quam interfuit Arnus:
 Membra gero, quae semper gessi: at dicite quaeso
 Vos qua gente sati, quo dicti nomine, tantus
 Queis, velut aspicio, rigat ora miserrima luctus? 510
 Quae vos poena premit, tanto fulgore relucens?
 Sic aurata gravant nos pallia, reddidit unus,
 Non secus ac nimio strident cum pondere lances.
 Gaudentes fuimus fratres, et Felsina nobis
 Est patria: hic Lotaringus nomine et ipse vocatus
 Sum Catalanus: tua nos, solam utpote agentes
 Privatim vitam, urbs olim delegit utrosque
 Rectores, ut pax animis discordibus esset;
 At quales fuimus, Guardinghi semita monstrat. (14)
 Vestra mala, o fratres, coepi; at non amplius inquit; 520
 Quippe, solo infixus trinis hastilibus, unus
 Occurrit confestim oculis. Se corpore toto
 Is tunc distorsit, simul ac me adsistere vidit,
 Multaque sufflavit mittens suspiria barbam.
 Hoc Catalanus cernens, mihi talia dixit:
 Quem terrae tu haerere vides, hic suaserat olim
 Abramidis opus esse unum demittere leto
 Pro populo: hic transversum, ac nudo corpore, oportet
 Calcari pedibus, pondusque audire meantum.
 Dat poenas simul Anna pares, atque illius omnes , 530
 Concilii, quod Judaeis mala plurima duxit.
 Obstupuit Vates tam vile asprumque ferentem
 Supplicium. Hinc versus fratri: ne ostendere, dixit
 Vos gravet, ad dextram numquid sit euntibus ullus
 Forte aditus, per quem nos hinc exire queamus,
 Quiu opus hunc fuerit Lemures arcessere ad usum.
 Felsineus contra: plusquam tu rere propinquus
 Est scopulus, dixit, valles qui trasigit omnes
 Circuitu a magno incipiens, hac scilicet una (15)
 Excepta, in qua est abruptus: se tollit ab imo 540

Paulatim fundo, ac sursum in declive ruina
 Ascendit: gressum vos hac inferre potestis.
 Ore parum flexo Vates tum substitit: ergo,
 Mox ait, haud verum, qui sontes arripit unco,
 Nos monuit. Cum vitam agerem, ac me Felsina haberet,
 Audivi, tunc inquit frater, Daemona multis
 Esse quidem instructum vitiis, super omnia frandum
 Artificem. Paulum vultu turbatus ab ira
 Incessit Vates, ac magnis passibus ivit.
 Nec minus ipse citum, vestigia cara secutus, 550
 Antetuli gressum, atque oneratos inde reliqui,
 XXIV. Prima in parte anni, cum Solis Aquarius aestum
 Temperat, et, crescente die, nox contrahit horas;
 Cumque, nivi similis, circumtegit arva pruina,
 Quae subito liquefacta perit, rerum indigus, exit
 Mane domo agricola; ac, cernens albescere campos,
 Percutit ipse femur; moestusque in tecta revertens,
 Ingemit, et quid agat nescit: mox deinde novatam
 Aspiciens mundi faciem, spem laetus amicam
 Instaurat, gaudensque greges ad pascua ducit. 560
 Sic ego pertimui, turbata fronte Magistrum
 Ut vidi; sed prompta malo medicamina sollers
 Ille tulit. Cum ruptum ctenim pervenimus arcum,
 Se mihi convertit, quali sub monte benignus
 Adfuerat vultu; ac, postquam advertitque ruinam
 Ac rem perpendit, confestim brachia pandit.
 Ac me corripuit. Veluti qui intendit agendo,
 Ante putat, quam deinde gerat; sic fragmen in unum
 Me tunc ille levans, animum intendebat ad alterum:
 Arripe mox illud, dicens, sed prospice primum 570
 Num te sustineat. Non hic vir tendere posset
 Plumbea veste gravis; nos quippe, is perlevis, atque
 Ipse manu impulsus, vix has perrepere cautes
 Quivimus. Ac, nisi in hac margo depressior esset,

Quam sit parte alia, quidnam de Vate fuisset
 Nescio; at ego infractus non culmen adissem:
 Sed, quoniam denis haec didita vallibus area
 In puteum pendet, sic altera surgit, et ora
 Altera descendit. Tandem, quo se ultima scindit
 Petra, cacumen venimus: atque adeo mihi creber 580
 Cum sūrsūm evasi, quatiebat anhelitus artus,
 Progredi ut ulterius nequii, et tellure resedi.
 Te non esse decet, dixit tum Ductor, inertem:
 Qui sedet in pluma, vel sub lodice recumbit,
 Haud famam adquirit; sine qua qui duxerit aevum,
 In terris, sic deinde sui vestigia linquit,
 Spuma velut lymphis, ac vanus in aere fumus.
 Segnes rumpe moras: animo pervince labores,
 Omnia qui vincit, nisi se cum corpore frangat;
 Longior hinc via jam superest: haud sedibus istis 590
 Est satis eduxisse pedes: si intelligis, inde
 Fac tibi proficias. Verbis impulsus ab hisce,
 Tunc ego surrexi, indutum me viribus illis,
 Quae mihi non aderant, simulans; dixique Magistro:
 Perge agesis, invade viam; sum fortis et audax.
 Per scopulum, qui valde arctus scrupeusque magisque
 Quam prior altus erat, ferimur, qua semita ducit.
 Ipse loquens ibam, ne debilis esse viderer:
 Quare alta ex fovea vox exit, et impulit aures,
 Haud per verba loquens. Quamvis in culmine summo 600
 Arcus ipse forem, per quem altera vallis aditur,
 Nescio quid dixit; sed vox est visa furentis.
 Lumina deorsum intendens, haud attingere fundum
 Ob tenebras poteram; unde: alium te defer in aggerem,
 Optime dux, inquit: illinc descendamus in imum;
 Quippe hic, ut vocem audio, nec deprendere verba
 Evaleo, sic et video, ac nil noscere possum.
 Non aliud tibi responsum, tum rettulit ille,

Quam factum, reddam: justis parere silenter
 Quippe decet precibus. Pontem descendimus ergo 610
 In caput, oclavam quo attingit septima ripam;
 Et mihi tum valles patuit. Diversa colubrùm
 Hic erat horribilis turba, ac tanta, ut mihi sanguis
 Nunc quoque frigescat. Ne se amplius Africa jactet,
 Si jaculos parit, anphesibenas, atque chelydros
 Centrosque ac fareas; non tot tamen illa creavit
 Tamque malas pestes, rubri trans littora ponti
 Æthiopumque plagis. Gens capta pavore per illas
 Nudaque currebat, quin sit sperare foramen
 Aut elitropium. Colubri post terga ligabant 620
 His utrasque manus; caudamque caputque serentes
 Per reues, nexo stringebant pectora nodo.
 Ecce uni, ad nostram ripam, sese intulit anguis;
 Quaque humeris collum inseritur, ferox ore momordit.
 Tam cito litterulam nunquam quis scripsit, ut ille
 Est simul incensus, flammisque exarsit, abitique
 In cinerem, terrae lapsus; mox sponte suapte,
 Ut terrae cecidit, rubito collectus in unum
 Est cinis, atque hominem rursus formavit eundem.
 Sic moritur phenix, atque inde renascitur idem, 630
 Postquam, ut fama sonat, quingentos egerit annos;
 Non is, dum vivit, segetes aut gramina pascit,
 At thuris lacrymas et amomum; extremaque odoris
 Ex nardi et myrrhae struit incunabula ramis.
 Utque vir in terram, vi morbi aut Dæmonis ictu
 Impulsus, cadit ille quidem, sed quomodo nescit;
 Postquam autem erigitur, confestim lumina circum
 Vertit; et ingenti, quem pertulit ante, dolore
 Territus, ex imo suspiria pectore ducit:
 Haud secus, ut sese erexit, corpusque recepit, 640
 Is peccator erat. Proh quem divina severis
 Justitia hos poenis torquet! Dux inde rogavit

Quis foret. Etruscis nuper sum, dixit, ab oris
 Lapsus in ham foveam: placuit mihi more ferarum,
 Ut mulo (nam talis eram) non ducere vitam
 More hominum: nomen mihi Vannus Fuccius haeret
 Bestia: condignas dedit urbs Pistoria cunas.
 Tunc dixi ipse Duci: ne nos jam deserat, ora,
 Sed referat, quali luat hic pro crimine poenas;
 Quippe hunc jam novi scelerumque ac caedis amantem. 650
 Audiit is vocem; fassusque audisse, loquenti
 Vultumque atque animum mihi vertit, et ora pudore
 Inspersit tristi; mox inquit: saevius angor
 Nunc mihi cor torquet, quod me deprenderis istis
 In miseris rebus, quam cum sum caede peremptus.
 Abdere, quod poscis, nequeo; tam mersus in imo
 Hic plector, quod sum patrii sacraria templi
 Dispoliare ausus; falsoque hinc criminis auctor
 Creditus est alter. Sed ne tibi gaudia visus
 Iste ferat, si tartareis te ex sedibus effers, 660
 Haec scito, monitusque meos sub pectore serva.
 Disjectos primum cernet Pistoria Nigros,
 Gentes atque modos Florentia deinde novabit;
 Mars trahit obscurum Macrae de valle vaporem, (16)
 Turbinibus foetum; qui tempestate sonanti
 Picenum in campum ruet, ac pugna aspera surget,
 Quae subito solvet nebulam, et sua vulnera cuncti
 Accipient Albi. Ut doleas tibi talia dixi.

XXV. Sic fatus, digitis inserto pollice, utrasque
 Extulit ille manus; atque haec, Deus, accipe, dixit, 670
 Quae tibi devoveo. Ex illo mihi tempore amicos
 Serpentes habui; quippe unus protinus illi
 Fortiter evinxit collum, quasi dicere visus:
 Te fari ulterius nolo. Alter brachia ciuxit,
 Atque ita se ante intorsit, ut illa movere nequiret,
 Cur non in cinerem statuis, Pistoria, verti,

Ne sis ulterius, quando tua facta parentum
 Nequitiam exsuperant? Sic audax atque superba,
 Nulla Deum contra infernos mihi visa per orbes
 Umbra fuit; nec qui Thebes est prorutus arce. 680
 Ille hinc effugit, verbum quin adderet ullum.
 Tunc ego Centaurum vidi adventare furemtem:
 Oh ubinam, clamantem, ubinam nequissimus ille?
 Non tot sunt angues Thusci prope marmoris oram,
 Quot tergo illi haerebant, humanam usque figuram:
 Inque humeris draco, protensis post occiput alis,
 Horridus instabat, quicumque sit obviu, urens.
 Hic Cacus, mihi Ductor ait, qui saepe recessu
 Montis Avertini maculavit sanguine terram:
 Fratribus abjunctus graditur, quod fraude doloque 690
 Praeteriens pecus arripuit; quare improba facta
 Illius attigerunt finem sub vindice clava
 Anphytrioniadae; qui centum fortiter istus
 Impegit monstro, quin denos senserit ille.
 Talia dum Doctor fatur, Centaurus abivit;
 Ac triplices, nobis non advertentibus, Umbrae (17)
 Sub nos adstiterunt: qui estis? qua ex gente? rogarunt.
 Sermone abrupto, nos his convertimus ora.
 Hos ego non novi; sed enim, velut accidit, unus
 Edidit alterius nomen: qua parte Cianfa (18) 700
 Substitit? inclamans. Tunc ipse, ut mente Magister
 Adforet intenta, digitum prope labra locavi.
 Haud equidem mirer, lector, si forte moreris
 Credere, quae sum dicturus, cum scilicet ipse,
 Ipse quidem, qui sum intuitus, vix talia credo.
 His oculos defixus eram, cum protinus unum
 Bis ternis pedibus serpens invasit, et arete
 Illi haesit. Posuit medias ad viscera plantas,
 Brachia devinxit primis, ambasque petivit
 Morsibus inde genas; posticas denique fixit 710

In femora; et caudam, insinuans hoc inter utrumque,
 Sursum per renes retrahens, post terga tetendit.
 Nunquam sese hederæ sic implicuere tenaces
 Arborcis truncis, aliena ut membra suis
 Is ferus implicuit: mollis quasi cera fuissent,
 Deinde coiverunt, commiscueruntque colorem
 Usque adeo, ut quæ jam fuerant, non amplius essent.
 Ut, cum subposito succenditur igne, papyrus
 Subrufum induitur, leviter combusta, colorem,
 Quæ nondum candore caret, nondumque nigrescit. 720
 Spectabant alii duo: proh! te quomodo mutas,
 Angele! clamabant: non es jam forma duorum,
 Forma nec unius. Caput ut coucreverat unum
 Ex geminis, una in facie mihi visa figura
 Est duplex, ubi erant ambo. Duo brachia fiunt
 Tractibus ex quatuor (19): venter, pectusque, pedesque
 Et crura, effigiem accipiunt, nullum ante per ævum
 Inspectam: omnis erat deleta hic pristina forma:
 Atque duo et nemo tristis parebat imago:
 Talis per campum vestigia lenta movebat. 730
 Ut solet ardenti viridis sub sole lucertus
 In sepem ex alia transcurrere, fulguris instar,
 Sic, niger ut piper, adversus veniebat utrosque
 Deinde alios serpens; et, qua nutrimentum in alvo
 Foetus primum haurit, partem uni dente momordit
 Letifero, coramque viro est tellure relapsus.
 Inspicit hunc fixus, nullam dans ore loquelam;
 Oscitat insistens pedibus, ceu frigida febris
 Occupet, aut somnus. Serpens atque ille vicissim
 Spectabant scese; alterque ex vulnere, et alter 740
 Fumum ore efflabant, ac fumus utrinque coibat.
 Nassidii cladem miseri, miserique Sabelli
 Lucanus sileat; dictisque his applicet aures.
 Obticeat Cadmi casum, casumque Aretusæ

Ovidius: si hanc in fontem, hunc mutavit in anguem.
 Non equidem invideo: duplex natura, sub ipsum
 Ambarum aspectum, nunquam mutatur ab illo
 Sic ut materiam mutaverit utraque forma.
 Hi sibi mox ita respondere, ut diffidit anguis
 In geminas caudam, ac duo vir vestigia junxit: 750
 Sic crura et femora haeserunt, ut nulla pateret
 Junctura; atque sibi sumebat cauda figuram
 Quam viri omittebant plantae: se dura colubri
 Mollivit cutis, atque viri est facta aspera tactu.
 Ipse per axillas traduci brachia vidi
 Interius, colubrumque pedes protendere, quantum
 Sese ea contraherent. Posticae denique plantae,
 Insimul intortae, membrum genitale crearunt,
 Ac miser ille suum partes divisit in ambas:
 Dumque novum fumus dat sumere utrique colorem, 760
 Atque, pilos huic inducens, his exuit illum,
 Alter procubuit terrae, sese extulit alter,
 Impia non autem detorquens lumina, quorum
 Sub diro intuitu mutabat quisque figuram.
 Qui tunc rectus erat, rictum intra tempora traxit,
 Atque ob materiam nimiam quae venerat intro:
 Prodivere genis utrinque ex laevibus aures;
 Quod non introrsum subit exteriusque remansit,
 Inde labra ac nares, quantum, tumuere, decebat:
 Quique jacebat humi, rictum protendit, et aures 770
 Contraxit, quo more solet sua cornua limax.
 Diffidit hic linguam, conjuuxit et ille bisulcam;
 Ac simul evolvi fumus cessavit utrinque.
 Qui fera factus erat, per vallem sibila mittens
 Continuo aufugit: fugientem pone secutus
 Non minus est alter, sputos ac verba profundens.
 Deinde novum obvertit tergum, dixitque recedens:
 Nunc volo per vallem currat reptetque Buosus,

Ac, velut ipse, solum sinuoso corpore verrat.
 Sic mutare ac transmutare est septima vallīs (20) 780
 Visa mihi. Novitas me excuset, siquid aberrent
 Carmina, nec liquido fluxit modulamine cantus.
 Quamvis attonitos oculos, visuque subactam
 Gessissem mentem, non tam hi fugere latentes,
 Ne mihi compertus Sciancatus Puccius esset,
 Qui, tribus ex sociis primum venientibus, unus
 Haud mutatus erat: dedit alter flere Gavillam. (21)

XXVI. Concipe lactitiam; magna es, Florentia, valde:
 Per mare, per terram, atque Erebum tua fama vagatur:
 Quinque tui cives mihi sunt in vallibus Orci 790
 Inter latrones visi: quare ipse pudore
 Inspergor, nec tu multo insigniris honore.
 At, si mane novo portendunt somnia verum,
 Non longum hinc aberit, cum te mox talia tangent,
 Quae tibi, item Pratum, velut et gens quaelibet optat;
 Ac, si nunc essent, non immatura putarem.
 Oh, quando illa dies ventura est, protinus adsit;
 Namque magis tristor, quo segnior illa moratur.
 Digredimur: per quas descenderat, inde Magister
 Ascendit cautes; et me secum ipse retraxit; 800
 Sic quidem, ut absque manu nil pes procedere posset.
 Oh quantum dolui, ac memori nunc mente revolvens
 Indoleo, quae tunc tormenta asperrima vidi!
 Atque animum, plusquam soleo, compescere nitor,
 Virtutis ne forte viam transcurrat aberrans,
 Neve bonum, quod stella dedit vel Numen amicum,
 Ipse mihi invideam. Velut, alto in colle recumbens,
 Cum minus os nobis celat, qui illuminat orbem,
 Tempore quo proditque culex et musca recedit,
 Per latos, quos forte arat ac vindemiat, agros, 810
 Aspicit ardentes lampyridas ire colonus;
 Tot flammis late valles octava micabat,

Prout vidi, simul ac potui discernere fundum.
 Ut vates, qui se est ultus sylvestribus ursis,
 Thesbitae currum aspexit, cum sursus ad auras
 Cornipedes saliere leves; oculisque secutus,
 Non aliud poterat, nisi tantum cernere flammam
 Surgentem, ut nubes attollitur incita vento:
 Talis per foveam quacvis se flamma movehat,
 Nullaque monstrabat fontes, quos quaeque recondit. 820
 Has ego sic summo spectabam ex culmine pontis,
 Ut nisi me cautes confestim arrepta teneret,
 In foveam praeceps, nullo impellente, ruissem.
 Dux, ita me fixum cernens: est spiritus, inquit,
 Omnis in igne suo: sese, quo incenditur, abdit.
 Majorem tua, respondi, mihi verba, Magister,
 Induxere fidem; verum id jam mente putavi;
 Ac petere optabam, quisnam se abscondit in igne,
 Ex quo flamma biceps sursum consurgit ad uuras
 Aëdipodoniadum qualem rogos edidit olim? 830
 Sunt hic Tydides, respondit, et acer Ulysses,
 Vindictae atque irae pariter proclivis uterque.
 Hac et equi fraus, Romulidum qui janua genti
 Jam fuit; hac et Palladium sub vindice flamma,
 Ex arce ablatum, luitur, viduoque relicta
 Deidamia toro, abductum quae flevit Achillem.
 Si licet in mediis hos farier ignibus, inquit
 Tunc ego Ductori, te valde obtestor et oro,
 Hic ducam patiari moram, dum flamma bicornis
 Hic sese ferat: ipse vides, quod versus eandem 840
 Elquii me inclinat amor. Tunc ille vicissim:
 Non inhonesta rogas, retulit, nec proinde negabo:
 Al tu fac sileas; sine me tantummodo fari:
 Quae vis, cuncta scio: non his tua forsitan orsa
 Grata forent; Grajorum ctenim de gente fuerunt.
 Dixit; et, ut nobis tulit hinc se flamma propinquam,

Ac visum est illi tempusque locusque loquendi:
 O vos, quos unus, dixit, duo continet ignis,
 Si quid de vobis merui multumue parumue
 Carmina cum scripsi totum vulgata per orbem, 850
 Sistite; neve unus vestrum narrare vecuset,
 Quomodo, in aeternum periens, est morte peremptus.
 Major tum flammae cuspis, velut incita vento,
 Edere et incepit murmur, seseque movere;
 Mox huc atque illuc, linguae de more loquentis,
 Concutiens apicem, vocem prorupit, et inquit:
 Postquam descrui Circem, quae longius anno
 Me prope Cajetam tenuit, cui nomina nondum
 Fecerat Aeneas, cari non cura parentis,
 Non nati pietas, nec conjugis ardor amatae, 860
 Quae tot post annos tandem exhilaranda fuisset,
 Detinuit, cupidum mundi me ferre per oras,
 Unde hominum vitia ac virtutes noscere possem.
 Paucis cum sociis, qui me sunt corde secuti
 Impavido, atque una cum nave ingressus in altum,
 Europae Libyesque latus, (Marochium ad urbem
 Usque atque Hispanas terras), Sardoaque vidi
 Littora, et hoc quaeque abluitur circum insula ponto.
 Fessi aevoque graves, fauces devenimus arctas
 Oceani, quibus Alcides jam signa locavit, 870
 Tendere ne ulterius quisquam ex mortalibus ausit.
 Hispalin ad dextram liqui, atque recesserat ante
 Ad laevam Septa. O socii, qui, mille periclis
 Fortiter elapsi, occiduas venistis ad oras,
 Dixi, ne breviter sensus dum luce fruuntur,
 Vos pigeat Solemque sequi atque invisere terras,
 Gentibus expertes: semen cognoscite vestrum:
 Non vitam ignavam, brutorum more, creati
 Ducere vos estis, sed res ediscere multas,
 Virtutemque sequi. Paucis his vocibus arsit 880

Sic animus sociis, ut mox retinere nequidem.
 Haud mora: ad Eoas puppim convertimus oras,
 Atque iter ingredimur stulti, laevam usque petentes.
 Cuncta poli alterius jam sidera nocte videbam;
 Atque ita demissus, nil ut distaret ab undis,
 Noster erat. Iam quinque vices se lumine Luna
 Induerat, totque exuerat, postquam aequor in istud
 Impuleram navim, cum mons nigrescere longe
 Ob spatium est visus, quo non sublimior alter.
 Laetitia exiluire animi: sed gaudia luctus 890
 Confestim excepit: quippe ex tellure resecta
 Surrexit nimbus, vasto qui turbine navis
 Perculit antierius latus, ac ter gurgite torsit:
 Erexit quarto puppim, proramque subegit;
 Utque alii placuit, nos supra clauditur aequor,

DANTIS ALIGHERII
DIVINAE COMOEDIAE

LIBER IV.

XXVII. Vertice jam recto, nec plus dictura, quiebat
Flamma; viamque sequens, venia cum Vatis, abibat:
Altera cum subiens, oculos sibi vertere fecit
Confusum ob quemdam sonitum, qui exibat ab illa.
Bos veluti Siculus, qui primum, id jure merentis,
Mugiit artificis questu, sic aegra ciebat
Inclusi lamenta viri, ut, quamquam aereus esset,
Ipse videbatur diros sentire dolores:
Haud aliter flammae, ex apice atque foramine nulla
His via cum foret, in murmur se tristia verba   10
Vertebant, quod more suo dat stridulus ignis.
Ast ubi per culmen vox callem iuvenit, et illi
Impressit motus, dederat quos lingua loquentis,
O qui nuper es Jusubro sermone locutus,
Vade age nunc, ajens, non te ultra dicere quaero
Incepit, serus quamvis huc forsitan adsum,
Ne te taedeat hic paulum consistere mecum,
Ac fari: non me, ut tu cernis, taedet, et ardeo.
Si mundum in caccum Latiis ex dulcibus oris,
Unde meum scelus omne fero, es novus incola lapsus, 20

Dic, rogo, an Æmiliae sit pax bellumne per urbes.
 Inter enim Urbinum atque jugum, ex quo Tibridis undae
 Defluere incipiunt, ego sum jam montibus ortus.
 Ipse aderam, fixisque oculis ac vertice prono
 In foveam ex ponte aspiciens, cum protinus inquit
 Dux mihi, contingens latus: huic responsa roganti
 Nunc tu redde loquens; quippe est de gente Latina.
 Tunc ego, qui fueram jam respondere paratus:
 O Anima, incepti, ardenti quae absconderis igne,
 Æmilia haud unquam bello, quod corde tyranni 30
 Intus alunt, caruit, nec nunc caret, at manifestum
 Nullibi nunc saevit. Stat nunc, velut ante, Ravenna:
 Polentae tovet hanc aquila; et te, Cervia, pennis
 Nixa tegit. Tellus, quae Gallica reppulit arma (1)
 Ac caede implevit campos, subjecta leoni
 Est viridi, Canis ex Verrucchio uterque, vetusque (2),
 Atque novus, qui tam leto crudeliter olim
 Montagnam dederunt, ubi jam suevere, terebrant.
 Urbes, quas Lamon atque alluit amne Saternus,
 Cacerulus infrenat campo leo parvus in albo. (3) 40
 Saepius assuetus diversas sumere partes.
 Cui Sapis lavat unda latus, montem utpote et inter (4)
 Planitiem posita, est sic nunc subjecta tyrannis,
 Libera nunc regnat. Qui sis nunc exere quaeso;
 Neve magis quam alius fuit, intractabilis esto,
 Sic tibi sit terris, vincens oblivia, nomen.
 Murmur more suo postquam paulum edidit ignis,
 Has flavit, moto huc atque illuc vertice, voces:
 Si responsa viro, terras qui deinde rediret,
 Reddere nunc rerer, flamma haec immota sileret: 50
 At, quoniam nemo tenebris evasit ab hisce,
 Si verum audiui, non hinc me infamia terret.
 Armiger ipse fui; divi me fratribus inde
 Francisci addixi; crasso sic cannabe vinctum

Praeteritae delere putans me crimina vitae.
 Ac certe rata spes fuerat, nisi maximus ille
 Presbyterum (quem dira premant) me involvere rursus
 Impulerit culpis: nunc quare et quomodo disce.
 Dum spirare dedi, mihi quos induxerat artus
 Mater, me vulpis gessi non more leonis; 60
 Atque astus fraudesque omnes artesque doloras
 Sic didici, ut late exierit mea fama per orbem.
 Cum vitae ad tempus veni, quo quisque rudentes
 Colligere, ac malo deberet ducere vela,
 Quod placuit, mihi displicuit; sacroque Ministro,
 Corde dolens, lacrymisque madens, sum crimina fassus.
 Heu miser! hoc me juvisset; verum ille recentum
 Rex Phariseorum, Laterauum propter, iniquum
 Cum bellum gereret, non contra ex gente creatos
 Thracum aut Isacidum, sed Christum ex gente colentum, 70
 Quorum nemo Arabum mercator adiverat oras,
 Nec Ptolemaiden sumptis devicerat armis;
 Non summo officio, sacro nec ab ordine, in ipso
 Est se detentus; non, in me, cingulo ab illo,
 Reddere quod cinctos macriores ante solebat.
 Ut Constantinus Soracte in monte petivit
 Sylvestrum, ut lepram ablueret, sic iste magistrum
 Me sibi delegit febrim sanare superbam.
 Hic me consuluit: silui, nec sum orsa referre
 Ausus; visus enim tanquam ebrius edere verba. 80
 At mihi mox dixit: cunctos depelle timores;
 Jam nunc te absolvo: tu quò Praeneste potiri
 Evaleam doceas: rescrare et claudere celum,
 Ut scis, ipse queo: sunt binae ad talia claves,
 Quas meus haud voluit sibimet decessor habere.
 Vocibus his actus, pejus ratus ipse silere;
 Quod mox admittam, quando me crimine solvis,
 Te, dixi, praestare parum, et promittere multum

Victorem reddent. Postquam me vita relinquit,
 Ferre mihi Franciscus opem est conatus; at unus 90
 Atrorum Cherubim; noli me laedere, dixit,
 Nec tecum hunc ducas: veniendum est Tartara, et inter
 Afflictas Animas: subeunda huic quippe dolosi
 Poena est consilii, post quod crini illius haesi:
 Quem non poenituit, nequaquam absolvere par est;
 Poenituisse ac velle, sibi adversantur et obstant.
 Hei mihi! quam dolui, cum me deprenit aduncis
 Unguibus, increpitans: non me tu forte putabas
 Tam Logicen doctum. Ad Minoem duxit; et ille,
 Bis quater ut cauda se incinxit, eamque momordit 100
 Magna ira: involventem, ait, hic descendat ad ignem.
 Propterea, velut ipse vides, me excepit Avernus;
 Atque ita vestitus gradiens, angore peruror.
 Haec ubi sic dixit, torquens agitansque cacumen,
 Flamma dolens abiit. Nos, Ductor et ipse, per altum
 Tendimus ulterius scopulum, dum venimus arcum,
 Altera quo tegitur valles, ubi poena fatigat
 Qui sibi dissidiis onus imposuere serendis.

XXVIII. Quis potis est verbis, etiam sermone soluto,
 Quamquam dicta iteret, plagas fari atque cruorem, 110
 Est mihi qui visus? Certe facundia nulla
 Hoc hominis posset, propter mentem atque loquelam,
 Tendere quae tantum nequeunt. Si tota coiret
 Gens quoque, quae Daunos implevit sanguine campos
 Ense Phrygum, ac longo hinc bello, quo plurimus olim,
 Livius ut narrat verax, spolia inclyta fecit
 Annulus; atque simul, quam leto deinde Rubertus
 Neustrius immisit (5); cujusque inhumata Ceprani
 Hactenus ossa patent, defecit ubi Appulus omnis; (6)
 Et Taleacoti trans arcem, ubi, viribus usus 120
 Armorum nullis, vicit longaevus Alardus, (7)
 Tot tantaeque acies transfixaque truncaque membra

Si simul ostendant, non horrida vulnera nonae
 Æquarent foveae. Medio aut alio assere rupto,
 Non sic dolium hiat, velut unum a pectore summo
 Usque huc dissectum vidi, quo desinit alvus:
 Inter crura viro pendebant exta; patebant
 Et jecur et saccus, quo in stercus vertitur esca.
 Dum fixis haererem oculis, lacerumque tuerer,
 Is me suspexit, pectusque reclusit, et inquit: 130
 Aspice ut abscindor: Maomettum conspice truncum.
 Procedit, lacrymas fundens, et me anteit Ali, (8)
 A mento ad cirrum sectus. Qui schismata, quique
 Dissidia in terris olim servere, tenentur
 Hic omnes, omnesque modis scinduntur iisdem.
 Daemon adest retro, qui nos crudeliter ense
 Dissecat; huc iterum revocans, iterumque recidens,
 Cum gyrum explemus: sanantur vulnera quippe
 Ante, sub illius quam nos ferat ora recursus.
 Tu vero quis es, in summo qui vertice pontis 240
 Segnis ades, forsán poenas ut adire moreris,
 Quae tibi confesso sunt propter crimina fixae.
 Non hunc, Praeceptor retulit, mors hactenus aura
 Privavit vitae, poena nec vindice crimen
 Plectendum huc trudit; sed, res ut discat ab usu,
 Æthere me cassum per cunctos Ditis oportet
 Esse ducem gyros: certumque hoc crede, velut me
 Certum est ista loqui. His verbis, plurima turba
 Constitit in fovea; atque mihi, poenae immemor, haesit
 Fixa oculos: O fors superas rediture sub auras, 150
 Dic age Dulcino fratri (9), nisi sistere mecum
 Hic propere ille velit, curet se providus ampla
 Instruere annona; ne, si commercia tollat
 Nix infusa jugis, victoria laeta Novarae
 Sit cedenda duci, quae aliter non prona futura est.
 Haec mihi verba, pedem postquam Maomettus, ut iret

Suspenderit, dixit; quae vix est fatus, eundem
 Pressit humi, atque abiit. De turba saucius alter,
 Qui visum attonitus steterat, tum prosilit: una
 Aure carens, sectum jugulum, naresque gergebat 160
 Usque supercilium abscissas. Se protulit ille
 Ante alios, omnique foris quod parte rubebat,
 Effudit tales patefacto ex gutture voces.
 O qui tartareas adis inculpabilis umbras,
 Quem, nimium simili nisi fallor imagine, vidi
 In latiis terris, planum si dulce revisas,
 Quod de Vercellis declive ad Marcabojum
 Tendit, de Medicina ne obliviscere Petri: (10)
 Alloquere ipse duos Fani ex melioribus urbis;
 Guidus et Angelulus discant (praescire futurum (11) 170
 Hic nisi sit vanum) quod saxo utrique revincti,
 Ex cymba, prope Crustumium, impi fraude tyranni
 Projicientur aquis. Cypri Neptunus ab oris
 Ad Balcare solum, piratas atque carinas
 Argolicas nunquam tantum scelus edere vidit.
 Proditor ille ferox, uno qui lumine captus, (12)
 Telluris potitur, quam, qui mihi proximus adstat,
 Nunquam vidisse optaret, mentitus amicum
 Ducet ad alloquium, atque dabit non inde precandum
 Esse his, cum flarit ventus de monte Focara. (13) 180
 Tunc ego: si in terras de te vis nuntia ferri,
 Illius nomen, qui nollet Ariminon unquam
 Vidisse, ostendas. Dextram tunc ille tetendit,
 Cujusdam ad socii vultum, atque illi ora reclusit:
 Hic est. inclamans, sed muta silentia servat:
 Caesaris hic dubiam mentem, depulsus ab urbe,
 Impulit in bellum, semper mala multa paratis
 Ferre moras memorans. Proh! quam dejectus et excors
 Est mihi tunc visus, dissecta in gutture lingua,
 Curio, qui tantum fuerat sermonibus audax! 190

Exin alter, erat manibus qui truncus utrisque,
 Aera per tetrum mutilas sic extulit ulnas,
 Ut cruor inficeret vultum; ac reminiscere, dixit,
 Praeterea Moschae, qui infectum reddere factum (14)
 Nemo potest, heu inquit; Tuscae mala semina gentis
 Quod fuit. Atque tui, adjeci, mors sanguinis unà.
 Is, luctum accumulans luctu, tum tristis, et instar
 Mente carentis, abit. Pontem super ipse moratus,
 Rem inde aspexi, quam sine teste referre timerem,
 Ni me fidentem faceret, mens conscia veri, 200
 Quae, plusquam lorica, virum, comes optima, munit.
 Vidi egomet certe, ac videor nunc cernere, quemdam
 Cum reliquis sociis incedere, vertice truncum.
 Crinibus appensum, pendentis lampadis instar,
 Gestabat caput ille manu, atque hoc lumina nobis
 Tendebat fixa, eheu cheu flebile clamans.
 Fax erat ipse sibi, geminusque ac unicus idem.
 Quomodo id esse potest, is scit, qui talia condit.
 Ut venit, rectusque ad pontis constitit imum,
 Cum capite erexit dextram, ut propiora loquentis 210
 Nobis verba forent; tum sic est talibus orsus:
 O qui, vivus adhuc, vita circumspicis orbos,
 Aspice num sit poena mea crudelior usquam:
 Utque mei referas in terris nuntia, scito
 Beltramum me esse a Bornio, qui prava Joanni (15)
 Jam regi monumenta dedi. Natum ipse rebellem
 In patrem feci: nec sic Achitophel olim
 Absalon in David stimulis vehementibus egit.
 Quandoquidem sum partitus tam sanguine junctos,
 Principio abscissum, quod in isto corpore sistit, 220
 Ipse caput fero: respondent sic crimina poenis.
 XXIX. Tam gentes multae, diversaque vulnera, fletu
 Tam mihi complerant oculos, ut flere manentes
 Ulterius cuperent. Sed: quidnam conspicis? inquit

Tum mihi Virgilius: cur deorsum lumina figis
 In mutilam gentem? non hoc te more gerebas
 In reliquis foveis: si sit numerare voluntas,
 Bis dena atque duo se volvit millia valles.
 Nobis Luna subest; nec multum temporis ergo
 Jam datur; et, quae non reris, sunt multa videnda. 230
 Si cur inspicerem, respondi, adverteris, ultra
 Sistere me paulum sineres. Dum talia farer,
 Ille ibat; quem pone sequens, sum deinde locutus:
 Carcere in hoc rebar, junctum mihi sanguine, quemdam
 Flere scelus, quod tam hic luitur. De pectore curam,
 Rettulit, hanc abigas; animumque ad caetera verte.
 Quo manet, is maneat: vidi hunc nam pontis ad imum
 Tendentemque tibi digitum, graviterque minantem,
 Ac Gerum audiavi Del-Bello nomine dici:
 Sic te intentum animo truncus Beltramus habebat, 240
 Ut non illuc aspiceres; quare ille recessit.
 Dux bone, quod nemo ex is, quos injuria tangit,
 Illius interitum, retuli, fuit hactenus ultus,
 Is dolet; atque ideo, ut reor, haud me affatus, abivit:
 Sed magis hoc propter pietate obstringor in illum.
 Sic fantes alterna, locus nos primus, cundo,
 Post paulum excepit, quo, si plus luminis esset,
 Altera de scopulo valles spectatur ad imum.
 Cum foveam extremam attigimus, detentaque ibidem
 Improbata gens oculis patuit, tam flebilis alte 250
 Telaque tam cordi infigans pietatis acuta,
 Increpuit sonus, ut clausi mihi protinus aures.
 Si, quos curandis loca publica dedita morbis,
 Quos habet et Claniae aestivo sub tempore valles,
 Quos et Sardinia, et Thusei maris ora, dolorum
 Congeries fovea simul includatur in una,
 Illic talis erat; talisque exhibat in auras
 Teter odor, qualis membris marcentibus exit.

Nos scopuli in longi extremam descendimus oram
 Ad laevam: clareque magis tum cernere fundum 260
 Evalui, quo falsificos dat nescia falli
 Justitia affligi poenis. Haud tristius olim,
 Arbitror, Aegine' populum fuit undique morbo
 Cernere correptum, cum sic vitio aeris omne
 Enectum est animal (narrant quod carmine Vates)
 Ut de formicis fuerit gens deinde refecta;
 Quam foret obscuram per vallem hic cernere fontes
 Languere in cumulis variis. Super ille jacebat
 Alterius dorso; super alter ventre supino;
 Alter per terram reptabat corpore prono. 270
 Passibus ingredimur lentis, ac ore silentes,
 Aures atque oculos intenti gentibus aegris,
 Quae malefirma solo sustollere membra nequibant.
 Vidi autem tellure duos, sibi mutua nixos,
 A capite ad talos scabie considerare tectos,
 Ut testam testae mos est apponere junctam,
 Ut caleant, igni. Nequaquam servulus unquam,
 Quem dominus maneat, vel qui vigilare recuset,
 Tam celer exagitat strigilem, quantum unguibus artus
 Hi sibi scalpebant, rabida prurigine adacti, 280
 Quae nullum solamen habet nullamque medelam.
 Haud aliter scabiem radebant unguibus uncis,
 Mugilis ac squamam corio, vel piscis alius
 Cui sit lata magis, culter divellit ahenus.
 O qui te laceras, digitisque ut forcipe saepe
 Uteris, (aeternum tibi sic talem unguis ad usum
 Sufficiat), Vates inquit tum versus ad unum:
 Fare age, in his quisquam num sit de gente Latina.
 Quos male mulctatos sic cernis, uterque Latinus,
 Flens unus retulit, sumus: at, tu, talia quaerens, 290
 Quisnam es? Cui Vates contra; sum, reddidit, unus,
 Qui simul hoc vivo varios descendo per orbes.

Tartara ut huic pandam, quaeque hic tormenta feruntur.
 Vix haec audierunt, se disjungere trementes;
 Ac mihi cum reliquis, quorum vox attingit aures,
 Verterunt sese. Mihi tunc Praceptor adhaerens:
 Quod cupis, his petito, dixit. Monitumque secutus,
 Haec ego sum fatus: sic vestrum nulla vetustas
 Deleat in terris nomen, multosque recursus
 Exsuperet Solis, qui estis, qua et gente creati,   300
 Dicite; neve, quod obscenum valdeque molestum
 Supplicium luitis, deterreat ista prafari.
 Me terra Aretina tulit, tum reddidit unus;
 Ex Sena Albertus flammis me fecit aduri.
 Non huc me vero, pro quo combustus obivi,
 Adduxit crimen. Possem, dixi ipse jocose,
 Dedaleum in morem vacuas me ferre per auras
 Remigio alarum: is fatuus, cupidusque volandi,
 Scire modum hunc voluit: quod non ut Dedalus esset
 Proinde dedi, a quodam mitti me fecit in ignem,   310
 Qui tanquam ipse suo prognatum sanguine habebat. (16)
 Nescius at falli Minos me jecit in istam
 Extremam, alchymiae damnatum crimine, vallem.
 Quis tam animi vanus, quam Sena ex urbe creati?
 Inqui ego Ductori, nec tam gens Gallica certe est.
 Alter at inspersus scabie: Striccam excipe, dixit,
 Qui modice impensas fecit, rebusque pepercit: (17)
 Excipe Niccolaum, morem qui primus opimum
 Fragrantis garyophylli jam adduxit in hortum,
 Quo bene radices egit: simul excipe coctum (18)   320
 Caccia ubi ex Asciano rus sylvasque profudit,
 Judiciique sui Abbajatus pandit acumen.
 Ut vero agnoscas, qui tam tua dicta secundat
 Seneuses contra, mihi sic tua lumina fige,
 Ut faciem adversam videas; et me esse Capocchi
 Deprendes Umbram, qui (nam me noscere debes)
 Falsificas colui, Naturae simius, artes.

XXX. Cum Juno ob Semelen Thebas adversus (ut una
 Plus vice monstravit) saevas exarsit in iras,
 Usque Athamas adeo concepit mente furorem
 Coniuge ut inspecta, geminis quae utrosque gerebat 330
 In brachiis natos: tendamus retia, dixit
 Inclamans, ut cum catulis capiam ipse laenam,
 Haec ajens, unum matre ex luctante, Learcum
 Nomine, corripuit, saxoque illisit adactum:
 Natum alium eripiens, mater se jecit in aequor.
 Cumque Phrygum prostravit opes, adeoque potentem,
 Ut rex cum regno fuerit deletus, iniqua
 Sors gentem oppressit, Priami moestissima conjux,
 Postquam est crudeli consumpta Polyxena leto,
 Exanimemque suum Polydorum in littore vidit, 340
 In rabidam conversa canem dedit ore latratus:
 Tam miserae immanis mentem detorserat angor!
 At nunquam Trojae ac Thebes animalia dirae
 Aut homines Furiae sunt sic invadere visae,
 Ut geminas Umbras, nudas, morsuque petentes,
 More suis, cum prodit hara, tum currere vidi:
 Quarum una impetiit rabido sic dente Capocchium
 Ad colli nodum, ut duram corradere terram
 Ventre dedit. Mihi tunc, qui manserat atque tremebat,
 Aretinus ait: Schicchi hae est Umbra Joannis 350
 Irrequieta, furens alias quae percutit Umbras.
 Sic tibi, ego dixi, dentes non ingerat alter,
 Qui sit, quam prius abscedat, ne dicere noli:
 Myrrhae est Umbra vetus, retulit, quae patris amore
 Fas ultra exarsit: falsam, ut cum patre coiret,
 Induit haec formam; falsam velut induit ille,
 Hinc procul incedens, ut equam sibi posset habere
 Eximiam, simulans Donatum fraude Bonosum,
 Ac testamentum mentito nomine condens.
 Haec dixit. Postquam duo praeteriere furentes, 360

Ad quos intentus fueram, tum lumina verti,
 Sontes visurus reliquos. Testudinis instar
 Edentis sonitum, cujusdam occurrit imago,
 Ilia si subter, partes quod corpus in ambas
 Dividit, eripias. Illum teterrimus hydrops
 Qui tantum male conversis humoribus artus
 Reddit inaequates, ut non respondeat alvo
 Exilis vultus, labiis reddebat hiantem,
 Vir tanquam sitiens, febris quem tabida torquet,
 Deprimit inferius labium attollitque supernum. 370
 O vos, qui poenae expertes (ac nescio causam)
 Infera lucretis regna, huc attendite, dixit
 Is nobis; cladem Adami spectate magistri.
 Dum vitam exigerem, quae vellem, copia rerum
 Multa fuit: nunc gutta ardenti deficit ori.
 Collibus ex Clusinis qui volvuntur in Arnum,
 Frigiduli ac molles adsunt mihi jugiter amnes:
 Nec frustra; nam me illorum magis urit imago,
 Quam morbus, qui me macerat. Trahit aspera poenae
 Iustitia hinc causam, quo jam commissa peregi; 380
 Ac me crebra magis suspiria mittere cogit:
 Est ibi namque locus, quo falsa numismata cudi
 Baptistae effigie, multo purgamine mixta:
 Quapropter combusta igni mea membra reliqui.
 At, si et Alexandri Guidique et fratris eorum (19)
 Aspicerem hic tristes Animas, mihi gratius esset,
 Quam Brandae sedare sitim frigentibus undis.
 Jam, nisi falsa ferunt Umbrae, quae saepe furentes
 Circumeunt, una ad poenam huc est lapsa luendam.
 At mihi quid prodest, cum s'nt mea membra revincta? 390
 Si levis ipse forem, ut digitum procedere possem
 Centum annis, iter arriperem, ut nanciscerer illam,
 Undena haec quamvis se circum millia valles
 Protendat, nec dimidio plus lata patescat.

Has inter gentes nunc, his auctoribus, adsum:
 Hi mihi suaserunt aureos excudere nummos,
 Queis multum purgamen erat. Sic dixit; et olli
 Sic ego respondi: qui sint, da noscere, quaeso,
 I duo, qui ad dextram, junctique unaque sedentes,
 Dant, velut uda manus brumali tempore, fumum. 400
 Huc ego cum veni, is retulit, sum nactus utrumque,
 Ac nunquam abstiterunt; nec totum deinde per aevum,
 Arbitror, absistent. Una est Ægyptia, conjux
 Putiphari, falso quae incessit crimine Joseph:
 Altera et ille Sinon, ex Troja, proditor Ili:
 Tantum his nidorem febris dat mittere acuta.
 Non tulit is, reor, obscuro sic nomine dici;
 Compressaue manu tumidam illi contudit alvum;
 Tympani et in morem sonuerunt viscera pulsu.
 Perculit huic os Adamus; nec mollior ictus 410
 Est visus; dixitque simul: licet ipse moveri
 Membrorum ob pondus nequeam, non munus ad istud
 Est seguis mihi dextra tamen Tibi lenta profecto
 Brachia erant, cum ires, Graecus respondit, ad ignem,
 Impigra sed valde, cum cusa pecunia mendax.
 Is contra: tu vera refers; sed tu quoque vera
 Non es tum fatus, Priamus cum vera poposcit.
 Falsum ego si dixi, a te falsus conditus ipso
 Est typus, increpuit Grajus: damnatus ob unum
 Hic ego sum facinus, tu quot nec Daemona damnant. 420
 Esto memor, ait alter, equi; esto criminis auctor,
 Quod totum late vulgavit fama per orbem.
 Te sontem, is regerit, monstrant site lingua dehiscens,
 Atque oculis ventrem praetendens marcidus humor.
 Ille iterum: de more tuo, tua labra malignis
 Laxantur verbis: si me sitis angit et humor,
 Te sitis et gravior, nec non cephalalgia torquet:
 Si tibi fons adsit, nihil ipse moraberis undis

Confestim immergi, largeque haurire liquorem.
 Intentus fixusque oculos jurgantibus illis 430
 Adstabam, cum me increpuit, dixitque Magister:
 Talia quid cernis? parum abest, quin me occupet ira;
 Quae simul ac fantem audiui, tam protinus ingens
 Me pudor invasit, qui nunc quoque mente recurrit.
 Utque suum qui vana videt per somnia damnum,
 Somnia id esse cupit; quodque est, existere nolle;
 Sic ego sum factus, nequiens emittere vocem,
 Ut me excusarem; quamvis, quin rerer, id ipsum
 Interea efficerem. Tum mollior ille: minore,
 Quam tuus, eluitur gravior quoque culpa pudore. 440
 Quare age, tristitias omnes de pectore pelle;
 Ac me rere memor tibi semper adesse propinquum,
 Cum gentem invenias sic jurgia vana serentem:
 Haec etenim velle audire est abjecta voluntas.

XXXI. Sic ea, quae prius increpitans me lingua momordit,
 Insperisitque rubore genas, mox ipsa medelam
 Praebuit. Haecidae ac nati sic dicitur hasta
 Vulnera quod primum ferret, mox deinde salutem.
 Deserimus vallem, tendentes aggere gressum,
 Qui circum hanc ambit, nulla cum voce meantes. 450
 Nec tenebrae hic noctis, nec erat lux clara diei;
 Proptereaque parum poterat se tendere visus.
 Tunc ingens cornu, tonitru quod vinceret omne,
 Iustrepere audiui; atque, viam tunc ipse secutus,
 Unde sonus venit, confestim huc lumina verti.
 Non equidem, Magnus cum victus Carolus olim
 Incoepo cecidit saucto, tam murmure vasto
 Orlandus sonuit. Non longum huc lumina fixi,
 Multasque excelsas sum visus cernere turres;
 Proptereaque Ducem, quae terra est ista? rogavi. 460
 Ille mihi contra; quoniam umbras inter opacas
 Longius intueris, fit proinde ut mente pererres:

Cum propius venies, quantum longinqua videntum
 Decipiant sensum, agnosces; quare ocyus ito.
 Mox autem, amplexus dextram: jam disce, priusquam
 Ulterius tendamus iter, mihi dixit amanter,
 Ne nimis hinc stupeas, non turre esse, sed alta,
 Margine qui putei circumstant, mole gigantas,
 Pube tenus puteo inclusos. Ut, ab aere densa
 Cum nebula effugit, paulatim cernere circum 470
 Res oculi incipiunt, quas jam vapor ante tegebat;
 Quo magis obscurum visu sic aera trano,
 Ac propius venio, magis et se dissipat error,
 Ac metus exoritur. Velut arx in monte rotunda
 Non procul a Senis, stat turribus undique septa,
 Sic, oram putei circum, se mole gigantes
 Attollunt media, queis Juppiter igne minatur
 Nunc quoque, cum tonitru resonat. Jamque ora videbam
 Cujusdam, atque humeros, pectusque, et brachia costis,
 Ac ventris partem. Merito Natura creandis 480
 Abstinit deinde his monstris, ut proinde ministros
 Eriperet Marti. Si non et magna elephantum
 Corpora pocnituit genuisse, et grandia cete,
 Subtili qui mente videt, magis ille benignam
 Prudentemque vocet; siquidem, cum prava voluntas
 Consiliumque animi, vastis se viribus addit,
 Non est qui obniti contra, atque resistere possit.
 Olli erat os longum ac latum, velut aerea Romae
 Pineae nux, Petri ad templum; paribusque patebant
 Caetera membra modis. Quae subtus ripa tegebat 490
 Ad pubem, ex summo monstrabat margine tantum
 Corporis, ut tres haud possent titigisse capillos,
 Alter in alterius positi cervice, Sicambri:
 Quare ego ter denos palmos extare videbam
 A ripa, usque locum, chlamydem quo fibula nectit.
Rafel mai amech zabi almi, ore profari

Incepit tunc ille fero, a quo verba cieri
 Haud meliora decet. Retulit cui talia Vates:
 Stulte, quid increpitas? tibi fas est clangere cornu;
 Utere et hoc uno, cum te ira aliudve lacescit: 500
 Ad collum quaere; invenies quae hoc zona revincit;
 Invenies ipsum, pectus quo cingeris ingens.
 Dehinc mihi conversus: sese ipsum hic arguit, inquit;
 Est hic Nembrotus, cujus jam turris, ut unus
 Non foret hinc sermo cunctis mortalibus, egit;
 At valeat, nec verba leves fundamus in auras.
 Cujusque est olli sermo, non secius atque
 Illius est aliis; quem non intelligit ullus.
 Ad laevam ante imus; jactumque ad missilis arcu,
 Horridior multo ac major sese obtulit alter. 510
 Quis faber, haud novi, hunc vinxit; sed vasta catena,
 Sub collum incipiens, destrum post terga ligabat
 Laevumque ad pectus brachium: de margine ripae
 Ad quintum erecto surgebat vertice gyrum.
 Iste Jovem contra violens est viribus usus,
 Admonuit Vates: Ephialtes nomine fertur:
 Ac sibi mercedem recipit pro talibus ausis.
 Exstitit, immanes qua Dis aetate gigantes
 Incussere metum: quibus olim praelia gessit,
 Brachia non unquam potis est nunc vincta movere. 520
 Si mihi fas esset, Briareum cernere vellem,
 Tunc ego subjeci, quantoque is corpore constat,
 Ipse meis metiri oculis. Ac ille vicissim:
 Non procul Antaeum aspicias, qui est nexibus expers,
 Ac loquitur; qui nos putei portabit ad imum.
 Hinc longe Briareus abest, ferroque revinctus,
 Omniaque huic similis, nisi quod magis ore perhorret.
 Non hac vi turris, terrae concussa tremore,
 Funditus est unquam, qua Ephialtes corpore toto
 Tum se commovit. Nunquam formidine mortis 530

Sic ego sum captus; nec erat nisi posse timere,
 Vincula ni aspicerem. Nos, illinc deinde profecti,
 Venimus Antaeum; qui, excepto vertice, denas
 Ulnas extabat puteo. O, qui mille leones,
 Dixit ei Ductor, valle es praedatus in alta,
 Qua decus, Annibalis multa cum clade, per aevum
 Scipiadae est partum; qui si cum fratribus olim
 Horrendae adfueras pugnae, ceu forte videtur,
 Terrigenis Dī cessissent; nos hujus ad imum
 Fer putei, quo Cocyti concreta rigescit 540
 Unda gelu: ne dedignere hoc munere fungi,
 Neve sinas Tityum saevumque rogare Typhea;
 Reddere mercedem, quae sedibus hisce cupitur,
 Iste potest, terrisque tuas attollere laudes:
 Nam fruitur vita, ac multos se posse per annos
 Vivere adhuc putat, ante diem nisi Gratia tollat.
 Ergo age, te flecte, ac nos ne portare recuses.
 Haec meus est fatus Doctor. Vix ista locutum
 Continuo, is manibus cepit, quæ fortiter olim
 Sensit se valde adstringi Tyrinthus heros. 550
 Atque ubi Virgilius vidit se deinde teneri:
 Huc ades, inclamans, me protinus addidit ipsi,
 Ac se meque simul fascem glomaravit in unum.
 Qualis spectanti turris Carisenda videtur (20)
 Sub flexu, adversus partem, cui pendula vergit,
 Si super it nubes; sic est mihi, lumina in illum
 Tendenti atque animum, Anteus se flectere visus;
 Ac tali interdum piguit me tramite ferri.
 Ille autem fundo, quo Juda æ Lucifer adsunt,
 Nos leviter posuit; nec cernuus inde moratus, 560
 Ut navis malus, se protinus ipse levavit.

XXXII. Si mihi rauca atque aspra, foramen qualia poscit,
 Rupes cui incumbunt reliquæ, essent carmina, coeptum
 Plenius assequeretur; sed, cum mihi talia desiunt,

Non ego, quin valde timeam, nunc dicere pergam :
 Non opus est adeo pronum vacuumque laboris
 Atque aptum linguae, cui nondum adoleverit aetas, (21)
 Totius mundi verbis describere fundum.
 At mihi Pierides adsint, quae Amphiona quondam
 Juvarunt, Thebis testudine saxa trahentem, 570
 Ne mihi sit sermo factis ingentibus impar.
 O misera ante omnes, tristi gens edita fato,
 Quae baratrum servas, de quo tam dicere durum est,
 Quam tibi erat melius pecudes capreasque fuisse!
 Cum fundum attigimus, valde sub calce gigantis,
 Atque altum intuerer murum, vox perculit aures:
 Aspice quo transis; tua ne vestigia ponas
 In fratrum capita. Ipse ideo mea lumina verti;
 Atque lacum, vitro similem, glacieque coactum,
 Undique conspexi. Non sic concreescere in oris 580
 Austriacis Istrum; nec sic argente sub axe
 Cogit hiems Tanaim, veluti lacus ille rigebat;
 Usque adeo, ut glacies, si vastus pondere toto
 Mons super irruerit, minime crepuisset ad oram.
 Ac veluti rana, exertans de gurgite rictum,
 Gracidat ad ripam, quo tempore rustica retur
 Colligere in somnis, quas linquit messor, aristas;
 Sic, glacie infixæ, ac livens vi frigoris, usque
 Quo pudor apparet, Umbrarum turba dolentum
 Hic erat; ac tali quatiebat murmure dentes, 590
 Quale solet, colubris inimica, ciconia rostro.
 Dejectam in pectus faciem sibi quaeque tenebat;
 Eque oculis dolor, atque gelu apparebat ab ore.
 Postquam sum circa intuitus, mea lumina flexi;
 Atque duo ante pedes vidi, sic membra vicissim
 Haerentes, ut mixti essent in fronte capilli.
 Dicite, vos, adeo qui pectora iuncta tenetis,
 Inqui, quinam estis? Flexerunt colla, mihique

Extulerunt vultus; oculisque madentibus humor
 In labia est lapsus: lacrymas tum frigus obortas 600
 Inter eos strinxit, glacieque ita clausit acuta,
 Ut lignum ligno vectes haud presserit unquam.
 Illi, ira accensi, sic confligere vicissim
 Frontibus adversis, gemini quasi cornibus hirci.
 Tunc alter, cui ambas frigus demesserat aures,
 Dejecto in pectus vultu: quid lumina tantum
 In nos figis? ait: hos si cognoscere quaeris,
 Sunt Albertiades, quorum stirps clara beatis (22)
 Jura dedit campis, quos irrigat unda Bisenti.
 Sunt fratres: si lustrabis loca cuncta Cainae, (23) 610
 Non ullum invenies, qui sit tam frigore dignus.
 Non ille, Arcturus cui fodit pectus et umbram (24)
 Ictu uno; non et Focaccia; (25) non, mihi visum
 Qui capite hic prohibet, nomen cui Sassulus haeret: (26)
 Si genere es Thuscus, qualis sit noscere debes:
 Neve loqui ultra adigas, sum Cammissonius ipse (27)
 De Pazzis: nostra Carlinum stirpe creatum (28)
 Opperior, mea qui propriis opprobria purget.
 Multa hinc prae nimio violacea frigore vidi
 Ora adeo, ut memorem semper circumvenit horror. 620
 Dum gressum ad medium ferimus, quo corpora cuncta
 Tendere dat gravitas, ac me tremor occupat ingens
 Frigore ab aeterno (seu casus sive voluntas
 Seu fatum fuerit, nequaquam dicere possem),
 Per capita incedens, impegi unius in ora,
 Fortiter ipse pedem. Cur me pede proteris? inquit;
 Is clamans, lacrymasque edens: nisi forte cruentae
 Ultor ades cladis, qua sanguine Montis aperti
 Nunc quoque saxa rubent, cur me premis atque molestas?
 Tunc ego: fac maneat, dixi, dilecte Magister, 630
 Hic mihi dum dubium solvat: quantum inde jubebis,
 Praepropere adveniam. Doctor vestigia pressit;

Atque ego ei dixi, dira hactenus orsa serenti:
 O tu, qui objurgas alios, fac scire quis audis.
 Tuque quis es? retulit tunc ille, per Antenoream
 Qui vadis, temereque caput premis ipse jacentum?
 Quod foret immodicum, quamvis huc vivus adesses.
 Vivus et huc adsum, dixi; ac te proinde juvare
 Voce queam, si te famae tenet ulla cupido,
 Nomen deinde tuum referam inter caetera terris. 640
 Falleris, ille inquit: mihi sunt contraria vota:
 Hinc cito te remove, atque mihi parce esse molestus;
 Non bene blanditias hac seis innectere valle.
 Tunc illi crinem arripui, simul inde locutus.
 Nomen pande tuum, aut nullum tibi vertice crinem
 Esse sinam. Si me cunctis, ait ille, capillis
 Abradas; si mille vices mihi tempora pulses;
 Nunquam proinde meum coges me pandere nomen.
 Jamque ego correptos coepi divellere crines
 Dum daret ille, oculis dejectis, ore latratus. 650
 Quos simul audivit, clamavit protinus alter:
 Quid te, Bocca, premit? non sat collidere dentes (29)
 Est tibi, quod saevis imples latratibus auras?
 Quis te Daemon agit? Jam nunc te, proditor, inqui,
 Nolo loqui: tuum in opprobrium jam nuntia terris
 De te vera feram. Sed tu, respondit, abito:
 Quidquid aves, effare quidem; Sed nomen et hujus,
 Qui tibi me ostendit, compellans voce procaci,
 Ne sileas, si hinc evadas: vidi ipse Dueram (30)
 Dicere tunc poteris, quo sontes frigus adurit: 660
 Hic gemit argentum, quod Franca ex gente recepit.
 Praeterea, qui sint socii, si forte rogaris,
 Hic prope Beccheria riget, Florentia guttur (31)
 Cui secuit: reor ulterius Seldanier esse (34)
 Cum Gano atque Tribaldello, qui nocte sub alta (33)
 Arma Faventinis induxit Gallica muris.

Hinc ubi digressi, duo, quos serubs una tenebat,
 Sic junctos vidi, caput unum ut pileus esset
 Alterius capitis, Non secius atque comestur
 Panis ob esuriem, sic dentes intulit alter 670
 In caput alterius, cerebro qua se occiput addit.
 Non aliter quondam, malesana percitus ira,
 Sub Thebas Tydeus Menalippi tempora rosit,
 Quam calvam is peteret violens et caetera morsu:
 O, qui tantum odium, dixi, sic more ferino,
 Adversum ostendis, rabido quem pascere ore,
 Dic agesis, quaeso, quid tantas provocat iras?
 Ut, si jure doles, norim cum nomen et hujus
 Flagitium, merita in terris mercede repeudam,
 Ni, qua verba sero, siccis mihi faucibus aret. 680
XXXIII. Sustulit ille fera rictum peccator ab esca,
 Avulsos capiti detergens ore capillos;
 Atque ait: infandum, quo totus et ante peruror
 Quam fari incipiam, cogis renovare dolorem:
 Si tamen hunc contra, quem rodere dentibus insto,
 Exoritura meis aliqua est infamia verbis.
 Eloquar: et fantem pariter flentemque videbis.
 Qui sis, quove modo sedes adveneris istas
 Non equidem novi; sed, cum vox personat aures,
 Esse reor civem, cui dat Florentia nomen. 690
 Sum comes Ugolinus ego, archiepiscopus hic est (34)
 Ruggerius: quae nos jungit, nunc accipe causam.
 Hujus consiliis pellacis et arte magistra
 Me, sibi fidentem, captumque ac funere mersum
 Non opus est dicam: dicam quae prorsus ad aures
 Nunquam ivere tuas; quae mors mihi scilicet horrens
 Illata: et disces quantum me laeserit iste.
 Multa per exiguum tetra sub turre foramen,
 (Sub turri, quae digna famis mihi nomine dici est,
 Cujus et in tenebris alii claudantur oportet) 700

Jam mihi converti se ostenderat aethere Luna;
 Cum visum in somnis habui, quod clara futuri
 Signa mihi dedit. Hortator ductorque catervae
 Cum canibus macris, cupidisque, et origine claris.
 Iste lupum et catulos ad celsum impellere visus
 Est montem, prohibet Pisis qui cernere Luccam.
 Prae se Lanfrancos, Sismundos, atque Gualandros
 Ire debat. Fessos catulosque lupumque videbam
 Protinus, atque canes illis infigere dentes
 Immanes, morsuque latus lacerare cruentum. 710
 Cum me deinde sopor, venienti mane, reliquit,
 Flere meos, quos mecum idem tum carcer habebat,
 Audivi in somnis natos, et poscere panem.
 Efferus es, durusque nimis, nisi corde dolorem
 Praecipias, reputans mihi quod portenderet illud.
 Ni defles, quid flere soles? Jam lumina cunctis
 Liquerat his somnus: jam qua tradi esca solebat,
 Hora propinquabat; sed quisque ob somnia, numquid
 Nunc tradenda foret, dubium sub corde gerebat.
 Atque ego tum clavis suffigi in limine portam 720
 Audivi horribilis turris: commotus, in ora
 His oculos fixi, quin luctum aut verba cicrem:
 Usque adeo interius rigui! Illi fundere fletum;
 Ac meus, obversus mihi, tunc Anselmulus: ecquid,
 O pater, inquit, habes? quianam sic lumina figis?
 Nil ego respondi aut flevi; totamque silenter
 Hanc duxi, quam longa, diem, noctemque sequentem.
 Mane orto, cum subtenuans lux carceris umbras,
 Vultibus in quatuor, dedit ipsos cernere vultus
 Posse meos, utramque manum ferus ore momordi. 730
 Atque illi, nimiaque fame atque cupidine edendi
 Impulsum, fecisse rati, se protinus omnes
 Extulerunt: levius, dixere, dolebimus, ipsi
 Si nobis vescere, pater: tu carnibus istis

Jam nos indueras miseris. his exue et idem.
 Tunc me continui ac pressi, ne saevior illis
 Ingrueret cordi dolor. Omnes ore silentes
 Hac stetimus, totaque die, quae deinde secuta est.
 Cur mihi, crudelis tellus, non ima dehisti?
 Cum lux quarta fuit, mea se ad vestigia Gaddus 740
 Porrectum jecit: cur non mihi sufficis, ajens,
 O pater, auxilium? Vitamque hic ille reliquit.
 Ut me tute vides, sic trina ego singula vidi,
 Exanimata fame, natorum corpora labi
 Quintam inter sextamque diem: caecusque deinceps
 Quemque super prensare manu ac prorepere coepi;
 Perque dies trinos, postquam interiire, vocavi.
 Heu miser! hinc jejunia plus potuere dolore.
 Haec ubi dicta dedit, rursus, velut ossa molossus,
 Dentibus impetiit caput, iratusque momordit. 750
 O Pisae, o ingens pulchrae infamia terrae,
 Quo Si dulce sonat, cum gens vicina moretur
 Plectere vos poenis. Gorgo et Capraria surgant
 Funditus ex pelago, atque Arni sic ostia claudant
 Obruat ut conctos exundans gurgite cives.
 Nam, si prodicionis erat pater auctor, et hosti
 Quod male tradiderit rumor castella ferebat;
 Cur tam crudeli natos submittere poenae?
 Quid, nova Thebe, Ugunculus atque Brigata merebant?
 Quidnam alii, quos insontes nova fecerat aetas? — 760
 Ulterius nos progredimur, dum venimus illuc,
 Altera quo glacie gens obstipatur acuta;
 At non proua solo, sed corpore versa supino:
 Hic fletus non flere sinit: dolor, objice clausus,
 Haud lacrymis exire potens, in corda severtit
 Saevior, atque magis divellit viscera morsu.
 Primae etenim lacrymae, vitrei velaminis instar,
 Concresecunt, totumque cavum subter cilia implent.

Quantumvis, velut ex callo, prae frigore cuncti
 Iam mihi torperent sensus, sentire videbar 770
 Quemdam flatum aurae; versusque proinde Magistro:
 Unde hic? quaesivi: nonne hinc vapor exulat omnis?
 In loca jam cito devenies, ubi lumina pandent
 Quod petis, is retulit, cum causam adspexeris ipsam.
 Clamorem ex glacie tum sustulit unus, et inquit:
 O ita crudeles animae, quibus ultima sedes
 Est data, concretas oculis mihi demite guttas,
 Ut, prius immanem valeam effudisse dolorem,
 Quam lacrymae cocant. Tibi si succurrere me vis,
 Tunc ego respondi, mihi paude quis ipse fuisti; 780
 Ac, nisi te expediam, glaciem detrudar in imam.
 Frater sum \lbericus, ait, qui sevit in horto (35)
 Poma mala; ac pro fico nunc charyotida sumit.
 At tu, dixi ego, nondum es vitae lumine cassus.
 Quomodo telluris mea membra morentur in oris
 Non equidem novi, ille inquit; sed munere gaudet
 Hoc Ptolemaea isthaec, ut saepe huc spiritus ante
 Decidat, absciderint Parcae quam stamina vitae.
 Utque magis crustas mihi demas ore lubenter,
 Scito, quod, ut fraudem admisit, velut ipse peregi, 790
 Spiritus huc jacitur: Daemon tunc illius artus
 Induit atque regit, vitae dum stamina durent.
 Et nunc fortassis sursum telluris in oris
 Corpus adhuc Umbrae apparet, quae hic cominus alget.
 Tu scis, si vere es nuper tellure profectus:
 Auria Branca, inquam, multis huc lapsus ab annis. (36)
 Me fallis, retuli; non est letum Auria passus:
 Vivit, et omnia agit, quotquot sunt munia vitae.
 Is mihi dein contra: nondum devenerat amnem
 Zanchius ad piceum Michael, quando illius artus 800
 Agnatique simul, fraudem qui struxit eandem,
 Invasit Daemon. Sed tu jam denique dextram

Tende, aperique oculos. Ast ipse aperire negavi;
 Ollique esse animi immitem, fuit esse benignum.
 O morum varii, Januenses, atque referti
 Omnigenis vitiis! reliquos super improbus omnes
 Spiritus Æmiliae, ac simul ex vestratibus unus
 Est mihi tum visus; qui corpore vivere terris
 Apparet, Cocyti anima frigescit in undis.

XXXIV. Inferni regis, dixit tum deinde Magister, 810
 Vexilla apparent: vide an illum cernere possis.
 Ut, quam circumagit ventus, cum involvitur aer
 Aut nocte aut nebula, longe mola cernitur ingens;
 Sic procul immanem molem spectare videbar.
 Mox, ventum evitans, (nam, quo defenderer, ullum
 Non erat hic antrum), tergo Ductoris adhaesi.
 Jamque aderam, glacies (trepidans haec talia narro)
 Quo sic inclusas Umbras concreta tenebat,
 Ut pellucerent, festuca quasi abdita vitro.
 Quaedam stant rectae, sublato hae corpore, et illae 820
 Inversis pedibus; quaedam tellure jacentes;
 Quaedam, tanquam arcus, capiti vestigia volvunt.
 Cum prope tam fuimus, mihi quo monstrare Magister
 Est ratus, ante omnes què pulerior extitit olim,
 Eripuit se ex ore meo, ac me sistere jussit:
 En tibi Dis, ait: ecce locus, quo fortibus usus
 Est animis. Heu quale fui! quam frigidus horror
 Membra mihi cepit! Noli mihi quaerere, lector,
 Hoc ego non referam; siquidem verba omnia vincit.
 Nec mihi mors, nec vita fuit: tu collige porro 830
 Qualis eram, his utrisque carens, nisi mentis es expers.
 Arduus ad medium glaciato ex flumine pectus
 Tollebat sese: exaequor magis ipse giganti,
 Quam brachia illius se mole gigantibus aequent:
 Totum quam late pateat jam collige corpus,
 Pars ea cui compar. Si tam fuit ille venustus,

Quantum hic turpis erat, contraque est surgere adortus,
 Qui talem fecit, vere procedit ab illo
 Omne malum, atque omnis luctus est trictis origo.
 Ut stupui, trinas facies cum vertice vidi! (37) 840
 Quarum erat anterior rubro suffusa colore:
 Altera tum duplex humeris surgebat utrisque
 Ex mediis, summaque simul dein fronte coibant;
 Dexterque et crocea et candens, subnigraque laeva,
 Qualis inest Nilo perfusa colentibus arva.
 Hinc illinc, quantae tam grandia membra decebant,
 Tergeminis inerant geminae sub vultibus alae:
 Vasta adeo nunquam pandunt sua carbasa naves.
 Sunt illae implumes, quales a vespere dictis
 Alitibus surgunt. Has jugiter ille movebat, 850
 Ac tres edebat ventos: quo flamine late,
 Conversa in glaciem, Cocytia stagna rigeabant.
 Sex oculis flebat: fletuque ac sanguine mixta,
 Plurima tergeminum per mentum spuma fluebat.
 Roboreum ut lignum, crebro quod verbere culmos
 Obtundit lini, sic quolibet ore terebat
 Is sontem; atque uno mandebat tempore trinos.
 At prior, haud tantum ex morsu, sed ab ungue dolebat,
 Qui pellem ex tergo violenter saepe trahebat.
 Is, dixit Doctor, major quem poena fatigat, 860
 Proditor est Christi Judas: caput intus in ore
 Illi est; atque foris diverberat aera plantis.
 Ex geminis aliis, quorum caput extat, et intus
 Clauduntur crura, is rictu qui pandet ab atro,
 Est Brutus: silet ille ferox, ac membra retorquet.
 Cassius est alter, praegrandi corpore constans.
 At nox jam surgit: nobis sunt omnia visa;
 Atque hinc propterea jam nunc discedere tempus.
 Dixit; et. ut voluit, collum complexibus arctis
 Illius apprehendi: Ille, locum tempusque capessens, 870

Haud mora, vix alas late conspexit apertas,
 Se applicuit costis; perque hispida vellera sensim
 Descendit, setasque inter glaciemque rigentem.
 Postquam nos fuimus, femori quo innectitur alvus,
 Corpus vi magna Vates contorsit; ibique,
 Quo caput ante fuit, posuit vestigia versus;
 Apprensisque pilis, veluti qui ascendit, adhaesit:
 Quare ego sum Stygias rursus ratus ire sub umbras.
 Esto tenax; hac quippe via, mihi pectore anhelō
 Ille inquit, tanto fas est exire dolore. 880
 Haec ait: atque foras per saxi deinde foramen
 Exiit: ac, me deponens in margine fessum,
 Hic sedisse dedit, juxta vestigia sistens.
 Erexī tunc ipse oculos, utque ante reliqui,
 Cernere Luciferum rebar; sed crura tenentem
 Hunc sursum aspexi. Numquid tunc anxius essem,
 Gens putet illa rudis, quae nescit pendere, quale
 Tunc ego transierim punctum. Eja age, surge, Magister
 Est mihi tum fatus: via longa, itinerque malignum est:
 Unaque cum media fulget nunc hora diei. 890
 Non ad regiam iter, sed, quam natura cavarat,
 Scruposique soli ac lucis spelunca malignae
 Hic erat. Ante ex regnis quam divellar Avernī,
 Postquam ego rurrexi, Doctor carissime, dixi,
 Eloquere; ac dubia errorem mihi discute mente:
 Quo nunc est glacies? cur hic est corpore versus?
 Tam subito cur Sol ad mane ex vespere venit!
 Tu reris, mihi Praeceptor tum reddidit, esse
 Trans centrum, quo jam setis serpentis adhaesi,
 Qui terebrat terrestrem orbem: trans ipse fuisti 900
 Donec descendi: memet cum deinde revolvī,
 Est tibi transmissum punctum, quo pondera tendunt
 Partibus ex cunctis; sub coeli sistimus axe
 Contra illum posito, quo cingitur arida tellus;

Culmine sub cuius summo consumptus obivit
 Qui vixit, mortemque tulit sine crimine. Sistis
 Orbe super parvo, facies qui est altera Indeccae:
 Incipit hic exorta dies, cum desinit illic:
 Ut prius instabat, pariter nunc Lucifer instat:
 Hac ex parte ruit, Coelo revolutus ab alto; 910
 Quaeque erat hic tellus, hujus formidine capta,
 Æquore se obtexit, nostrumque recurrit in orbem;
 Ac forte, ut fugeret, vacuum hic sublapsa reliquit.
 Est illic, post Luciferum, tam vastus ut ipse
 Est (38) tumulus, locus, haud oculis, sed murmure rivi
 Auriculis notus; qui saxo prosilit, unde
 Ipse viam secuit; faciliq; hinc tramite circum
 Volvit aquam. Hac, per iter caecum, vestigia sursum
 Tendimus absque mora, dux primus et ipse secundus,
 Donec per teres hinc Celi convexa foramen 920
 Aspexi; atque revisum exinde evasimus astra.

DANTIS ALIGHERII
DIVINAE COMOEDIAE

LIBER V.

I. Ut currat meliorem undam, jam carbasa tollit
Cymba mei ingenii, mare tam crudele relinquens;
Atque aliud sumam percurrere cormine regnum,
Dignus ubi ad Celum purgando ascendere sedes
Spiritus efficitur. Surgat rediviva poesis,
Pierides sanctae, quoniam sum vester alumnus.
Effundat cantum nunc Calliopea sonorum,
Quo sic sunt olim victae in certamine pichae,
Ut non sperarint veniam. — Cum ex aere caeco,
Qui mihi tristitia pectusque oculosque repleat, 10
In lucem evasi, tamquam saphirus eous,
Jucundus recreare color mihi lumina coepit,
Unde renidebat late clarissimus aether,
Ad primum usque orbem. Pulcrum, quod suadet amare.
Eoam ridere plagam dabat undique sidus,
Pisces advelans socios. Dextram ipse petivi,
Atque polo hic paulum adverti; vidique micantem
Sideribus quatuor, quae nemo viderit unquam,
Ni gens prima hominum (1): flammis gaudere coruscans
Hisce videbatur Celum. Quam lucis es experts, 20

Quam vidua es, tellus septem subjecta trioni,
 Cum non haec videas! Ex his cum lumina verti.
 Atque polum hinc alium inspexi, sese unde remorat
 Jam plastrum Arcturi, solus mihi visus adesse
 Est senior; tantum venerabilis, ut neque nato
 Tantum sit genitor. Prolixaque, mixtaque canis,
 Barba erat, assimilisque comae; quae pectus ad imum
 In geminas illi partes divisa, cadebat.
 Sidera tam quatuor clarabant lumine vultum,
 Ut sic aspicirem, tanquam Sol ante fuisset. 30
 Quinam estis, barbam motans ait ille verendam,
 Qui, caecum adversus flumen, de carcere tetro
 Interni existis? quis dux? quis lampas opacas
 Per tenebras fuit, aeternum quibus horret Avernus?
 Numne Erebi leges ruptae? aut sententia Coeli
 Versa est, ut mea damnatos vos antra receptent?
 Tum Dux me apprehendit, verbisque ac nutibus egit,
 Ut vultu ac genibus colerem; mox orsa roganti
 Sic retulit. Non sponte adsum: ex coelestibus oris
 Descendit mulier, mihi quae mandavit, ut essem 40
 Huic comes. At, quia vis magis ut tibi nostra patescat
 Conditio, est pariter mihi non reticere voluntas.
 Non horam extremam hic vidit, sed proximus illi
 Sic ob stultitiam fuit; ut non tempore multo
 Abfuerit quin occideret. Discrimine tanto
 Missus ut eriperem veni: via nulla dabatur,
 Hanc nisi quam cepi. Cunctos jam cernere sontes
 Huic dedi; et huic Animas pariter nunc pandere mens est,
 Quae sub jure tuo commissa piacula purgant:
 Quomodo adhuc duxi, nimis esset dicere longum; 50
 Coelica adest virtus, quae me corroborat, ut te
 Visum ac auditum venienti adsistere possim.
 Tu bonus excipias: libertas quaeritur illi,
 Cujus scit pretium, qui vitam hac absque recusat.

Tu scis, qui hanc propter voluisti amittere vestem
 Corpoream, quae olim radiis induta micabit.
 Abruptas nobis leges ne rere supernas:
 Hic etenim vivit, nec dat mihi vincula Minos.
 Illa in sede moror, tua quo pudibunda moratur
 Martia, quae te nunc etiam, vir sancte, videtur 60
 Orare, ut tua sit conjux. Pro illius amore
 Te precor idcirco: precibus bonus annue nostris,
 Ac tua per septem sine nos incedere regna.
 Grates a te illi referam, nisi forte gravaris
 Tali in sede tuum memorari nobile nomen. —
 Tam mihi cara fuit dilectaque Martia, dixit
 Tum senior, dum illic essem, ut quidquid averet
 Omnia perficerem; sed enim, quando illa moratur
 Trans Acherontis aquas, nunc me nequit ipsa movere,
 Ob legem, quae fixa fuit, cum sum inde profectus. 70
 At, si, sicut ais, mulier te celica ducit,
 Non opus illecebris: satis est petiisse per illam.
 Vade igitur, juncoque mero huic tu corpora cinge,
 Ac vultum abluito: nam primum adiiisse ministrum,
 Qui Coeli est unus procerum, caligine turpi
 Non decet inspersum. Multos haec insula ad imum,
 Quo vitrea pulsatur aqua, parit undique juncos.
 Altera non hic evaleat consurgere planta,
 Cui sit durities, (flecti nam nescit ad ictus),
 Aut quae se foliis ornet. Ne huc deinde regressus 80
 Sit vester: monstrabit iter, qui proximus ortu
 Est Sol: quo minus assurgit, conscendite montem.
 Inquit, et avertens abiit. Nihil ipse locutus,
 Me tunc erexi, ac Ductori totus adhaesi,
 Illi oculos vertens. Qui sic mihi farier inflt:
 Me sequere, o filii; atque simul vestigia retro
 Vertamus; nam hinc planities declinat ad imum.
 Jamque, diem referens, fugientem Aurora premebat

Matutinam auram, placidique proinde videbam
 Caeruleas longe crispari marmoris undas. 90
 Per solum ac planum imus iter, quo more viator
 In callem, a quo deerravit, se deinde reducit,
 Incassum tunc ire putans. Ut venimus illuc,
 Quo ros nascenti, quoniam defenditur umbra,
 Luctatur Soli, atque parum rarescit ab aestu,
 Suaviter is posuit passas in gramine palmas:
 Quod simul ac vidi, lacrymantes protinus illi
 Exhibui ipse genas; ac sic dedit ore reverti,
 Quem situs inferni mihi texerat ante, calorem.
 Venimus exin deserti sub littoris oram, 100
 Quod nunquam vidit sua nare per aequora quemquam,
 Cui fuerit mox regredier concessa facultas:
 Hic, ut jussus erat, junco mihi corpora vinxit.
 Oh mirum visu! quo virgam abscidit, ibidem
 Altera continuo similis prodivit in auras.

II. Jam Sol extremo prodibat margine Coeli,
 Quem medium findens, Solymaeam desuper urbem
 Vertice ab excelso prospectat circulus alter;
 Ac Nox, obscuras volvens contraria bigas,
 Tollebat de Gange caput cum Lancibus aequis, 110
 Quas mox amittit, cum longior explicat umbras. (2)
 Aurorae inde genas, ubi eram, niveasque rubrasque
 Jam color ex nimio tingeat luteus aevo.
 Littus adhuc nos propter erat, sub corde putantes,
 Ac similes genti, tacito quae pectore secum
 Volvit iter, vaditque animo dum corpore sistit.
 Quale, sub Auroram, crasso rubet aere septus,
 Ut solet, Hesperiumque super Mars emicat aequor,
 Haud aliter vidi (oh utinam talem inde revisem!)
 Per mare tam propere nos versus tendere lumen, 120
 Nullus ut assimilis valeat celer esse volatus.
 Cumque oculos verti, ut Doctorem proinde rogarem,

Exin est major mīhi splendidiorque revisus.
 Quid foret hand noram: mox paruit undique candor;
 Et candor subter sensim mox paruit alter.
 Nil meus est fatus Doctor, dum primus in alas
 Explicuit sese candor: tum cognitus illi
 Nauta est: Flecte, o flecte genu, clamavit, et ambas
 Iunge manus: est Numinis Angelus: hosce ministros
 Iam deinde aspicies: humanis artibus uti 130
 Conspecte ut is temnit, remosque ac vela recusat;
 Utque suis unis, per tam loca dissita, pennis
 Navigat; has Caelo erigit, atque his aera tractat,
 Quas nunquam mutat, genus ut mortale capillos.
 Ut propius venit, praeclarius ille refulsit,
 Nec mea vim lucis potuerunt lumina ferre,
 Demisque solo. Tum sic levis ille phaselo
 Advenit ripas, ut aquas pars nulla subiret.
 Navita celestis sublimi in puppe sedebat
 Talis, ut inscripta legeres quasi fronte beatum. 140
 Ac multae intus erant Animae, una voce canentes
 Hymnum Iessaei regis, memorantis ab oris
 Abramidum Phariis abitum. Dein littore tacto
 His crucis effecit signum; ac perneciter omnes
 Insiluere solo: is velox, ut venit, abivit.
 Quae turba hic mansit, rudis atque ignara locorum
 Visa est, circum oculos vertens, nova more videntis.
 Undique jam fulgens vibrabat ab aethere tela
 Sol, quibus ex medio Capricornum eiecerat axe,
 Cum nova turba oculos in nos erexit, et inquit: 150
 Si scitis, monstrate viam, quae ad culmina ducit.
 Cui Vates contra: Gnaros vos forte putatis
 Nos hujusce loci: sed gens sumus advena, quales
 Vos estis: paulo jam venimus ante, per aspras
 Difficilesque vias, ut nunc ascendere montem
 Nobis lusus evit. Cum me, ex spiramine, vitam

Ducere adhuc novere Animae, pallore stupentes
 Infecere genas. Veluti cum nuntius urbem
 Ingreditur, ramum gestans pacalis olivae,
 Undique gens circum currit, premiturque premitque, 160
 Quid ferat audire exoptans: sic protinus illae
 In me verterunt vultum, quasi tergere sordes
 Immemores ire. Ex mediis erumpere quidam
 Est mihi tum visus: me amplecti captus amore
 Usque adeo, ut pariter fuerim id fecisse coactus.
 Oh, preter visum, vacuae, ac sine sensibus, Umbrae!
 Brachia ter collo intendi, totidemque reversa
 Brachia sunt vacua ad pectus. Stupor, arbitror, ora
 Tum mihi conspersit: subrisit quippe, retroque
 Is sese tulit. Ipse subi, refugumque sequubar; 170
 At me suaviloquis verbis consistere jussit.
 Tunc illum agnovi; paulumque adstare rogavi,
 Ac mecum fari. Quo te, respondit, amore
 Dilexi, cum vitam agerem, nunc corpore cassus
 Diligo, et hinc sisto: sed tu quas tendis in oras?
 Hoc iter ingredior, retuli, dilecte Casella,
 Ut, quibus abscessi, in sedes exinde revertar.
 Sed tibi, dic quaeso, tantum cur tempus ademptum est?
 Ille autem contra: nulla est injuria facti,
 Si, qui quem velit et quo tempore, sponte suapte 180
 Suscipit, hunc nobis transgressum lucusque negavit;
 Namque voluntatem facit illi justa voluntas. (3)
 Sunt equidem quasi tres menses, ex quo ille libenter
 Quot voluere vehi, plena cum pace recepit. (4)
 Me quoque, qui adstabam flavi prope Tibridis oram
 Qua fluit in pontum, excepit tunc ille benignus.
 Littus ad id nunc ipse redit: nam Spiritus omnis,
 Huc opus est veniat, qui non descendit ad Orcum.
 Tunc ego: ni mos, aut lex, aut oblivia, cantum
 Fundere dulcisonum prohibent, qui carmine molli 190

Omnigenas curas mihi jam sedare solebat,
 Paulum animam hoc solare meam, quae fracta labore
 Est adeo, huc sua membra trahens. *Qui pectore mecum* (5)
Dulcis Aeor loquitur, coepit tam suaviter ille,
 Ut mihi nunc etiam repleat dulcedine sensus.
 Praeceptor, simul ipse, ac turba, ita voce beari
 Sunt visi, tanquam non altera cura moveret.
 Intenti fixique suis nos cantibus omnes
 Haesimus. Ecce autem senior: quid statis inertes
 Hic, Animae? quae segnities? quae ignavia? dixit 200
 Inclamans: agedum, properate, ascendite montem,
 Quaeque Deum spectare vetant, detergite sordes.
 Ut quondam in campis, lolii segetisque palumbes
 Semina cum placidi ac solito sine murmure, carpunt,
 Siquid terruerit, confestim pabula linquunt;
 Major enim his cura incumbit: sic illa reliquit
 Turba recens cantum; ac montem festina petivit,
 Ut qui forte means, nescit quo tramite pergat;
 Nec magis hac ipsi fuimus procedere segnes.

III. Cum gens, voce senis per campum dissita, montem 210
 Effugeret versus, ratio quo admissa repurgat, (6)
 Me Ducis applicui lateri; quippe, illius expers
 Auxilio, quid ego egissem? conscendere celsum
 Quo mihi fas fuerit montem? Ab sese ipse remorsus
 Est mihi tum visus. Proh mens recti integra, quam te
 Impetit ingenti vel culpa levissima morsu!
 Illius cum deinde celer vestigia motus
 Deseruit, per quem cunctis aufertur honestas
 Actibus, ipse animum, qui se contraxerat ante,
 Laxavi, ut curis vacuum; et, qua se altius effert. 220
 In montem subrexi oculos. Post terga refulgens,
 Ante meum corpus Sol se frangebatur; ab ipso
 Quippe rubris radiis obstans fulcimen habebat.
 Me trepidus verti, solum ratus esse relictum,

Cum me solum ante, aspicerem nigrescere terram.
 At mihi Dux inquit: tua cur fiducia cessit?
 Nonne igitur me haerere tibi, ac te ducere credis?
 Illic vesper adest, quo mortua membra reliqui
 Quae dederunt umbram, Calabris ex sedibus urbem
 Vecta hinc Parthenopes: mirari desine, nullam 230
 Mittere me aspiciens umbram, non secius atque
 Aspiciens lucem varios transmittere Celos.
 Diva facit virtus, ut corpora frigus et aestum
 Ista pati possint, nobisque patere recusat.
 Stultus, qui nostram sperat percurrere mentem
 Posse viam immensam, per quam Substantia trinis
 Unica personis tendit. Disquirere noli
 Gens homuna, nimis: si cuncta agnoscere posses,
 Non opus ut pareret Virgo Iessaea fuisset. (7)
 Incassum multos vidisti quaerere, quorum 240
 Pressa quievisset, quae nunc est poena, cupido.
 Nicomachi prolem dico, magnumque Platona,
 Atque alios multos. Siluit, vix talia fatus,
 Demisit frontem, ac turbato restitit ore.
 Progressi interea ad montis devenimus imum:
 Ardua sic cautes erat, ut vestigia nemo
 Sursum ferre queat. Quae sunt magis ardua saxa
 Montibus in Ligurum, proclivis semita valde
 Huic collata forent. Quisnam nunc noverit, inquit
 Consistens Vates, qua sese mollius effert 250
 Parte jugum, ut pennis expers ascendere possit?
 Ac, dum demisso perpendit plurima vultu,
 Atque ego sursum oculos tollo, gens altera sese
 Obtulit ad laevam, quae nos vestigia versus
 Tendebat; sed tam lente, ut non ire putarem.
 Tolle oculos, Vati conversus, protinus inquit;
 En qui consilium, si tute inquirere nescis,
 Iam tibi sufficient. Is me respexit, et ore

Deinde alacris: lente hi, dixit, gradiuntur; eamus
 Nos illuc; ac tu, fili, spem concipe firmam. 260
 Cum gens illa aberat, postquam processimus ante
 Mille gradus, quantum validus secatur aera telo
 Arcitenens, steterant omnes, et cautibus altae
 Sese adstrinxerunt ripae, velut ille tuendo
 Qui stat multa putans. Vates tum talibus inquit:
 O Animae electae, ac vitae bene tempora mensae,
 Per pacem, quam vos reor expectare beatam
 Dicite, vos quaeso, qua mens se deprimit iste.
 Ut sursum sit ferre pedem; nam amittere tempus
 Plus taedet, qui plura sapit. Velut una, duaeque, 270
 Tresque simul, gradiuntur oves, dum septa relinquunt,
 Subtimidaeque aliae demissa fronte morantur;
 Et, quod prima facit, faciunt et deinde sequentes:
 Illique incumbunt dorso, cum sistere quidquam
 Impulit; ignorantque rudes cur talia faxint:
 Agminis illius sic tum procedere vidi
 Ipse apicem, incessuque gravem vultuque pudicum;
 At, meo ut ad laevam perrumpi corpore lucem
 Videre; ac, specus usque, solo protendier umbram, (8)
 Constiterunt, paulumque retro vestigia primi 280
 Rettulerunt; et idem pariter fecere sequentes,
 Quin causam nossent, Quis sic tum talia Vates:
 Quamlibet haud petitis, tamen hunc constare fatebor
 Corporeis membris; quapropter cernitis umbram
 Projici, et ante ipsam proscindi lumina Solis.
 Parcete mirari: neve hunc sine numine Celi
 Credite quod celsum praesumat scandere montem.
 Sic Vates; illique manus tunc indice dorso
 Nutantes: ergo euge, redite, invadite callem,
 Dixere. Atque unus: mihi dirige, quisquis es, inquit, 290
 Sic gradiens, vultum; atque vide num aspexeris unquam
 In terris. Me obverti, atque illi lumina fixi!

Nobilis aspectu, ac pulcher, flavusque capillis
 Ille erat, at cilium crudeli vulnere sectus.
 Cumque humilis nosse abnuerem: nunc aspice, dixit,
 Ostenditque mihi summo sub pectore vulnus.
 Exin subridens: Manfredum cerne, nepotem
 Sponsae, ait, induperatoris: Constantia nomen. (9)
 Oro, meam ut pulcram, terras cum deinde videbis,
 Ipse adeas natam, quae Trinacriaeque et Iberi 300
 Est enixa decus; verique huic nuntius esto, (10)
 Si quid fama aliter referat. Cum duplici laesum
 Vulnere me vidi, lacrymis sum versus obortis
 Olli, qui semper veniam est praebere paratus:
 Magna ego flagitia admisi; at clementia tantum
 Protendit divina manus, ut quidlibet illi
 Vertitur, excipiat. Tuus, o Consentia, Pastor
 In Domino si id legisset (cui expellere Clemens
 Me tunc mandavit), Beneventum propter, humata,
 Principium post pontis, adhuc mea membra jacerent 310
 Saxorum sub mole gravi, queis tecta fuere;
 Nunc pluviae ventoque patent, Viriden prope flumen,
 Regni extra fines, ea quo sine lumine vexit. (11)
 Dum spes vivit adhuc, divini anathemata amoris
 Haud redditum prohibere valent; sed, crimina quamvis
 Pertaesos doleat, qui mortem obiere rebelles,
 Hic opus est annos ex hac absistere ripa
 Ter pro quoque decem, quo jam parere negarunt,
 Ni prece contrahitur tempus. Mihi noveris ergo
 Quam prodesse potes: mea fac Constantia discat (12) 320
 Qualem me tu vidisti, et qua lege revinctum:
 Multum hic namque ferunt viventum vota jujanen.
 IV. Cum quidquam ex nostris aliquam virtutibus olim (13)
 Arripit, aut tristis dolor, aut jucunda voluptas,
 Huic anima omnino aggeritur, cunctisque videtur
 Abduci penitus reliquis: (quod proinde refutat

Qui plures animas in nostro corpore rentur). (14)
 Propterea, cum quidquam oculos aut occupat aures,
 Cui illa intendat, tempus abit, nec sentit abire:
 Altera, quae cernit, quaeque audit, quippe facultas 330
 Est animae; altera vero, quae manet integra: quarum
 Libera et haec est, atque illa ut circumdata vinculis.
 Hoc ego sum tunc expertus, sermone loquentis
 Correptus, totoque animo miratus inhaerens:
 Nam decies Sol quinque gradus ascenderat axem
 Quin ego sensissem; cum illuc devenimus, unâ
 Quo nobis dixere Animae: quod poscitis, hic est.
 Saepe aditum paucis majorem sentibus obdit
 Rusticus, ut dulces uvas nigrescere cernit,
 Quam foret hic callis, quem Dux ac ipse secutus, 340
 Postquam discessere Animae, transivimus ambo.
 Vaditur in Castrum pedibus, Leo nomine sanctus,
 Vaditur et Naulum, et qua se Bismantova tollit,
 Vertice contingens nubes: hic vaditur alis,
 His nimirum alis, quas et succensa cupido
 Sufficit, et Doctor, spem consiliunque ministrans.
 Provehimur sursum per saxi concava, utrinque
 Margine constricti, pedibus manibusque meantes.
 Cum summun attigimus ripae, ex quo cernere late
 Fas erat, obversus Vati: qua tendimus? inqui. 350
 Me sequere, ulteriusque pedes, ait ille, feramus,
 Dum prudens, qui monstret iter, gradientibus adsit.
 Altus erat vertex ut lumina vinceret, atque
 Clivus ita abruptus surgebat, linea valde
 Plusquam, de medio ad centrum deducta quadrapte.
 Fessus eram, ac dixi: te te, pater optime, verte;
 Aspice. quod solus, nisi sistas, ipse relinquer.
 Ille autem: huc usque, inquit, fili, nitere ferri,
 Ostendens saxum, non multum desuper, extans, (15)
 Hac in parte omnem praeingens undique montem. 360

Sic mihi ab his animus verbis est auctus, ut illuc
 Reptando ascendi; atque ibi tum considimus ambo,
 Lumina ad Eoam versi, ex qua venimus, oram;
 Quippe retro spectare juvat. Prius ima tuendo.
 Sum loca permensus; dein lumina Solis ad orbem
 Erexī, ac stupui ad laevam splendescere cernens,
 Agnovit Vates oculos me tendere Soli
 Mirantem, quoniam nos inter is esset et Arcton;
 Atque ait: hoc speculum, sursum pariterque deorsum
 Adducens terrae lucem, si sidera haberet 370
 Juncta sibi geminos fratres, magis esse propinquum
 Zodiacum aspiceres Ursis, nisi tramite abiret
 Quo se ferre solet. Tecum sic collige causas:
 Rere Sion montemque istum consistere terrae
 Partibus adversis: idem quapropter horizon
 Sit simul ambobus, pars at contraria Coeli,
 Quo male non rexit currum Clymeneia proles. (16)
 Si sapis, agnosces Solem, unique ire sinistram,
 Alteri et ad dexteram. Nunquam, dilecte Magister;
 Mens mea tam clare, quam nunc intelligit, inquit, 380
 Cum sum decesse ratus: medius nam cisculus ille,
 Æquator cui nom'n inest, hicmem inter et aestum
 Sese habet: hinc tantum gelidam Sol vergit ad Arcton,
 Abramidae quatum ardenti jam parte videbant.
 At, tibi si placeat, quod nobis restat eundum
 Scire velim; nam mons plusquam mea lumina surgit.
 Hujus montis iter primùm ascendentibus arduum,
 Ille refert: mox usque magis mollescit eundo.
 Cum leve propterea pronumque videbitur ire,
 Non secus ac navis si te vehat amne secundo, 390
 Tum tibi finis adest; tibi tunc captare quietem
 Fas erit: hoc certum scio, nec verbum amplius addam.
 Vix ea finierat, cum vox: tibi forte sedendum
 Ante erit, increpuit. Qua voce impulsus uterque

Vertimur; ac nobis ad laevam surgere cautes
 Visa ingens, non visa prius. Procedimus illuc,
 Atque ibi conspicimus post saxum adsistere quosdam
 Captantes umbram, tempus de more terentis
 Propter segnitiam: quos inter se unus habebat
 Assimilis lasso, manibus compressa duabus 400
 Genva tenens, inter demissus et utraque vultum.
 O domine, hunc segnem, sum fatus, conspice, tanquam
 Pigritiae fratrem. Versus tunc ille loquenti,
 Per femur os tollens: sursus te prosipe, dixit,
 Tu, cui robur inest, solidoque in corpore vires.
 Tunc illum agnovi; nec, qui mea fessa tenebat
 Membra, labor vetuit, quin illum promptus adirem.
 Vix caput is tollens: novisti quomodo currum
 Sol, ait, ad laevam ducat? Brevia illius orsa
 Ignavusque habitus, mea labra emittere paulum 410
 Impulerunt risum. Nil jam, tum protinus inqui,
 Me miseret, Belacque, tui; sed dissere, quaeso, (17)
 Cur piger hic sistis? quae te mora detinet? utrum
 Ductorem expectas? an mos te servat inertem?
 Ille mihi retulit: quid sursum tendere, frater,
 Profuerit? portae qui custos Angelus adstat,
 Indugredi haud sineret: tot enim illinc cogor abesse
 Quot mihi viventi Sol circumvolverit annos;
 Nam diem ad extremum sum crimina flere moratus,
 Ni mihi forte preces, quae puro ex pectore surgant, 420
 Auxilio fuerint: aliac sunt viribus orbac. —
 Jamque secutus iter, Vates anteibat, et: euge,
 Ajebat, propera: medium Sol igneus axem
 Jam tenet, ac Lybicis nox incubat humida terris.
 V. Umbris jamque his abstiteram, Vatemque sequebar,
 Cum, tollens digitum, est quidam post terga locutus:
 Cernite, non sol ad laevam lucere sequentis
 Apparet: vivo est similis. Mea lumina verti

Continuo ad vocis sonitum; vidique stupentes
 Me me Animas illas, et ruptam cernere lucem. 430
 Cur tua mens rebus sese sic implicat? inquit
 Tunc Vates, ut lentus eas? Quod dicitur istie
 Quid tua nunc refert? tibi sit me cura sequendi,
 Ac gentem blaterare sinas: par turribus esto,
 Quarum nulla movent ventorum flamina culmen:
 Pluribus intentus, coepto vir saepe priori
 Abstrahitur; nam se minuunt per mutua curae.
 Dicere tunc ego quid poteram, nisi: protinus adsum?
 Alque, colore genas, veniam qui saepe meretur,
 Insuper, dixi. Transverso tramite sese 440
 Spirituum interea per montem turba ferebat
 Prae nobis paulum, sejunctis versibus una
 Hymnum Jessaei regis *Miserere* canentum.
 Cum mea viderunt radiis impervia membra,
 In longum ac raucum oh verterunt carmen hiantes.
 Mox duo, ab his missi, scitatum se ante tulere
 Conditio quae nostra foret. Queis: vadite, Doctor,
 Ac sociis, vera ex carne hunc constare referte,
 Dixit; et hoc satis, umbram si mansere videntes,
 Ut reor: huic reddant, hos namque juvabit, honorem. 450
 Accensos nunquam prima sub nocte vapores
 Currere per coelum vidi, nec sole cadentes
 In mense augusti nubes, ut protinus illi
 Ad socios rediere suos; cumque agmine toto
 Se ad nos verterunt, ut fraenis turba carentum.
 Nos gens multa petit, Vates ait, atque rogatum
 Te venit: intende his aures, ac insimul ito.
 O qui, clamantes ibant, ad gaudia pergis
 Indutus membris, quibus es de matre creatus,
 Siste parumper iter: quemquam num videris unquam 460
 Aspice, ut in terras illius nuntia portes:
 Cur tam praepes abis? cur non vestigia sistis?

Nos omnes finimus consumpti morte cruenta,
 Usque et ad extremam culpas servavimus horam:
 Coelica tum nostram movit lux denique mentem;
 Quare praebentes veniam, scelerumque dolentes,
 Atque in pace Dei, moribundos liquimus artus.
 Qui nos nunc torquet magno se ardore videndi.
 His ego tum contra: quamvis vestra intuo ora
 Luminibus fixis, nemo se cognitus offert. 470
 Si quid vos juvet, ac mihi sit praestare facultas,
 Dicite, felices Animae, faciamque lubenter:
 Per quam de mundo in mundum, hoc duce, quaerere cogor,
 Obtestor pacem. Nihil est jurare necessum,
 Unus ait: verbis nisi forte potentia desit,
 Cuique tuis est plena fides. Qui prae omnibus unus
 Alloquor, idcirco te, si unquam videris oram
 Inter Japygiam Æmiliamque, precor, mihi junctos
 Sanguine commoneas Fani, ut pia vota precesque
 Fundant pro me rite Deo, et mea crimina purgent: 480
 Hac fui in urbe satus; sed quae mihi vulnera vitam (18)
 Abstulerunt, muros (quò tutior esse putabam)
 Propter Agenoreos, mihi furtim illata fuerunt.
 Attius haec jussit, qui me plus oderat aequo.
 Si Miram versus fugissem, juxta Oriacum
 Cum sunt me aggressi, cunctis fortasse periclis
 Exissem, atque etiam fruerer vitalibus auris;
 Ast ego me in stagnum jeci; cannaeque lutumque
 Implicuere pedes: caenoso in gurgite lapsus,
 Atque ibi transfixus, vitam cum sanguine fudi. 490
 Sic ille. Hinc alter: tibi sic expleta cupido
 Sit, dixit, per quam pergis conscendere montem,
 Expleri da, quaeso, meam. Sum in monte creatus
 Ipse Ferentano: Boncontes nomine dicor. (19)
 Nulla mei superest uxori cura Joannae,
 Nulla cuique alii: auxilio sic indigus omni

Hos inter cogor demissa incedere fronte. —
 Quae ex Campaldino te vis fortunaque longe
 Tam pepulit, retuli, ut statio sit deinde sepulcri
 Ignorata tui! — Exoriens super, inquit, heremum 500
 Ex Appennino, Clusi sub defluit agros
 Torrens: Arclanum dicunt. Quo lapsus in Arnum
 Amittit nomen, transfixo gutture veni,
 Effugiens pedes, ac perfundens sanguine terram.
 Hic visum ac vocem amisi; quae desiit, almae
 Virginis implorans Mariae venerabile nomen.
 Vera loquor, vivisque refer. Me Numinis adstans
 Angelus excepit, dum clamans frenderet alter
 Tartareus: cur, Caelicola, hunc mihi subripis? unam
 Propter lacrymulam, partem tu suscipis hujus 510
 Æternam; ast ego corporeos immaniter artus
 Disperdam. Scis aetherium per inane vapores
 Surgere, et hic rigido densari frigore, ut inde
 In pluvias recidant. Malus ille, nefandaque posceus,
 Huc venit; fumumque suis pro viribus atrum
 Ac ventum movit; quare, cum deinde ruit nox,
 A Prato-magno tecta est caligine valles
 Ad magnum usque jugum; ac densus super horruit aether.
 Solvitur in pluviam aer: quam non terra receptat,
 In rivos fluit; et, cum amplos convenit in amnes, 520
 Sese regalem fluvium tanto impete versns
 Immissit praeceps, ut nil obsistere posset.
 Faucibus inveniens Arclanus corpus, in Arnum
 Impulit; et, quas more crucis, cum me dolor asper
 Evicit, junxi, palmas a pectore solvit.
 Per ripas ac fundum volvens atque revolvens
 Mox tulit, atque sua me obtexit denique praeda. —
 Oh, precor, in terras cum veneris, atque quiescas,
 Tunc memor esto mei, dixit tum Spiritus alter:
 Sum Pia: natalis Senae mihi terra fuere, 530

Ac mortem occubui Thusei sub marmoris oram:

Is plane hoc novit, qui me praecinxerat ante
Annulo, eoque sibi dederat sociam esse cubilis.

VI. Cum finem alea ludus habet, qui perdidit, aeger
Consistit, repetitque vices, ac discere tentat:

Victorem gens consequitur: praeit alter euntem;

Alter pone premit; lateri sese applicat alter:

Non is proinde manet, nunc huic, nunc versus et illi;

Et, quibus est quidquam largitus, sponte recedunt:

Sic turbam evadit. Talis tunc agmine denso 540

Ipsa ego vertebat, faciem circum undique volvens;

Multaque pollicitus, simul expediebat ab illis.

Hic Aretinum vidi, quem funere Ghinus (20)

Plectit; quique sequens hostes est mersus in Arnum. (21)

Vidi protensis palmis orare Novellum, (22)

Illumque ex Pisis, quem propter pectore fortem (23)

Marsuccus sese ostendit. Comitem insuper Ursum (24)

Vidi; ac te, velut ajebas, sine crimine, leto,

Propter et invidiam, Broccensis, dedite, Petre. (25)

Prospiciat sibi, dum vivit, regina Brabantis, 550

Ne dein morte obita loca deteriora receptent.

His ubi me expedii, qui aliorum vota precesque,

Ut sibi ad ora Dei tempus brevietur eundi,

Quaerebant, me ad Vatem verti, ac deinde rogavi:

O mea lux, quaedam tua verba negare videntur

Quod quis jussa Dei possit mutare precando;

Hoc isti exorant: num spe pascuntur inani?

Aut tua non valeo plene deprendere dicta?

Doctrinam esse meam, nisi sit mens devia recto,

Agnosces claram; nec spes hos irrita fallit, 560

Ille refert. Domini non se sententia flectit,

Si quis mortalis, divino incensus amore,

Expleat in terris, momento temporis uno,

Quod debent isti, qui sedibus hisce morantur.

De hoc ubi sum fatus, defectum vota replere
 Haudquaquam poterant, quod summo a Numine abessent.
 Hoc dubium ne mente fove, nisi dixerit illa
 Quae verum ac mentem inter erit penetrabile lumen.
 Mescio an id capias: mihi dicitur alma Beatrix.
 Quam super aspicias ridenti in vertice montis. 570
 Dux bone, tum retuli, properemus iterque sequamur
 Praerapide; jam non lassor, velut ante solebam:
 Jamque vides quod monte cadit prolixior umbra.
 Dum nitet ista dies, dixit, nos ibimus uitra,
 Quantum fas fuerit; sed res diversa profecto est
 Ac quam animo versas. Non ante adveneris illuc
 Quam, qui nunc rupe acclinis velatur ab alta,
 Proptereaue tuo radios haud corpore scindit,
 Aspicias reducem. Sed enim illic inspice solam
 Stare Umbram, ac nobis intento lumine versam: 580
 Illa quidem ostendet, brevior qua semita ducat.
 Continuo hanc petimus. Proh quam gravis atque severa
 Insubri Umbra viri, hic stabas! quam lente et honeste
 Lumina volvebas! Nullam dabat illa loquelam,
 Nos tantum inspiciens, recubantis more leonis.
 Accessit Vates, et qua minus aspera surgat
 Semita quaesivit. Nil reddidit illa roganti;
 At genus et patriam petiit. Tum Dux meus infit:
 Mantua. Sola loco surrexit protinus Umbra,
 Illique occurrens: tellure creatus eadem 590
 En tibi Sordellus (26), dixit; cupidoque vicissim
 Complexu hacserunt. O foeta doloribus, atque
 Servili compressa jugo; ratis orba magistro
 Debacchante hieme; meretrix, non arbitra gentium,
 Italia! Audito patriae vix nomine terrae,
 Gestiit illa animo, magnumque ostendit amorem
 Huic civi Umbra suo; at vivi sine Marte cruento
 Non tibi sunt cives: eadem quos moenia claudunt,

Fossaque quos eadem cingit, se mutua rodunt.
 Cerne tuas ad pontum oras; te in pectore cerne; 600
 Pax ubinam? Quidnam, quod Justinianus habenas
 Iam tibi composuit, prodest, si ephippium inane est?
 Quin minus, hae si deficerent, tibi dedecus esset.
 O gens, quae, devota Deo, quae, dedita sacris,
 Debueras sinere, ut Caesar se in sede teneret,
 Si sapis, ac manifesta tibi est sententia Christi,
 Aspice, ut indomitam, quoniam est calcaribus expers,
 Se gerat haec fera, postquam tu susceperis audax
 Frena mauu. O qui hanc indocilem temereque furentem
 Destituis, cui deberes insidere dorso, 610
 In genus, o Alberte, tuum descendat ab astris
 Iudicium, et clarum atque novum, ut sit territus ille
 Qui post sceptrum geret. Cupidi ditione tenere
 Germanas terras, sivistis tuque paterque
 Desertum Italiam fieri. Hic hic aspice, segnis,
 Montecchios, Cappellettos, unàque Monaldos
 Atque Philippescos, illos jam clade dolentes,
 Hosce metu plenos. Huc huc, crudelis, adesto,
 Centilesque tuos oppressos aspice, opemque
 Ferre malis propera: quantum hic securam videbis 620
 Est (27) Sanctaflora. Huc tua te nostesque diesque
 Roma vocat vidua; et quianam mecum esse recusas,
 Mi Caesar? clamat. Quam mutuus undique gentes
 Aspice jungat amor. Si nil tibi pectore nostri
 Est pietas, adsis, ut te tua fama pudore
 Impleat. O nostri generis Reparator et Auctor,
 (Parce meis verbis) alio cur lumina vertis?
 Aut est divinae non perscrutabile mentis
 Consilium, fluat unde bonum, plenam esse tyranniam
 Terram omnem Italiae? ac Marcellum evadere, quisquis 630
 Rusticus in partes venit? O mea, vocibus istis,
 Queis sum digressus coepto, Florentia, valde,

Est tibi gaudendum: non his nam tangeris ipsa,
 Cum tam recta tuos teneat sententia cives.
 Multi justitiam tacito sub pectore servant;
 Ac raro hanc adhibent, temere ne spicula vibrent:
 At tua gens summo ore gerit. Civilia multi
 Munia detrectant; at gens tua sponte gerenda
 Haec sumit, curisque alacris se dedicat urbis.
 Gaude igitur, nam jure potes gaudere lubenter: 640
 Tu dives, tu pace fruens, tu provida rerum:
 Nonne tua his dictis respondent omnia facta?
 Cecropidis qui jura Solon, qui jura Lyncurgus
 Spartanis antiqua dedit, juvere parumper
 Si tibi respicitur, quae tales callida leges
 Constituisti, quae vix mensem servantur in unum.
 Quoad meminisse licet, quoties et munia, et ipsos
 Munia qui exercent, moresque, ac jura novasti,
 Nec non et variis excusa numismata formis!
 Si mentem advertis, similem te noveris aegrae, 650
 Quae, thalamo recubans, nunc huc nunc vertitur illuc,
 Immutansque latus, quærit lenire dolorem.

VII. Dulcibus ac laetis indultum terque quaterque
 Cum fuit officiis, Sordellus destitit, atque:
 Qui vos estis? ait. Vates cui rettulit ultro:
 Ante Animae hunc montem, dignae conscendere Caelum,
 Quam colerent, jam tum Augustus mea membra sepulero
 Condiderat: sum Virgilius: mihi crimina nulla
 Celestem abstulerunt sedem; verum obstitit unus
 Defectus Fidci. Qualis, miracula rerum 660
 Qui nova continuo videt, admiratur et haeret
 Attonitus, secumque putat non esse vel esse;
 Taliter is tunc obstupuit: dein lumina flexit,
 Atque humilis Vati accessit; rituque minoris
 Genva est amplexus. Latiae ingens gloria gentis,
 Inquit, per quem est visum, quanta potentia nostrae

Sit linguae; o illius terrae, sum unde creatus,
 Immortale decus, quae te mihi gratia monstrat?
 Quale ingens meritum? Nisi sum te audire loquentem
 Indignus, dic quaeso: num Flegetontis ab oris, 670
 Aut aliunde venis? Cunctos, respondit, Avernī
 Emensus gyros, venio: me caelica virtus
 Movitque ac ducit; non est mihi namque supernas,
 Quo tu ire exoptas, vetitum conscendere sedes
 Ob factum, sed ob infectum; nam cognita sero
 Est mihi lux Fidei. Locus est tellure sub ima,
 Tristis, non poenis, sed caligantibus umbris;
 Quo suspiria, non autem lamenta doloris
 Ulla sonant: hic sedem habeo, cum infantibus illis
 Quos mors, nondum humana ablutos labe, momordit; 680
 Cumque is, qui sanctis haud se virtutibus unquam
 Induerunt trinis; vitiisque absentibus, omnes
 Noverunt reliquas, ac sunt apprima secuti.
 Si scis, atque potes, nobis da noscere signum,
 Ut cito pergamus, quo purgatoria vere
 Incipit haec sedes. Non est, tunc ille reponit,
 Nobis certa domus: sursum circumque vagari
 Fas est: quoad potero, veniam tibi ductor eunti.
 At jam prona dies, ut cernis, labitur axe;
 Nec quis nocte potest sursum vestigia ferre. 690
 Praestat proinde bona in noctem statione teneri.
 Sunt Animae ad dextram secreta in parte remotae:
 Si libet, huc ducam: tibi erit novisse voluptas.
 Quomodo! responsum fuit: anne ascendere noctu
 Vis aliena vetat? vel deficit ipse viator?
 Lineolam digito ducens Sordellus in ima
 Pronus humo: non tu, dixit, processeris ultra
 Tantillum hoc spatii, postquam Sol cessit Olympo.
 Non vis ulla vetat; sed nox nigrantibus umbris
 Vim cohibet, nec velle sinit: licet ire deorsum, 700

Donec Sol latet, ac per costas undique montis.
 Tunc, quasi miratus, Vates: duc, rettulit, ergo
 Quo fore tu dicis nobis consistere gratum.
 Paulum hinc digressus, vidi subsidere montem
 In vallem, ut solet hic etiam mons saepe cavari.
 Ibimus huc, gremium rupes quo concava pandit,
 Umbra ait, atque hic Eoi expectabimus ortum.
 Non plano aut alto, flexo nos tramite duxit
 In latus hinc montis, quo se plus deprimit ora
 Dimidio. Argentum, atque aurum, cerussa, smaragdus 710
 Cum obteritur, coccus, lucentiaque indica ligna,
 Haud unquam possent varios aequare calores
 Herbarum ac florum, queis terra hic picta renidet:
 Valde etenim cedunt. Nec tantum gratia formae
 His erat; at mixtis fragrabat odoribus aura
 Ignotum in morem. *Salve Regina* canentes
 Tunc Animas vidi florenti in valle sedere,
 Quae foris haud cerni poterant. Nolite, priusquam
 Occumbat, Sordellus ait, pars prona diei,
 Ad turbam duci: tumulto ex hoc eminus alto 720
 Illorum melius vultus cognoscere et actus,
 Quam simul his ima residendo in valle, licebit
 Altius ille sedens, qui se non munere functum
 Quod jam debuerit, vultu monstrare videtur,
 Nec cum aliis cantat, tristisque silentia servat,
 Est ex Germana induperator gente Rodulfus;
 Vulnere qui Italiae poterat curare peremptae,
 Queis nequidquam alius quaerit mox ferre medelam.
 Est alius, qui moerentem recreare videtur,
 Ottacherus: rexit terras, unde exitus undis, (28) 730
 Quas et in Albim Munda, atque Albis portat in aequor.
 Hic fuit in cunis melior, quam natus adultus
 Est Venceslaus, quem desidis otia vitae
 Luxuriesque terunt. Nasettum cernite regem, (29)

Cui socium sese adjungit, secretaque miscet
 Colloquia, is valde spectabilis ore benigno: (30)
 Hic fugiens perit, et Lili turpavit honorem.
 Cernite ut ille sibi pulsat nunc pectora palmis
 Utque gemens alter fulcit sua tempora dextra:
 Sunt pater ac socer illius, qui Gallica regna (31) 740
 Turpiter incestat: norunt opprobria vitae
 Ipsius, ac dolor hinc oritur, qui pectora torquet,
 Is vastus membris, cui concors concinit alter, (32)
 Naso ingens, virtute fuit praeclarus in omni:
 Et, si post illum puer obtinuisset habenas
 Qui pone adsidit, virtus transmissa fuisset
 Ex patre in natum: reliquis de haeredibus istud
 Non est fas equidem dici: ditione potiti
 Sunt Iacob Fridericusque, at meliore potitus
 Nemo quidem ditione fuit: nam rara resurgit 750
 Per ramos humana suos de stipite virtus.
 Hoc Dator illius facit, ut poscatur ab ipso.
 Nasutum pariter mea verba, unaque canentem
 Contingunt Petrum, unde et Narbo et Apulia deflent (33)
 Scilicet ipsa suo melior tam semine planta est,
 Quanto plus sese Constantia conjugē jactat, (34)
 Conjugē quam laetae sunt Margheris atque Beatrix.
 Anglorum regem solum spectate sedentem,
 Simplicis Henricum vitae: felicior iste
 Edendis fuit in ramis. Demissior ille, 760
 Qui sedet hos inter, sursum sua lumina tollens,
 Marchio est Guilelmus; quem propter Alexandria
 Ferratum montem, et Canavejum Marte fatigat (35)

VIII. Tempus erat, cum puppe secantibus alta, cupido
 Vertitur, ac tenero mollescunt pectora sensu,
 Quo die amicitia junctis dixere valetē;
 Cumque novus sese persentit amore viator
 Adstringi, si forte sonum procul aeris acutum

Audiat, interitum lucis quod flere videtur,
 Cum finem obtinuit cantus. Tum Spiritus unus 770
 Erexit sese, atque manu audiri ipse poposcit:
 Extulit hinc junctas palmas, os fixus in ortum,
 Dicere ecce vellet Domino: nil caetera curo.
 Ac tam deinde pie: *Te finem luminis ante*
 Incepit canere, atque adeo modulamine dulci,
 Ut memet mihi subriperet; reliquique sequentes
 Dulciter atque pie, caelo capita alta ferentes,
 Integrum cecinere hymnum Nunc dirige acutam
 In verum, o lector, mentem: subtile profecto
 Est ita velamen, quod sit transmittere pronum. (36) 780
 Turbam illam vidi, pallentem humilemque, silenter
 More expectantum, sustollere lumina Caelo;
 Ac vidi ex alto parili descendere lapsu
 Angelica de gente duo; mucrone carentem,
 Igneum gestantes gladium: Viridantibus ibant
 Vestibus induti, frondum de more recentum;
 Quas virides retro quassabant motibus alae.
 Unus nos supra paulisper constitit; alter
 Ad latus adversum venit; medioque sedentes
 Inclusere Animas. Flavos in vertice crines 790
 Cernere erat; sed lux vultum spectare vetabat,
 Obice ab immodico veluti vis obruta torpet.
 Virginis ex gremio, dixit Sordellus, uterque
 Adveniunt Mariae, sint ut custodia vallis,
 Infernum propter, qui sese huc deferet, anguem.
 Nescius ipse viae, per quam venisset, adhaesi,
 Membra rigens, humeris Vatis; perque omnia circum
 Verti oculos. Vallem jam nunc adeamus et Umbras,
 Sordellus dixit: tum compellabimus illas;
 Gratam erit his valde conspectum visere vestrum. 800
 Tres tantum reor isse gradus, subterque jaccentem
 In vallem veni; ac quemdam mihi figere vidi

Intentos oculos, quasi me cognoscere vellet.
 Jamque aer obscurus erat; non sic tamen ater
 Ut non parerent nos inter quae ante latebant.
 Ipse illi accessi, mihi contra accessit et ille.
 Oh quam laetitiam cepi, clarissime Nine, (37)
 Cum te conspexi mixtum non esse scelestis!
 Non fuit officii quidquam nos inter omissum.
 Dein mihi quaesivit: quam dudum istius ad imum 810
 Venisti montis, longas transvecte per undas?
 Huc ego mane novo, retuli, per Tartara veni:
 Sum prima in vita, quantumvis altera eundo
 Nunc mihi quaeratur: Tulerunt vestigia retro,
 Hoc ubi responsum sonuit, Sordellus et alter,
 Ut gens miranda perculsa ab imagine rerum,
 Sordellus Vatem; Ninus se vertit ad Umbram
 Hic prope sidentem, clamans: quod gratia Coeli
 Dat munus, Corrade, vide. Mihi deinde locutus:
 O per ego has grates, toto quas pectore debes 820
 Olli, qui causam primam sic celat et abdit,
 Ut nemo penetrare queat; cum deinde remensus
 Latifluas undas fueris, meam adire Joannam
 Esto memor natam: pro me dic invocet illum,
 Qui insontum votis responsum haud denegat unquam.
 Illius genitrix, vittas postquam exuit albas, (38)
 Me, reor, haud meminit; quas nunc exoptet oportet
 Infelix. Ex hac plane deprendere fas est,
 Quam cito, ni tactus visusque accendat, Amoris
 Femineo fax corde perit. Non Vipera certe, 830
 Insigne Insubrum, fuerit cum functa, sepulcrum
 Tale dabit, Gallus Gallurae quale dedisset. (39)
 Talibus est fatus, vultum succensus amoris
 His flammis, quæ corda calent moderamine justo.
 Ipse avida interea vertebam lumina Coelo,
 Plus ubi provolvunt tardo se sidera cursu

Ul rota proximior centro. Quid, nate, tueris?
 Tum mihi Doctor ait: tria, dixi, conspicer astra
 Queis polus hic ardet totus. Tunc ille vicissim:
 Clara sub Auroram quae sunt tibi sidera visa 840
 Sunt quatuor lapsa: ista locum cepere relictum.
 Haec fantem ad sese Sordellus traxit, et inquit,
 Intendens digitum: ecce illic, hostem aspice nostrum.
 Qua nullus valli est objex, subreperat anguis,
 Qualis forte Evae pomum porrexit amarum.
 Per flores herbasque ibat, sibi vertice verso
 Dorsum interdum lambens, ut se bellua lingens,
 Non ego conspexi, nequeoque hinc dicere primum
 Alituum juvenum motum, at descendere vidi.
 Sensit ubi emotas alis viridantibus auras, 850
 Illicet effugit serpens; parilique volatu
 Aliger ad sedes remeavit uterque relictas.
 Quae pridem Nino se adverterat Umbra vocanti,
 Non unquam abstiterat mihi lumina figere; et orsa
 Haec ita deinde dedit: Sic quae te ducit in altum,
 Inveniat lampas tantum in te sistere cerae,
 Quanta opus ad summum vincendum est denique culmen,
 Si de Valle Macrae quid veri, aut parte propinqua,
 Noveris, ede mihi, qui olim his dominabar in oris.
 Gente Malaspina cretus, sum nomine dictus 860
 Corradus: non ille vetus, sed origine ab illa;
 Dilexique meos, hic qui purgatur, amore.
 Nunquam, ego respondi, vestras sum vectus ad oras;
 At quis in Europa has nescit? celeberrima vestrae
 Fama domus, terramque canit terraeque potentes;
 Ac nemo ignorat, quamvis nunquam iverit illuc.
 Juro equidem, mihi sic celsum pervincere montem
 Jam liceat, vestram non deflorescere gentem
 Munificis opibus belloque potentibus armis.
 Insita vis animis, ac mos, communibus illam 870

Efficit immunem vitiis: de tramite recto.
Quamquam triste caput mundum per devia torquet,
Unica progreditur recte, atque iter odit iniquum.
Nunc vade, ille inquit; Solem non axe reversum
Excipiet septem inde vices jam portitor Helles,
Quaeque mea de stirpe putas, tibi pectore figent
Majores clavi, quam quos dat publica fama;
Ni deducta suo fuerit sententia cursu. (40)

DANTIS ALIGHERII
DIVINAE COMOEDIAE

LIBER VI.

IX. Succuba Titoni antiqui, jam dulcis amici
Amplexus linquens, albebat margine Eoo:
Frons erat illius gemmis redimita coruscis.
Belluae in effigiem, cauda quae frigida pulsat: (1)
Et graduum, quibus ascendit, jam nox, ubi eramus,
Explerat geminos, aliumque explere parabat; (2)
Tunc ego, qui mecum corpus terrestre gerebam,
Sum captus somno, mollique in gramine fusus
Decubui, quo Umbris quatuor simul ipse sedebam.
Tempore, mane novo, cum questus edere hirundo 10
Incipit, ob veteres forsan quos passa dolores;
Ac mens nostra, minus terrestribus obsita curis,
Atque magis de carne vagans, divina creandis
Est quasi imaginibus: pennis spectabilis aureis,
Est aquila in somnis mihi visa, ex aethere pendens
Extensis alis, ac jam descendere prompta.
Illic, quo Superûm Ganymedes raptus in aulam
Deseruit comitum turbam, mihi adesse videbar.
Ajebam mecum: ex more huc se forsitan infert,
Eque locis aliis fastidit in aethera ferre. 20

Se paulo magis inde rotans, descendere raptim
 Fulminis in morem est visa, ac me attollere ad igneos
 Celorum tractus, atque hic me ignescere et ipsam;
 Incendique mihi sic membra excussit imago,
 Ut sopor abruptus fuerit. Non secius olim
 Excitus est somno, convertens lumina circum,
 Nescius Æacides quibus in regionibus esset;
 Cum mater sopitum ulnis Chironis ab antro
 Portavit Scyron, unde abduxere Pelasgi;
 Me velut excussi, ut sommnus mea membra reliquit; 30
 Ac, veluti qui corde riget formidine captus,
 Infeci pallore genas. Solum esse relictum
 Me vidi, ac lateri mihi tantum adsistere Vatem.
 Sol plusquam geminas cursûs confecerat horas,
 Atque ego fulgentes spectabam marmoris undas.
 Macte animi, mihi Ductor ait: vim collige, et omnem
 Pelle metum: in tuto est res: purgatoria sedes
 Proximat: huc vallum, quo clauditur undique, cerne;
 Cerne illuc ingressum, quo scissum esse videtur.
 Prima sub luce Aurorae, dum, lumina dulci 40
 Compositus somuo, florenti in valle jaceres,
 Adfuit illustris mulier; quae: Lucia, dixit,
 Nuncupor; hunc sinite arripiam, dum membra sopore
 Vincita gerit; facilique virum sic tramite ducam.
 Sordellus mansit, simul utraque restitit Umbra;
 Illaque te sumpsit, cumque aer lumine claro
 Effulsit, sursum venit; sumque ipse secutus:
 Hic te deposuit; pulcrisque ostendit apertum
 Illum oculis aditum; mox ipsa soporque recessit.
 Ut qui, primum anceps, clare tum deinde tuetur, 50
 Conceptumque metum laeta in solatia vertit,
 Cum videt amota sibi nube patescere verum;
 Sic ego me verti: curisque proinde carentem
 Aspicieus, Vates per clivum ascendere coepit,

Ac simul ipse sequens. Magnum mihi surgere, lector,
 Cernis opus: ne mireris, si impensius ergo
 Exequar, atque omnes impendam versibus artes.
 Venimus ulterius: quo primum visus hiatus
 Esse velut muri, portam conspeximus esse. 60
 Cui gradibus trinis et versicoloribus itur.
 Janitor hic aderat, vocem non hactenus ullam
 Edens. Cum magis atque magis dein lumina fixi,
 Hunc summo residere gradu, tamque ore micantem
 Aspexi, ut fulgorem oculi perferre nequirent.
 Ensis erat manibus, nudus, radiisque coruscis
 Lumina perstringers. Quid vultis? pandite, dixit,
 Neu proferte pedes: ubi dux? advertite, ne vos
 Taedeat ascensus. Celestis femina, rerum
 Respondit Vates, istarum callida, nuper
 Ite, ait, hic est porta. Atque illa, ore benignus 70
 Janitor est fatus, det vos feliciter ire;
 Ad nostros propevate gradus. Perreximus illuc.
 Ex niveo lacvique prior gradus ille nitebat
 Marmore, uti speculum, mea quo parebat imago:
 Alter plusquam caeruleus, siccaque rudique
 Ex petra; quem per longum obliquumque secabat
 Rima duplex: quique hisce super se tertius addit,
 Purpureus; flammans, instar manantis hianti
 Sanguinis ex vena. Super hoc utrosque tenebat
 Angelus ille pedes, considens limine in ipso, (3) 80
 Quod solido ex adamante mihi splendescere visum est.
 Sursum me adduxit Doctor, monuitque precari
 Vultu animoque humili, vellet recludere portam.
 Procubui ante pedes, aditum mihi panderet, orans
 Suppliciter, palmaque prius ter pectora pulsans.
 Ille meam gladii signavit cuspidem frontem.
 P septem; ac tales jussit detergere plagas
 Intus ubi fuerim: Cineris depicta colore

Aut terrae arentis, quae sit defossa recenter,
 Olli vestis erat: sub qua mox ipse latentes, 90
 Auream atque argenteam, claves extraxit utrasque. (4)
 Argentea prius, inde aurea, tum talia fecit
 Portae, ut voti compos sit mea facta voluntas.
 Ex his siqua errat, dein subdidit ille, seramque
 Haud resta ingreditur, non haec se janua pandit.
 Est pretiosior una, sed amplius altera poscit
 Artis et ingenii; quippe est, quae vincula solvit.
 Tradidit has Petrus; atque magis, quam claudere, jussit
 Sim reserare frequens; dum gens mihi genva reflectat.
 Impulit, his dictis, portam: intro pergite, dicens, 100
 Sed revehi scitote foras, qui lumina retro (5)
 Volverit. Ut versi sunt aereo cardine postes,
 Is fragor increpuit, quam nec Tarpeja Metello
 Edidit avulso, cum Caesar sustulit aurum.
 Ad primum adversti strepitum; dulcique sono *Te* (6)
 Mixta audire *Deum laudamus* voce videbar:
 Ac talis mihi concentus veniebat ad aures,
 Quale, sonum in templis cum cantibus organa miscent,
 Nunc prohibent, nunc verba sinunt, audire canentum
 X. Ingredimur portam, prohibet quam saepe recludi 110
 Pravus amor, blanda qui fallit imagine recti;
 Atque hanc audiui magno cum murmure claudi.
 Quam poteram culpae justam praetexere causam
 Si respexissem? Per petram utrique cavatam
 Vadimus inclusi: serpebat semita, partem
 Nunc hanc nunc illam versus; velut unda propinquat
 Atque fugit. Paulum, dixit tum Rector, oportet
 Arte uti, hoc nunc in latus, et nunc illud, eundo.
 Hoc nos tardavit; nec calle evasimus, ante
 Quam Lunae pars, luce carens, remearet in aequor. 120
 Egressi ut fuimus latebris, et in aera apertum
 Venimus emersi, quo mons se colligit arctans,

Fessus ego, incertique viae consistimus ambo
 Æquato in spatio, ac solo plusquam hispida terris
 Semita desertis; quod tantum a rupe patebat
 Ad latus exterius, quantum tria corpora sese
 Protendunt hominum. Quoad usque intendere visum
 Ad dextram et laevam poteram, dabat illa crepido
 Undique se cerni aequalem. Vestigia nondum
 Extuleram, cum praecisam, cunctisque negantem 130
 Ascensum pedibus, candenti ex marmore rupem
 Atque toreumatibus caelatam talibus esse
 Aspexi, queis non tantum Pulycletus, at ipsa
 Cederet omnino rerum Natura creatrix.
 Angelus ille, diu venit qui nuntius olim
 Optatae pacis, vetitumque reclusit Olympum,
 Hic ita parebat verax, tamque ore suavi,
 Ut mutum esse neges, et *Ave* illic dicere jures.
 Quippe erat insculpta hic Virgo, quac, intacta pudoris,
 Obvolvitur clavem, aeternum ut reseraret Amorem: 140
 Tam proprie has habitu monstrabat et ore loquelas,
Ecce ancilla Dei, impressas ut cera figuras.
 Ne tantum huic vertes animum, mihi proximus adstans
 Ad laevam, admonuit Vates. His vocibus actus,
 Ulterius protendi oculos, aliamque propinquam,
 Virginis ad tergum, stabat qua parte Magister,
 Historiam vidi, caelatam cautibus isdem;
 Quare ego transilui Vatem, ac me protinus illuc
 Detuli, ut hanc oculis melius spectare liceret.
 Marmore sculptus erat currusque bovesque, trahentes 150
 Foederis hic arcam; quae nunquam munere fungi
 Admonuit, ejus non sit mandata facultas.
 In septem divisa choros, gens multa praeibat,
 Quam canere ajebant oculi, auriculaeque negabant;
 Ac periter numquid plenis fumaret acerris
 Certabant oculi ac nares. Dans corpore saltus

Anteibat David, sese sic rege minorem
 Majoremque gerens. Alta hunc spectabat ab aede
 Indignata Michol, vesano turgida fastu.
 Alteram ut historiam aspicerem, vestigia movi, 160
 Quae Michol a tergo albebat. Mihi gloria visa
 Hic est Trajani, Romani principis, Orco
 Quem Gregori abduxere preces ob maxima facta.
 Ad fraenum huic vidua adstabat, turbata dolore
 Ac lacrymas fundens: equitum densissima turba
 Circum aderat; ventusque aquilas, quas signa gerebant
 Aurea, si credas oculis, per inane movebat.
 His misera in mediis tales emitte voces
 Ore videbatur: Poenas te vindice solvat,
 Qui natum enecuit, cujus nunc funera ploro. 170
 Dum redeam, maneat, ait ille. Ac femina contra,
 Cui dolor adjungit stimulos: nisi forte redibis?
 Qui mea sceptrum geret, vindex erit, ille reponit.
 Quod recte alter agat, respondit femina, quidnam
 Praefuerit tibi, si proprium tu munus omittis?
 Parce queri, tunc ille inquit, me munere fungi
 Ante decet, quam abscedam: jus pietasque reposcunt.
 Has, nova Qui nunquam vidit, dedit esse loquelas
 Quas liceat captare oculis: non noscere nobis
 Fas est; quippe his in terris reperire negatur. 180
 Talibus his humilis dum mentem ac lumina pasco
 Cordis imaginibus, caris ob qui edidit auctor;
 Ecce hinc, mussabat Vates, (vestigia verum
 Lenta movent) gentes, poterunt quae ostendere callem
 Ad suprema jugi. Cupidus nova quaeque videndi
 Sicut eram, ad vocem confestim lumina verti.
 (Ne te proposito ex sancto, ut sibi debita solvi
 Vult Deus aspiciens, lector, deterritus aufer;
 Ne poenas reputes, sed enim quod deinde sequatur,
 Quodque nisi usque diem poterunt durare supremum.) 190

Duetori hinc dixi: quod nos incedere contra
 Aspicio, haud hominum formae, sed nescio quid sit:
 Tantum me fallunt oculi! Teterrima poenae
 Conditio sic hos ad terram, rettulit ille,
 Contrahit, ut me etiam pridem decepit imago.
 Tende oculos, illumque vide, qui pondere pressus
 Saxorum incedit: par omnes poena coercet.
 Mortales miseri, mentis quos luce carentes,
 Longius a recto vesana superbia ducit,
 Non nostis, nos vermes esse, ideoque creatos, 200
 Papilio angelicus nobis ut fiat ab ipsis,
 Qui volat ad summam, quo nil iuvat atque tuetur,
 Iustitiam? Quibus ex causis mens vestra tumescit?
 Mancorum entomatum similes vos estis; ut illa
 Vilia nempe insecta, quibus deest integra forma.
 Quale, pavementum tectumque ut fulciat, olim
 Ponitur effigies, genibus quae pectora tangit;
 Unde ab non vero verus dolor ingruit illis
 Talia qui cernunt; sic vidi hos pondere pressos,
 Cum mentem adverti. Gravius prout pondus iuisset 210
 Aut levius, magis atque minus contracta videbam
 Corpora: quaeque magis patiens erat Umbra doloris,
 Flendo videbatur fari: sum viribus experts.

XI. Summe Pater, qui regna tenes caelestia, non his
 Quod sis inclusus spatiis, sed propter amorem,
 Quo magis haec loca prosequeris, quae prima creasti;
 Virtutem Nomenque tuum res laudibus omnis
 Concelebre; tua quas sapientia summa meretur,
 Persolvat grates. Ad nos se deferat ipsa
 Pax regni alma tui, nostrae nam tendere ad illam 220
 Haud possunt vires. Veluti tua jussa facessunt
 Celestes acies, sic sint mortalia corda
 Obsequiosa tibi. Fac nos hac nutriat esca
 Quotidiana die; sine qua, sylvestre per istud

Desertum vitae, qui impensius ire laborat,
 Retrorsum tendit. Sicut laedentibus ipsi
 Parcimus, indulge nobis; nec respice culpas.
 Contra hostem infernum, nostrum tam debile robur
 Ne tentare velis; sed ab hoc defende potenter.
 Non hanc pro nobis (non est modo namque necessum), 230
 Extremam, Deus alme, precem tibi fundimus, ast is,
 Qui sunt terrenis, queis nos abscessimus, oris.
 Sic, bona tum sibi tum nobis haec rite precantes,
 Ponderibus subter, veluti quae insomnia praebent,
 At non mole pari, purgantes quaeque tumorem,
 Circum ibant Umbrae, tendit qua prima crepido.
 Si bene pro nobis illic haec dicere nunquam
 Absistunt, quid pro his dici fierique vicissim
 Hic, ab eis poterit, quibus est bona corde voluntas?
 Praebendum est his auxilium, ut detergere sordes, 240
 Quas secum tulerunt; mundaecae ac labe carentes
 Quamprimum valeant Celi conscendere sedem.
 Oh sic iustitia ac pietas vos ponere faxint
 Confestim, quod fertis, onus, sursumque levare
 In loca, quo vobis ire est accensa cupido,
 Pandite, qua in parte ad scalam via ducit euntes
 Promptius; et, si non una illuc semita ducit,
 Qua minor ascensus; quippe hic, quem vadere mecum
 Cernitis, ob, quibus induitur, terrestria membra,
 Sit quamvis animo velox, est tardus eundo. 250
 Responsum his Vatis verbis vox reddidit; at quis
 Reddiderit, latuit. Nobiscum tendite, dixit,
 Ad dextram, et callem, liceat quo incedere vivo,
 Invenies. Et ni premeret me sarcina saxi,
 Quae vultum mihi figit humi, domitatque superbam
 Cervicem, hunc vivum, qui sese haud nomine pandit,
 Intuerer; cernens num sit mihi notus, et istud
 Ut miseretur onus. Sum claro e sanguine Thuscus,

Aldobrandesco Guilelmo ex patre creatus;
 Nescio an hoc nomen vestras advenerit aures. 260
 Nobilitas generis, praeclaraque facta meorum
 Me in fastum extulerunt: communem pectore matrem
 Delerunt; adeoque animi fecere superbum,
 Ut mortis mihi causa fuit; Senensibus, atque
 Omnibus Etrusco velut est in littore notum. (7)
 Nuncupor Ombertus: nec vana superbia solum
 Me dedit exitio, at consortes perdidit omnes.
 Hanc nunc ipse luo, saxi sub pondere, donec
 Poena satisfuerit Domino, inter corpore cassos,
 Efficere id quando, cum esset mihi corpus, omisi. 270
 Haec cum pronus humi audirem, sub pondere vultum
 Paulum alius torsit: me agnovit, meque vocavit,
 Ægre oculos mihi defigens, qui cernuus ibam.
 Nonne es tu, dixi, Oderisius inclytus ille,
 Eugubii decus, atque artis, cui a lumine ductum
 Gallia dat nomen? Frater, plus, ille reponit,
 Nunc rident chartae, quas Franci dextera pingit
 Felsinei: nunc totus honos tribuendus eidem est,
 At mihi pars etiam. Certe non ante fuissem
 Tam largus, dum vivus eram; nam primus in arte 280
 Esse ego discipii: hic luit ista superbia poenas:
 Hic quoque non essem, nisi, dum delinquere possem,
 Pertaesus fastum. Domino me ex corde dedissem.
 Oh vanos hominum nisus! o gloria fallax!
 Quomodo paulisper viridi se vertice tollit,
 Ni rudis ingenioque carens successerit aetas!
 Primum se Cimabos pingendi credidit arte;
 Nunc primas tenet, illiusque obscurat honorem
 Giotto. Sic ex Guido ad Guidum gloria linguae (8)
 Transiit; ac forte est natus, qui vincet utrumque. 290
 Non hominum fama est aliud, quam ventus et aura,
 Nunc hinc, nunc illinc efflans, ac nomina mutans,

Mutat quippe latus. Quid, si longaevus obibis,
 Plus tibi erit famae, quam si decesseris infans,
 Jam mille aute annos? brevior quae temporis aetas
 Ad spatium aeternum, quam oculi versatilis ictus
 Ad cursum, sese volventis tardius, orbis.
 Hic, qui procedit lentis me passibus ante,
 Etruscas late complevit nomine terras;
 Nunc vix mussatur Senis, quas ille regebat, 300
 Cum cladem ingentem passa est Florentia, tantum (9)
 Tunc elata animi, quantum nunc vilis et excors.
 Fama hominum est viror herbarum, quibus ille colorem
 Detrahit, ex terra pridem qui fecit oriri.
 Cui retuli: tua verba humiles mihi pectore sensus
 Insinuant, multumque adimunt ex corde tumoris.
 At dic, quisnam ille est, de quo modo es ipse locutus?
 Est Provenzanus, dixit, Silvanus: humique
 Dat poenas repens, quod regni dira cupido
 Egit, ut auderet sibimet submittere Senas: 310
 Sic sine iit requie, atque it, postquam morte peremptus
 Occubuit. Pretium sibi tale rependere sumit
 Quilibet immodice, vitam cum duxerit, ausit.
 Ipse autem contra: si quem sub limine vitae
 Poenituit, montis radices errat ad imas,
 Donec praetereunt totidem, quot vixerit, annos,
 Ni pia vota juvant, cur hac in sede moratur?
 Quid dedit ascensum? Cum laetis, reddidit, olim
 Floreret rebus, magnoque insignis honore,
 Non illum puduit, mediis se sistere Senis 320
 Supplicis in morem, totisque tremiscere membris, (10)
 Ut Siculi eriperet de carcere regis amicum.
 Amplius haud dicam: novi me obscura profari;
 At non multa dies ibit, veloque remoto
 Haec tibi scire, tuique dabunt clarere propinqui: (11)
 Id Provenzano dedit hanc ascendere sedem.

XII. Fronte pari, similis subter juga bobus, onusta
 Ibam cum illa Anima, sivit dum vadere Doctor.
 At simul is dixit: jam nunc hunc desere, et ito,
 Hic opus est remis ac velo impellere lintrem, 330
 Quantum quisque potest, me rursus, sicut eundum est,
 Continuo erexi, quamvis mens flexa maneret.
 Jamque pedem extuleram post Vatem, jamque patebat
 Quae levitas utrique foret, cum: lumina fige,
 Is mihi dixit, humi: quo incedis, cernere campum
 Profuerit, relevare viae ut fastidia possis.
 Quales, quae terram insternunt, imposta sepultis,
 Saxa notant vultus, longum ut memorentur in aevum:
 Quare hic saepe, quibus defuncti mente recurrunt,
 Dant lacrymas: quae cura tenet pia pectora tantum: 340
 Sic erat hic, circum quae extabat semita rupe,
 (At meliore modo quoad artem) impressa figuris.
 Parte hac ille acies inter pulcherrimus omnes
 Qui fuit Angelicas, ut fulmen, ab axe ruebat.
 Parte alia, grave pondus humi, Jovis igne trisulco
 Tranfixus, vasta Briareús mole jacebat.
 Adstabant Patrī, muniti fortibus armis,
 Pallasque et Mavors, nec non Thymbraeus Apollo,
 Passim strata solo mirantes membra Gigantum.
 Hic aderat, turrim velut exanimatus ad imam, 350
 Nembrotus; gentes, opus edificare superbum
 Respiciens ausas. Quam moestis, Tantālis, inter
 Bis septem occisos natos, te tramite in ipso
 Vidi oculis sculptam! Ut proprio transfixus in ense
 Exanimisque, Saul, in Gelboe monte jacebas!
 Quem non deinde imber, nec rorida gutta rigavit.
 Et tu visa mihi, in lacera quasi aranea tela,
 Jamque dolens operis, male quod, stultissima Arachne,
 Condere coepisti. Non his, Roboame, minaris;
 At fugis, invectus curru, formidine captus. 360

Hic velut Alchmaeon Eriphylen pendere poenas
 Fatalis dederit torquis monstrabat imago. (12)
 Monstrabat velut in templo confossus ab ipsis
 Seunacherib natis fuit, atque relictus ibidem.
 Monstrabat Ciri interitum, clademque cruentam,
 Cum caeso Tamaris ait: quem immane sitisti,
 Sanguine te repleo. Assyrios, Holopherne preempto,
 Monstrabat bello profugos, pariterque ruinae
 Reliquias tristes. Trojam in spelae videbam
 Ac cineres versam: proh quam vilem atque subactam 370
 Urbs Priami praeclara, hic te ostendebat imago!
 Ecquis Apellaea tam doctus in arte, styloque
 Phydico insignis, tractusque umbrasque referret,
 Quas ibi et ingenium demiraretur acutum?
 Mortua functorum, vivorum corpora viva
 Cernere prorsus erat, quasi mors ac vita fuisset.
 Qui vidit verum, haud melius me is vidit id ipsum (13)
 Quod pedibus tum calcavi, dum cernuus ivi.
 Vade age, tolle caput, vultuque incede superbo,
 Progenies Ævac: flectas cave lumina terrae, 380
 Ne pravum videas, quo fers vestigia, callem. —
 Plusquam animus, varia detentus imagine rerum,
 Crederet, emensi gyrum jam montis eramus
 Solarisque viae, cum qui vigilante praeibat
 Semper sollicitus cura: caput erige, dixit,
 Non est jam tempus suspensio vadere gressu;
 Aligerum juvenem nos aspice adire parantem,
 Ac sextam ancillam famulatum explesse diei:
 Gestibus obsequium submissoque indue vultu,
 Ducere ne sursum pigcat; neve immemor esto, 390
 Hanc nunquam inde diem, fuerit cum lapsa, reverti.
 His monitis jam suetus cram; nec proinde latere
 Me sermo hic poterat. Nos Angelus ille petebat
 Vestibus in niveis, ac taliter ore renidens,

Ut matutinum praefulgens aethere sidus.
 Explicuit geminas alas, et brachia pandit,
 Atque, venite, inquit: non longe est semita: jam uunc
 Est equidem ascensus facilis. Gens rara vocatus
 Hos sequitur: eur vel tenuis te deprimit aura,
 O genus humanum, sursum volitare creatum? 400
 Haec ait, ac nos adduxit, quo secta gradatim
 Ascendit rupes. Alis mihi deinde coruscis
 Percussit frontem: atque viam promisit eunti
 Jam tutam. Velut ad dextram pergentibus altum
 In montem, ad templum, celsa quod fronte superstat
 Recte ductam (14) urbem, transmisso tramite pontis.
 Frangitur ascensus gradibus, quos condidit aetas,
 Quae modium et scriptum haudquaquam corrumpere norat; (15)
 Sic sese emollit, quae ex gyro ripa secundo
 Ardua descendit; cautes at radit utrinque. 410
Felices humiles animo, dum volvitur illuc,
 Cantabant voces, nullus quas sermo referret.
 Oh quantum distat sedes ingressus in istas
 Ditis ab ingressu! hic dulcis modulamina cantus,
 Excipiunt; illic lamenta horrenda doloris.
 Per sanctos nos ire gradus incepimus; atque
 Ire mihi levior, quam per planum ante, videbar.
 Quare ego Ductori versus: quae sarcina, dixi,
 Est ablata mihi, ut quasi nil nunc ire laborem?
 Cum P, ait, reliqui, qui nunc tibi pene supersunt 420
 Extincti, abrasi fuerint, tibi recta cupido
 Urgebit sic ipsa pedes, ut blanda voluptas
 His erit impelli. Veluti qui vertice quidquam
 Nescius impositum gestat, nutuque videntum
 Admonitus, digitis explorat; quodque requirit,
 Invenit, atque manus, nequeunt quod lumina, praestat;
 Sic, ego contrectans elato pollice frontem,
 Aligeri primam signatam cuspide, novi

Defecisse notam. Subrisit proinde Magister.

XIII. Ad summum scalae pervenimus, altera montem 430

Orbita ubi resecat, mala qui ascendentibus aufert.

Hic etiam, ut prima, at gyro brevior, crepido

Praecingit montem. Non ulla hic Umbra, nec ullum

Apparet signum: rupes ac semita nudas

Ostendunt sese, ex petrae livente colore.

Hic, si ut scitemur, gentem expectare liberet,

Dux inquit, vereor nimium ne forte moremur.

Haec ait, atque oculos fixit super aethera Soli;

Hinc, latere ex dextro in laevum vertigine facta,

Jucundum o lumen, dixit, cui fisus inire 440

Aggredior novum iter, tali nos lumine, quaeso,

Ut decet hic, deduc: tu lustras undique mundum,

Atque calore foves: et, ni contraria causa

Impediat, semper debes tu ducere euntes.

Tempore jamque brevi (stimulos dat quippe cupido)

Illic mensi iter, hic passus quod mille vocatur,

Nos versuri, haud visas, volitare audivimus Umbras,

Effantes, et amoris mensam adiisse monentes.

Deest epulis vinum, alta inquit vox prima volando,

Post nos ingeminans. Cumque illa per intervallum 450

Omnino audiri nondum desiverit absens,

Altera praeteriens pariter: *sum*, dixit, *Orertes*.

Quare ego: quae voces? quae sunt haec verba, Magister?

Inqui. Vix haec fatus eram, cum tertia dixit:

Diligite osores. Vates tum talibus orsus:

Plectitur invidiae hic labes; ac proinde flagellum

Funiculis constat, qui mutuo amore struuntur;

Trudere nam vitium debet contraria virtus.

(Quod, reor, audibis, me demonstrante, priusquam

Te locus accipiet (16) veniae. Sed lumina tende 460

Longius, ac Umbras nos ante adsidere cernes:

Ad cautem stat quaeque sedens. Intensius illuc

Lumina direxi, ac tectas viventibus Umbras
 Vestibus, ut rupis liventia marmora, vidi.
 Ac, postquam ulterius veni; resonavit ad aures
O Maria, o Michael, Petre, et omnes astra tenentes,
Pro nobis orate Deum. Tam pectore durum
 Non ullum esse reor, cui non dolor ingruat acer,
 Si videat, quod ego hic vidi. Cum namque propinquus
 His tantum adstiterim, ut vultus deprendere possem, 470
 Flere dedit me ingens pietas. His membra tegebat
 Saccus contextus setis; humerisque vicissim
 Quisque erat alterius nixus, et cautibus omnes.
 Sic inopes sistunt ad templa frequentia caeci,
 Auxilium orantes: quorum caput unus in alterum
 Exerit acclinans, non tantum ut voce petentis,
 Verum etiam adspectu moveantur corda meantum.
 Ac veluti caecis nequidquam spicula lucis
 Immittit Sol, sic Celi se nulla videndam
 Lux dabat his Umbris; nam ferrea fila suebant 480
 Cuique oculos, quo more solent his lumina claudi
 Vulturibus, certa renuunt qui sede quiesse.
 Ipse videre alios, aliis nec posse videri
 Haud contentus eram; mihi namque injuria visa est.
 Conversus sum proinde Duci. Non ille rogari
 A me expectavit: scibat quid mutus averet:
 Atque ait: eloquere, ac brevis argutusque profare.
 Virgilius ripae, gradiens, extrema tenebat,
 Unde rui poterat; nam nulla repagula claudunt.
 Parte alia stabant Umbrae; quibus ora rigabant
 Suturam ob diram lacrymae. O gens certa videre, 490
 His versus dixi, quod tantum vestra cupido
 Lumen avet, sic, quotquot habet conscientia vestra,
 Gratia promptim abigat sordes, ut proinde per ipsam
 Clarus eat mentis fluvius (17), mihi dicite sodes,
 (Valde erit acceptum et gratum) quis numne Latinus

Hic adsit: quod eum discam, illum forte juvabit.
 Mi frater, verae mortalis quilibet Urbis
 Est civis: sed numne Italus peregrinus in oris
 Qui fuerit, quaeris? Vox paulum ex parte remota   500
 Insonuit: propereque illuc sum gressus; et Umbra
 Visa mihi eloquium sublato poscere vultu,
 Ut mos est caecis: O qui cruciaris, ut alte
 Ascendas, inquit, mihi si responsa dedisti,
 Dic patriam aut nomen. Retulit: me Sena creavit;
 Cumque istis commissa luo, illum fletibus orans,
 Qui sibi nos jungat. Quamvis dixere Sapiam
 Nomine, non me ideo sapientem rere fuisse.
 Sum magis alterius rebus tristata secundis,
 Quam gavisa meis. Ne falsum dicere credas,   510
 Audi; quamque mihi fuerit mens laeva, videto.
 Cum mea devexa in senium jam vergeret aetas,
 Atque mei cives prope Collem castra tenerent,
 Hostibus adversi, Domino tum vota ferebam,
 Ut fieret, quod is effecit. Rupto agmine, amaram
 Corripuere fugam: disjectas ipsa catervas
 Aspiciens, adeo concepi gaudia corde,
 Ut, nunquam sic laeta fui; vultuque protervo
 Sursum versa Deo, nil te jam deinde timebo,
 Sua fata, ut merula exiguo confisa sereno.   520
 Reddere me Domino volui sub limine vitae;
 Ac nondum explessem, quas debeo solvere, poenas,
 Ni memor inde mihi, dum fert pia vota, tulisset
 Pettinagnus opem, pietas quem plurima movit.
 At, tu, qui casus alienos discere curas,
 Nec consuta geris, nisi fallor, lumina, et efflas
 Dum loqueris, quis es? Hic, inquit, sed tempore parvo,
 Olim ero consutis oculis; nam vertere raro
 Hos fui ab invidia impulsus. Formidine terret
 Me multo majore, gravat quae poena deorsum;   530

Usque adeo, ut videor jam nunc sub pondere pressus.
 Quis te ergo huc traxit, si, rettulit illa, deorsum
 Dein remanere putas? Hic, qui mihi proximus adstat,
 Atque silet, dixi: sum vivus, et aethere vescor.
 Quare age, dic quidnam in terras vis ipsa referri.
 Res nova, respondit: patet hinc tibi multa benignum
 Esse Deum: pro me ergo preces iterare memento:
 Perque id te exoro, quod tu super omnia quacris,
 Si Thuscas ieris terras, mihi reddere famam
 Hic apud affines. Illos gentem inter inanem 540
 Invenies, quam spe, non secius atque Diana,
 Eludit Telamon: majori at clade prementur,
 Imperitare viri celsis qui puppibus optant. (18)

XIV. Quisnam hic, per nostrum qui fert vestigia montem
 Nondum morte obita? qui lumina sponte suapte
 Obserat et pandit? Quisnam sit nescio, vero
 Non solnm esse scio: tu, qui mage proximus illi es,
 Id rogitas; atque modis, ut disserat, excipe blandis.
 Sic geminae ad dextram de me acclini ore vicissim
 Ajebant Umbrae: vultum hinc fecere supinum, 550
 Ut mihi dicta darent; atque una est talibus orsa.
 O anima, humani quae nondum corporis expers
 Is Celum versus, nobis solatia praebe,
 Dic quaeso unde venis, quisnam es: mirabile tantum
 Es nobis, quantum quae res non extitit unquam.
 Lene fluens, mediis ex cautibus Appennini,
 Tunc ego sum fatus, per millia multa volutus,
 It nitidus fluvius, Thuscasque intersecat oras.
 Hinc ego devenio: nomen nil promere refert,
 Nam parum adhuc resonat. Si rem, prius Umbra locuta 560
 Respondit, teneo, vis Arnum dicere. At: amnis
 Cur nomen siluit, dixit tum affata propinquam
 Altera, quale rei, quae non sit grata loquenti?
 Nescio: sed dignum ut pereat, ait Umbra rogata,

Fluminis est hujus nomen: nam ab origine prima,
 Qua sic assurgit mōs, scinditur unde Pelorus,
 Ut paucis se deinde locis magis erigat, usque
 Quo redit, ut pelago instauret, quod subripit aether
 Unde trahunt fluvii, secum quod in aequora volvunt,
 Undique sic virtus fugitur, velut horridus auguis. 570
 Sive loci vitio, pravo seu more colentum,
 Sic naturam hujus vertit gens incola vallis,
 Ut credas illi Circen alimenta dedisse.
 Inter namque sues it primum parciōr amnis,
 Glande magis dignos, hominum quam vescier esca.
 Invenit hinc catulos, ultra queis ringere vires
 Mos est; atque ideo, indignatus, ab hisce recedit.
 Ulterius tendens, quanto fit ditior undis,
 Ex catulis tanto plures nanciscitur aspros
 Deinde lupos fieri. Labens mox gurgite major, 580
 Tam vafra reperit vulpes, ut prendere nullum (19)
 Has queat ingenium. Nec quod me sentiat alter (20)
 Dicere destiterim: quin hunc exinde juvabit
 Id meminisse, mihi verax quod spiritus edit.
 Fluminis in ripa, ipse tuo de sanguine cretum (21)
 Hos captare lupos video, atque implere timore:
 Vivos hos vendit, senis hinc bovis enecat instar: (22)
 Exuit et vita multos, ac semet honore:
 Sanguineus silva egreditur, talemque relinquit, (23)
 Ut nequeat post mille annos in pristina reddi. — 590
 Ut dolet auditor, siquis fortasse futuros
 Nuntiet eventus tristes, commotaque turbat
 Ora metu, quacumque instet de parte periculum;
 Tristitiam his sic auditis Umbra altera vultu
 Induit. Istius dolor, ejusque aspera dicta,
 Egere ut cuperem utriusque agnoscere nomen,
 Ac prece commixta hoc petii. Qui Spiritus ante
 Effatus mihi jam fuerat, sic rettulit orsa:

Vis ut in id veniam, quod tu praestare recusas;
 At quia Rex Caeli sinit ut sua gratia tantum 600
 Exeret in te fulgorem, non dicere parcam.
 Guidus ego Del-Duca sum: mihi corda venenum
 Imbuit invidiae: siquem gaudere videbam,
 Tu mea vidisses livoribus ora notari.
 Haec mihi nunc metitur tali de semine fruges.
 Cur, genus humanum, rebus cor ponis in illis,
 In quibus ut consors potiundis desit oportet?
 Hic est Calbolidum Rinierus gloria gentis,
 Nullus ubi est hujus vestigia clara secutus.
 Nec tantum istius genus, inter marmoris aequor 610
 Rhenumque atque Padum et montem, est his omnibus expers,
 Queis opus ad vitam est recte pulcreque gerendam:
 Finibus his regio sic late est stirpibus omnis (24)
 Plena veneniferis, ut vix jam tempore longo
 Deticiant, licet ingeminet cultura labores.
 Nunc ubinam et Litius bonus, Henricusque Manardus,
 Et Traversarus Petrus, et de gente creatus
 Guidus Carpinea? O virtutem oblita vetustam,
 Gens Romandiolae! quando vel Felsina Fabrum
 Praestantem renovat, vel clara Faventia Foscum? 620
 Foscum vulgaris germen praenobile trunci?
 Ne, Thusce, obstupeas me fletibus ora rigare,
 Cum mihi succurrit menti lux inclyta Pratae
 Guidus, et Attiades nostris qui vixit in oris,
 Ugolinus, Tignosus Fridericus, et hujus
 Lecta cohors, et Traversara, atque Anastagi,
 Quorum non ullus laudis nunc provenit haeres.
 Cum muliebri genus mihi mente equitesque recurrunt,
 Commodaque et curas, quas large adhibere solebant
 Comiter eque animo, quo sunt nunc improba corda. 630
 O fuge, Brettinorum, cum, quae tua fraena regebat,
 Abscessit domus, atque simul gens multa migravit,

Improba ne fieret, Felix tu prole negata
 Es, Gabeum. Infelix vero Coniumque magisque
 Salsubium, Comites curant qui gignere tales.
 Paganis bene succedet, cum Daemon abibit; (25)
 Non adeo tamen, illorum sit ut integra fama.
 Nominis es tutus, cui spes est nulla ferendae,
 Fantoliniade, prolis; nam degener ullus (26)
 Non erit, hoc qui dedecoret. Sed, Thusce, facessas; 640
 Nam, plusquam fari, cupidus sum fundere fletus.
 Nostra etenim regio valde mihi pectora movit. —
 Non erat ignotum nobis, haurire meantum
 Auribus has Animas sonitum. Cum proinde silerent,
 Tendere nos recto rebamur tramite gressus.
 Cum fuimus per iter soli, tum, fulguris instar,
 Aëra cum rapide scindit, vox obvia venit;
Me perimet, dicens, *quisquis deprendet*; et ibat
 Effugiens, tanquam tonitru per inane volutans,
 Cum subito elisis prorumpit nubibus ignis. 650
 Desiit haec vix audiri, subit altera, et ipsa
 Assimilis tonitru: *sum Aglauros, versa rigentem* (27)
In lapidem, clamans. Subita formidine captus,
 Ut Vati haererem, retro vestigia traxi.
 Vocibus elapsis aer cum deinde quievit,
 Haec sunt, ille inquit, cohibendis apta protervis
 Fraena cupidinibus; sed vos apprenditis escam.
 Atque ideo antiqui vos hamus pertrahit hostis,
 Nec monitus aut fraena valent obsistere contra.
 Sidereus Caeli, qui circumvolvitur, orbis 660
 Vos vocat, ac sua dat vobis decora alta videre;
 Vos autem aspicitis terram, justisque merentes
 Propterea poenis, qui perspicit omnia, plectit.
 XV. Quantum tertia ab hora Eoae lucis ad ortum
 Apparet sphaerae, pueri quae ludit ad instar,
 Occiduis tantum Sol tum distabat ab oris:

Illic vesper erat, medium hic nox alta tenebat.
 Sol mediam nobis feriebat lumine frontem,
 (Nam sic circumimus montem, ut jam cernere tractus
 Fas erat occiduos), mihi cum percellere lucem 670
 Persensi majorem oculos; valdeque stupebam
 Non mihi visa prius; manibus tum proinde levatis,
 Ipse supercilio digitis umbracula feci,
 Quae nimiam lucem tenuant, radiosque retundunt.
 Sicut ubi e speculo aut unda versatile lumen
 In partem oppositam resilit, quo labitur, ipso
 Assurgens exinde modo; tantumque cadentis
 A lapidis casu distat, non dispare tractu,
 Quomodo dant artes atque experientia nosse;
 Sic ego refracta visus sum luce feriri, 680
 Quam mea continuo fugerunt lumina; et ipse,
 Conversus Vati: quidnam, pater optime, dixi,
 Est illud, cui non oculos intendere fixos
 Eraleo, ac nos versus sese ferre videtur?
 Ne stuppeas, si caelestes tibi luce Ministri
 Perstringunt etiamnum oculos, mihi reddidit ille;
 Nuntius est hic, invitans ascendere montem.
 Iam prope tempus erit, cum talia cernere rerum
 Non tibi erit grave, sed gratum, quam scilicet ipsis
 Naturae fueris sentire ex viribus aptus. 690
 Aliger, ut propius venit: succedite, laetus
 Ore inquit, gradibus, qua se via mollius offert. —
 Dum sursum gradimur, nobis post terga caneant
Felices, quibus est pietas; et gaudia captent
Te quoque, qui vincis (28). Dum soli, ipse atque Magister,
 Progredimur,olvebam animo non segniter horas
 Ducere, at ex verbis doctrinam haurire Magistri.
 Quare ego quaesivi: voluit quid dicere Guidus
 Cum dixit: consors ut desit oportet? Et ille:
 Peccatum ille suum pejus quantum intulit ipsi 700

Agnoscit cladem; atque hortatur proinde caveri.
 Cum res vos cupitis, quarum si possidet alter
 Quamtamvis partem, vobis minuatur oportet,
 Invidia hinc oritur. Bona si caelestia tantum
 Cordi esent, non haec vos livida cura teneret:
 Nam quantum est illic proprium, tam ditior unus —
 quisque est, atque magis conjungit mutuus ardor.
 Sum minus expletus, quam si non ante rogassem,
 Dixi ego; mens mea nunc dubiis majoribus haeret:
 Quomodo namque bonis, quae distribuuntur habenda, 710
 Multi quam pauci magis his ditescere possunt?
 Quandoquidem rebus mentem terrestribus, inquit
 Ille mihi, intendis, tenebras ex luce revellis.
 Quod Caelo est Bonum inenarrabile et infinitum,
 Ut nitidum ad corpus radius, sic tendit amantis
 Ad cor; dat tantum ardoris, quantum invenit illic.
 Quantum ergo augetur charitas, augetur ibidem
 Et vis ipsa Boni; et quanto plus gentis in illud
 Intendit, tanto fit copia major amoris;
 Inque vicem flammis corda, ut specularia, reddunt. 720
 Ni mea te exsaturat ratio, cum visa Beatrix
 Deinde tibi fuerit, penitus te rite docebit
 Quidquid scire cupis. Cura nunc vulnera quinque,
 Ut duo, deleri; quae sunt slaudenda dolore.
 Cum, satis ipse facis, jam respondere parabam,
 In gyrum sublatum alium, me sistere sensi;
 Et, cupidi spectare, oculi fecere silentem.
 Nam subito raptu mihi mens emota, videre
 Exhibuit templi faciem cum gente frequenti.
 Limine erat mulier, materno dulciter actu 730
 Visa loqui; curnam, fili carissime, nobis
 Talia fecisti? ecce pater materque dolentes
 Te quaerebamus. Vix haec est fata, recessit
 Quod visum ante fuit: mulierque apparuit altera,

Imbribus ora rigans, quos ira dolorque profundunt:
 Si regis hanc urbem, cujus de nomine tantum
 Certavere Dii, omnisque unde scientia manat,
 Aiebat, meritis, conjux, ulcissere poenis,
 Qui nostram amplecti est natam temerarius ausus.
 Reddere cui placido est visus Pisistratus ore: 740
 Osori quidnam facies, si plectis amantem?
 Deum gentem iratam saxorum grandine vidi
 Impetere innocuum juvenem, seseque cruentam
 In caedem hortari; atque illum procumbere terrae
 Semianimum, ac Celum inspicere, veniamque precari
 Hostibus aspectu, pietas quo multa ciatur.
 Cum mea mens extra rediit, verasque revisit
 Res foris, haud falsus tunc est mihi cognitus error. (29)
 Me Dux aspiciens, veluti qui vinctus inerti
 Exuitur somno: tua cur vestigia, dixit 750
 Fluxa labant? quid habes? plus quinquagintaque passus
 Ac mille isti, oculis clausis pedibusque plicatis,
 Ut somno vinoque gravis. Pater optime, si me,
 Inqui, audire velis, mihi quod comparuit, edam,
 Unde pedes vis destituit. Velamina centum
 Os tibi si tegerent, possent me nulla latere,
 Parva licet, quae mente geris. Sunt talia porro
 Visa tibi, ne pacis aquis tua corda recuses (30)
 Pandere, ab aeterno manant quae fonte perennes.
 Non ego ad id petii, quod vult qui conspicit illis 760
 Luminibus, quae post mortem nil ceruere possunt;
 At vim ut sufficerem pedibus. Sic addere lentis
 Est opus ac pigris stimulos; ut munia praestent. —
 Vespere jam facto, tendentes lumina longe
 Quam poterant, imus qua Sol jam pene cadebat.
 Ecce autem sensim, nos versus, surgere fumus
 Ut nox obscurus; nec erat quo exire liceret:
 Hic visum eripuit nobis atque aera purum.

* XVI. Horrida nigrities Erebi, noctisque carentis
 Undique sideribus cunctis, sub paupere Coelo, 770
 Nubibus ut potuit septae, mihi lumina nunquam
 Occuluit tantum, nec contigit aspera sensus,
 Ille velut fumus, quem non potuere patentes
 Ferre oculi; atque ideo mihi Dux catus atque fidelis
 Praebuit accedens humerum. Ceu lumine cassus
 Ductorem sequitur, ne tramite devius erret,
 Impetat aut aliquid, quod damnum possit eunti
 Inferre aut letum; non secins ipse sequebar
 Tunc per amarum fumam foedumque aera Vatem;
 Hortantem auscultans, ne abjungerer, atque caverem: 780
 Audibam voces: pacem veniamque precari
 Quaeque videbatur, qui crimina delet, ab Agno;
 Atque *Dei Agnus* erant illarum exordia: cunctis
 Unus erat modus, ac verbum simul omnibus unum:
 Cuncta pares, cunctis plena his concordia. Numquid
 Vox haec Spiritum? dixi. Contraque Magister:
 Vera putas; nodum, quo vinxerit ira, resolvunt.
 Pande, quis es? dixit nostras vox reddita ad ures,
 Qui nostrum gradiens proscindis corpore fumum,
 Atque ita de nobis, ut si metere calendis 790
 Tempora, proloqueris. Responsum redde, Magister
 Ac pete, tum dixit, num sursum hinc semita ducat.
 O qui te mundas, redeans ut pulcher ad illum,
 Ipse inquit, qui te fecit, mirabile discas,
 Si mihi te socias. Me quatenus ire licebit,
 Te sequar, ille ait; ac, si fumus denegat ater
 Alternis ore frui, jungent nos mutua verba.
 Vestibus indutus, coepi tunc ipse profari,
 Quas mors dissolvit, sum regna per infera vectus,
 Atque eo nunc sursum. Tanto si diva favore 800
 Gratia me impertit, celestem Numinis aulam
 Ut more insueto adveniam, dic quaeso, quis olim

In terris fueris; die et quae scimita ducit
 Ad montem; velutique ducis tua verba sequemur.
 Nomine sum Marcus, Lombardo sanguine cœtus, (31)
 Rettulit: egregias artes, despectaque cunctis
 Nunc studia excolui: recto te tramite defers,
 Ut montem ascendas. Pro me, cum veneris illuc,
 Funde preces, oro. Faciam quod tute requiris,
 Dixi ego: sit tibi certa fides. Sed viscera rumpor, 810
 Ni mihi dissuitur dubium, quod, cum ante fuisset
 Simplex, nunc factum est duplex: quae namque profaris,
 Spiritus est alter fatus: nunc utraque jungo.
 Est omni virtute carens late undique mundus,
 Quomodo tu memoras, vitioque involvitur omni?
 At, rogo, me causam doceas, ut noscere et ipse
 Atque aliis aperire queam: est sententia duplex;
 Altera nam terris hanc ponit, et altera Coelo.
 Is prius ex alto traxit suspiria corde,
 Atque ita mox dixit: densa caligine septus 820
 Est mundus, tuque inde venis: caelestibus astris
 Gens hominum rerum successus imputat omnes,
 Tanquam si secum rapiant, faciantque necessum.
 Si foret hoc autem, foret et destructa facultas
 Libera tum mentis; nec praemia reddere justum
 Virtuti, aut esset culpis infligere poenas.
 Incolat humanos motus, non attamen omnes,
 Coelorum influxus; sed lux secernere vobis
 Est data triste bono, atque facultas libera mentis;
 Quae, primum coelo pugnans, si invicta laboret, 830
 Ac bene se dapibus nutrit, dehinc omnia vincit.
 (*) Vos melior natura regit, sed sponte gerentes:
 Haec mentem condit, quae non influxibus unquam
 Subdita Coelorum est. Idco, si ex tramite recto
 Praesens digreditur mundus, ne quaerite causam

(*) *Deus*

Exterius; sed quisque suo sub corde requirat.
 Hoc tibi nunc pandam. Pueri de more tenelli
 Risumque fletumque edentis, spiritus exit
 Artificis manibus; quam fiat, eum ante tuentis.
 Nescius is rerum, laeto ex factore profectus, 840
 Sponte ad eum redit, illi qui solatia praebeo.
 Terreni inde boni incipiens gustare saporem,
 Decipitur; sequiturque malum, quod profore credit,
 Ni dux aut fraenum illius detotquet amorem.
 Legibus hinc opus est, est et rectore necessum,
 Vrae urbis valeat saltem qui cernere turrim.
 Sunt leges; at quis sequitur? quis et utitur illis?
 Nemo quidem: ante etenim qui fert vestigia Pastor,
 Ruminat ille quidem, diffissa sed ungula deest: (32)
 Gens igitur, bona, queis inhiat, perquirere cernens 850
 Rectorem ipsa suum, haec sequitur, nil caetera curans.
 Non ex natura, quod sit vitiata, scelestus
 Est mundus: pravum hunc regimen corrumpere constat.
 Quae dabat integros olim splendescere mores,
 Roma duos Soles habuit, mundique Deique
 Monstrarent qui rite viam. Nunc unus ab altero
 Extinctus periit: gladius coiere pedumque;
 Ac male propterea fungantur munere oportet;
 Namque, simul junctos, illos non ulla refraenat
 Mutua formido alterius. Spicam aspice, dictis 860
 Credere si nescis: ex semine nascitur herba.
 Quas Padus atque Athesis perfundunt flumine, terris
 Virtutem ac puleros mores reperire licebat,
 Jurgia cum nondum ac litem Fridericus haberet;
 Nunc tutus transire potest, qui obstante pudore
 Ingenuis rectisque viris occurrere nolit.
 Tres superant uni, quorum virtute recentem
 Arguit antiqua aetatem: nimiumque videtur
 His cessare Deum ad meliorem ducere vitam.

Nempe et Corradus, quo Brixia gaudet alumno, 870
Gherardusque bonus, Reggensis et incola Guidus,
A Gallis dictus Lombardus nomine simplex.
Dic age, quod duplex quoniam conjuncta potestas
Est illi, in coenum cadit, et se Roma suumque
Turpat onus. — Verum, retuli, mi Marce, profaris:
Nunc video cur Leviadis tellure potiri
Non est lege datum. Sed quis tibi dicitur acti
Exemplum in nostri Gherardus dedecus aevi?
Me tuus aut sermo fallit, tum rettulit ille,
Aut tentat; nam, cum Thusca tu voce loquaris, 880
Nil scis de Gherardo: alio non nomine novi,
Ni sumam illius prognatae ex sanguine Gajae.
Vos Deus usque juvet: vobiscum haud amplius ibo:
Aspice per fumum jam nunc albescere lucem:
Hinc me propterea discedere oportet: ibidem
Angelus est ctenim, mihi quem spectare vetatur.
Haec ait; ac, me audire negans, vestigia vertit.

DANTIS ALIGHERII
DIVINÆ COMOEDIÆ

LIBER VII.

XVII. **E**sto memor, lector, (gelidas si forte per Alpes
Te nebula obtexit, per quam res ipse videres,
Non secus atque solent pellis per tegmina talpae)
Ut Solis, cum congeries condensa vaporum
Æthere rarescit, lux aurea trajicit illos:
Ex hoc percipies, ac viva occurret imago,
Quomodo tunc Solem, labentem ex axe, revisi.
Sic, mea Ductoris vestigia passibus aequans,
Egressus fumo, ad radios, quibus ima carebant
Jam loca, deveni. Oh fixae vis vivida mentis,   10
Sic hominem tibi devincis, ut classica mille
Eripere aud valeant sonitu. Quo actore moveris,
Si tibi nil offert sensus? Lux, aethere missa,
Te movet, ex sese, aut mittentis numine. Primum
Illius, in volucrem versae, quam cantibus auras
Plus implere juvat, menti se ostendit imago.
Atque ita defixit, nullas admittere formas
Ut posset aliunde datas. Sese obtulit ore
Quidam deinde truci, cruce fixus, ibique peremptus:
Magnus circum erat Assuerus, formosaque conjux,   20

Et Mardocheus, verbisque ac integer actis.
 Cumque haec, assimilis bullae, cui deficit unda,
 Ex qua facta cadente tumet, se abruptit imago,
 Paruit illacrymans virgo: cur, flebilis ajens,
 Ira egit te, cara pareus, abrumpere vitam?
 Quaesisti mortem, nolens amittere natam,
 Et natam amittis: te te Lavinia ploro,
 Teque priusque tuum, alterius quam funus acerbum.
 Ut sopor excutitur, cum lux inopina repente
 Perstringit vultum, titubatique, ac deinde recedit; 30
 Sic mea mens, longe majori lumine, quam quod
 Usibus inservit nostris, percussa figuras
 Expulit exceptas. Ut qua essem in sede viderem
 Tunc ego vertebar, cum vox: hic scanditur, ajens,
 Me visu omni alio eripuit, pariterque videndi
 Quis foret hoc fatus mihi talem induxit amorem,
 Qui, nisi quod puacrit reperit, requiescere nescit.
 At, ceu Sol aciem pervincit lumine nostram
 Immodico, mea sic virtus cedebat ibidem.
 Ac Doctor mihi tunc dixit: qui luce videri 40
 Se negat ipse sua, divinae est nuntius aulae:
 Sponte viam ostendit: nobis sese exhibet ille,
 Ut vir quisque sibi; quisquis nam cernit egentem,
 Expectatque preces, jam se dat nosse negantem.
 Acceleremus iter, quo nos vocat ille benignus;
 Atque prius sursum, quam nocte involvimur atra,
 Vadere nitetur; nam deinde haud ire liceret
 Douce mane novo lux ex Oriente revertat.
 Dixit; et ad scalam gradientes venimus ambo;
 Vixque gradum attigeram primum, cum concita pennis 50
 Aura meam afflavit frontem, ac vox venit ad aures:
Felix, cui pax est cordi, et mala deficit ira. —
 Iam, quos nox sequitur, tantum nos desuper alte
 Surgebant radii, ut caelo passim astra viderem.

Tunc ego, qui pedibus fessis absistere vires
 Persensi: cur me, mea virtus, deseris? inquit.
 Venimus ad scalae summum, et consistimus illie,
 Non secus ac navis, quae littoris attingit oram.
 Cum paulum adverti, num quidquam in sedibus illis
 Audirem, versus Vati: pater optime, dixi, 60
 Quae culpa hic luitur? ne, si vestigia sistunt,
 Sistat item sermo. Plenus cui deficit ardor
 Muneris explendi, locus hic dat pendere poenas;
 Hic male tardatus punitur in aequore remus.
 Ille ait. Ut melius valeas hoc cernere, mentem
 Adde mihi; eque mora poteris sic ferre juvamen.
 Nullus amore caret, non res, non ipse Creator:
 Est ex natura aut animo: tu talia nosti.
 Quem natura creat, prorsum est erroribus expers;
 Ast alter peccare potest, vel prava secutus, 70
 Sive parum nimiumve vigens. Cum caelica tendit
 In bona, cumque in terrenis se temperat ipsum,
 Esse nequit causa, ex qua oriatur prava voluptas.
 In mala cum vero tendit, curave minori
 Aut majori, quam par sit, bona quaerit, in ipsum
 Factorem tunc ille gerit. Deprendere porro
 Inde potes, quod amor vobis probitatis origo est
 Nequitiaeque simul. Cum quisque salutis amator
 Sit propriae, haud odium inde suum res ulla veretur;
 Cumque Deo abjungi, ac per se ipsum existere nemo 80
 Evaleat, nulli est ideo hunc odisse facultas;
 Restat proinde malum in similes, nisi fallor, amari:
 Trinis nempe modis. Est qui, si forte propinquus
 Oppressus fuerit, sperat grandescere, et optat
 Praperea huic cladem. Timet ille amittere honorem,
 Rem, famam, et vulgi auram, si se crexerit alter,
 Quare animo dolet, atque fovet contraria vota.
 Est qui viudictam, propter quae injuria quondam

Illata est ipsi, cupit inflammatus ab ira;
 Atque hic alterius damnum meditetur oportet. 90
 Iste triformis amor luitur tribus orbibus hisce,
 Quos sumus emensi. Alium nunc dicere praestat,
 Qui nempe in bona, non quali decet ordine, tendit.
 Quisque bonum obscure apprehendit, quo corda quietem
 Inveniant: hoc et cupit, atque acquirere curat.
 Si quem lentus amor seu quaerere sive videre
 Hoc adigit, pertaesum culpa hic poena fatigat.
 Est et deinde bonum, quod non facit esse beatos:
 Non hoc prosperitas, non hoc essentia porro
 Est bona, cunctorum fructus radixque bonorum: 100
 Hoc nimius qui poscit amor, tribus hisce supernis
 Orbibus eluitur. Sileo se quomodo trinas
 Dividat in species, ut tu tecum ipse requiras.

XVIII. Finierat Vates, atque in me fixa tenebat
 Lumina, perspicuens, numquid verba ore probarem.
 Atque ego, cui nondum discendi cesserat ardor,
 Haerebam tacitus labiis, sed pectore mecum:
 Forte illum, ajebam, nimium me poscere taedet.
 At Pater, advertens me promere verba vereri,
 Ipse, loquendo, animum mihi praebuit inde loquendi. 110
 Quare ego tum dixi: mihi sic, dilecte Magister,
 Illustras mentem, ut, quae disseris, omnia cernam:
 Ergo age, te preccor, edoceas, pravique bonique
 Quomodo fons sit amor. Mentem mihi dirige acutam
 Ille ait; ac tibi nosse dabo, quam detinet error,
 Qui voluere aliis sese praebere magistros.
 Natus amare animus, ad res est mobilis omnes,
 Quae gratae obveniunt, ubi ad actum blanda voluptas
 Excierit: verae inde rei mens vestra receptat
 Effigiem, atque illam vobis simul explicat intus; 120
 Unde animus trahitur: qui si flectatur eidem,
 Flexus hic est amor, ac naturae ab origine manans;

Qui, delectando, hinc animo geminatur in ipso.
 Natura mox quale sua salit ignis in altum,
 Quo sibi materia est consors, re quaerit amata
 Ille frui; ac nunquam, nisi sit possessa, quiescit.
 Hinc tu nosse potes quantum de tramite aberrant
 Recto, qui esse putant laudabile semper amorem,
 Quod bona materies semper fors esse videtur;
 At, bona sit quamvis cera, haud bona semper imago est. — 130
 Sermo quidem tuus, et mea mens, hunc rite secuta,
 Tunc ego respondi, dederunt mihi noscere amorem.
 At magis obtineor dubiis: hunc extima rerum
 Si generat facies, animusque huic ambulat haerens,
 Quid meruisse potest, si recte aut secius ibit?
 Quatenus intendit ratio, tibi dicere tantum
 Evaleo, ille refert: tua diluet alma Beatrix,
 Divinae quod lucis eget. Qui diditus atque
 Est pariter junctus terrenis artubus, omnis
 Spiritus ingenta ac propria virtute potitur, 140
 Quam, nisi ad actum venerit, haud agnoscere fas est;
 Effectuque patet, ceu vivere planta virore.
 Notio primarum rerum, affectusque priores
 Propterea, qui sunt animis, ut mella creandi
 Est apibus studium, haud homini patet unde creentur.
 Non hic primus amor laudem probrumque meretur:
 Ast, alius quoniam hinc omnis venit, altera virtus
 Innata est, quae consulit, et quae limine debet
 Sistere in adsensus. Vobis hinc prima merendi
 Causa venit, prout illa bonos admittat amores, 150
 Rejiciatque malos. Sophiae id novere magistri,
 Multaque propterea morum documenta dedere.
 Quantumvis animis ergo exoriantur amores
 Est opus, hos tamen est illis pepulisse facultas;
 Liberum et arbitrium vocat hanc elaram alma Beatrix
 Virtutem; esto memor, si de hac tecum ille loquatur. —

Poene ad dimidium noctis jam luna morata,
 Rara dabat nobis effulgere sidera celo,
 Ut situla apparens, quae tota exardeat, ingens;
 Ac Coelum adversus currebat tramite, quem Sol 160
 Accendit, cum inter Sardos Corsosque cadentem (1)
 Roma videt: Ductorque bonus, quo Mantua cedit
 Andibus, abstiterat mihi respondere roganti;
 Atque ego, jam mentem dubiorum ambage solutus,
 Somno instar titubantis eram. Sed protinus omnem,
 Quae post nostra frequens veniebat terga, soporem
 Turba mihi eripuit. Veluti strepere agmina circum
 Ismenus quondam atque Asopus littore vidit,
 Cum Bacchi auxilio populus Thebanus egeret.
 Sic ego per gyrum vidi se ferre catervas, 170
 Quas recti flammabat amor justique cupido.
 Nobis continuo adstiterunt; namque alite gressu
 Currebant; flentesque duo velociter ante
 Clamantes ibant: Propere Jessaea virago
 Se tulit in montem; quateretque ut Caesar Iberdam,
 Massiliam pupugit, rapideque petivit Iberum.
 Actutum, actutum; ne paucum propter amorem,
 Clamabant alii, tempus decurrat inane;
 Gratia namque bonum studio revirescit agendi.
 O gens, cui fervor nunc forte rependit acutus 180
 Segnitiam atque moram, Doctor tum dixit, es olim
 Queis operata bonum; hic, qui Coeli utescitur aura,
 (Vera loquor) cum Sol primos ostenderit ortus,
 Ire cupit sursum: qua sit via pandite quacso.
 Talia dicenti respondit Spiritus unus:
 Nos sequere, inveniesque aditum: sic ardor eundi
 Nos agit, ut nunquam cursum requiescere queamus:
 Ignoscas igitur, tibi si est injuria nostrae
 Est quod justitiae. Veronae rector in urbe
 Caenobii ipse fui, Zenonis nomine divi, 190

Cum bonus imperium jam Barbarossa teneret,
 Quem Mediolanum memorat corde hactenus aegro.
 Proximus est quidam tumulo, quem hujusce dolebit
 Caenobii, atque habiti hic juris; verique pigebit
 Pastoris posuisse loco, membrisque animoque
 Deformem, natum, foedis natalibus ortum.
 Nescio, (nam longe aufugit) num plura lucutus
 Is fuit; hoc autem audiui, placuitque tenere.
 Ac tunc ille mihi, auxilium qui ferre solebat
 Casibus in cunctis: te, dixit, verte, duosque 200
 Aspice, segnitiam monitis qui ingentibus urgent.
 Extremi illi ibant, clamantes: Occidit omnis
 Gens prius, abscissis patuit cui fluctibus aequor,
 Cerneret haeredes sibi quam Jordanis adesse;
 Quaeque sub Ænea est longos pertaesa labores,
 Maluit in Siculis ingloria vivere terris.
 Qui simul ac adeo ex oculis abiire citatim,
 Amplius ut cerni haud possent, tunc altera menti
 Cura mihi propere incubuit; quam deinde secutae
 Sunt aliae atque aliae; perque illas mente vagatus, 210
 Clausi oculos; ac sunt mihi curae in somnia versae.

XIX. Qua, aut terra aut Saturno interdum victus, in hora
 Ulterius Lunae frigus mollire diurnus
 Haud potis est fervor; cum sub Pallantidos ortum
 Majorem cernit geomantes surgere Sortem
 Tramite, qui non deinde diu nigrescere durat,
 Visa mihi in somnis pallenti est femina vultu,
 Trunca manus, distorta pedes, ac balba loquelam,
 Laesa oculos. Illi figebam lumina; et, ut Sol
 Frigentes reficit, quos nox depresserit, artus, 220
 Sic meus intuitus dabat illi solvere linguam,
 Erigier pedibus, vultumque ornare colore
 Qualem poscit amor. Vix facta est libera fando,
 Sic coepit canere, ut vocis dulcedine captus,

Ægre hinc me eriperem. Sum ego dulcissima Siren,
 Cantabat, medio quae duco ex aequore nautas;
 Dulce adeo gratumque cano! mea carmina cursu
 Dulichium abduxere Duccm: quicumque moratus
 Assuescit mecum, raro a me deinde recedit:
 Tam mea laetificat mortalia corda voluptas! 230
 Nondum ea finietat, mulier cum sancta citatim
 Me prope devenit; Vatique obversa, severe:
 O Maro, quatenus est ista, Maro? clamabat; eamque
 Fixus spectabat Vates. Mox arripit alteram,
 Arreptaeque aperit, discissis vestibus, alvum:
 Prodivit foetor, pulsus quo somnus abivit.
 Lamina tum verti; ac mihi: te bis terve vocavi,
 Virgilius dixit; quid stas? jam surge, aditumque
 Quaeramus, quo sursum intres. Mea membra levavi;
 Et jam Sol totum lustrabat lumine mentem, 240
 Nobis a tergo exoriens; Vatemque sequebar
 Incurvus frontem, ut curis qui pluribus auctus,
 Pontis dimidium ex se cernuus efficit arcum;
 Cum vox: hic aditus, tam dulce ac comiter inquit,
 Ut nunquam audiri datur his terrestribus oris.
 Quique illam misit, passis candentibus alis,
 Direxit sursum, muros saxi inter utrosque:
 Ventilat hinc motis pennis; clamatque: *beati,*
Qui lugent; quippe his solatia multa dabuntur.
 Cum parum ab Aligero abstinitus: quid lumina terrae 250
 Figis? ait Ductor: tacito quid pectore versas?
 Atque ego ei contra: dubium me reddit imago,
 Quae nova sese offert, et qua nequeo ipse revelli. —
 Sagam illam antiquam vidistin, sola superne
 Quae luitur? retulit, qualique repellitur arte?
 Hoc satis: acceleraque gradus, ac suspice signum,
 Quod Rex aeternus magnis rotat orbibus altum.
 Ut prius accipiter plantarum extrema tuetur,

Aucupis hinc sequitur vocem, ac velociter alas
 Dirigit ad pastum, revocat quo ex more cupido; 260
 Sic tunc ipse fui: atque hinc, quantum concava rupes
 Sese ad iter pandit, tantum vestigia sursum
 Intuli, ad usque novo qua circuit orbita gyro.
 Huc ubi delatus, largos effundere fletus
 Agmina prona solo vidi; ac vox impulit aures:
Haesimus afflicti terrae; sed crebra sinebant
 Integras vix audiri suspiria voces.
 Gens electa Dei, cujus tormenta levantur
 Et spe et justitia, qua sursum ostendite eatur. —
 Si non est vobis poenam perferre jacendi, 270
 Atque iter optatur brevius; pars extrema montis
 Sit vestram ad dextram. Petiit sic voce Magister,
 Atque ita responsum est paulo nos ante remissum.
 Ambigere ex dictis Umbram me vivere sensi;
 Propterea Vatem inspexi; nutuque benigno
 Ille mihi assensit, quod prodidit ore cupido.
 Cum mihi pro lubitu est agere impertita facultas,
 Umbram adii, cujus sermo me advertere fecit.
 Spiritus o, dixi, lacrymis qui perficis illud
 Quo sine nemo potest ad Numinis ora reverti, 280
 Parce parum curae, quae te super obtinet omnes;
 Ac mihi dic queso, qui sis, quo crimine sursum
 Vertatis tergum, et si quid tibi finibus illis,
 A me vis fieri, sum vivens unde profectus.
 Cur nos, ille refert, Coelum sibi vertere tergum
 Cogat, deinde scies: Petri me in sede fuisse
 Nunc positum scito. Pulcher fons effluit inter (2)
 Claverium ac Sestrim, cujus de nomine sanguis
 Fit meus illustris, titulique assumit honorem.
 Plus paulo unius sum expertus tempore mensis 290
 Potificalis honos quanti sit ponderis illi,
 Qui studet hunc omni semotum sorde tueri;

Tam gravis, ut quodvis aliud quasi pluma videtur.
 Sero eheu! me poenituit: cum sede potitus
 Sum Petri, humanae adverti mendacia vitae:
 Vidi non illic requiescere corda, nec ultra
 Posse illa in vita ascendi; ac me proinde cupido
 Istius cepit. Domino se junctus, avaras
 Jam fueram sectatus opes; ideoque rependo
 Hic poenas, velut ipse vides. Cognoscere ab ipsa   300
 Fas est, conversas Animas quae poena repurgat,
 Quod fit avaritia; nec monte hoc altera major.
 Nostra velut, semper terrenis dedita rebus,
 Extulerunt Coelo nunquam se lumina, sic nunc
 Justitiae haec terrae figit; velutique cupido
 Tristis opum, sub corde boni restinxit amorem;
 Atque labor (3) periit; nobis sic crura manusque
 Justitia obstrictis cohibet; quantumque placebit
 Coelitum Regi, immoti extensique manemus.
 Poplite decideram flexo, ac responsa parabam   310
 Reddere; sed, cum paene incepti, atque auribus husuit
 Obsequium ille meum: quae te subsidere cogit
 Causa? inquit. Tua, respondi, suprema potestas,
 Ut bona mens monuit. Surge, ac tete erige, frater,
 Is mihi tum retulit; ne imprudens occupet error:
 Non aliter quam tu atque alii sum subditus aequè;
 Unaque nos omnes regit infinita potestas.
 Si reputas animo divini verba Magistri,
 Nomina cum docuit sponsae sponsique peractae
 Desinere ad vitae fines, cur talia dicam   320
 Nosse potes. Sed jam abscedas: sine libera dedam
 Fraena meis lacrymis, quibus id quod es ipse locutus,
 Perficio. Est terris mihi, nomine Olagia, neptis,
 Intemerata animum, ni exempla domestica pravos
 Inducant mores: haec est mihi sola superstes.
 XX. Non bene cotendit meliori quaeque cupido.

Proinde, ut ei gererem morem, non sponte retraxi
 Spongiam, aquis nondum plenam. Plorantibus Umbris
 Per vacuum ingredimur callem, rupique propinqui,
 Ad pinnas veluti per murum vaditur arctum: 330
 Namque malum ex oculis, quod terras occupat omnes,
 Gens guttatim edens, nimium consistit ad oram
 Externam ripae. O execrabile monstrum,
 Immanis lupa, quae nulla saturaris ab esca,
 Ingluvieque feras omnes pervincis edaci,
 Quando erit ut Celum, cujus vertigine rentur
 Humanas variare vices, te denique pellat? —
 Lentos ac parcos gressus cum Vate ferebam.
 Intendens Umbris, quas flere ac fundere questus
 Hauribam; ac forte audiivi: o Parthenis alma, 340
 Flebile clamari, mulier ceu proxima partu,
 Quam pauper fueris, specus est asperissima testis,
 Quo sanctum edideris partum. Mox dicere sensi:
 Visa tibi est potior virtus in rebus egenis
 Quam vitium, bone Fabriti, cum divite censu.
 Hic mihi tam placuit sermo, ut cognoscere amarim
 Quis daret, antetuliue pedem. Celebrabat et aurum,
 Quod Lycius pastor, motus pictate, puellis
 Tradidit, intactumque dedit servare pudorem.
 O bona, tam pulcras effundens Umbra loquelas, 350
 Fare, quis es, dixi, et quare tam grandia solus
 Haec exempla refers: non te pro munere reddam
 Mercedis vacuum, si sursum implere revertar
 Exiguum vitae, finem tetigisse volantis.
 Ille mihi contra: non me solatia terris
 Quae non ulla moror, sed quae tibi plurima fulget
 Gratia adhuc vivo, responsum reddere suadet.
 Arboris ipse fui radix infausta nocentis,
 Quae sic Christiadam late contaminat omnes
 Terras, ut raros his sit fas carpere fructus. 360

Belgarum vero si vires urbibus essent,
 Ultricem peterent poenam, quam fervidus illum,
 Qui jure ac merito dijudicat omnia, posco.
 Japetus vocor Ugo: ex me, qui Gallica sceptrâ
 Gestant, et Ludovici venere atque Philippi:
 Parisiis, Ianii sum patris semine cretus:
 Cum veteres omnes cessarunt vivere veges,
 Tantum uno excepto, cinereum qui sumpsit amictum,
 Imperii fraenum manibus sum nactus habere,
 Ac tantis opibus, procerumque favore potiri, 370
 Ut mea regalem ad sedem provecta vacantem
 Progenies fuit; ex qua his regibus incipit ordo.
 Cum genti dos magna meae Narbonica nondum (4)
 Dedecus abluerat, non viribus illa valebat
 Multis, ac pariter nunquam nocumenta ferebat:
 Hic est illa suas vi ac fraude exorsa rapinas.
 Ut scelera emendet, Normania, Neustria, Pontes,
 Hinc capiuntur ei. In terras se Carolus infert
 Italicas, et Corradinum funere mergit,
 Ut scelera emendet: Thomam et inde remittit Olympo, (5) 380
 Ut scelera emendet. Nec multum tempus abibit,
 Carolus ecce alter Gallorum ex finibus exit,
 Ut sese atque suos det nosse; haud fortibus armis
 Usus, sed tantum, qua Judas militat, hasta:
 Hanc jacet, ut sectum doleat Florentia ventrem:
 Quapropter non ille solum, sed dedecus ingens
 Accipiet; gravius, quanto minus ille putabit.
 Alter, qui, postquam captus de nave refugit, (6)
 Venum dat pretio natam, ceu vendere praedas
 Femineas pirata solet. Quid feceris ultra, 390
 Turpis avarities, nostro cum sanguine cretos
 Sic tibi constringis, nulla ut sit cura suorum?
 Utque minus, quod erit quodque extitit ante, putetur,
 Gallorum mihi capta videtur Anagnia signis;

Inque suas obeunte vices ludibria Christus
 Fel et acetum iterum passus, mortemque cruentam
 Latrones inter vivos. Nec talibus hisce
 Pontius hic novus expletur; sed sponte rapaces
 In templum, sine jure, manus cupidissimus infert. (7)
 Quando erit, Omnipotens, ut te jam sumere laetus 400
 Vindictam aspiciam, tua quam sapientia condit
 Interiore sinu, atque tibi dulcem efficit iram? (8)
 Quod sum autem fatus, Matrem cum voce vocavi
 Numinis, ac mihi scitatum te vertere feci,
 Nostris id precibus servit, dum luce diurna
 Hic locus induitur: postquam nox explicat umbras,
 Diversus resonat sermo. Tum voce refertur
 Pygmalion, qui fur et proditor atque cruoris
 Fraternalis effusor fuit, auri propter amorem; (9)
 Et clades, quam sponte sibi rex Mida petendo 410
 Adduxit fatuus, multo ridenda cachinno.
 Commemoratur Acham, vetitas sibi sumere demens
 Exuvias ausus, quem Josue territat ira;
 Et Sapphira suo cum conjuge dedita leto.
 Laudantur calces, quibus perculit Heliodorum
 Æthere missus eques; totumque infamia montem
 Bistonii regis, Polidori ob funera, replet.
 Denique clamatur: dic nobis, Crasse, quid aurum,
 Nam debes tu scire, sapit? Non omnibus idem
 Est tenor; ast alii submissa voce loquuntur, 420
 Elataque alii; prout quisque impulsus amore
 Est dare vim voci majorem sive minorem.
 Non ego solus eram, qui verba diurna referrem
 Nuper; sed solus de circumstantibus alte
 Tolleban vocem. Sic dixit, eoque relicto
 Extulimus gressum; quantumque erat ire potestas
 Carpebamus iter, cum montem, ut siqua ruit res,
 Intremere audivi: correptus frigore membra

Obrigui, veluti mortem qui occumbere pergit.
 Non equidem Delos sese sic ante movebat 430
 Quam pareret Latona duo illic lumina Cœli.
 Undique dehinc clamor coepit; propriusque Magister
 Proinde mihi accedens: duce me, inquit, parce timere.
Gloria in excelsis, clamabant uniter omnes,
 Quantum non longe potui deprendere vocem.
 Haesimus attoniti, ut pastores carmine primum
 Hoc olim audito, donec cantusque quievit
 Tellurisque tremor. Rursus tunc imus, ad Umbras
 Jugiter intentis oculis, impressa tenentes
 Ora solo, atque iterum ad lacrymas questusque reversas. 440
 Tantum nulla rei, si mens mihi vera reducit,
 Me cupidum fecit discendi inscitia, quantum
 Tunc ego sum factus: sed non deponere quidquam,
 Dum propero, audebam; nec erat quod ibi ipse viderem:
 Ibam propterea pavidusque ac multa volutans.

XXI. Quam natura parit, nescitque extingui ulla,
 Praeter quam mulier petiit Samaritis, ab unda,
 Me sitis urebat; studioque urgebar eundi
 Interea per iter stratum plorantibus Umbris,
 Et, quos justitia infligit, pietate dolorum. 450
 Ecce, velut tumulto aetherias redivivus ad auras
 Discipulis olim Christus pergentibus Emaus,
 Ut momorat Lucas, nobis apparuit Umbra;
 Post nos tendebat gressum, ad vestigia retro (10)
 Prospiceret dum turba jacens; nec sensimus ante
 Quam vocem ediderit. Pacis vos munere, fratres,
 Sospitet Omnipotens, inquit. Nos protinus illi
 Vertimur, his vix auditis; Vatesque vicissim
 Innuat, ut decuit; nutumque est voce secutus:
 Det Coelum tibi pace frui, quod sedibus illis 460
 Me procul exilio per saecula cuncta relegat. —
 Quare, quove modo, montem tam praepete gressu,

Respondit, si vos Deus indignatur, aditis?
 Quo duce venistis? Contra cui talia Vates:
 Si, quae hic fronte gerit, quaeque Angelus imprimit ense,
 Tu signa aspicias, nimirum opus esse videbis
 Hunc inter regnare bonos; at stamina quando
 Nondum illi Lachesis nerat, quae imponere Cloto
 Unicuique solet, solus se ferre nequibat
 Spiritus illius, nobis qui est frater utrisque; (11) 470
 Quippe etenim nescit nostro discernere more:
 Quare ego sum vastis detractus faucibus Orci,
 Ut comes illi adsim, ac vivis impervia regna
 Ostendam; quantumque sciam haec ostendere pergam.
 At dic, si nosti, cur magno concita motu
 Intremuit rupes? sonuit cur udique clamor
 Usque ad radices, vitreum quas alluit aequor?
 Haec Doctor postcens, placitum mihi prorsus agebat;
 Ardentemque sitim spes hinc exorta levavit.
 Nil extra morem, ille ait, aut absque ordine, montis 480
 Relligio patitur: nulla inconstantia regnat.
 Nil valet hic aliud diversos edere motus,
 Quam quod caelestis regio ex se suscipit ipsa;
 Non etenim scala ulterius, quam triplice tantum
 Vidisti constare gradu, nix, atque pruina,
 Ros, imber, grandoque cadunt. Non fulgura, nubes,
 Aridus et vapor, atque vagus Taumentidos arcus
 Transiliunt limen, quo claviger Aliger adstat.
 Inferius fortasse tremuit multumve parumve;
 At, ventum ob terra inclusum, (cur nescio) nunquam 490
 Hic tremuit. Tremuit hic, macula cum Spiritus omni
 Exutus, sese movet, atque assurgere sumit;
 Ac tremor excipitur cantu. Est sola voluntas
 Munditiae indicium, qua liber Spiritus actus
 Optat sedem aliam; atque illi est voluisse juvamen.
 Ante etiam optabat; sed poenam implere voluntas

Illi inerat, Deus invitae quam subjicit ultor;
 Ut poenam cupiat, veluti peccare cupivit.
 Hinc mihi, qui has curas quingentos amplius annos
 Sum passus, sedis mutandae est orta voluntas; 500
 Atque ideo motum audisti, laudesque canentum
 Spirituum Domino, qui mox se ascendere donet.
 Haec ait; et, quoniam potandi est tanta voluptas,
 Quo major fuit ante sitis, non promere verbis,
 Quam mihi profuerit, scirem. Cui deinde Magister:
 Quae vos hic vinctos tenet, et quae causa resolvit,
 Jam novi; unde tremor terrae, cantusque sequaces.
 Nunc age, qui sis, et cur hic tot saecula passus
 Discere fac poenas. Cum, Caeli Rege juvante,
 Spiritus is retulit, Titus est ea vulnera bello 510
 Unde cruor fluxit, Judas quem vendidit, ultus,
 Nomine, quod plus et viget, et plus addit honoris,
 Ipse insignis eram, at Fidei nondum assecla Christi.
 Carmina erant adeo mea grata, ut ab urbe Tolosae
 Accierit Roma, atque ornarit tempore myrto.
 Dictus sum terris Statius, fraternaue bella
 Thebarum cecini, Peleique ex sanguine Achillem;
 Ast onus haud potui vivens explere secundum.
 Ardori divina meo genitabile semen
 Flamma fuit, cujus quamplures lumine clarent; 520
 Haec mihi materque ac nutrix: Aeneida dico,
 Qua sine nil feci, quidquam cui ponderis esset;
 Atque, ut Virgilii vixissem tempore, Solem
 Exilio vellem decedere serius unum.
 Haec me Virgilio dederunt tali ore tueri
 Quod dicit, nil fando, sile. Sed victa voluntas
 Motibus interdum cedit; sunt quippe sequaces
 Ritusque ac planctus curae, unde utrique creantur;
 Ingenuisque viris minus imperat ipsa voluntas:
 Ast ego subrisi tantum, nictantis ad instar. 530

Quare Umbra, hoc cernens, presso stetit ore; mihique,
 Quo magis apparent inclusi pectore sensus,
 Intuita est oculos. Sic coepti attingere finem
 Sit tibi fas, dixit, quare tibi nuper in ore
 Prorupit risus? Diversis partibus anceps
 Comprimor: una silere jubet, jubet altera fari:
 Corde dabam gemitus. Sensit Praeceptor, et inquit:
 Fare quidem, et narra quod sedulus iste requirit.
 Tunc ego: quod risum ediderim, tu forte, vctuste
 Spiritus, obstupeas; magis at mirabile disces: 540
 Qui mihi doctor adest, ac me super ardua ducit,
 Hic est ille Maro, unde animos, ut facta virorum
 Atque Deos caneres, hausisti. Si altera risus
 Causa, tuae obveniat menti, fuge credere veram;
 Quae porro de illo es fatus, vera omnia rere.
 Is se inclinabat, complecti genva Magistri
 Adproperans; ast ille inquit: ne talia faxis;
 Umbra utrique sumus. Cui surgens rettulit alter:
 Jam nosces quanto tibi sum divinctus amore,
 Corpore cum fuerim nos esse oblitus inanes. 550

XXII. Jam sextum ad gyrum qui nos direxerat, Ales

Pone relictus erat, signumque abraserat ore;
 Et *qui justitiam cupiunt*, mihi voce *beati*
 Ediderat; mox cum *sitiunt* sua verba quierunt.
 Atque ego, jam multo levior, sic impinger ibam
 Ut geminis Umbris adjungerer, absque labore.
 Tum sic Virgilius: Virtute accensus, amorem
 Semper, ait, succendit amor, dum flamma patescat.
 Ex quo igitur Limbi venit Juvenalis ad umbras,
 Quamque mei caperere, dedit cognoscere, amore, 560
 Tali igne exarsi, quanto exardescere possit
 In quemquam haud visum; valdeque videbitur ergo
 Haec mihi scala brevis. Sed tanquam foedere junctis
 Dulcis amicitiae, dic quaeso, ac parce benignus,

Si nimium fidenter ago: dic, quomodo turpis
 In tuo avarities potuit considerare corde
 Inter doctrinam tantam, quam adquirere plene
 Cura tibi fuerat? Staius subrisit, et inde:
 Vox tua, respondit, mihi cari est pignus amoris.
 Res saepe apparent, quarum latet abdita causa, 570
 Ac mentem hinc dubio involvunt. Te credere sermo
 Ostendit, me, vitali dum vescerer aura,
 Turpi ab avaritia victum, ob quam forsitan oram
 Incolui montis: sed scito, quod ardor habendi
 Abfuit a me tum nimium; atque hoc multa luenti
 Luna recurrit iter. Nisi dein mihi versa fuisset
 Cura animo, ad tua converti cum carmina mentem,
 Naturam quasi in humanam queis percitus ira
 Inclamas: *quid non mortalia pectora cogis,*
Auri sacra fames? paterer certamina saxi. 580
 Posse manus didici impensis nimis esse patentes,
 Ac me poenituit, nec non et caetera vitae
 Crimina devovi. Quot tonso crine resurgent.
 Quos huius vitii, vitae dum tempora durant,
 Et cum summa dies venit, ignorantia posse
 Poenituisse vetat! Scito, quod quaelibet ulli
 Opposita est recte sceleri, hic damnatur eisdem
 Culpa malis: ideo, si me locus inter avaros
 Purgandum tenuit, sedes mihi contigit illa
 Ob scelus oppositum. — Edipodoniadum impia bella 590
 Bucolici dixit Mantous carminis Auctor,
 Cum tu jam caneres, (quantum dat noscere, ibidem
 Quod tua pertractat Clio), nondum esse videris
 Addictus Fidei, quae si defecerit, haud est
 Sat benefecisse: equis sol, quae vivida tantum
 Fax tibi dehinc potuit depellere mente tenebras,
 Ut tua post Piscatorem vestigia ferres?
 Tu me Pegaseas duxisti, ille inquit, ad undas;

Tuque Deum versus clarasti lumine primo:
 Egisti, ut qui post tergum fert lampada noctu, 600
 Non sibi sufficiens lumen, sed pone sequenti.
 Cum caneres: *Redit et Virgo, et Saturnia regna;*
Magnus ab integro seclorum nascitur ordo,
Ac nova progenies Coelo demittitur alto,
 Tu me fecisti vatem Christique sequacem.
 At magis haec certis volvam per singula dictis.
 Mundum omnem, aeterni praeconibus edita regni,
 Implerat jam vera Fides. Cum consona eorum
 Dicta tuis essent, illos invisere coepi;
 Atque adeo inveni sanctos morumque pudicos, 610
 Ut, cum supplicia ac caedes is ferret iniquas
 Flavius, ingemui, miseratus corde dolores:
 Dum vixi, hos juvi; quaeque illis integra vitae
 Est probitas, quascumque dedit me temnere sectas.
 Cum nondum Argolicos duxissem ad flumina Thebae
 Carminibus, me respersit Baptismatis unda:
 Sum veritus vero, captus terrore, vocari
 Christiadam; finxique diu Dis reddere cultum:
 Isque tepens animus complecti cursibus orbem
 Quantum, me plusquam quatuor per secula fecit. 620
 Tu modo, per quem discussis divina tenebris
 Lux mihi perfulsit, superat dum semita montis,
 Dic ubi sunt Plautus, priscusque Terentius, atque
 Varro et Caecilius: teter num Tartarus illos,
 Et quis vicus habet? Sunt omnes carceris atri
 Circuitu in primo, retulit Maro: Persius hic est,
 Atque alii multi mecum, cum Vate Pelasgo,
 Quem, cunctos super, Aonides aluere sorores.
 Mons hic saepe biceps memoratur, grata Camoenis
 Sedes: sunt hic Simonides, Agatho, Euripidesque, 630
 Teius et Vates, aliique ob carmina Graji
 Tempora praecincti lauro: sunt insuper una

Quaedam ex gente tua, Antigone, Ismenaue tristes,
 Deiphile, Argia, et fontem quae ostendit Achivis;
 Hic Thetis, hic et Deidamia, ejusque sorores,
 Nataque Tyresiae. — Vates jam utrique silebant,
 Scala parietibusque egressi, ac omnia late
 Rursum lustrantes oculis; quatuorque dici
 Abstiterant famulae: temonem quinta regebat,
 Ardentem torquens convexa per ardua currum. 640
 Tum meus haec Ductor: dextram reor esse tenendam,
 Extremum ad ripae, veluti consuevimus ante
 In montis gyrum. Sic dux vadentibus illic
 Mos fuit; atque viam, Statii cum assenserit Umbra,
 Tutius ingredimur. Solus, praeceuntibus illis,
 Ipse ibam, atque sileus hauribam verba loquentum,
 Quae mihi Pierio lustrabant lumine mentem.
 Eloquium abruptit, medio quae tramite, pomis
 Est inventa bonis ac suaveolentibus, arbos.
 Ut ramos abies, quo se magis erigit alte, 650
 Hoc magis exiles pandit; sic illa deorsum,
 Ordine converso; ne quis sursum, arbitror, iret.
 Qua parte assurgit mons, ac se semita claudit,
 Fonte liquor puro manabat cautibus altis,
 Perfundens rigua virides aspergine frondes.
 Adstiterunt Vates plantae; ac vox reddita ab ipsis
 Frondibus: hanc caram vos, inquit, habebitis escam.
 Non sibi, mox ait, at mensis sponsalibus olim
 Prospexit, quae pro vobis Maria orsa reponit: (12)
 Romanae veteres sese abstinuere Lyaeo: 660
 Doctrinam accepit Daniel, cum spreverit escam:
 Quae fuit ante alias, atque aurea dicitur aetas,
 Esurie atque siti glandes sumpsisse saporem
 Fecit, et amnis aquas dulcescere, nectaris instar:
 Incola sylvarum sese melle atque locustis
 Zacharides aluit; quare tot laudis honores

Promeruit, quot nosse sacri dat pagina libri.

XXIII. Dum virides inter frondes mea lumina ferrem,

Aucupis occultas scrutantis more volucres,

Ille mihi plusquam genitor: te proprie, dixit, 670

Quodque datur, melius sit curae impendere tempus.

Arripui conversus iter, vestigia Vatum

Pone sequens, sic inter sese alterna loquentum,

Ut me nil via vexaret. Tum fletus et unà

Est canor auditus: *Deus o mihi labra reclude,*

Ut mihi laetitiam simul excieritque dolorem.

Quid, Pater, hic sonitus? dixi. Sunt, rettulit, Umbrae,

Ut puto, quae, quod debuerant, nunc rite rependunt.

Non secus ac gradiens suspensa mente viator,

Si gentem assequitur, tendentem tramite eodem, 680

Ignotam, haud cunctatus iter, respectat euntem;

Sic, nostrum in tergum veniens, citioreque gressu

Praeteriens, nos spectabat pia turba Animarum,

Obtutuque silens. Cava lumina quaeque gerebat,

Pallentem faciem, atque omni sic carne carentem,

Ossibus ut cutis haereret. Non Thessalus olim

Est tam Eresichthon ingluviae onsumptus edaci,

Cum proprios, cogente fame, discerperet artus.

En, mecum ajebam, Solymae gens passa ruinam,

Cum genetrix nati fecit sibi pabula corpus. 690

Intus erant oculi, gemma velut annulus expers;

Quique *omo* in humani structura perlegit oris,

M bene in istorum potuisset cernere vultu.

Pomorum atque undae unus odor pariebat in illis

Esuriem atque sitim: quis tam mirabile credat?

Dum, causae ignarus, stupeo quod tantus inesset

Squalor, et informis macies, mihi protinus Umbra

Ex imis capitis latebris tum lumina vertit

Ac fixit, mox inclamans: quae gratia! dixit.

At nunquam agnorim; sed vox mihi prodidit illud 700

Adspectus quod dclerat: mens indice ab illo
 Est penitus mihi facta memor: noviquae Foresem. (13)
 Oh, me compellans, maciem ne adverteris, inquit,
 Qua tenuor, scabiemque adimit quae ex pelle colorem:
 De te vera refer; dic quae sint, deprecor, illae
 Quae tibi sunt comites, Umbrae: ne absiste profari. —
 Me tua, repondi, quam raptam funere flevi,
 Non minus affligit facies, tam informis et horrens
 Quod mihi conspicitur: quapropter dissere, quaesio,
 Quid vos sic terit: attonitum me dicere noli; 710
 Non bene nam fantur, quos altera cura fatigat. —
 Numinis aeterni virtus, tunc ille reponit,
 Quas retro vidisti, in plantam descendet et undam,
 Unde ipse attenuor: gens haec, quae luget et unà
 Dat cantum, sine more gulae quod favit edaci,
 Nunc per et esuriem atque sitim se crimine munda.
 Ex pomis manans, ac frondes fonte riganti,
 Gratus odor, potus esusque inducit amorem.
 Nec semel hanc poenam patimur; nam, saepe recursum
 Dum facimus, sese renovat; solatia dicam, 720
 Non autem poenam: siquidem nos illa voluntas
 Arboris ad truncum ducit, quae duxit Jesum,
 Cum montem ascendit laetus, quo diceret *Eli*,
 Humanamque suo servaret sanguine gentem. —
 Illi ego tum contra: quintus non volvitur annus,
 Ex quo, morte obita, melior te vita recepit:
 Si tibi peccandi fuit ante erepta facultas,
 Quam, junctura Deo, subvenerit hora doloris,
 Tam cito cur huc venisti? te rebar ad imas
 Detentum cautes, quibus hora rependitur hora. — 730
 Me lacrymis precibusque suis ad dulcia duxit,
 Ille mihi rettulit, potanda absynthia conjux.
 Ipsa gemens, ac vota iterans, me a littore rupis
 Abduxit, reliquosque dedit transmittere gyros.

Hoc magis est ea grata Deo, (dulcissima conjux
 Quam vivens tam dilexi!) quod sola pudorem
 Justitiamque colit: nam, quo Barbagia terris
 Sardois colitur, genus est muliebre pudicum
 Moratumque magis, quam queis illam ipse reliqui.
 Quid dicam, frater? Longum non tempus abibit,   740
 Cum Florentinis sacri per templa vetabunt
 Praecones ferri nudatas pectore mammas.
 Quas Arabum de gente satas, quas sanguine cretas
 Barbarico, poenis fuit exterrere necessum,
 Ut sese tegerent? At, si ventura procaces,
 Quae parat his Coelum velox, praenoscere possent,
 Jam nunc inciperent implere ululatus auras.
 Praescia ni mens me fallit, certe ante dolebunt,
 Quam lac nunc sugens, velet lanugine malas.
 At te pande, precor: non me dumtaxat, at omnes   750
 Has gentes oculos illuc convertere cernis,
 Quo Solem ipse tegis. — Memori si mente revolvis,
 Dixi, qualis ego tecum ac mecum ipse fuisti,
 Nunc etiam in praesens valde neminisse dolebit.
 Me vita ex illa nuper, cum plena refulsit
 Cyntia, is abduxit, qui me paeccedit euntem.
 Per veram passorum mortem horrentia regna,
 Me vera cum carne tulit: mox traxit in altum
 Per gyros montem, qui dat consurgere rectos,
 Quos mundus torsit. Mihi dux ait inde futurus   760
 Quatenus adveniam, quo me divina Beatrix
 Excipiet: mihi tunc erit hoc ductore carendum.
 Hic est Virgilius, qui talia fatur, et alter
 Umbra est, per quam contremuit modo concita rupes,
 XXIV. Unde illa abscedit. — Nec vocem gressus eundo,
 Nec vox tardabat gressum; sed mutua fantes,
 Ut ratis, ibamus celeres, vento acta secundo;
 Turbaque Spirituum, quasi bis extincta, cavatos

Haerebat defixa oculos, me vivere mirans.
 Sermonem ipse sequens: fors, dixi, illa ire moratur 770
 Alterius causa: sed tu, si noveris, cde
 Quo Piccarda manet; nec dicere mitte, tot inter
 Qui me respiciunt, num sit quis forte notandus. —
 Haec mea cara soror, quae nescio an integra morum
 An magis extiterit praestanti praedita forma,
 Nunc rutilo in Coelis serto redimita triumphat.
 Ille prius dixit; sic fari est deinde secutus:
 Non hic est vetitum appellari nomine quemquam;
 Delerit veteres macies cum lurida formas.
 Hic (et tenso monstravit digito) est Bonajuncta, (14) 780
 Est Bonajuncta ex Lucca. Aliis macilentior ille
 Haud procul, Antistes sacrorum maximus olim (15)
 Ex Turonum terra fuit; extintasque falerno
 Volsinii anguillas nunc per jejunia purgat.
 Multos praeterea ostendit; ac quisque vocari
 Nomine gaudebat: nullius taedia vidi.
 Vidi Ubaldinum ex Pila frustra ora movere, (16)
 Impellente fame; atque pedum te deinde gerentem
 Quo gentes multas, Bonifaci, ad pascua ducti; (17)
 Et Rigogliosum vidi, qui haurire Lyaeum (18) 790
 Desiit haud unquam, quamvis minus arida fauces
 Tum sitis afficeret, quam nunc saevissima torquet.
 Ut qui, conspiciens multos, dehinc eligit unum,
 Sic ego Lucensem, cui notior esse videbar,
 Omnibus antetuli. Verborum murmur in ore,
 Quo Deus hos punit vindex, illum edere sensi,
 Et mihi, nescio quid Gentucca, sonabat ad aures.
 Spiritus o, dixi, qui mecum verba videris
 Tam conferre avidus, claro, quae pectore condis,
 Pande sono, ac nos alterna fac voce fruamur. — 800
 Jam nata est, ac nondum se velamine texit,
 Quae patriam dabit esse meam tibi femina gratam.

Ille inquit, quamvis alii hanc utcumque reprobant:
 Haec tecum praevisa gere; et, si in murmure nostro
 Cepisti errorem, facient te vera scientem. (19)
 At dic: vatemne aspicio, nova carmina dulci
 Edentem plectro, ac tali incipientia cantu
Vos, precor, experto dociles in amore, puellae?
 Quidam ego sum, retuli, qui, quos sub pectore sensus
 Subdit Amor, servo, talesque ad carmina duco. 810
 Nunc nodum, is dixit, video, qui attingere dii
 Et me et Guittonem et Scribam modulamina cantus
 Impediit, cunctas qui nunc adeo allicit aures.
 Sat mihi comperitur, quod vos sectamini Amorem,
 Atque huic haeretis; quod nunquam fecimus ipsi:
 Quisquis et illius tentat transmittere fines,
 Quam stylus abludunt inter se nescit uterque.
 Haec ubi dicta dedit, contentus pene quievit.
 Ut volucres, agit ad tepidum quas bruma Canopum,
 Æquata nunc fronte viam per nubila carpunt, 820
 Ocyus inde volant, oblongoque ordine tendunt;
 Sic gens illa gradum, cordisque cupidine multa
 Ac macrore levis, versa tum fronte, citavit.
 Ac, veluti longo lassatus pectora cursu
 Vir quondam, sociis dimissis, sistit anhelans,
 Donec ab immodico respirent ilia pulsu;
 Sic agmen socium sivit transire Foresis,
 Ac me pone sequens: quando te, ait, ipse revisam?
 Nescio, respondi, quantum mihi vivere detur;
 Haud ita confestim tamen hanc provolver ad oram, 830
 Quam moa vota velint; quippe urbs, ubi lucis in auras
 Aetherias veni, magis ac magis usque bonorum
 Fit vacua, et certum excidium incursura videtur.
 Vade age, subjecit: qui prima est causa malorum, (20)
 Hunc ego equi video per saxa rigentia cauda
 Raptari in vallem, qua nulla piacula culpae:

Praecipitat quadrupes cursu magis usque citato,
 Percutit, exanimemque virum lacerumque relinquit.
 Non istos longum converti videris orbes,
 (Ac celum aspexit), tibi cum clarere videbis 480
 Quod nunc ulterius nequeunt mea pandere dicta.
 Sed tu jam maneat, oro: sunt tempora valde
 His pretiosa locis: tecum vestigia ducens
 Jam nimis amitto (21). Sic fatus, praepes abivit.
 Qualis fortis eques, digressus ab agmine, in hostes
 Prosilit, ut pugnae primos adquirat honores;
 Haud secus is me desinit, solusque remansi
 Cum geminis, mundi qui tam praeclara fuere
 Lumina. Cumque is tantum abit, ut captare sequentes
 Tunc possent oculi, veluti mens ante loquelas, 850
 Altera cum gravidis ramis vivacibus arbor
 Visa est haud longe, cum illuc modo lumina ferrem.
 Circumfusa manus frondes tollebat in altas,
 Nescio quid pia turba loquens; velutque puelli,
 Quidquam illum orantes, qui non respondet, et alte
 Rem tenet optatam, ut major sit proinde cupido:
 Mox, quasi consilium mutans, ex arbore cessit.
 Nos quoque, tot questus frustrantem ac vota petentum,
 Venimus ad plantam; at: ne huc accedite, et ultra
 Tendite, nescio quis mediis ex frondibus inquit: 860
 Planta est ulterius prima demorsa parente; (22)
 Haec est illius tristi de germine nata.
 Virgilius Statiusque et ego discedimus ergo,
 Parentes monitis; ac sub latera ardua rupis
 Progredimur. Memores estote, hinc dixit, ut olim,
 Postquam se implerunt dapibus multoque Lyaeo,
 Nubigenae Theseum bello impetiere bimembres;
 Utque olim Abramidae prona cervice biberunt,
 Quos ideo haud voluit Gedeon deducere secum,
 Cum Madian versus colles descendit in hostem. 870

Sic, rupis dorso haerentes, audimus eundo
 Crimina multa gulae, multum lucrata malorum.
 Plusquam mille gradus patefacto hinc tramite solo (23)
 Vadimus ulterius, sub pectore quisque volutans,
 Nullam edens vocem: Quid mente putatis, euntes
 Sic vos tres soli? vox protinus impulit aures.
 Sum simul excussus, subiti ceu bellua motus
 Capta metu; erexique caput, vox unde veniret
 Luminibus quaerens. Nunquam vel massa metalli
 Aut vitri, ardenti sic fulgida prodit ab igne, 880
 Ut quemdam aspexi, dicentem: ascendere sursum
 Si mens est vobis, opus hic est flectere gressum:
 Hac quisque ingreditur, regnum cui pacis aditur.
 Lumine perstrictus, Vates sum versus ad ambos,
 Ut qui carpit iter, vocem prout auribus haurit.
 Mense velut Maji, venientis nuntia lucis,
 Spirat odoriferis imbuta vaporibus aura
 Herbarum ac florum; allambi mihi flamine frontem
 Sic mediam sensi, ac motis fragrantia pennis
 Missa est ambrosiae. Felix, cui gratia Caeli 908
 Temperat esuriem, vox altera dixit, et esus
 Cui nisi justus amor, nisi potus justa cupido,

DANTIS ALIGHERII
DIVINAE COMOEDIAE

LIBER VIII.

XXV. Nolebat tunc hora moram, nam liquerat axem
Sol medium tauro, atque nepae nox atra teneri. (1)
Propterea, veluti, cui res incumbit agenda,
Vir coeptum molitur iter, nihil obvia curans;
Sic, scalam ingressi, per callem vadimus arctum,
Alter post alium; velut ire angustia cogit.
Ut tener is pullus, quem vere ciconia gignit,
Attollit pennas, correptus amore volandi,
Mox premit has pavidus, non audens linquere nidum,
Tunc ego talis eram, nolensque volensque rogare, 10
Pene loqui incipiens: Quanquam perneciter iret,
Non me Dux liquit, dixitque; emitte sagittam
Eloquii ex arcu, ad ferrum quam adduxeris ipsum.
Tunc ego fidenter fari sum talibus orsus.
Quomodo fit macies, ubi opus nutrimine deest? –
Si memor hic esses Meleager quomodo leto
Sic fuit absumptus, prout truncum absumeret ignis,
Id tibi difficile haud foret; et, si forte putares
Quomodo et in speculo sic ipsa movetur imago,
Inspiciens ut membra movet, quae dura videntur, 20

Mollia tum fierent. Verum, ut tu mente quiescas,
 En Statius, quem oro atque rogo ut tua vulnera sanet. –
 Prospectum aeternum si nunc te pandere coram (2)
 Sumam, respondit Statius, tua certa voluntas
 Me culpa absolvat, cui sum parere coactus.
 Sic deinde incepti: Fili, mea percipe dicta,
 Atque modum, quem scire cupis, te rite docebunt.
 Perfectus sanguis, venis sitientibus unquam
 Qui non hauritur, superest, velut esca superstes
 Tollitur ex mensis. Trahit hic ex corde vigorem 80
 Formandi membra, ut venas qui permeat omnes,
 Haec eadem ut faciat. Digestior affluit illuc
 Quo magis haud fari decet: hinc vas stillat in aptum,
 Sanguine in alterius: simul hic miscentur utrique,
 Hic pati et ille agere aptus; propter scilicet, a quo
 Perfecto premitur loco. Ubi pervenerit illuc,
 Continuo exorditur opus; densatque liquentem
 Materiam: ac, postquam coalescere fecit, eandem
 Vivificat. Virtus cum activa hinc denique facta
 Est anima, ut plantae (nisi quod planta attigit oram, 40
 Haec etiamnum est in cursu) tantum illa operatur
 Ut motu ac sensu, acquorea ceu fungus in alga,
 Materies potitur; struiturque hinc quaeque facultas,
 Quarum ipsa est semen. Generantis (percipe, fili,)
 Virtus, corde fluens, ex quo Natura creandis
 Omnibus intendit membris, se flectit, et omnes
 In partes tendit, variosque inservit ad usus.
 Quomodo at in foetu mentis spectabile lumen
 Insinuet, nescis. Res haec adeo ardua captu est,
 Ut mage te multo sapiens errarit in ipsa. (3) 50
 Abiunctum hoc animo (quod non invenerit ullam
 Quam teneat partem) is statuit. Tu percipe verum.
 Perfectum ut cerebri est textum, se Conditor orbis
 Tam miro Naturae operi convertere gaudet.

Atque novam huic animam, plenam virtutibus, afflat;
 Quae quodcumque activi in foetu repperit ipso,
 Attrahit, attribuitque sibi: fit spiritus unus,
 Qui vivit, sentit, sese in sese ipse reflectit.
 Utque minus stupeas, solarem cerne calorem,
 Qui, viteo humori junctus, fit vineus humor. 60
 Stamina cum Lachesi desunt, se corpore solvens,
 Fert virtute sua divina humanaque secum.
 Qua meminit, qua vult, qua intelligit, omnis in actu
 Haec est vividior, membris exuta, facultas;
 Cunctae aliae, mutae remanent. Nihil ille moratur:
 Sponte, modum in mirum, Tibris aut Acherontis ad oram
 Labitur: hic primum quae sit data semita discit.
 Sede nova adstrictus, virtute inducere formas
 Apta, ceu cum habuit corpus, stantem aera circum
 Imprimit: utque aer pluviis in nubibus olim
 Induitur varios adverso sole colores; 70
 Haud aliter formam vicinus suscipit aer,
 Quam praebet virtute sua illic spiritus adstans:
 Atque, ut flamma suo nunquam se dividit igne,
 Sed quo ierit, sequitur; forma sic spiritus unquam
 Deseritur non ipse nova. Cumque inde videndum
 Spiritus ostendat sese, proin Umbra vocatur.
 Hic, usque ad visum, sensus sibi comparat omnes:
 Edimus hinc planctum ac risum, vocemque ciemus,
 Quaeque per hunc multa audisti suspiria montem.
 Sic animi motus varios occultaque vota 80
 Pandimus, ut sua cuique flagrat dictatque cupido.
 Haec causa est equidem, quae te stupuisse coegit. —
 Extremum attigimus gyrum; dextramque meantes
 In partem, intentos nos altera cura tenebat:
 Nam rupes eructat flammis, atque crepido
 Emittit ventum, qui has rejicit atque repellit:
 Quare erat extremo sejunctis margine eundum;

Meque hinc terrebat flamma, hinc declive ruinae.
 Hic, meus aiebat monitis Praeceptor amicis,
 Est fraennm cohibendum oculis, cauteque meandum; 90
 Nam valde nocuisse potest vel parvulus error.
Numinis o summi pietas, audita per ignes
 Vox cecinit medios, ac me illuc vertere adegit
 Lumina, quae dubio tum calle intenta ferebam.
 Ire Umbras per flammam vidi; illasque tuebar
 Atque viam, alternans oculos. Cum desiit hymnus
 Clamabant alte: *non est mihi conjugis usus*,
 Ac submissis hymnum iterabant vocibus ipsum.
 Hoc quoque finito; *Silvam Diana petivit*,
 Clamabant iterum, *atque Helicen irata removit*, 100
Quod fuerat Veneris blandum perpessa venenum.
 Hinc indulgebant cantu, hinc exempla ferebant
 Matrumque atque virum, vitam qui rite pudicam
 Egere, ut virtus et vincla jugalia poscunt.
 Hunc, puto, lustrali donec versantur in igne,
 Observant morem: tali medicamine plaga
 Obsuitur, quam montis habet suprema crepido.

XXVI. Margine dum sic progredimur; cave, saepe Magister
 Aiebat, monitusque mei dent esse sagacem.
 Sol mihi dextrum humerum lustrabat, qui aethere pronus 110
 Caeruleam prius, occiduam nunc lumine partem
 Candenti induerat totam; magis atque videri
 Corpore jacta meo dabat umbra rubescere flammam;
 Quod multas Umbras mirando advertere vidi.
 Hoc fari has fecit: Non hic ex aere constans,
 Dixere, est corpus. Quantum potuere, propinquae
 Exin se tulerunt, at non extrinsecus ignem.
 O, qui posterius, non quod sis segnior, at quod
 Forsitan in reliquos teneat reverentia, pergis,
 Da mihi responsum, qui torreo igne sitique; 120
 Nec mihi dumtaxat, verum haec quoque cetera turba

Responsi est pariter sitiens, plusquam Indus et Afer
 Sit frigentis aquae: cur non te lumina Solis
 Trajiciunt, ut nondum ingressum retia mortis?
 Sic horum unus ait. Cui mox responsa dedissem,
 Ni nova me res abriperet: gens quippe per ignes
 Obvia sese his obtulerat, sibi mutua figens
 Oscula, quin sistat, contenta hoc pignore amoris.
 Tramite non aliter nigranti, atque ordine longo,
 Formicae sociis occurrunt, oraque jungunt, 130
 Quaerere uti credas, quo tendant, quidve facessant.
 Cumque amplexum solvunt, non cursum ante resumunt
 Quam clament alte; nova gens: *Sodoma* atque *Gomorra*;
 Atque alia: *est ingressa bovem, coitura juvenco*
Pasiphae. Inde, grues veluti, pars saxa petentes
 Riphea, ac pars Marmaricae telluris arenas,
 Hae nimium frigus pertaesae, illacque calorem;
 Altera gens vadit, venit et gens altera; flentesque
 Ad primum redeunt cantum, et sibi congrua verba,
 Accessere mihi, quae me paulo ante rogarant, 140
 Oribus intentis mea verba audire paratae.
 Tunc ego, cui bis illorum jam vota patebant:
 O Anima, dixi, certae jam pace potiri,
 Quandocumque id erit, nec acerba virentibus annis,
 Nec senio matura gravi, mea membra reliqui,
 At mecum ipse gero cum sanguine et ossibus una:
 Sursum eo, ut adquiram lucem: mihi femina Caelis
 Dextra favet, per quam vestrum cum corpore montem
 Fas mihi adire fuit. Sed sic expleta cupido
 Vextra sit extemplo, ut Caeli vos aula receptet 150
 Quod large implet Amor, reliquis magis omnibus amplum,
 Dicite, ut haec etiam valeam committere chartis,
 Dicite qui vos estis, quaeque illa ad vestra migrantum
 Terga cohors. Turbatur uti rudis incola montis
 Attonitusque silens, huc lumina vertit et illuc,

Cum, sylvae assuetus, magnam devenerit urbem;
 Sic quaeque Umbra fuit. Stupor ut de pectore cessit,
 (Magno in corde brevis), quae me prior Umbra rogarat:
 Felix, cui per nostras experientia sedes,
 Ut melius vitam ducas, adquiritur, inquit, 160
 Obvia quae nos praeteriit jam turba citatim,
 Flagitium admisit, per quod regina triumphans
 Audivit dici Caesar; Sodomamque proinde
 Discedens ait, improperans sibi crimen, ut audis;
 Ardoremque auget, perfundens ora rubore.
 Flagitium nostrum fuit Hermaphroditus; (4) et inde,
 Cum nos humanas leges violare cupido,
 Ut bruta, impulerit, sic, nostrum ad dedecus, illam
 Dicimus in discessu, quae sub imagine bruti
 Concubuit bruto. Iam nunc, quae nostra fuerunt 170
 Crimina, quique sumus, nosti. Si nomina velles
 Discere, nec tempus sineret, nec dicere scirem.
 De me scire dabo. Guinicellus nomine Guidus
 Dicor ego: hic purgor, tempus quoniam ante supremum
 Poenituit. Veluti, cum nati morte Lycurgus
 Indoluit, sese, ut caram videre parentem,
 Gesserunt gemini, commoti pectora, fratres;
 Sic ego me gessi, (non ausus surgere tantum), (5)
 Ut patris eximium venit mihi nomen ad aures,
 Patris nempe mei, atque aliorum, quotquot amoris 180
 Carmina dulcisona ediderunt; ibamque silenter,
 Atque sine auditu, illius defixus in ore;
 Non autem accessi, metuens ne laederer igne.
 Postquam sum visu expletus, me comiter illi
 Exhibui; et, quaecumque velit, sum cuncta professus,
 Hisce modis, praebere fidem queis cogitur alter.
 Talia, respondit, vestigia pectore in imo
 Tu mihi defigis, quae nec delere, nec unquam
 Sit tenuare potens Lethei fluminis unda.

Sed, si vera refers, mihi dic; quae causa profecto 190
 Te movet, ut mihi tam magnum testeris amorem?
 Non unquam laudanda satis, tua carmina, dixi,
 Quae tantum vivent, praesens dum vixerit usus. (6)
 Frater, hic (ostendens digito) omnes praestitit, inquit,
 Materno eloquio, juncto pede sive soluto;
 Ac sine jam stulti blaterent, praecellere vatem
 Lemosinem (7): plusquam verum, vox imperat illis;
 Non arte aut ratione putant, sed murmure famae.
 Floruit et Guitton multis laudantibus olim
 Donec eum vicit per plures denique verum. 200
 Tu modo, sidereas sedes si tanta facultas
 Est tibi ut ascendas, queis Christus praesidet, illi
 Funde preces, quas ipse dedit, quoad usque necesse
 Est nobis, queis posse creptum admittere culpas.
 His dictis, ut forte locum daret ipse propinquo,
 Vanuit in medios ignes, ut piscis in undas,
 Ima petens. Paulum, Guidus quam ostenderat, Umbrae
 Accessi, ac dixi: mihi res gratissima, qui sis
 Scire, erit. Ac illa est contra sic deinde profatus:
 Tanta tuis equidem pandit se gratia dictis, 210
 Ut nequeam nolimque meum tibi condere nomen.
 Arnaldus (8) dicor: ploro et cano; quippe peractam
 Moestus Stultitiam video, gaudensque futuram
 Laetitiam, quam spero brevi jam posse potiri.
 Per virtutem illam, quae vos deducit euntes
 Ad scalae summum, exoro, cum tempus amicum
 Adfuerit, nostri memores estote doloris.
 Haec fatus, se lustrales abscondit in ignes.
 XXVII. Ut cum mane novo vibrat sua lumina terris,
 Christus ubi interiit, dum Libram subter Iberus 220
 Labitur, et Ganges nonae calet aestibus horae,
 Sol erat, urgebatque diem nox proinde cadentem, (9)
 Margine cum ripae lacto sese Angelus ore

Obtulit extra ignem; *mundo sunt corde beati*
 Voce canens viva, plusquam det nostra sonorem.
 Mox ait: ulterius non est fas ire, priusquam,
 O Animae sanctae, vos flamma momorderit: euge,
 Hanc intrate alacres; neu surdis auribus este
 Ad cantum hinc missum. Sic, cum prope venimus, inquit.
 Expavi his dictis; ac sum formidine factus, 230
 Non secus ac fovea vir qui defigitur alta;
 Consertis manibus steti, et ignem ardescere cernens,
 Ante inspecta mihi comburi corpora flammis
 Mente revolvebam. Versantem talia fidi
 Respexere duces. Potes hic perferre dolorem,
 Non mortem, mihi Doctor ait: reminiscere, fili:
 Geryonis si te potui traducere dorso,
 Quid faciam propiore Deo? Si mille per annos
 Haec te, crede quidem, cohiberet flamma, nec unum
 Eriperet crinem. Si falli reris, adesto, 240
 Experiare manu, atque tui velaminis ora;
 Eja age pone metum, teque huc interritus infer.
 Ast ego perstabam firmus, mentique repugnans
 Ipse meae. Ut monitus se fundere vidit inanes,
 Turbatus paulum: fili, nunc prospice, dixit;
 Hoc tibi transmisso spectabitur igne Beatrix.
 Qualis, ab audito percussus nomine Thisbes,
 Pyramus in media reseravit lumina morte,
 Atque illam inspexit, cum candida mora colorem
 Induerunt nigrum; sic protinus omnis abivit 250
 Tunc mea durities, audito nomine, in alto
 Quod mihi perpetue manet indelebile corde;
 Ac me ad Doctorem verti. Quid sistimus ergo?
 Concutiens ait ille caput; mox, ore renidens,
 Ut fit cum puero, capitur qui munere pomi,
 Subrisit; seseque prior conjecit in ignem;
 Exorans Statium, ut retro vestigia ferret,

Qui sese in medio prius inter utrumque ferebat.
 Ingressus flammam, tanto fervore teneri
 Undique me sensi, tantoquā urebar ab aestu, 260
 Ut bullens vitrum, quacrens solamen, adissem.
 Dux mihi dulcisona praebebat voce levamen,
 Usque Beatricem memorans; atque: illius ora
 Cernere jam videor, dicens. Ducebat euntes
 Adversa vox parte canens; illique meantes
 Intenti, exterius, quo dat conscendere trames,
 Venimus. Hic medio resonans vox lumine: *adesto,*
Gens, dixit, *dilecta Deo*. Mihi vivida vicit
 Lux oculorum aciem, nequique intendere visum.
 Sol cadit, inde inquit, post quem jam vespera surgit: 270
 Ne mora vos segnis teneat; vestigia raptim
 Tendite, cum nondum tenebris involvitur aer. –
 Celsa per incisam ducebat semita rupem
 In partem, qua Sol radiis mihi terga feriret
 Occiduus. Vixdum paulum processimus alte,
 Sensimus ex cessante mei tum corporis umbra
 Quod Sol deciderit. Nostrum tum quisque, priusquam
 Nox unam formam immenso protenderet orbi,
 Stravit membra gradu: plus namque ascendere vires
 Natura fuerant montis, quam infracta cupido. 280
 Ut grex caprarum, qui pridem celsa protervus
 Per juga reptabat, placide dehinc stratus in umbra,
 Fervescente die, depastas ruminat herbas,
 Dum pastor, baculo innixus, recubantibus adstat;
 Utque gregis custos, procul a praesepibus absens,
 Ducit apud pecudes noctem, ne forte ferarum
 Has petat incursus: sic nos decumbimus illic;
 Illi pastorum similes, atque ipse capellae;
 Rupe cava hinc illinc septi. Vix inde videri
 Quid poterat; sed, prout poterat, fulgescere Caelo 290
 Sidera, plus solito magna atque corusca, videbam.

Haec mihi cernenti, ac versanti plurima mecum
 Incubuit somnus; somnus, qui saepe, priusquam
 Eveniant, homini praesagus facta revelat.
 Tempore, quo primum Veneris (puto) sidus ab oris
 Tollitur Eois, igne ardens semper Amoris,
 Egregia mulier forma atque virentibus annis,
 Visa mihi est pictos per campum carpere flores,
 Ac dare, cantando, has voces: quo nomine dicor
 Discere siquis avet, sum Lia, et brachia tendo, 300
 Ut mihi componam sertum: me hic floribus orno,
 Ut mihi complaceam ad speculum. Germana moratur
 Ad speculum semper Rachel, nescitque revelli.
 Me juvat ornari, juvat illam lumina pasci;
 Illam spectandi, me detinet ardor agendi. —
 Jamque redux Coelo lux matutina rubebat,
 Quae peragre advectis hoc gratior aethere fulget
 Quo propius venere domum: nox omnis abibat,
 Ac somnus cum nocte simul mea membra reliquit.
 Surrexi, aspiciens jam surrexisse Magistros. 310
 Dulce illud pomum, quod per tot sedula ramos (10)
 Quaerit gens hominum, ut tua sit satiata cupido
 Plene hodie efficiet; dictis est talibus usus
 Tunc mihi Virgilius. Nunquam tam grata fuerunt
 Munera, et unde mihi manaret tanta voluptas.
 Tam me cepit amor, tamque impulit ire voluntas,
 Ut magis atque magis semper succrescere plantis
 Sentirem pennas. Cum scalam evasimus omnem,
 In me Virgilius defixit lumina, et inquit:
 Tempus habentem ignem, et nullum sibi tempus habentem, 120
 Me duce, vidisti, fili: nunc vectus es illuc,
 Cernere quo ulterius non est mihi facta potestas:
 Huc ego te ingenio deduxi atque arte magistra,
 Nunc tibi dux esto, tua sit dux ipsa voluntas.
 Nulla tibi via jam superest nec celsa nec arcta.

Aspice Solem illuc media tibi fronte micautem,
 Aspice odoriferos flores herbasque nitentes,
 Et quas sponte parit tellus haec dedala plantas.
 Dum veniat, quae, fletu oculos suffusa decoros,
 Ad te me misit, potes hic considerare, et ire 330
 Per virides tractus. A me non amplius ullum
 Expectes monitum: tua mens nunc libera, sana,
 Ac recta est: crimen foret illi obsistere velle;
 Teque ideo dominumque tui regemque coronò.

XXVIII. Undique praecipidus divinam visere sylvam.

Quae, densa, ac viridis, frangebat tela diei,
 Haud mora, deserui ripam; sursumque ferebar
 Per campum lentus, qui suaviter undique olebat.
 Aura mihi dulcis, mutari nescia, frontem
 Non magis afflabat, flamen quam lene favoni; 340
 Qua frondes tremulae in partem, quo projicit umbras
 Mons primas, se curvabant, non taliter autem
 Ne volucres dulci mulcèrent aethera cantu;
 Quae, ramo innixae, gaudebant aeris haustu,
 Laetisonam edentes vocem; cui consona motae
 Murmura reddebant frondes; ut saepe Ravennae
 Pineae sylva sonat, cum solverit Aeolus Eurum.
 Jam tantum progressus eram, ne cernere possem
 Unde ipse intraram, tenuis cum rivus euntem
 Impediit; qui, lene fluens, in margine natas 350
 Flectebat virides herbas, laevamque petebat.
 Quicumque est terris lymphae purissimus humor,
 Limosus foret, huic siquis componere vellet;
 Qui nihil abscondit, quamvis se fuscus in umbra
 Perpetua volvat, radios quo immittere nullos
 Nec Titan nec Luna queunt. Vestigia pressi,
 Atque amnem transivi oculis, tam florida ut illic
 Aspicerem varioque adeo loca picta colore.
 Ut res quondam oculis offert se mira repente,

Quae mentem rapit, et curas procul amovet omnes; 360
 Solivaga haud aliter mulier mihi visa canoros
 Est dare voce sonos, ac lectos carpere flores,
 Unde renidebat tellus. O candida Virgo,
 Dixi, quae quidem amore cales, si credere par est
 Vultu, qui dat saepe animi notescere sensus,
 Ne, precor, huic pigeat paulum succedere ripae,
 Ut, quas ipsa canis, valeam deprendere voces.
 Te mihi cernenti Proserpina mente recurrit,
 Qualis erat, qualique loco, quo tempore natam
 Amisit genetrix, ac vernos filia flores. – 370
 Ut, sibi collectis pedibus, se femina vertit
 In choreis, plantam vix visa abjungere planta;
 Haud secus in variis vertit se floribus illa,
 Virginis assimilis, oculos flectentis honostos.
 Annuit oranti, tantumque accessit ad oram,
 Ut nihi fas fuerit cantus deprendere sensum.
 Postquam autem venit, qua rivus gramina lambit,
 Tollere dignata est oculos. Non lumina tantum
 Jam Veneris fulsisse reor, cum cuspidi nati
 Fixa fuit, non matrem equidem fixisse volentis. 380
 Ridens adversa iu ripa vario illa colore
 Carpebat flores, quos dat sine semine tellus.
 Nos tantum trinis dirimebat passibus amnis.
 Non sic Hellespontum, quo sibi puppibus olim
 Fecit iter Xerses (fraenum immortale superbis)
 Leander, Sexto quod Abidum abscinderet, odit,
 Ut rivum hunc ego, quod mihi non patuisset cunti.
 Hac estis vos sede novi, tunc incipit illa:
 Suspicio vos forte tenet, quod me edere risum
 Cernitis hac terra, humanis quae gentibus olim 390
 In nidum concessa fuit; sed Davidis hymnus
Me delectasti illustrat, dubiumque resolvit.
 O qui prae reliquis incedis, meque rogasti,

Dic, si quid jam scire cupis; nam prompta petenti
 Ut referam veni, ac mentem caligine solvam.
 Rivus aquae sylvaeque sonus, contraria dictis
 Sunt, ego respondi, quae jam mihi facta fuerunt.
 Rerum, quas tu miraris, tunc rettulit illa,
 Evolvam causas, abigamque ex mente tenebras.
 Immensum Deus ille bonum, qui complacet uni   400
 Ipse sibi, dedit esse homini, rectumque creavit,
 Atque locum hunc tribuit pro aeternae pignore pacis;
 (Ob scelus ille suum non longum hic vixit; et amens
 In planctum ac fletum, risumque et gaudia vertit);
 Utque ex turbinibus, quos terrae undaeque vapores
 Efficiunt, aestu attracti, ne deinde veniret
 Quid nocumentum homini, montem hunc tam erexit ad astra,
 Atque ideo ex illa est liber, qua clauditur, ora.
 At, quia cum primi rapida vertigine Coeli
 (Ni quidquam impediat cursum) pervolvitur aer,   410
 Impetus ille nemus, quod tollitur aere puro,
 Verberat; ac densae respondent murmure plantae.
 Tunc agitata suis implet virtutibus arbos
 Aera, et has circum commotus decutit aer.
 (*) Altera propterea tellus, (prout commoda Coeli
 Temperies, glebaeque humor), virtutibus hisce
 Deinde gravis, parit, et varias dat surgere plantas.
 Hoc autem audito, non est mirabile, vestra
 Siquid terra oritur noto sine semine germen.
 Et te scire volo, qua nunc tellure moraris,   420
 Esse hanc seminibus plenam, fructusque creare,
 Quales nulla plagis vestratibus educat arbos.
 Non haec, quam cernis, de vena prosilit unda,
 Quam vapor instauret, gelidos conversus in imbres,
 Ut quae decrescunt aut crescunt flumina cursu:
 Fonte scatet solido ac certo; atque huic diva voluntas
 (*) *Nostra*

Suppeditat, quantum in partes dimittit utrasque.
 Ex hac parte fluit, pariens oblivia culpae,
 Ex alia in memorem mentem benefacta reducens;
 Hic Lethes, aliaque Eunies parte vocatur: 430
 Tantum vero juvant, quando gustantur utrique.
 Cum nempe hinc primum, posthac gustatur et illinc:
 Dulcior istorum est omnes super uada saporos.
 Quamvis hisce tibi penitus satiata cupido
 Esse queat dictis, non attamen ipsa silebo;
 Nec te, si quidquam promissis amplius addam,
 Posse pigere reor. Qui sunt antiquitus auream
 Commenti aetatem, per somnia forte poetae
 Hunc videre locum: humana hic fuit integra radix,
 Hic ver perpetuum, fructusque hic omnis; et isti 440
 Sunt porro, a cunctis memorati, nectaris amnes.
 Sic ea. Respexi Vates, ambosque notavi
 Extremas voces risu excepisse loquentis.
 Ad pulcrum hinc rursus direxi lumina vultum.

XXIX. Cum finem inposuit dictis, ut cuspidē Amoris
 Saucia cor mulier, cantum rursus edere coepit.
Felices, deleta quibus sunt crimina, dicens.
 Ac, veluti Nymphae, nemora inter frondea solae
 Ibant, illa petens, haec Solis lumina vitans;
 Sic, fluvium contra, per ripam se illa ferebat; 450
 Ac modicos modicis adversa ego passibus ora
 Virginis aequabam gressus. Ejusque meique
 Haud centum fuerant passus, cum se utraque torsit
 Ripa, atque in partem rursus sum versus Eoam.
 Huc quoque videntes, non multum tendimus ultra,
 Cum mulier, conversa mihi: circumspice, et audi,
 Frater, ait. Totamque simul clarescere sylvam
 Lumine conspexi ingenti; quare ipse putavi
 Ambiguus, subito diffindi fulgure coelum;
 At, quoniam hoc cessat, simul ac per inane cucurrit, 460

Id vero usque magis clarumque ardebat et amplum,
 Mente sub incerta: quid sunt haec talia! fabar.
 Conventus late dulcis per luce micantem
 Aera currebat, quo circum sylva sonabat.
 Fervor tunc me corripuit reprehendere primae
 Flagitium matris: quae, dum tellusque polusque
 Parérent, muliercula sola, recensque creata,
 Noluerit nescire aliquid; quod ni ausa fuisset,
 Deliciis illis multoque diutius essem
 Ac prius affectus. Per tot praeludia gaudi 470
 Dum feror aeterni, cupidus meliora potiri,
 Sub virides ramos, quasi flamma, incanduit aer;
 Quodque melos fuerat, cantum cognovimus esse.
 O, si pro vobis jejunia, frigora, noctes
 Sum vigiles passus, mihi nunc, Heliconides almae,
 Reddite mercedem, cogit quam causa rogare:
 Nunc mihi Castalius fundat fons largiter undas,
 Adjuvet Uranie, nec non et turba Sororum,
 Grandia concipere et mente, atque expromere versu.
 Ulterius paulo, falsa sub imagine, propter 480
 Oblongum spatium, septem aureas surgere vidi
 Arboreas plantas: cum tam prope venimus autem,
 Ut quod commune est, longumque per intervallum
 Eludit sensus, formam non amplius ullam
 Abdiderit; quae dat verum penetrare facultas
 Candelabra esse, ac voces Osanna canentes
 Illicet agnovit. Funalia lumine claro
 His super ardebant; quo nunquam Luna, sereno,
 Nocte super media, medioque in mense, refulgct.
 Obstupui, ac me Virgilio, confusus et anceps, 490
 Obverti: stupor hunc etiam comprehenderat ingens.
 Rursus deinde altis direxi lumina rebus;
 Atque has nos versus tam lente incedere vidi,
 Ut citius soleant nuptum se ferre puellae.

Me tunc increpuit mulier: cur semper inhaeres
 His facibus? nec mentem adhibes, quae pone sequuntur?
 Tunc gentes vidi his retro, ut ductoribus, ire
 Vestibus in niveis: haud nostro hic candor in orbe.
 Unda, percussu septeni luminis ardens,
 Laevum humerum mihi reddebat, si forte tuerer, 500
 Ut speculum. Cumque inde, mea progressus in ora,
 Illuc deveni, quo tantum abjungeret amnis,
 Constiti, ut aspicerem melius; vidique coruscas
 Ante meare faces, caelumque relinquere septem
 Desuper ornatum zonis; quae tractibus omnes
 Peniculi similes, gestabant quaeque colores,
 Queis sibi Sol arcum, ac cinctum sibi Delia format.
 Quae retro erant zonae, plusquam mea lumina tendant,
 Surgebant alte; atque latus quae utrumque tenebant,
 Distabant bis quinque gradus; nisi falsus opinor. 510
 Æthere sub tam claro, tamque sub acre puro,
 Bis deni quatuorque senes ex ordine bini
 Ibant, alba quibus ciugebant lilia frontem.
Adami inter natas sis benedicta, canebant
Omnes; sit tua in aeternum benedicta venustas.
 Postquam gens haec praeteriit, ceu sidera Caelo
 Sideribus subeunt, sic deinde animalia sese
 Quattuor obtulerunt, viridi redimita corona:
 Sex, plенаeque oculis, quales olim Argus habebat,
 Cuique inerant alae Varias describere formas 320
 Non ultra adjiciam, lector; me impendia quippe
 Sic urgent, ut non valeam hic tibi prodigus esse.
 Ezechiel legito, cui quondam visa fuere
 Cum vento et nube ac igni descendere ab Arcto.
 Qualia ibi invenies, sic sunt mihi visa; sed alas,
 Non quas is vidit, sed quas deinde Joannes.
 Hisce triumphalis mediis basterna, duabus
 Vecta rotis, inerat, quam Gryps cervice trahebat.

Inter tres ac tres zonas mediamque, levabat
 Is geminas sublime alas, quin laederet illas: 530
 Nemo alte erectas potuisset prendere visu.
 Aurea erant illi membra, ales quatenus esset:
 Commixtus rubro velabat caetera candor.
 Non equidem tali curru jam Roma superbos
 Scipiadam Augustique dedit splendere triumphos:
 Cederet huic currus Solis, qui devius arsit,
 Indulsit precibus terrae cum Juppiter aequus.
 Trina rotam ad dextram laetas festiva choreas
 Ducebat mulier: quarum sic una rubebat, (11)
 Ut par igni esset; viridi quasi facta smaragdo 540
 Altera erat; nivibus similis modo tertia lapsis.
 Nunc rubra, nunc candens praeerat; reliquaeque jubentis
 Ad nutum, sese rapide lenteque movebant.
 Quattuor ad laevam saltabant, murice tectae, (12)
 Unius ad normam, tria lumina fronte gerentis.
 Post totum hoc agmen geminos procedere vidi
 Insignes gravitate senes, sed dispare cultu;
 Alter enim Hippocratis sese ostendebat alumnum,
 Quem generi humano auxilium Natura creavit;
 Oppositam sibi curam alter monstrabat inesse, 550
 Ensis enim illi inerat; qui me cis terruit amnem.
 Quattuor hiuc umiles vultu, solumque venire
 Post omnes vidi senioreñ, lumina dulci
 Sopitum somno, argutoque ore vigentem.
 Septem his vestis erat, qua primum incesserat agmen,
 Caudida: non autem gestabant lilia fronte.
 Gestabant vivasque rosas floresque rubentes;
 Si procul haud multum aspiceres, ignescere flammis
 Credideris frontes. Cum se mea currus ad ora
 Detulit, increpuit tonitru; totumque repente 560
 Constitit, ut jussum, primis cum insignibus agmen.
 XXX. Ut Coeli primi Septemtrio (nescius ortus (13)

Aequae ac occasus, celari nescius ulla,
 Ni scelerum, nebula; proprio qui munere fungi
 Illic quemque dabat, tanquam per marmoris aequor
 Dirigit inferior puppes attingere portum),
 Constitit, ad currum, velut inventura quietem,
 Gens ea, quae Gryphum jam venerat inter et illum, (14)
 Confluxit. Quorum unus, tanquam missus Olympo:
De Libano, ter dulce canens, *pulcherrima*, dixit, 570
Sponsa, veni; atque alii clamabant uniter omnes:
Sponsa, veni. Quales, cum vox extrema sonabit,
 Exsurgent tumulis, redivivaeque membra Beati
 Gratantes, laeto complebunt aethera cantu;
 Haud aliter curru, ad vocem cantantis, ab alto
 Centum perpetuae vitae nunci atque ministri (15)
 Extulerunt sese: *benedictus*, quisque canebat,
O qui ades; ac, flores jaciens circumque supraque,
 Clamabat pariter, *manibus date lilia plenis*.
 Vidi ego, mane novo, roseo fulgere colore 580
 Eoam Coeli partem, dum caetera late
 Lumine caeruleo splenderent picta sereno,
 Et tenui nebula tectum sic surgere Solem
 Ut longum possent oculi perferre nitorem.
 Sic florum in nimbo, manibus qui jactus in auras
 Angelicis, extra currum recidebat et intus,
 Velo tecta caput niveo, redimitaque oliva,
 Vestibus in rubris, viridi circumdata amictu,
 Visa mihi est mulier. Mea mens, quam ex tempore tanto
 Haud stupor illius confregerat ore trementem, 590
 Quanquam non oculis nossem, virtute latenti,
 Quae ex illa effluxit, veteris vestigia flammae
 Continuo sensit, simul ac mihi lumina virtus
 Perculit, a teneris quae me succenderat annis.
 Protinus ad laevam vertor, quo more parenti,
 Si timor aut dolor inciderit, convertitur infans,

Virgilio ut dicam: sanguis mihi contremit omnis;
 Agnosco agnosco redivivae semina flammae.
 Virgilius sed nusquam aderat: discesserat ille
 Virgilius, pater ac ductor; dulcissimus ille 600
 Virgilius, cui me mandaverat illa tuendum.
 Quam prima amisit mater, quaque ipse fruebar,
 Non valuit regio, ne, quae ros terserat, ora
 Rursus turparent lacrymac. Fletum edere, Dantes, (16)
 Parce ob Virgilii abscessum, fletum edere parce;
 Majori est flendum causa. Ceu ductor in altam
 Aut proram, aut puppim, quondam se nauticus infert,
 Ut reliquis operam exercentes navibus illinc
 Prospiciat, stimulatque suo bene munere fungi;
 Sic meo ut audito converti nomine vultum, 610
 (Quod rerum ob seriem sum commemorare coactus)
 Ex currus laeva mulier, quam in turbine florum
 Ante ego conspexi angelico, mihi vertere visa est
 Lumina cis ripam; quamvis, quod vertice candens
 Pendebat velum, praecinctum fronde Minervae,
 Os cerni haud sineret. Regaliter ore protervo
 Sic deinde est orsa; ut valido sermone perorans,
 Quae robusta magis retur, postrema relinquit.
 Fige oculos, mihi fige oculos; sum ego, sum ipsa Beatrix.
 Quomodo dignatus tandem es tu accedere monti? 620
 Numquid nescieras mortalem hic esse beatum?
 Lumina dejeci nitidas in fluminis undas.
 At, me ibi conspiciens, vicina in gramina verti:
 Tam fuit ingenti mihi mens onerata pudore!
 Ut mater nato, sic est tunc illa superba
 Visa mihi: impropertantis enim pietatis amarus
 Est sapor, ac latices absinthii porrigit ori.
 Vix ea conticuit, cecinit chorus aliger hymnum
In te speravi, Domine, usque *pedes*; ac deinde quievit.
 Ut nix arboribus, juga summa per Appennini, 630

Fit gelu, ab Arctoïis sufflata coactaque ventis;
 Hinc fluit, in sese penetrans, cum ventus ab Afris
 Efflavit terris, ut cera resolvitur igne:
 Sic ego tum carui lacrymis gemituque, priusquam
 I cantum ediderint; semper qui voce sequuntur
 Quos dant siderei concentus aetheris orbes.
 At, postquam audiui numeris ex dulcibus, illos
 Indulgere mihi; et quianam, quasi dicere, torques
 Sic miserum, mulier? mea quae praecordia circum
 Adstiterat, glacies, tum spiritus undaque facta, 640
 In fletum ac gemitus oculis prorupit et ore.
 Stans illa in currus laeva, sic deinde secuta est,
 Aligeris conversa piis: Noctuque diuque
 Vos tenet aeterni vigiles lux alma diei,
 Nec quod secla gerunt sopor aut nox occulit unquam;
 Major proinde mihi responsum est reddere cura,
 Quod bene percipiat, qui flet trans fluminis undas,
 Ut p̄r et culpa mensura sit, atque doloris.
 Non tantum coeli influxu, qui semina certum
 Dirigit ad finem, prout sit nascentibus astrum; 650
 Divinae sed opis quoque, quae trahit inde vapores
 In pluviam, quo nostra acies accedere nescit,
 Hic, ineunte aevo, tali fuit indole pulcra,
 Ut vi naturae ipse suae se moribus aureis
 Induere, ac miros potuisset reddere fructus.
 Verum fit tanto magis hispidus atque malignus
 Semine cum tristi campus, cultore carendo,
 Quo vigor est terrae major. Primum ore decoro
 Hunc ego sustinui; ac, juvenilia lumina monstrans,
 Per rectum ducebam iter: at, cum deinde secundae (17) 660
 Aetatis tacto mutavi limine vitam,
 Hic, me destituens, alii se dedit amens.
 Terrenos exuta artus, cum spiritus essem,
 Ac magis excellens forma, et virtutibus aucta,

Illi grata minus, minus illi acceptaque veni;
 Per falsum se misit iter, simulacra bonorum
 Vana sequens, plenamque fidem praestantia nunquam.
 Numinis afflatum implorans, per somnia frustra
 Atque aliter monui; fuit illi tantula cura!
 Atque adeo in praeceps iit, ut via nulla salutis   670
 Jam foret, inferni nisi gentem ostendere regni.
 Inferni proin limen adi, perfusaque fletu
 Ductorem hic illum petii, qui detulit istuc.
 Rupta essent decreta Dei, transmittere Lethen
 Si foret huic fas, atque dapem hanc haurire liceret, (18)
 Symbola quin praeceat lacrymarum, quas dolor ingens
 Exprimat ex oculis, ut poenituisse patescat.
 XXXI. O qui trans fluvium sistis, mihi deinde loquelam
 Intendens punctim, quae tam fuit aspera caesim,
 Nil cunctata, inquit: sunt, sunt haec omnia vera?   680
 Est equidem fatearis opus. Tam pectore virtus
 Omnis erat confusa mihi, ut vox reddere verbum
 Sumpserit, ac prius abstiterit, quam erumperet ore.
 Illa, parum hoc passa: ecquid, dixit, mente volutas?
 Da mihi responsum; nondum nam crimina mente
 Delevit Lethe. Stupor ac metus edere labris
 Impulit assensum; sed quem deprendere visu
 Esset opus. Ceu, tensa nimis, ballista refringit
 Et chordam atque arcum, metamque emissa sagitta
 Segnius attingit: tanto sub pondere sic sum   690
 Tunc ego disruptus, fletum ac suspiria fundens;
 Et vox, deficiens, prodivit debilis ore.
 Exin illa sequens: cum te mea cura vocaret
 Ad bonum amandum, trans quod nil optabile prorsum est,
 Quae foveae obstiterunt?, quae devinxere catenae,
 Ut tibi spem raperent ultra producere gressum?
 Quas tibi delicias aliae aut conpendia vultu
 Ostendere suo, ante illas ut fervidus ires? (19)

Post magnum gemitum, vocem vix pectore traxi,
 Labraque vix hanc ediderunt. Meo ab ore remotus, 700
 Flens dixi, ut tuus est vultus, sub imagine falsa
 Res mihi praesentes tulerunt per devia gressus.
 Atque ea: si tegeres, quam tu nunc ipse fateris,
 Si inficias ires, pariter tua culpa pateret;
 Ille etenim novit, qui perspicit omnia, iudex;
 At, cum flagitium delinquens ipse fatetur,
 Contra aciem ferri in nostra rota volvitur aula. (20)
 Ut tamen et pudor erroris sit major, et inde
 Cum vocem audieris Sirenum ut fortius obstes,
 Abjice jam semen fletus, ac sedulus audi 710
 Quomodo te adversam in partem mea membra sepulta
 Mittere debuerant. Tibi gratum et amabile nunquam
 Ars aut Natura obtulerunt, ut membra decora
 Queis induta fui, quae nunc sunt putrida terra.
 Propterea, si morte mea te summa voluptas
 Defecit, quae res animum mortalis amore
 Debuerat vincire tuum? Ex vulnere primo
 Doctum vanarum rerum, te ad sidera mecum,
 Quae non talis eram, sursum transferre decebat:
 Non tibi cunctari pennas, ut plura maneres 720
 Vulnera, debuerat virgo, breviterque fruenda
 Res alia instabilis. Bis terque volucris ad ictus
 Nata recens manet; at, cum pennas induit omnes,
 Nequidquam aut tela aut retes tenduntur eidem.
 Ut taciti, dejecti oculos, plenique pudore,
 Adsistunt pueri monitoris vocibus, atque
 Admissa agnoscunt, ac poenituissetentur;
 Tunc ego talis eram. Si te mea verba dolentem
 Efficiunt, tunc illa inquit, barbam erige: visus
 Vividius moerere dabit. Radieitus Euri 730
 Aut Boreae flabris illex impulsa sonoris
 Promptius eruitur, quam tunc ego voce jubentis

Extulerim mentum, et, quoniam me poscere vultum
 Per barbam voluit, bene sensi quale lateret
 Virus in hoc dicto. Postquam faciem ipse levavi,
 Angelicam turbam jactu desistere vidi;
 Luminibusque meis titubantibus illa biformi
 Visa est versa ferae. Quamvis velamine tecta,
 Ac procul abstaret viridem trans fluminis oram,
 Paruit antiqua mihi se formosior ipsa, 740
 Plusquam prae reliquis fuerat jam viva puellis.
 Tunc me poenituit: quod plus me illexit amore,
 Plus ego tunc odi. Talis mihi corda momordit
 Cognitio, ut victus caderem; qualisque fuissem,
 Scit tantum, quae causa fuit. Cum rursus in artus
 Cor mihi restituit vires, quae carpere flores
 Visa mihi fuerat mulier, me desuper ipsam
 Adstare aspexi: mihi adhaere, aiebat, adhaere.
 Guttore me tenuis in medias deduxerat undas;
 Ac, me pone trahens, liquido super amne meabat, 750
 Non secus ac radius percurrit stamina telae.
 Fluminis adversae venit cum proxima ripae
Me asperges late auditum est tam dulce sonare, (21)
 Non modo ne valeam verbis describere, verum
 Nec meminisse queam. Pandit tunc illa lucertos;
 Amplectensque caput, vitrea me mersit in unda;
 Atque hanc haurivi. Mox extulit, atque madentem
 Quattuor exhibuit choreas ducentibus; illaeque
 Obtexere suis brachiis. Nos sidera Coelo, (22)
 Hic Nymphae sumus: ante etiam quam membra Beatrix 760
 Terrena indueret, famulas huic Numen amicum
 Nos dedit: illius nos te ducemus ad ora;
 Lumen at ut videas, oculis quod in illius ardet,
 Est opus ut tibi tres aliae, quævis visus acutus
 Est magis, exacuant aciem. Dixere canentes;
 Atque ferae ad pectus postquam me deinde biformis

Duxerunt, stabat nobis ubi versa Beatrix;
 Optatis animum, addiderunt, obtutibus exple;
 Cerne faces, Amor unde tibi sua spicula torsit. —
 Plurima tunc mihi, plusquam ignis flammata, cupido 770
 Obstrinxere oculos oculis lucentibus, ipsum
 Jugiter in Gryphum fixis. Ut Solis imago
 In speculo, sic his Gryphi radiebat utrisque
 Effigies, nunc illa aquilae, nunc illa leonis.
 Conjice jam, lector, stupor an me invaserit ingens
 Cum Gryphum integrum, atque oculis parere viderem
 Dividuum. Dum laetitia plenusque stupore
 Gustarem escam, quae, explendo, magis ipsa sititur,
 Tres atiae adstiterunt, supremo ex ordine ab actis
 Visae, atque angelica comitantes voce choreas: 780
 Pande tuo fido, cantabant, pande, Beatrix,
 Lumina, qui per iter duxit vestigia longum,
 Ut te conspiceret: da, quaesumus, ora videre
 Ac tua, quam celas, sit nota secunda venustas. —
 Lucis o aeternae splendor, quis palluit unquam
 Parnassi sub rupe sedens? quis fluminis undas
 Hausit Castalii, cui non caligine septa
 Mens fuerit, si qualis eras describere tentet,
 Coelum ubi te umbrabat, concentibus æra replens, (23)
 Cum te spectari manifesta in luce dedisti? 790

XXXII. Usque adeo ipse sitim cupidus saturare decennem
 Intentis haerebam oculis, ut sensibus essem
 Pene carens aliis; reliquarum incuria rerum,
 His erat hinc illinc paries; tam prisca beati
 Retia vincibant risus! Sed vertere vultum
 Sum propere in laevam Nympharum voce coactus.
 Intueris, dixere, nimis. Quae ex Sole corusco
 Fit caligo oculis fixis, haec lumina paulum
 Tunc mea privavit visu. Cum cernere paucam
 Dein lucem incepi (paucam, splendoribus illis 800

Collatam nempe, unde fui per vim ante revulsus),
 In dextram conversum agmen, cum Sole reverti
 Ante oculos, vidi, ac septem funalibus ipsis.
 Tecta velut clypeis, ut tela hostilia vitet,
 Sese acies vertit, signumque secuta, revolvit,
 Cum non tota queat mutari tempore in uno;
 Sic Coeli tunc illa acies, quae se ante ferebat,
 Ordine progrediens, transivit tota, priusquam
 Curriculus sese, verso temone, moveret.
 Continuo ad lapsus Nymphae rediere rotarum: 810
 Gryps currum movit, quin pluma tremisceret ulla.
 Ac mulier, quae me ad flumen duxit, Stadiusque.
 Ac simul ipse, rotam, quæ se brevior revolvit
 Arcu, subsequimur. Sylvam cultore peragrans
 Sic vacuam, culpa illius quae credidit angui,
 Angelici ad numerum cantus, vestigia movit.
 Post quantum triplici jactu vibrata sagitta
 Percurrit spatii, descendit ab axe Beatrix;
 Omnium et audivi mussari vocibus *Adam*.
 Floribus hinc plantam ac foliis cinxere carentem. (24) 820
 Quo magis haec surgit, magis ardua brachia pandit,
 Vertice tam celso, foret ut mirabilis Indis.
 Felix, Gryphe, nimis, qui non discindere rostro,
 Dulce ori, hoc lignum curas (25); nam viscera quondam
 Carpentis hoc torsit. Plantam sic undique circum
 Clamabant alii; quibus ales deinde biformis:
 Omnis sic est justitiae servabile semen.
 Temonem hinc capiens, foetuque ac fronde carentem
 Continuo ad plantam traxit, truncoque ligavit
 Illius ex secto compactum robore currum. 830
 Sicut in arboribus nostris, cum mixta refulget
 Aurea lux Solis nitidis fulgoribus astri
 Quod sequitur Pisces, fluidus diffunditur humor,
 Unde tument, vestitque novo se quaeque colore,

Ante aliud quam Solis equos exceperit astrum;
 Haud aliter, quae nuda fuit, tunc planta revixit;
 Plus violae, atque rosae minus, exornata colore. (26)
 Non ego deprendi, nec terris editur hisce
 Quem cecinit gens illa hymnum; nec ferre tenorem
 Integrum potui. Si pingere carmine possem 840
 Quomodo crudeles, cum de Syringe canentem
 Audirent, oculos clausit dulcedine somnus,
 Queis nocuit vigilare nimis; me quomodo dulcis
 Tum cepit somnus, pictoris more referrem,
 Qui pingit, subjecta oculis exempla secutus.
 Hoc pingant, quicumque velint; ego deferor ultra.
 Vivida me lux sopitum discussit, et unâ
 Vox mihi dicentis: quid cessas? abjice somnum.
 Ut, visum (27) mali flores (felicibus explet
 Quae Superos pomis, et connubialia semper 850
 Dat Coelis epula) adducti, mox voce, potenti
 Rumpere majores somnos, rediere vocati
 Discipuli tres; ac Mosem et Tesbiten abisse
 Videre, atque ipsum vestes mutasse Magistrum:
 Sic ego tum redii e somno; atque adsistere cernens
 Quae mihi dux fuerat propter jam fluminis oram:
 O ubinam, dubius dixi, mihi fare, Beatrix?
 Arboris illa sedet, retulit, sub fronde recenti,
 Atque ipsum ad truncum: circumstant, aspice, Nymphae.
 Post Gryphum reliqui sursum vestigia tendunt, 860
 Carmina cantantes plus dulcia plusque profunda.
 Nescio num plura edidit: illam quippe videbam
 Quae mentem reliquis prohibebat vertere rebus.
 Sola toro in viridi ac vera tellure sedebat,
 Ut custos plaustrî, quod Gryps plantae ante ligarat:
 Cum facibus, quas non Aquilo restinguit et Auster,
 Septem circum aderant Nymphae. Hic, mihi fata Beatrix,
 Sylvanus brevis, inquit, eris, sed tempus in omne

Civis eris mecum, quam Christus dirigit, urbis:
 At, male viventi ut mundo auxiliaris, in ipsum 870
 Tende oculos currum; et quidquid conspexeris, olim
 Cum fuesis terris, scripto mandare memento.
 Dixit. Ego, illius mandata facessere promptus,
 Quo fueram jussus, mentemque ac lumina verti.
 Non unquam tanto densis ex nubibus ignis
 Impete praecipitat, cum decidit imber aquarum,
 Fusus ab aetheria, quae surgit celsior, arce;
 Ut ruit in plantam praeceps Jovis armiger ales; (28)
 Frondesque ac flores, discisso cortice, rupit;
 Vi currum incussit magna; quare ille, carinae 880
 Est similis versus, quam nunc agit unda sinistrum
 Nunc latus in dextrum. Inde, dapum jejuna bonarum,
 In fundum currus vulpes irrupit; at illi (29)
 Mille mea objiciens mulier mala facta, fugavit
 Tam propere, quantum poterant sine carnibus ossa.
 Calle remensa vias, per quam jam venerat, inde
 Regina alituum rursus descendit in arcam,
 Atque suis pennis indutam, avecta, reliquit: (30)
 Qualis et ex animo prorumpit moesta dolenti,
 Vox ait ex Coelo: o mea, quam male, cymba, gravaris! 890
 Inter utramque rotam mihi visa dehiscere terra
 Hinc fuit; atque exire draco, qui sursus iniquam (31)
 Per currum inseruit caudam, quam deinde reducens
 In morem vespae, stimulum retrahentis acutum,
 Ex fundo abstraxit partem, atque vagatus abivit.
 Quod fuit hinc reliquum, vivax ut gramine tellus,
 Indutum est pennis, quas mens fortasse benigna (32)
 Tradidit; hisque rotae geminae et temo undique tectus
 Est citius, quam quis gemitum prorumpat ab ore.
 Currus, ita inversus, septem capita edidit; unum (33) 900
 Per quodcumque latus: tria sunt temone recepta.
 Trinis, more boum, surgebant cornua bina;

Unum inerat quatuor: monstrum haud tale extitit unquam.
 Hoc super, ut celso surgens arx monte, sedebat,
 Ore procax, meretrix, lascivaeque lumina vertens. (34)
 Tamquam ne sibi rapta foret, huic proximus ingens (35)
 Stabat mole gigas Inter se mutua quondam
 Oscula figebant; at, cum mihi verterit illa (36)
 Lascivos oculos, illam de vertice ad imos
 Verbere percussit talos crudelis amator. (37) 910
 Suspicionem dehinc ac multa percitus ira
 Dissoluit monstrum, ac sylvae per devia traxit: (38)

A meretrice novaeque fera me sylva diremit

XXXIII. *In tua, sancte Deus, venerunt atria gentes,*
 Quattuor ac tres alternis coepere canentes
 Cum lacrymis Nymphae; atque illis intenta Beatrix
 Sic aderat moerens, ut paulo tristior olim
 Ante crucem fuerit Christi flens funera Mater.
 Postquam desierunt cantum, potuitque profari,
 Erexit sese, vultumque accensa decorum, 920
 Assimis flammae: *dilectae, est fata, sorores,*
Jam tempus modicum, nec erit me visere vobis;
Mox iterum modicum, et vos me spectare licebit. (39)
 Septem hinc praemisit Nymphas, ac me Statiumque
 Nympham et florilegam nutu post vadere jussit.
 Nec denos reor isse gradus, cum fixit ocellos
 Versa meis oculis, ac vultu dixit amico:
 Adpropera, atque accede mihi, ut, si eloquar, aures
 Vocibus intendas melius. Quod jusserat, egi
 Ac tunc illa mihi: frater, cur quaerere quidquam 930
 Non audes, mecum veniens? Velut accidit illis,
 Qui, nimium veriti, majorum ante ora loquentes,
 Vix proferre queunt haerentia gutture verba;
 Et mihi tum sic evenit; qui, voce locutus
 Abrupta: tu, Diva, mihi quod proficit, et quo
 Scis egeam, dixi. Atque ea: te formidine solvas

Atque pudore volo, ne verba deinde loquaris
 Vir velut in somnis. Currus, quem ruperit anguis,
 Jam fuit, ac non est (40); hujus sed criminis auctor
 Compertum certumque habeat, quod Numinis ultrix 940
 Intrisum vino panem non ira timescit. (41)
 Non semper volucrum regina haerede carebit, (42)
 Quae pennas curru dederit, quibus obsitus ille
 Est monstrum ac praeda hinc factus. Jam praescia cerno
 (Atque ideo hoc narro) tempus bona sidera amicum
 Volvere, quod mora nulla ac nullus detinet objex.
Quingenti atque decem et quinque alto a Numine missus, (43)
 Hanc moecham interimet, concumbentemque gigantom.
 Forte meus sermo, Themidis vel Sphingis ad instar,
 Non tibi persuadet; nam mentem ambagibus obdit. 850
 Facta patere dabunt, et erunt quasi Najades, istud (44)
 Quae, pecude ac segete intactis, aenigma resolvent.
 Haec tu mente nota; eque meo velut excipis ore,
 Nuntius inde refer vitam ducentibus illam,
 Quae ad mortem est cursus. Cum scribas, quomodo plantam
 Videris, haud sileas, quae bis nunc passa rapinam est. (45)
 Vellere quicumque hanc ausit, vel scindere quidquam,
 Ille Deum contra gestis blasphemia torquet, (46)
 Qui sibimet sanctam propriosque creavit in usus.
 Millia plus quinque annorum qui hanc ore momordit (47) 960
 Primus homo in poena desiderioque peregit, (48)
 Illum optans, morsum qui se punivit in ipso.
 Obdormis certe, si causam attingere nescis,
 Cur tantum assurgat, cur et sit vertice versa.
 Ni ex curis vanis, velut unda ex fluminis Elae, (49)
 Mens tua duruerit, fueritque his blanda voluptas,
 Pyramus ut moris, quae mutavere colorem;
 Justitiam agnosces Domini, tot imagine rerum
 Qui hanc vetuit laedi. At, quoniam lapidescere mentem
 Ipsa tuam cerno, et peccato tinctus hebescis, 970

Dictorumque jubar nescis haurire meorum:
 Haec volo, ni scripta, at saltem tibi pectore in imo
 Picta geras, causam nimirum propter eandem,
 Qua baculus fertur palmarum fronde revinctus. —
 Cera velut formam, qua sit signata sigillo,
 Inqui ego, quae memoras, servabo in corde reposta.
 At quianam tua dicta meum sic ardua captum
 Exuperant, ut, quo magis haec deprendere nitor,
 Me magis effugiunt? Ut, quam sis ipse secutus,
 Doctrinam agnoscas, ait, et mea quomodo possit   980
 Verba sequi; utque etiam discas, absistere vestrum
 Tramite divino, quantum alto ex vertice Caeli
 Quod citiore suum peragit vertigine cursum,
 Terreus orbis abest. — A vobis devius isse
 Non memini, dixi; non haec me cura remordet.
 Tunc ea subridens: si non reminisceris, inquit,
 Te modo Letheos latices potasse memento.
 Occultus velut ex fumo dignoscitur ignis,
 Sic clare ista tuam retegunt obliviae culpam,
 Quod fuerit tua nempe alio conversa voluntas.   990
 Jam nunc clara loquar; dictis ac talibus utar,
 Qualia conveniunt septae caligine menti. —
 Jamque, magis rutilans, ac pergens lentius, orbe
 Sol medio ardebat, qui pro ratione locorum
 Ipse etiam hic illic variat, cum protinus instar
 Qui turbae dux monstrat iter, si tramite in ipso
 Occurrat quid forte novi, vestigia septem
 Presserunt Nymphae, finem pallentis ad umbrae,
 Qualem protendunt fluviis argentibus Alpes
 Tegmine ramorum, nigranti fronde comantum.   1000
 Ante illas mihi sunt visi, uno ex fonte fluentes,
 Tygris et Euphrates, cursuque abscedere lento,
 Instar amicorum, se dissociare dolentum.
 O lux, o humanae pulcherrima gloria gentis,

Ecquaenam haec, dixi, est aqua, quae, una ab origine manans,
 Scinditur, atque duos ex se dat currere rivos?
 Illa sub haec: praesens hoc te Mathelda docebit.
 Hoc illum atque alia edocui, tum candida Virgo
 Respondit, veluti qui sese crimine purgat:
 Atque scio ex Lethe non haec deleta fuisse. 1010
 Cura illum major, retulit tunc orsa Beatrix,
 Quae memorem sensum nonnumquam mente revellit,
 Reddidit immemorem. Sed jam illic cerne fluentem
 Euniam: hunc propere deduc illius ad amnem;
 Fac sua, more tuo, virtus sopita revivat.
 Ut vir, corde bonus, nullas afferre negandi
 Scit causas; sed, vix per signum aliena voluntas
 Notuit, hanc facit ipse suam; sic protinus illa,
 Postquam me eepit. mulier se candida movit;
 Ac Statio: huic comes adsis, jussu indixit herili. — 1020
 Si mihi scribendi, lector, spatium amplius esset,
 Prosequerer partim dulcem nunc carmine potum,
 Quo mea non unquam sitis exaturata fuisset:
 At, cum, quas poscunt haec altera cantica, plenae
 Sint penitus chartae, ulterius procedere frena
 Impediunt artis. Veluti nova frondibus arbor
 Compta novis, sancto redii instauratus ab amne,
 Ac purus; Caelique aptus conscendere ad astra

DANTIS ALIGHERII
DIVINAE COMOEDIAE

LIBER IX.

I. **M**irifica illius, qui commovet omnia solus,
Gloria per mundi partes sese inserit omnes,
Hac magis, hac minus effulgens. Caelum ipse petivi,
Ex illa plus lucis habens; ac talia vidi,
Quae nequit ac nescit, quisquis redit inde, referre:
Namque Bono, quod prorsus avet, mens nostra propinquans
Usque adeo insinuat, seseque intrinsecus infert,
Ut nequeat posthac retro memor ire facultas.
Quod mihi caelestis sub mente reponere regni
Fas fuit, hoc totum numeris ostendere sumam. 10
O bone, succurre extremo nunc, Phoebe, labori:
Adsis o felix, ac tales suffice vires,
Quales adquirenda petit tua laurus amata:
Hactenus ex uno Parnassi vertice tantum
Sat fuit aura mihi: nunc afflet oportet uterque:
Illabare mihi; atque cane ut cum, carmine victus,
Marsya pelle dedit, detracta ex corpore, poenas;
Sic, Virtus divina, fave, ut, mihi condita mente,
Carminibus pateat regni caelestis imago:
Tum laurum accedam, ac serto mea tempora cingam, 20

Quod mihi tu dederis, coeptumque insigne, mereri:
 Tam legitur raro, ut vates Caesarque triumphet,
 Propter, quae humanae est genti probrosa voluntas,
 Esse ut Delphiaco deberent gaudia Divo,
 Si quis Penejae frondis capiat amorē.
 Ingens exiguae succedit flamma favillae:
 Post me forte aliquis precibus melioribus olim
 Orabit, quibus ex Cirrha responsa dabuntur.

Surgit ab Eoi vario Sol margine Caeli;
 At crucibus trinis qui nectit quattuor orbēs, (1) 30
 Hinc cursu ac juncto meliori sidere surgit,
 Liberiusque suo mundanam lumine ceram
 Temperat ac signat. Mane hac in parte coortum (2)
 Illinc, atque hinc Vesper erat; pene omnis et illinc
 Clarus erat radiis, niger hinc semiorbis ab umbris;
 In laevum cum versa latus, formosa Beatrix
 Soli oculos fixit: nunquam sic firmiter illum
 Inspexit regina avium. Velutique secundus
 Exoritur primo radius, sursumque resurgit,
 Non secus ac patrias remeans peregrinus ad oras; 40
 Sic, meam ubi mentem illius tum perculit actus,
 Ex me actus similis prodit; Solique corusco
 Ipse etiam direxi oculos; nec lumine laesus,
 Mortali de more, fui: nam sensibus illic,
 Quod fuit humanae sedes ea dedita genti,
 Multa licent, ad quae his alibi est erepta facultas.
 Non longum breviterque tuli, cum luce refulsit
 Æs velut ignitum; atque dies est visa diei
 Addita, non aliter quam Sol si fulserit alter.
 Hujus in ardentem faciem defixa Beatrix 50
 Stabat luminibus cupidis; ab eoque remotis
 Ipse oculis illi haerebam. Sic ejus ab ore
 Sum factus confestim intus, ceu Glaucus, ut herbam,
 Per quam Numinibus pelagi fuit additus, hausit.

Naturam exuere humanam per verba notari
 Voce potest nulla: sat Glauci ostendit imago:
 Gratia queis Caeli dabit, haec miracula norint.
 Si tunc illud eram, quod primitus ipse creasti,
 Tu scis, Caelorum moderator, Spiritus alme,
 Lumine sum cujus superas sublatus in oras. 60
 Cum rota. quam tu perpetua vertigine torques
 Optatus, sibi converti me compulit, illo
 Concentu, quem tu moderas ac digeris auctor, (3)
 Tantum ego tum Caeli succensus Solis ab igne
 Conspexi, ut numquam fluvius vel plurimus imber
 Tam dederit patuisse lacum. Lucisque sonique
 Me novitas tanto causas incendit amore
 Discendi, ut nunquam tantum me incesserit acer.
 Atque ea, quae velut ipse ego, quidquid mente putarem,
 Scibat, cum nondum peterem, mihi ferre quietem 70
 Adproperans, sic est effari protinus orsa:
 Te facis ipse rudem, confusus imagine falsa;
 Qua sine perspiceres, quae nunc deprendere nescis.
 Non es, uti rere, in terris: non fulminis ignis
 Sic fugiens de sede sua, it velociter unquam,
 Quomodo tu, hanc repetens. Paucis his vocibus, unum
 Si me deseruit dubium, mihi fortius haesit
 Deinde uliud. Qui me, dixi, stupor altus habebat,
 Omnis abiit; sed nunc miror, quod corpora possim
 Haec levia ipse gravis volucris transcendere cursu. 80
 Illa mihi, postquam suspiria pectore traxit,
 Versa oculos, nato ceu mater mente carenti,
 Sic fari incepit: Res omnes ordine certo
 Sunt inter sese; atque Dei hinc apparet imago:
 Aeternae virtutis ibi vestigia cernunt
 Sublimes Animae, finis qui est ordinis hujus.
 Omnis in hunc pro sorte sua res undique vergit,
 Plusve minusve propinqua Deo. Prout insita in illis

Propterea est vis, ad varias se quaelibet oras
 Res movet. **Hac** Lunam versus vi tollitur ignis, 90
 Accipiunt hac quaeque suos animalia motus,
 Hac terra in solidam constringitur arida molem;
 Nec tantum haec adigit vis res ratione carentes,
 Sed quibus intellectus inest. Qui talia mire
 Ordinac ac regit, ipse suo implet lumine Caelum,
 Immotumque facit. **Hoc** subter, vulvitur illud,
 Quod se prae reliquis motu citiore revolvit.
 Huc, velut ad certum signum, nunc evehit illa
 Indita nos virtus; quae, quidquid moverit, usque
 Dirigit in laetum signum sedemque quietam. 100
 Saepe quidem, ut mens artificis non obtinet illam
 Quam vellet formam, propter, quae calcitrat arti,
 Materiem indocilem; sic his impulsibus obstat
 Res ea, cui plena est alio se ferre potestas,
 (Ut nube ignis abit), retrahit si forte voluptas.
 Non igitur, si vera reor, te ascendere sursum
 Est tibi mirandum, plusquam descendere rivum
 Cautibus aeriis. Potius res mira fuisset
 Obice si nullo adstrictus, tellure sederes,
 Non secus ac si vivus humi subsideret ignis. 110
 Haec ait, ac Celo fulgentia lumina vertit.

II. O quicumque meam parvo estis lintre secuti,
 Optantes audire, ratem, quae caerula cantat
 Aequora percurrrens, ad littora vestra redite;
 Neve intrate salum, vastas ne forte par undas,
 Me amisso, ignoretis iter: freta pervia nulli
 Nunc primum ingredior: spirat Tritonia Pallas,
 Phaebus agit, monstrantque novae Ursarum astra Camoenae.
 Vos pauci, Angelicam qui jam vertistis ad escam
 Sollicitos animos, qua in terris vivitur, at non 120
 Unquam fit satias, vos proram mittite in altum,
 Sectantes, quem nostra aperit ratis incita, sulcum,

Ante recurrenti quam sit delebilis unda. (4)
 Non stupor obtinuit tantus, vos quantus habebit,
 Heroas Grajos, quos Colchida vexerat Argo,
 Cum videre jugo submittere Jasona tauros. –
 Insita caelestis regni atque aeterna cupido
 Nos, tanquam Coelum, veloces pene ferebat.
 Ductricem ipse meam, atque ea suspiciebat Olympum.
 Quam cito stat, volat, atque arcu discedit arundo, 130
 Huc ego perveni, quo me sibi vertere mira
 Res oculos dedit; atque ea, quam mea nulla latebant
 Acta, hilaris vultu, non secius atque decora:
 Grates redde Deo, qui primum attingere, dixit,
 Nos fecit sidus. Mihi visum est undique nubes
 Quod nos obtegeret, densa, et solida, atque polita,
 Usque adeo effulgens, sicut, quem luce corusca
 Sol adamanta ferit. Nos intus stella recepit,
 Indivisa velut lucis radium unda recepiat.
 Si tum corpus eram, nec fas hic noscere porro est 140
 Quomodo tunc aliud corpus penetrare liceret,
 Nos agere id major deberet cura videndi,
 Quo fit perspicuum, naturae quomodo junctus
 Est Deus humanae. Quod nunc dat credere nobis
 Arcanum ignotumque Fides, tum noscere clare
 Atque palam dabitur, tanquam primordia veri. –
 Omni ope, respondi, cunctis et viribus illi
 Reddo pias grates, qui me tellure removit:
 At tu dic age, quid sunt hoc in corpore signa,
 Quae faciunt terris fabulas compingere vulgo? 150
 Subrideus retulit: Si homines sententia fallit,
 Pandere quo nequeunt sensus, mirabile certe
 Jam nunc esse tibi non id deberet; et ipse
 Scis bene, quod ratio sensus male nititur alis.
 At quid tute putas? Prout, inquit, hic corpora rara
 Aut sunt densa, reor terris diversa videri.

Illa mihi: nosces sic te non vera locutum,
 Si, quae adversa feram, dictis intenderis aures.
 Orbita in octava cernuntur sidera multa,
 Aspectu ac mole inter se distantia valde: 160
 Si tam magna esset densi rarique potestas,
 Plusve minusve foret virtus his omnibus una;
 Diversa at virtus variis procedere debet
 Principiis; quae, uno excepto, tuus omnia sermo (5)
 Destrueret. Si nigrantis sit causa coloris
 Praeterea rarum, vel parte in utraque, vel una,
 Materiae valde esset in ops hoc sidus, et instar
 Corporis in quo pars careat, pars pinguis abundet;
 Ac velut in libro mutatur pagina. Primum (6)
 Hoc Sol esse negat, patitur quando ille labores; 170
 Nam radii tunc transigerent, ceu corpore in omni
 Contigit hoc raro: quod non autem esse videtur.
 Nunc de alio dicam; quod si delere licebit,
 Evincam falsum, tua quod sententia profert.
 Si rarum non praetereat, sit denique punctum
 Est opus, a quo lux ultro transire vetetur,
 Ac Solis radius sic in sese ipse refundat,
 Ut color in speculo. Radium hic nigrescere dices,
 Quod mage longinqua fuerit de parte refractus.
 Hoc, si unquam tentes, negat experientia; quae est fons 180
 Unde solent artes sibi rivos ducere vestrae.
 Sume triplex speculum: procul a te bina locato,
 Longius ast aliud: medio te siste; tuumque
 Post tergum funale loca, quod spicula lucis
 Omnibus immittat speculis; et, ab hisce repulsa,
 Ad te perveniant. Etsi, quam longius abstans
 Emittit speculum, sit lux minor, omnia claram
 Aspicies aequae specularia mittere lucem.
 Nunc, quoniam, ut Solis radiis tepefacta calorem
 Ac frigus nix amittit, caligine pulsa 190

Es factus; menti tibi claram infundere lucem
 Ipsa volo, quam tu penitus radiare videbis.
 Sub Coelo aeternae pacis, se maximus orbis
 Circumagit, cui talis inest uberrima virtus,
 Omnia ut obtineat variarum semina rerum;
 Quae, subtus sese volvens, hinc dividit orbis
 Sideribus multis, quae in sese continet ipso.
 Haec eadem certo dispensant ordine septem
 Deinde orbes, qui se celeri vertigine versant.
 Celorum haec series, ut conspicis ipse, gradatim   200
 Sic igitur peragit, talique est foedere juncta,
 Ut, quod desuper accipiunt, dant deinde deorsum.
 Inspice ut ad verum tendam, quod discere quaeris,
 Ne solus reperire vadum sis nescius amnis.
 Mentibus ex superis, summos quae temperat orbes,
 Progreditur virtus; ut, qua dat malleus istum,
 Ars venit ex fabro. Orbis, quem tot sidera pingunt,
 Excipit effigiem mentis, qua volvitur, ipsam;
 Insculpitque aliis. Humano ut corpore clausa,   210
 Sese anima insinuat, varios diffusa per artus,
 Dispensatque habiles diversa ad munera vires;
 Sic mens multiplicat sese, funditque per astra,
 Unica circumiens. Diversa exinde creatur
 Mixtura, ex varia virtute in sidere mixta,
 Cui sic inseritur, ceu vestro in corpore vita.
 Naturam ob laetam, qua virtus mixta creatur,
 Qualis laetitia ex oculis, lux fulget ab astris.
 Hinc fit differitas lucis: producere nescit
 Hanc fuscum aut clarum: interna ab origine prodit.
 III. Is, qui me primo Sol inflammavit amore,   220
 Et sua confirmans et nostra effata refutans,
 Dulce mihi dederat dictis deprendere verum;
 Atque ego ut errorem ac verum agnovisse faterer,
 Quoad decuit, vultum extuleram; sed visa repente

Sic mihi res mentem devinxit, ut inde fateri
 Oblitus fuerim. Velut ex vitroque nitenti
 Lymphisque haud altis adeo, ut fundi ima nigrescant,
 Languida sic oculis resilit spectantis imago,
 Ut citius nivea det sese in fronte videndam
 Indi bacca maris; sic fundere verba paratos 230
 Vidi ego tum vultus multos. Contrarius error
 Me cepit, quam qui Narcisum fontis ad undam.
 Hos simul ac vidi, fulgenti reddita vitro
 Sum simulacra ratus; flexique hinc lumina, veros
 Aspectus quaerens. Nil vidi; oculosque reflexi
 Dulcis in ora Ducis, blando fulgentia risu.
 Ne stupeas, quod te puerili more putantem
 Subrisi aspiciens, inquit: consistere recto
 Nondum pes tuus edidicit, sed devius errat.
 Non simulacra vides: sunt his in sedibus illi, 240
 Qui, quibus adstricti fuerant, non vota replerunt.
 Alloquere hos ergo atque audi, nec credere parcas;
 Nam lux, qua plene gaudent, clarissima veri
 Haud ullum ab se perpetitur divertere gressum.
 Quae magis eloqui cupidam se praebuit Umbra
 Tunc ego congressus, sum sic effatus, ut ille
 Quem nimius fandi tenet et simul impedit ardor.
 O felix Anima, aeternae dulcedine vitae
 Deliciisque fruens, quas, ni gustantibus, unquam
 Non est nosse datum, gratum mihi crede futurum, 250
 Si nomen sortemque tuam me noscere faxis.
 Illa alacris laetisque oculis, ait: aequa petenti
 Sollicitae annuimus, velut is, qui incensus amore,
 Succensas nos igne pari fervere cogit.
 Virgo fui, ac voto adstrictis sociata puellis;
 Sique memor religis priscae vestigia formae,
 Pulcrior haud facies tibi me celabit; et esse
 Piccardam nosces; quae sum sine fine beata

Cum reliquis, quas segnior hic amplectitur orbis.
 Numinis aeterni nos magno ardemus amore 260
 Parendi placitis; nobisque est plena voluptas
 Hunc aperire modis, qui praescribuntur ab illo.
 Tali in sorte sumus quae tam demissa videtur,
 Quod voti abstinimus cunctas absolvere partes. –
 Divinum quiddam vestro sic fulget in ore,
 Tunc ego respondi, ut prisca immutetur imago;
 Sum te propterea in mentem revocare moratus;
 At nunc, quae memoras, pronum mihi noscere reddunt.
 Dic vero: Vobis, quibus hic est dia voluptas,
 Ulterioris inest sedisve gradusve cupido, 27
 Ut magis et visu et dulci sit amore fruendum? –
 Paulum cum sociis subrisit; laetaque vultu,
 Deinde, velut primi flammis arderet amoris:
 Frater, ait, charitas nos hic facit esse beatas;
 Quodque datnr, fruimur; nec quidquam quaerimus ultra.
 Alterius sortis si cura aut ulla cupido
 Nos utcumque ageret, divinae dissona menti
 Illa foret, quae nos discreta hac sede locavit:
 Quod nequit hic fieri, hic charitas si regnet oportet,
 Quaeque sit illius natura expendere sumas. 280
 Jussa Dei velle, hoc ipsum facit esse beatum;
 Quippe voluntates nostrae conflantur in unam.
 Quomodo in ordinibus variis nos proinde locatae
 Hoc sumus in regno, regni placet omnibus hujus,
 Non secus ac Regi, qui nos sic velle lacessit.
 Illius est libitum pax nostra; ejusque voluntas
 Est mare, quo se cuncta movent, quae condidit ille
 Ac Natura parit. Dictis ex talibus ipse
 Clariter agnovi, quod in omni parte beatum
 Esse licet Caeli, quamvis discrimina servet, 290
 Nec divina pares effundat Gratia rivos.
 Ut solet interdum, quod quis satiatur ab esca,

Atque aliam exoptat; quare hanc efflagitat, atque
 Ex ea agit grates: sic actu et vocibus egi,
 Ut telam scirem, nequii cui imponere finem. —
 Altius est Caelo mulier, perfectaque morum
 Magnaque, ait, meritis; cujus de more puellae
 In terris sese velant, ut tempus in omne
 Iungantur sponso, qui respondentia clemens
 Vota suis placitis recipit. Cum aetate virerem, ~ 300
 Huic ego me addixi; memet velamine texi,
 Obstrinxique fidem, ac legem sum hujusce secuta.
 Impia gens dulci eripuit me deinde recessu.
 Quam vitam hinc egi, scit qui corda intima novit.
 De se et idem memorat, quae ad dextram luce renidet,
 Omnibus effulgeus hujus splendoribus orbis:
 Haec etiam indignisque modis invitaque claustro
 Erepta est olim: sed, quanquam reddita mundo,
 Non unquam memori velamen corde removit.
 Haec est, quae ex tumida Constantia stirpe Sueviae 310
 Induperatorem est Fridericum enixa secundum,
 Tertium et extremum qui tali est auctus honore.
 Haec est illa effata, et *Ave Maria*, inde canendo
 Incepit; cantumque sequens evanuit, instar
 Ponderis, in multa quod lapsum absconditur unda.
 Postquam oculis abiit, quantum potuere, secutis,
 Sum versus, quo major amor mea pectora ducit,
 Atque Beatricem inspexi: verum illa refulsit
 Tam luce ingenti, ut visus perferre negavit.
 Quare ego, quae volui, sum promere verba moratus. 320

IV. Inter distantes pariter pariterque moventes
 Si quis forte duas liber consisteret escas,
 Ante fame occideret, quam dentibus applicet unam:
 Inter utrosque lupos, metuens aequaliter, agnus
 Sic staret; geminosque inter sic damna molossos.
 Quare ego non laudo aut damno, si, aequaliter actus

Tum dubiis (cōgebar enim) presso ore quievi.
 Ipse silens aderam, sed vultu impressa cupido
 Cordis erat, clareque magis quam lingua ptebat.
 Sic mecum sese gessit tum diva Beatrix, 330
 Regis ut Assyrii Daniel cum somnia pandit,
 Excussitque truccem, qua injuste exarserat, iram;
 Ac dixit: video quod habet te bina cupido,
 Atque ita se impediunt, nequeant ut voce patere.
 Tu tecum reputas: cur vis aliena merendi
 Mensuram minuit, superest cum recta voluntas?
 Ambigere et tibi praeterea dant dicta Platonis,
 Sidereos remeare animas qui affirmat in axes.
 His tua mens pariter dubiis est acta duobus.
 Quod plus fellis habet primum tibi solvere sumam 340
 Ex Seraphim quisquis mage Numinis ore fruatur,
 Et Samuel simul et Moses et uterque Joannes,
 Nec Maria excepta, haud alia in regione morantur
 Celesti, quam quas Animas conspexeris; atque his
 Non varia est aetas, sed tempus in omne manebunt.
 Fulgida, stellantes supra quae tollitur orbis,
 Regia spirituum caetus complectitur omnes,
 Et plus atque minus gaudent dulcedine vitae,
 Prout minus aut plus afflati sunt Numinis aura.
 Hic sese ostendunt, non quod sit degere ibidem 350
 Sorte datum, verum ut pateat locus ultimus illis
 Esse in sede Dei. Sic namque ostendere vestro
 Est opus ingenio, cum mens, nisi noscere sensus
 Ante dedit, quidquam nequeat deprendere verum.
 Sic membris constare Deum dat Biblia, vestrae
 Indulgens menti; atque hominum sub imagine vobis
 Michael et Gabriel, et qui sanare Tobiae
 Curavit caecos oculos, Ecclesia monstrat.
 Quae Timaeus ait, non sunt his consona visis;
 Ille etenim, quod verba sonant, sentire videtur; 360

Quippe Animas dicit sua quamque revertère ad astra,
 Unde putat missam, cum corporis induit artus.
 Forte alio illius spectat sententia, quam vox
 Ipsa sonat; talis, quae non sit digna cachinno.
 Si putat ad stellas probrumque decusque referri,
 Quod talem influxum, quod talia semina in illas
 Indiderint, penitus veri non tramite aberrat.
 Hoc male comprehensum mundo pene intulit omni
 Errorem; ac his Mercurii Martisque Jovisque
 Imposuit nomen. Quod te dubium alligat alterum, 370
 Est letale minus, cum non te impellere possit
 Ut me destituas. Quod nostra injusta videtur
 Justitia, est Fidei mortalibus argumentum, (7)
 Ac non nequitiae haereticae. Hoc ediscere verum
 Quandoquidem mens vestra valet, te reddere laetum,
 Ut cupis, haud renuam. Si vis tum dicitur, omni
 Cum qui illam patitur, cogenti mente repugnat,
 Haud prorsum excusandae Animae sunt scilicet illae;
 Mens etenim, nisi forte velit, est nescia flecti,
 Non secus ac ignis, qui, quanquam pressus, in auras 380
 Indole nativa erigitur. Si flectitur hilum,
 Mens vi connivet. Sic hac gessere, potentes
 Ad sanctum remeare locum. Si plena voluntas
 Propositumque tenax illis sub corde fuisset,
 Quo stetit in grate obnixus Laurentius ignea,
 Impavidusque manum commisit Scaevola prunis,
 Per quod iter fuerant tractae, cum deinde potiri
 Est his libertate datum, se ad claustra tulissent:
 At nimis est rarum tam firma ac certa voluntas.
 His, si quo decuit percèpsti rite, solutum 390
 Est verbis dubium, quod te persaepe gravasset.
 Nunc aliud menti objicitur, quod tute nequires
 Disjicere, atque prius defectus viribus esses.
 Mentiri tibi jam statui non posse beatas

Unquam Animas, quibus aeternum est fas cernere Verum.
 Piccarda hinc dixit, quod non oblita relict
 Est unquam veli, ac sacrae Constantia sedis:
 Illius inde meis contraria verba videntur.
 Saepe aliquis, licet aegro animo, ut discrimina vitet,
 Non facienda facit; velut olim, a patre rogatus, 400
 Alchmeon matrem enecuit; pietatis amore
 Impius est factus. Perpende ut saepe voluntas
 Vi comes efficitur; quodque his emanat utrisque
 Non ideo admittit veniam. Tum namque voluntas
 Non vere assentit damno, sed quatenus ipsa
 Damnum formidat majus, consentit eidem.
 Ista voluntatis si tu discrimina pendas,
 Piccardae dictis mea non abludere nosces. —
 Sic illa, aeterni ut Veri de fonte profundo
 Prosiliens rivus, mihi dixit; et utraque verbis 410
 Est mea ab illius penitus sedata cupido.
 O Diva, o primo, dixi, carissima Amanti,
 Cujus me sermo et fovet et dulcedine inundat,
 Ac magis atque magis dat vivas sumere vires,
 Non mihi tantus amor, dignas qui reddere grates
 Possit: qui videt atque potest, is rite rependat.
 Novi equidem, quod mens hominum non ante quiescit,
 Quam Verum attingat, quo excepto, quaerere Verum
 Irritus est labor: hoc ubi nacta, quiescit ibidem,
 Non secus ac fera, cum reperit per tescua cubile: 420
 Adquirique potest, nam aliter quaecumque cupido
 Vana foret. Dubium hac oritur, ceu germina trunco;
 Ad summum sic nos ducit Natura gradatim.
 Hoc me fidentem facit, impellitque rogare,
 Ut mihi des aliud latitans deprendere verum.
 Scire igitur vellem, numquid defectio voti
 Pensari meritis valeat, quae ponderis aequi
 Ante Deum fuerint. — Sic fanti luce coruscus

Illa oculos tanta, et tanto direxit amore,
 Ut dare, perstrictus radiis, sum terga coactus, 430
 Et, quasi deficiens, mea lumina declinavi.

V. Si flammis me ardere vides et amore calere
 Sic non more hominum, ut radiis tua lumina vincam,
 Ne stupeas: perfecto ex visu hoc ordia ducit;
 Quanto etenim magis ille Bonum comprehendit, in illud
 Plus tanto intendit. Divam tibi fulgere menti
 Jam lucem video, quam qui conspexerit una
 Dumtaxat vice, perpetuo inflammatur amore.
 Siqua movent vos in terris, translucida tantum
 Sunt, vobis male nota, hujus vestigia lucis. 440
 Scire cupis, num qui votum non praestitit, illud
 Sit meritis pensare potens, ac reddere tantum,
 Ut litem proinde evitet. Sic orsa Beatrix
 Tunc est effari; ac tali est sermone secuta.
 Inter dona Dei, mortali tradita, majus,
 Ac minus illi impar, et quod magis aestimet ipse,
 Libera meus est arbitrii, quam Conditor unis,
 Cunctisque, instructis rationis lumine rebus
 Munifice impertit: pretium hinc pendere voti
 Ipse potes, quo pactum incunt sponsorque Deusque. 450
 Exuit hoc sese mens libertate suapte,
 Quam vovet ipsa Deo. Quanam hanc mercede rependes?
 Quod vovisti, alios si recte impendere in usus
 Posse putas, ex re male parta condere porro
 Vis bonum opus. Majus tibi punctum est proinde solutum.
 At, quoniam jus in variis Ecclesia votis
 Exercet, dictisque meis obstare videtur;
 Est opus idcirco ulterius te accumbere mensae;
 Namque rigens, quam sumpsisti, quibus esca coquatur,
 Indiget auxiliis: ergo mihi porridge mentem, 460
 Ac mea dicta tene; fit namque scientia, rebus
 Non tantum auditis, memori sed mente repostis.

Sunt bina in votis; pactum ac res foedere pacta.
 Illud deleri nescit, semperque tueri
 Est opus, ut supra manifeste ac rite monebam.
 Dona ideo fuit Abramidis offerre necessum,
 Quamlibet, ut scis, interdum mutare liceret.
 Altera pars, seu materies, se talis habere
 Saepe potest, ut mutari sine crimine fas sit.
 At nemo arbitrio mutet: sit facta facultas 470
 Sacrorum a summo, cui sunt, Antistite, claves.
 Nec valide mutare putet, nisi majus omisso
 Sufficiat munus, veluti pro triplice summa
 Si quadruplam reddat. Quod si praestantius omni
 Sit pretio, mutandum nullo est munere rerum.
 Vota homines ne parvi pendant: este fideles,
 Neve ardor vos caecus agat, velut egit Iepthem,
 Cui melius fuerit crudele retexere votum,
 Quam vano obsequio gravius delinquere. Sic et
 Atridem invenies, ductorem pubis Achivae, 480
 Unde suum flevit vultum Iphigenia decorum,
 Et cunctis hinc flere dedit, quorum attigit aures
 Tam mala religio. Temere nolite moveri;
 Ne vos, Christiadae, ut plumam, omnis motitet aura;
 Neve unda commissa lui quacumque putetis.
 Sunt vetus ac nova lex vobis, summusque sacrorum
 Antistes; vestraeque satis sint ista saluti.
 Si quidquam haec contra dictat malesuada cupido,
 Este viri, non sicut oves, ratione carentes,
 Ne gens, vobiscum degens, Iudaea cachinnet. 490
 Este viri; non tanquam agnus, qui, matre relicta,
 Lascivit, saltat, pugnat secum ipse per herbas.
 Haec ea dicta dedit; cupidisque accensa favillis,
 Se in partem vertit, magis est quae vivida mundi. (8)
 Mutatum illius vultum atque silentia cernens,
 Tunc ego conticui; penitoque in pectore pressi

Quae mea scitari jam mens arrecta parabat.
 Haud mora: non secus atque arcu dimissa sagitta,
 Quae prius attingit signum, quam chorda quiescat,
 Sic alium tunc attingimus nos protinus orbem. 500
 Huc ubi devenit, facta est tam laeta Beatrix
 Ut magis enituit sidus. Si stella refulsit
 Luce nova, ac se mutavit, me quale fuisse,
 Qui sum natura omnimodis mutabile, credas?
 Ut, quos saepe tenent nitidis vivaria lymphis,
 Continuo in summas, siquid conspargitur, undas
 Exiliunt avidi pisces, alimenta putantes;
 Sic ego nos versus plus mille accedere vidi
 Fulgentes Animas; et vox erat omnibus una;
 En, en, clamabant, nostros qui augebit amores. 510
 Prout quaeque ad nos tendebant, ex luce corusca
 Progrediente ab iis, parebant gaudia mentis.
 Si, quod sum exorsus, narrare hic, lector, omittam,
 Quam tibi discendi ulterius foret anxius ardor!
 Hinc tu scire potes, fuerit mihi quanta cupido,
 Has simul aspexi, illarum cognoscere sortem. —
 O bone, cui sinit aeternum spectare triumphum
 Gratia, militiam cum nondum expleveris omnem,
 Lumine, quod Caelum fulgoribus undique complet,
 Nos sumus incensi: si quidquam scire voluntas 520
 Est tibi propterea, nobis ne pandere parcas. —
 Sic mihi tunc una ex illis ait, atque Beatrix:
 Dic age, dic fidens, inquit, ac crede velut Dis. —
 Cerno equidem, quod tu proprio fulgore teneris.
 Quodque hunc ex oculis ducis; quippe ille coruscat,
 Utpote tu rides: sed qui sis nescio, nec cur
 Hoc te sidus habet, quod lux aliena recondit. (9)
 Sic ego tum dixi, splendorem versus ad illum,
 Qui mihi fatus erat. Multo fulgentius ille,
 Quam fuit, enituit. Ceu Sol, se lumine condens 530

Ipsæ suo, postquam perroserit igne vapores;
 Sic prae laetitia sese illa abscondit imago
 Luce sua, penitusque latens sic farier orsa.

VI. Postquam Aquilam Constantiades direxit ad Ortum,
 Coeli adversus iter, ductore quod ante secuta
 Dardanio fuerat, centum ac centum amplius annos
 Finibus Europae, prope montes illa resedit,
 Ex quibus exierat; mundumque potentibus alis
 Fovit, et imperio rexit; multaue deinceps
 Est postquam gestata manu, ad me denique venit. 540
 Induperator eram, sum nomine Justinianus.
 Summo, quo nunc incendor, compulsus Amore,
 Ordine disposui leges, et quidquid in illis
 Sive supervacuum, sive esset inane, removi.
 Nondum opus aggressus, naturam existere rebar
 Tantum unam in Christo; sed divus Agapitus egit
 In veram inde fidem: illius sum dicta secutus,
 Quae nunc vera adeo aspicio, ut tu conspicias ipse
 Et verum et falsum in contradicentibus esse.
 Rectum iter ingressus Fidei, sum numine dextro 550
 Magnum opus exorsus, cunctisque huic viribus haesi;
 Otia nam Deus indulsit, cum juverit arma,
 Quicquid meus attrivit dux Belisarius hostes.
 Haec satis ad primum, quem feceris ante, rogatum;
 At res, de qua est sermo, me his quidquam addere cogit,
 Ut videas quam prave agat, et qui insigne sacratum
 Hoc sibi vi rapiat, quique ausit surgere contra.
 Aspice quanta hoc reddiderit venerabile virtus.
 (Cocpitque ex illo, cum Pallas, vulnere fossus,
 Ut regnum huic pareret, cecidit). Scis ipse moratum 560
 Esse annos ter centum Albae, dum Marte cruento
 Tergemina hinc illinc pugnarunt corpora fratrum.
 Scis etiam quid post raptas exinde Sabinas
 Per septem reges egit, ditione propinquas

Submittens gentes, Lucretiæ ad usque coactæ
 Interitum. Scis et pulcherrima facta Quiritum
 Adversus Brennum et Pyrrum, reliquosque potentes;
 Unde sibi famam myrrha peperere linendam
 Torquatus, Decii, et Fabii, notusque capillis
 Quintius incompitis. Hoc signum fregit et iras   570
 Belligeras Arabum, qui se ductore per Alpes
 Annibale intulerunt, Padus unde elabitur amnis.
 Deinde sub hoc juvenes claros egere triumphos
 Scipiades et Pompejus; collique molestum
 Esse illi est visum, quem subter es ortus in auras. (10)
 Cum fuit hinc tempus, cum Coelo est denique visum,
 Mundum, more suo, dulci componere pace,
 Est illud, Roma tradenti, Caeser adeptus;
 Quaeque id practerea ex Varo ad Rhenum usque peregit,
 Sequana sat norunt Heraeque Isaraeque fluentia,   580
 Et quot sunt amnes, Rhodanus quibus intumet ingens.
 Quod gessit vero postquam exiit urbe Ravenna
 Ac transit Rubiconis aquas, est pene volatus,
 Quem nec lingua sequi, nec penna celerrima posset.
 Agmina in Hispanas terras traduxit, et urbem
 Mox ad Dyrachium: Æmatios tanto impete campos
 Perculit, ut dolor ad Nili pervenerit oras.
 Rursus ad Antandrum et rapidum Simoenta rediit,
 Unde ante exierat, quo martius accenbat Hector. (11)
 Illinc discessit, Ptolemeum ut plecteret armis;   590
 Utque Jubam opprimeret, terras properavit ad Afras.
 Occiduam in partem vestram se deinde revexit,
 Quo tuba natorum Pompei ad bella vocabat.
 Gesta sub Augusto cum Bruto Cassius antris
 Latrat in infernis; Mutina atque Perusia narrant.
 Luget adhuc Cleopatra suum miserabile letum,
 Quod sibi conscivit, positis ad membra colubris.
 Hoc duce Erythrei rubras pervenit ad undas:

Hoc duce composuit mundum, tantaque potiri
 Pace dedit, qua clausa feri sunt limina Iani. 600
 At, quod per terram, quae illius suddita juri est,
 Fecerat, et quod venturos fecisset in annos,
 Fit valde obscurum ac parvum, si Caesaris illud
 In manibus tertî, studiis et pectore puro
 Atque oculo inspicitur; quippe huic divina, loquenti
 Quae mihi justitia inspirat, concessit ut irae
 Vindictam ipsius faceret (12). Mirare quod addam.
 Deinde Titum ultrices pertraxit sumere poenas
 Expensae ultricis poenae pro crimine primo.
 Cum Longobardas passa est Ecclesia clades, 610
 Illius huic magnus protectus Carolus alis
 Attulit auxilium, victorque coercuit hostes.
 Nunc tu nosse potes, quantum sit crimen in illis
 Quos super arguerim, qui sunt tot causa malorum
 Quae vos affligunt. Huic Gallica lilia signo
 Alter praeponit, partique hoc vindicat alter;
 Cernere et est dubium, quisnam vehementius erret.
 Arma Ghibellini, sed signo hoc absque verendo,
 Arte sua capiant: male nam se protegit illo,
 Qui se justitia abjungit. Nec Carolus iste 620
 Cum Guelphis huic bella ferat, formidet at unguis,
 Vellera majori qui detraxere leoni.
 Saepe patrum nati fleverunt crimina: neve
 Credat, ut illius praeponat lilia, signum
 Vertere velle Deum. Parvum hoc complectitur astrum,
 Quos opus in terris exercuit atque labores,
 Ut sibi post mortem parerent memorabile nomen.
 Cum mens huc tendit, terrestri dedita curae,
 Est opus illa Dei minus incendatur amore.
 Nobis pars est laetitiae, data praemia nostris 630
 Metiri meritis; quippe his ea cernimus aequa.
 Iustitia hinc nostrum sibi tam devincit amorem,

Ad nullam ut penitus sit fas divergere culpam.
 Ut gratum diversa cient modulamina vocum
 Concentum, sic et nostris in sedibus ordo
 Impar concentum reddit. Hoc fulget in astro
 Lux Romei, cujus pulcris mala gratia gestis
 Est habita. At non longum, qui mendaciter illum
 Culparunt, risere viri. Mala vertitur illi,
 Qui sua damna putat, quidquid benefecerit alter. 640
 Raimundus quatuor sibi Berlingherus habebat (13)
 Natas; ac magnis nuprerunt regibus omnes.
 Hoc humilis fecit Romeus: tamen improba verba
 Persuasere, rei rationem ut posceret actae;
 Actae nempe rei, quam tantum exauxerat ille;
 Proinde senex et inops tectum regale reliquit.
 Si norint homines, fuerint qui pectore sensus,
 Cum sibi frustatim peteret nutrimina vitae,
 Hunc, plusquam soleant, ornarent laudibus amplis.

VII. Hacc ait, atque: *Exercituum Deus inclyte, salve* 650
Incepit canere, ista tuo qui lumine regna
Largiter illustras; ac, duplice luce coruscans, (14)
 Interea in numerum, juxta modulamina cantus,
 Ducebat chereas, chereas ducentibus unâ
 Spiritibus reliquis: rapidae mox quale favillae
 Longe oculis abiere meis. Incertus et anceps
 Ajebam mecum: dic, quaere, illamque rogato,
 Quae delet tibi rore sitim; at reverentia, quae me
 Illius permulta tenet, mihi labra vetabat
 Pandere, ut irrepens cui somnus degravat artus. 660
 Non multum tulit haerentem, risuque Beatrix
 Effulgens, medio qui laetum redderet igne:
 Tu, dixit, (nec falli possum), mente requiris
 Quomodo vindictam justam fas plectere justis
 Sit poenis; at ego his curis te rite resolvam,
 Et se magna meis pandet sententia dictis.

Qui non est natus, sibi proficientia, nolens
 Fraena voluptati, vir se prolemque peremit.
 Hinc genus humanum densa caligine mersum
 Erroris jacuit, donec post secula multa 670
 Magna Dei soboles coelo descendit ab alto;
 Naturamque, suo quae auctore recesserat, ipsi
 Induit, ex actu aeterni dumtaxat amoris.
 Fac nunc advertas, et quae dicam excipe mente.
 Haec natura, sibi quam posthac induit Auctor,
 Intemerata fuit, qualis fuit ante creata;
 At, scelus ob proprium, Paradisi est limine pulsa,
 Namque sua ex vita, ac veri se ex calle remorat.
 Natnram idcirco sumptam si inspexeris, aequa
 Poena crucis fuit, atque hac nil est justius unquam; 680
 At si personam, quae talem est passa, tueris,
 Cui haec natura inerat, nulla est injuria major.
 Diversa ex uno duplex res prodiit actu,
 Unaque mors placuit simul Abramidisque Deoque:
 Hac tremuit terra, et patefacta est janua Coeli.
 Non tibi jam durum debet dubiumque videri,
 Vindictam justam cum juste audiveris ultim.
 Ast ego nunc alium tibi mentem obstringere nodum
 Aspicio, ex quo solvi est illi magna cupido.
 Cur modus iste Deo redimendi arriserit, inquis, 690
 Percipere haud valeo. Nulli hoc deprendere, frater,
 Fas est, ni quibus aeterni vis constat Amoris. (15)
 At, quoniam huc multum inspicitur, minimumquo videtur,
 Cur modus hic fuerit prae cunctis dignior, edam.
 Expers livoris, bonitas divina favillis
 Ipsa suis late micat, aeternique decoris
 Pandit opes. Quodcumque absque iterventibus ullis
 Sola creat, manet aeternum; nam nescit imago
 Deleri, quam ipsa impressit. Quod manat ab illa
 Nullo interventu, omni libertate potitur; 700
 Mutarique nequit rerum virtute novarum. (16)

Quod plus est illi compar, plus complacet illi;
 Ardor enim sanctus, qui res illuminat omnes,
 Quae mage sunt ipsi similes, mage fulget in illis.
 Cuncta hominem haec decora exornant: si deficit unum,
 Nobilitate cadit: scelus unum mancipat illum,
 Atque Deo similem non amplius efficit esse,
 Divina tum namque parum se luce colorat:
 Nec spsies amissa redit, nisi poena replevit,
 Quod culpa evacuat, suadente cupidine prava. 710
 Dotibus his, natura suo cum in semine vestra
 Peccavit tota, ut Paradiso, exuta recessit;
 Nec refici poterant, (si advertas mente sagaci),
 Ni geminis tantum hisce modis: aut parceret unus
 Clementer Deus; aut, sua quod dementia fecit,
 Ipse homo flagitium lueret. Nunc insere mentem
 Altius, atque aeterni consilii inspicere abyssum,
 Quam potis es; dictisque meis prudenter inhaere.
 Pro scelere admissio ratione satisfacere nulla
 Mortalis poterat; nam se demittere ad imum 720
 Impos erat tantum, quantum se erexerat alte.
 Haec causa est verax, cur rite rependere noxam
 Humanae non esset opis. Deus ergo suismet
 Ipse viis, homini vitam reparare superstes
 Solus erat: nempe aut una, aut ambabus. Utrisque
 Uti diva, sua quae signat imagine mundum,
 His Bonitas voluit: magis acceptabile donum
 Quippe est, quod magis ostendit donantis amorem.
 Non fuit aut erit, ex nascentis origine mundi
 Ad mundi finem, ratio magis alta gerendi, 730
 Sive Deum aut hominem spectes. Si indulserit ultro
 Ipse Deus veniam, largus minus ille fuisset,
 Quam cum se dedit, instaurare ut posset omissas
 Mortalis vires: nec erat ratio ulla profecto
 Altera, justitiae compar; nisi Numinis esset

Filius humanam dignatus sumere carnem.
 Nunc, ut plena tibi penitus sit cuncta cupido,
 Ad rem, quam dixi, redeo; ut tibi clara patescat,
 Non secus atque mihi. Inquis: aquam, aera, terram,
 Atque ignem, quaeque his constant, haud tempore multo 740
 Durare, ac labi aspicio: haec etiam Deus ipse creavit;
 Quare, si verum dixi, nescire ruinam
 Haec quoque deberent. Regio, in qua, frater, es ipse,
 Angelicaeque acies, sunt conditione creatae
 Intégræ; at quae elementa refers, et condita ab illis,
 Haec formam accipiunt porro ex virtute creata.
 Materiam illorum Deus et quae informat eandem,
 Virtutem in stellis obeuntibus hisce creavit.
 Brutorum ac plantarum animae de lucibus istis
 Motumque vitamque trahunt, vi talibus apta: 750
 Nostram animam vero spirat Deus ipsemet: illam
 Sic et amore replet, quo semper tendit ad illum:
 Hinc quoque conjicies, quod mortua membra resurgent,
 Si reputas quo more fuit caro condita quondam,
 Cum vitam primi acciperent utrique parentes.

VIII. Idaliæ gens prisca, suo malesana periclo,
 Tertio ab orbe Deam spirare putabat amores;
 Atque ideo, non tantum ea, verum culta Dione
 Est aris votisque parens, natusque Cupido,
 Didonis gremio quem decubuisse ferebant. 760
 Illius huic stellæ, de qua jam dicere sumpsî,
 Quam Sol et veniens abiensque inspectat amanter,
 Imposuit nomen. Qui sim delatus in illam,
 Nescio: ab hoc sensi, quod pulchrior ore Beatrix
 Visa mihi fuerit. Non secius atque favillæ
 Igni interlucent, atque ut distinguitur una
 Vox alia, cum subsilit altera, et altera perstat;
 Sideris haud aliter per lucem currere Luces
 Vidi ego tunc alias, sed plusque minusque citatim,

Prout, reor, aeterno gauderet lumine quaeque. 770
 Invisi aut visi, ex gelidis haud nubibus unquam
 Erumpunt venti; quos non incedere segnes
 Dixerit, ad nos has Lucez qui viderit ire,
 Linquentes gyrum, ex Seraphim sublimibus orsum. (17)
 Post incedentes primos *Osanna* sonabat,
 Quale mihi semper fuit hinc audire cupido.
 Accedens propius, tunc una ita farier inquit:
 Omnes nos praesto sumus, atque explere paratae
 Quidquid aves: cum Principibus caelestibus idem
 Nos gyrus motuque pari atque cupidine eadem 780
 Circumagat; quibus in mundo: *Vos, orbita, dixti,*
Quorum ex impulsu volvit se tertia Caeli. (18)
 Nos ita diligimus, tibi nos et tanta gerendi
 Cura tenet morem, ut paulum requiesse juvabit. —
 Postquam oculos Divae affixi reverenter, et illa
 Blanditer arrisit, Luci sum versus eidem
 Quae mihi se exhibuit. Quo nomine diceris? inquit,
 Primam edens vocem, magno commotus amore.
 Oh qualem et quantam tunc illi augescere lucem,
 Propter laetitiam vidi, quae juncta priori 790
 Laetitiae fuit, haec postquam sum talia fatus!
 Effulgens sic luce nova, mihi reddidit orsa.
 Non longum me terra habuit: si longius aevum
 Duxissem, minus exortum foret inde malorum.
 Quae me laetitia involvit, radiisque coruscis
 Includit, velut ipse suo sub stamine bombix,
 Non sinit, ut tu me videas. Me ardentem amasti;
 Ac merito: nam si vixissem, haud reddere grates
 Abstiterim plusquam verbis. Me ripa sinistra, (19)
 Quae Rhodano abluitur, postquam sua flumina Sorgae 800
 Mixcuit illabens, dominum sibi habere manebat,
 Nec non et pars Ausoniae, qua moenia Bari
 Piscosi assurgunt, et Cajetae atque Crotonis,

Quaque Truentus aquas Viridisque evolvit in aequor.
 Illius mihi fulgebat jam fronte corona
 Telluris, quam Danubius rigat amne profundo,
 Teutonidum rigidis postquam est digressus ab oris.
 Quaeque Pachinum inter tellus altumque Pelorum
 Aequoris ad fluctus, magis Euri flatibus actos,
 Sulphure caligat, non expirante Typhoeo, 810
 Nunc etiam nostro reges ex sanguine haberet,
 Ex me quos dederint et Carolus atque Rodolphus,
 Si regni feritas, atque infraenata potestas,
 Quae semper populos turbat, non ire Panormum
 In caedem egisset. Meus haec si mente sagaci
 Praespiceret frater, Catalanam cautus avaram
 Pauperiem abjieceret, populis ne dura noceret.
 Illi opus est certe, aut aliis, impendere curas,
 Ne ratis ulterius, jam poudere onusta, gravetur.
 Illius ingenio, quod parcum ex ubere fluxit, 820
 Militia esset opus, quae nollet ponere in arca. (20)
 Dixit; et his ego sum contra dein talibus orsus.
 Me tua mirifice complent dulcedine dicta;
 Qua magis afficior, quoniam te hanc cernere credo
 Qualem ego percipio, illic, unde exordia sumit
 Ac finem omne bonum; quodque hanc in Numine cernas,
 Hoc quoque delector. Cum laetum feceris, idem
 Me doceas; nam, verba serens, dubitare dedisti
 Quomodo de dulci serren nascatur amarum.
 Si valeam, is retulit, tibi verum ostendere, vertes 830
 Huic, quod scire cupis, faciem, ut nunc tergora vertis.
 Regnum, quod nunc tu ascendis, Deus ordine volvens
 Aequae ac laetificans, virtutem ponit in istis
 Corporibus magnis, ad quod vult providus ipse:
 Nec modo naturas Mens perfecta ordinat omnes
 Disjunctim, at cunctas simul, illarumque salutem;
 Quidquid enim hic arcus vibrat, certum incutit istum

Praevisum in punctum, velut in signum acta sagitta.
 Hoc nisi sic esset, Coelum producere perget,
 At male composita, et certam incursura ruina; 840
 Quod nequit effieri, nisi sint haec astra moventes
 Infirmi; quique hos fecit, infirmus et ipse.
 Jamque age, visne tibi magis haec clarescere faxim? —
 Non equidem, dixi; video nam satque superque,
 Quod sibi non unquam deest Natura tuendae. —
 Mox inquit: pejusne foret, si civis in urbe
 Nemo esset? Certe, retuli; nec causa petenda est. —
 Idne, ait, esse potest, homines nisi munere terris
 Fungantur vario, ac varias vertantur ad artes?
 Non equidem, vester docuit si vera Magister. (21) 850
 Hue ubi devenit: studiorum, dixit, oportet
 Radicem esse igitur variam: nam nascitur unus
 Xerses, ille Solon, hic qui sibi condidit alas,
 Alter Melchisadec. Volventibus edita ab astris,
 Mortalem ceram signans Natura sigillo,
 Fungitur arte sua, sed non discriminat aedes.
 Hinc fit ut ingenio Jacob tam discrepet Esau,
 Atque adeo est vili natus de patre Quirinus
 Ut sibi opus fuerit genitorem adsciscere Martem.
 Natorum semper similis natura parentum 860
 Esset naturae, nisi mens divina vetaret
 Consilio arcano, cui sunt mortalia curae.
 Ecce tibi ante oculos, quae jam post terga latebant.
 At, quantum es mihi curae ut noveris, instar abollae, (22)
 Hoc addam. Quoties reperit Natura sinistram
 Fortunam, male proficit, ut non consita terris
 Semina quaeque suis. Si, quae fundamina ponit
 Natura, instaret mundus, gens integra morum
 Floreret, laetoque irent mortalia cursu.
 At Marti natos, vos arae addicitis; aptos 870
 Instrepere eloquio, regali in sede locatis:
 Vestraque sic recto devertitur orbita calle.

DANTIS ALIGHERII
DIVINAE COMOEDIAE

LIBER X.

IX. Me tuus ut dubiis, Clementia pulcra, resolvit (1)
Carolus, infandas fraudes tristemque rapinam (2)
Narravit, sua quas soboles passura fuisset;
At, sileas, ait, ac tacitum sine currere tempus.
Quare ego nil aliud dicam, nisi vestra dolores
Damna secuturos, meritasque ob crimina poenas. –
Jamque illud Lumen Soli se verterat almo,
Qui totum replet igne suo, et par cuique tuenti est.
Oh captas errore Animas! oh impia corda!
Quae tam grande bonum abjicitis, deceptaque rerum 10
Vanarum specie, curas his tenditis omnes. –
Ecce autem subito ex illis Fulgoribus alter
Ad me se tulit; ac, majori luce renidens,
Se cupidum affari ostendit. Velut ante, Beatrix,
In me defixos oculos quae blanda tenebat,
Annuit optanti. Mihi, Spiritus alme, volenti,
Dixi ego, responde; ac certum me redde, reflecti
In te, quae mihi sunt animo. Lux, cognita nondum
Quae mihi tum fuerat, medio de sideris, unde
Ante dabat cantum, gaudentis more favere: 20

Italicae, incepit, pravae telluris in oris,
 Urbem inter Venetam. fontesque ex Alpe fluentum
 Medoaci ac Planis, non multum surgit ad auras
 Exiguus collis; fax unde erupit, et ardens (3)
 Affecit magnis subjectam cladibus oram.
 Huic soror ipsa fui: sum nomine dicta Cunizza:
 Hic moror; hoc etenim vicit me lumine sidus.
 Non mea me sors affligit, nec me illa remordet,
 Vulgus ut ignarum forsitan mortale putaret.
 Quae mihi Lux proprior fulget, memorabile nomen 30
 In terris liquit, multumque manebit in aevum,
 Plus etiam quam quingentos Sol duxerit annos.
 Aspice numne homini sit opus virtute mereri,
 Ut post hanc vitam, subeat dehinc ille secundam.
 Non hoc incauta advertit maleprovida mente
 Gens inter degens Tilaventi Athesisque fluenta;
 Ac, licet aerumnis pressam, non poenitet illam.
 At cito, (dant gentes quoniam jura omnia pessum)
 Sanguis, ab Euganeis decurrens collibus, undas
 Mutabit fluvii, qui te, Vicentia, lambit. (4) 40
 Qua Calianus aquas cum Silis flumine jungit
 It talis capite erecto, regnoque superbit, (5)
 Cui jam tenduntur retes. Pastoris iniqui
 Tu quoque vipereas lugebis, Feltria, fraudes:
 Tales, quois nunquam Maltam subiere nocentes. (6)
 Vas nimis amplum esset, quod continuisse cruorem
 Possit, quem de gente tua, Ferraria, fundet
 Presbyter hic bonus, ut sese demonstret amicum
 Pontifici; lassusque foret, qui hunc pendere vellet:
 Moribus haec porro respondent munera gentis. 50
 Sunt specula in Coelo, atque thronos vos dicitis illa,
 Unde palam nobis dat se Deus ipse videndum:
 Crede igitur quod certa tibi sum proinde locuta.
 Haec dixit; velutique aliis exercita curis,

Se rursum in gyrum misit conversa relictum.
 Altera tum Lux, jam nota mihi, tam clara refulsit,
 Gemma velut Solis radio percussa corusco.
 Gaudia uti risu nos prodimus, astra colentes
 Testantur sic luce nova: quos obtinet Orcus,
 Fronte notant tristi moerentis nubila cordis. — 60
 Cuncta Deus videt, et tu cuncta tueris in illo,
 Spiritus o felix, ego dixi; omnisque voluntas,
 Quae sit nota Deo, tibi non incognita paret:
 Cur tua vox igitur, quae semper sidera mulcet
 Par Seraphim cantu, quibus est sex tegmen ab alis,
 Non mihi respondit? Tua si mihi vota paterent,
 Ut tibi nostra patent, a te nollem ipse rogari. —
 Maxima vallis aquae, excepto qui circuit orbem (7)
 Oceano, ille inquit, tantum se Solis ad ortum,
 Progrediens inter contraria littora, tendit, 70
 Circulus ut medius sistat, quo stabat Horizon.
 Hanc vallem propter, veni sub luminis auras
 Hebrum inter Macramque amnem, qui tramite parvo
 Thyrrenis Ligurum disternat arva colouis.
 Pene et ad occasum atque ortum sunt Solis eundem
 Afris littoribus Sude et mea patria tellus,
 Quae vastata suo tepefecit sanguine portum.
 Nomine sum Folcus (8): Celum me detinet istud,
 Illius afflatus valde quod pectore sensi.
 Non adeo, dum aetas sivit, Phoenissæ, Sicheo 80
 Atque Creusae infensa, arsit; non hospita Phylles
 Demophoonta, nec Alcides adamavit Jolem.
 Nec tamen hinc oritur dolor, at jucunda voluptas;
 Non equidem culpa, quam plene oblivia delent,
 Sed, quae mirifico sic digerit ordine, mentis.
 Hic ars inspicitur, quae tales indidit astro
 Huic vires, ut, quem mortalibus afflat amorem,
 Sursus ad auctorem rodeat. Nunc paudere pergam,

Discere quod vis ulterius. Tu luce requiris
 Qui mihi proximior tanta sit Spiritus ardens, 90
 Non secus ac pura radius Phaebeus in unda.
 Scito hunc erse Raab, summo quae gaudet honore
 Ordine in hoc nostro. Ante omnes illata coruscum
 Haec fuit in sidus (quo culmen desinit umbrae,
 Quam tellus ex Sole jacet) cum victor ab antris
 Morte triumphata Christus remeavit Avernus.
 Linquere eam decuit, monumentum insigne triumphi,
 Quem sibi promeruit, palmis defixus utrisque,
 Coeli in parte aliqua; primo nam dextera bello
 Haec favit Josue, sanctae telluris in oris; 100
 Cujus Pontificem cepere obliviam summum.
 Urbs tua, quae illius planta est, qui vertere primus
 Terga suo Auctori est ausus, cujusque dolenda (9)
 Invidia est adeo, procignit et undique fundit
 Tristem illum florem, recto qui e tramite abegit
 Agnosque ac pecudes; lupus hoc nam factus ad ipso
 Est Pastor. Mentem unis Decretalibus addunt, (10)
 Ut plane ex illarum attrito margine constat:
 Pontificum his Summus, reliquique a cardine dicti,
 Intendunt animos; Evangeliique relicto 110
 Ac Patrum studio; paucamque in pectore curam
 Gestant Nazareae sedis, qua nuntius alas
 Gabriel, aetherio delapsus vertice, pandit.
 At Vaticanus collis, et urbis caetera Romae
 Pars sacra, ubi recubant Petri vexilla secuti,
 Foedo ab adulterio quamprimum libera fiet.
 X. In genitum spectans (illo, qui aeternus utrisque
 Manat, amore,) oculis quaecumque aut mente videntur,
 Omnia tam miro primus Vigor ordine fecit,
 Noscere ut hunc nemo nequeat, qui talia cernit. 120
 Tolle igitur, lector, partem tua lumina in illam,
 Qua motu inseritur concordi foedere motus;

Atque, hinc incipiens, artem meditare Magistri,
 Qui tantum hanc amat, ut nunquam noctuque diuque
 Inde oculos vertat. Vide ut hinc se circulus ille
 Obliquus tendat, qui errantia sidera ducit
 In varios mundi, qui talia postulat, usus.
 Transversum ni his esset iter, Coeli irrita virtus
 Multa foret, vis et terris quasi hebesceret omnis.
 Si plus sive minus recto deflecteret axe, 130
 Terrisque ac Coelo valde defecerit ordo.
 Haec libata tuo, lector, sub pectore volve,
 Si laetus prius esse velis, quam viribus expers:
 Instruxi tibi rite dapes, nunc ipse comesto.
 Nam me inceptum opus ad se cunctas vertere curas
 Sollicitum cogit. Naturae prima ministra,
 Vim Coeli insinuans mundo, ac labentia certo
 Tempora mensurans cursu, Phebeia lampas
 Per gyros ibat, Pryxaco sidere juncta,
 Per quos quaque die sese maturius effert. 140
 Jamque ego in illa aderam; sed non me ascendere sensi,
 Ni ve'uti mens praesentit, quod jam occupat illam.
 Oh quantum radiare nova tum luce Beatrix
 Debuit illa magis, quae tam ad meliora repente
 Me velit, ut nullum per tempus tenditur actus!
 Quod Sol in se ipso, quem sum introgressus, habebat.
 Non aliquem propter, quo excelleret ille, colorem,
 At propter lucem, non ars ususque referre
 Ingeniumve potest, ut sese ostendat imago:
 Credere sed par est, exoptandumque tueri. 150
 Si mens nostra nequit tantum se attollere in altum,
 Nil mirum si oculi nequeunt tranxmittere Solem.
 Talis erat gens quarta Patris, qui jugiter illam,
 Ut genit ac spirat pandens, dulcedine complet.
 Angelico Soli, tunc est mihi fata Beatrix,
 Redde lubens grates, cujus te gratia ad istum

Deduxit clemens, humanis sensibus aptum.
 Nullum cor hominis tam se perneciter unquam
 Dedit intenseque Deo, ceu vocibus illis
 Tunc ego commotus: tanto sum captus amore 160
 Numinis, ut fuerit mihi tunc oblita Beatrix.
 Non aegre illa tulit, sed risit. Quo excita risu
 Mens mea, quae Deo inhaerebat, se ad plurima vertit;
 Namque, magis cantu dulces, quam luce micantes,
 Tum multas Lucas, quasi centrum, more coronae,
 Cingere nos vidi; ceu Lunam lucidus ambit
 Circulus interdum, quem densior efficit aer.
 Numinis in celsis domibus, quibus ipse revertor,
 Multae sum gemmae, quas hinc abducere nulli
 Fas est: sunt adeo et pretio formaeque valentes! 170
 Ex his cantus erat: qui non ascenderit illuc,
 Expectet, quod certa ferat sibi nuntia mutus.
 Postquam nos circum ter decurrere canentes,
 Astra suos veluti circumvertuntur ad axes,
 Constiterunt; visaeque mihi sunt quale puellae
 Quae choreas sistunt, labiisque silentibus adstaut,
 Accipiant ut jussa novi primordia cantus.
 Tunc una ex illis medio de lumine fari
 Sic coepit: Quoniam radius, quem Gratia fundit,
 Unde amor exoritur verus, qui crescit amando, 180
 In te adeo effulget, scalam ut conscendere ducat,
 Per quam nemo venit, nisi certus deinde reverti; (11)
 Ex phala quicumque sua tibi vina negaret,
 Ut tua sit depulsa sitis, non liber is esset,
 Tanquam flumen aquae, quod non descendat in aequor.
 Floribus ex quibus haec constat, vis scire, corona,
 Quae Divae intendit, te fulgida ad astra vehenti.
 Ex agnis gregis ipse fui; quem tramite ducit
 Gusmanus, quo pinguescit, qui haud devius errat.
 Qui propius mihi dexter adest, ex urbe Colonia 190

Est hic Albertus, socius meus atque magister. (12)
 Ipse ab Aquino sum urbe Thomas. Si nomina scire
 Vis aliorum etiam, visu mea dicta sequare,
 Percurrens oculis sertum. Qui fulgurat ardens
 Ore renidenti, ille est cui dat gratia nomen; (13)
 Sacras qui leges adeo et civilia jura
 Adjuvit, res ut fuerit gratissima Cœlo.
 Alter ibi est Petrus, viduae qui pauperis instar
 Ecclesiae ipse suum thesaurum tradidit almae. (14)
 Pulchrior ante omnes, quae talem spirat amorem, 200
 Lux quinta, ut mundus cupiat de hac discere quidquam, (15)
 Est mens alta viri, cui tanta scientia rerum
 Est data, si verum verum est, ut nemo secundus
 Surrexit. Deinde illius prope conspice Lucem,
 Altius angelicas, clausus qui corpore, dotes (16)
 Atque ministeria inspexit. Lux parva subinde
 Christiadam est is patronus, qui idola colentes (17)
 Incessit calamo, unde sibi Augustinus adeptus
 Est ad idem vires. Si Lucēs mente sagaci
 Percurris, mea verba sequens, jam scire cupido 210
 Te tenet octavam. Hic gaudet, fruiturque supernis
 Deliciis, qui mundi et opes et dona dolosi
 Detexit sapiens, si quisquam huic praebeat aures. (18)
 Celdauri ipse corpus; sed spiritus inde revulsus
 A nece et exilio pacem est sublatus ad istam.
 Aspice jam Bedae atque Isidori fulgere Lucēs, (19)
 Nec non Richardi, qui, plusquam semine natus
 Mortali, res est scrutatus acumine mentis.
 Hic (tuus unde mihi, jam sertum ex ordine mensus,
 Nunc oculus redit), est Sigieri spiritus acer, (20) 220
 Cui nimis est, curis gravido, mors visa morari:
 Ille etenim vico, dederunt cui stramina nomen,
 Edocuit Logicen, et vera odiosa retexit.
 Dixerat. Ut, cum mane novo, quae temporis horas

Machina metitur, sponsam persolvere laudes (21)
 Rite vocat Domino, quibus hunc sibi reddat amantem,
 Altera pars aliam trahit, impellitque volutans,
 Tinnitusque ciet, (dulci quo murmure motus
 Spiritus acclinis sancto inflammatur amore);
 Sic ego tunc illam circum se ferre coronam 230
 Aspexi, dulcemque adeo simul edere cantum,
 Notus ut esse nequit, nisi quo est aeterna voluptas.

XI. Oh caecas hominum curas, quam manca profecto
 Argumenta adigunt pennis vos radere terram!
 Clamosum ille forum, atque Machaonis iste colabat
 Artem, alterque ministerium tendebat ad arae,
 Alter quaerebat regno vi aut fraude potiri,
 Is furto instabat, rebus civilibus iste,
 Foeda hunc luxuries, hunc otia lenta tenebant;
 His ego cum curis vacuus, caelestibus oris 240
 Tanto exceptus eram, Diva comitante, decore.
 Ut, gyro expleto, punctum dein quisquis ad orbis,
 Unde profectus erat, remeavit, substitit illic,
 Fixa suis haerent veluti funalia fulcris.
 Ac luce ex media, de qua fuit ante locutus,
 Subridens ac splendidior, sic orsus Aquinas.
 Lucis ut aeternae radiis incendor, ibidem
 Sic ego prospiciens, quod tu sub pectore condis
 Intueor. Dubitas, atque uberiore doceri
 Sermone exoptas, ut tu deprendere possis 250
 Quod jam *pinguescit* dixi, et quod *nemo secundus*.
 Quare ego utrumque tibi clare nunc pandere sumam.
 Providus aeterna qui temperat omnia mente,
 Cujus nulla potest acies attingere fines,
 Heroas geminos almae, quam vocibus altis
 Ipse sibi Christus, quaesitam sanguine, junxit,
 Adlegit Sponsae; quorum moderamine fulta,
 Tutius illa viam, quo tramite fertur ad ipsum,

Corriperet, fidumque magis servaret amorem.
 Alter erat totus Seraphim fervoribus ardens, 260
 Par alter Cherubim sapientis lumine mentis.
 Unum ex his dicam; nam, quando dicitur unus,
 Laudibus alterius laudatur protinus alter:
 Tantum cura viris fuit una aedemque duobus!
 Tupini inter aquas, manansque ex colle fluentum,
 Quem pius hospitio quondam sibi legit Ubaldus,
 Fertilis excelso dependet vertice terra,
 Unde sibi a Solis porta aestivumque calorem
 Sentit, et hibernum magis esse Perusia frigus;
 Flentque jugo tristi Validum atque Nuceria retro. 270
 Hinc, ubi mons facilem magis acclinatur in oram,
 Ætherias olim Sol est exortus in auras
 Noster ut exurgit nonnuquam Gangis ab unda:
 Quapropter, si voce velit quis dicere vera,
 Non locus Assisium, sed jure vocabitur Ortus.
 Haud multum attigerat vitae, cum clara repente
 Virtutis documenta dedit, solatia terris,
 Quippe olli mulier, quam morte haud secius horrent
 Mortales, totis sic est adamata medullis,
 Ut patris indomitas ruerit fidenter in iras; 280
 Atque, illoque palam sanctique Antistite templi,
 Duxerit uxorem: inque dies ferventius arsit.
 Illa diu, primi post funera dira mariti,
 Donec is adveniens cupidas intenderet ulnas,
 Mille fuit centumque super despecta per annos:
 Nec juvat, vacuumque metu, placidamque quietis,
 Inter Amiclati nassas, sub nocte sopora,
 Haud vocem pavisse Ducis, quem paverat orbis;
 Nec tantas animo vires, fidumque tenere
 Consilium, ut Christi sit scandere sola cruentam 290
 Ausa crucem, cum Mater humi defixa maneret.
 Verum age, ne videar nimiis ambagibus uti,

Aceipe: pauperies uxor, Franciscus amator.
 Dulces illorum visus, vultusque sereni,
 Mirus amor, geminumque fovens concordia pectus,
 Implevere novis hominum praecordia curis.
 Haud mora: projecto denudat tegmine plantas
 Bernardus, tantaque sequens vestigia pacis
 Antevolat, minimeque putat velociter ire.
 Divitias veras, ignotaque gaudia vulgo! 300
 Et volat Ægidius, volat et Silvester, et omnes
 Se dedunt Sponso: Sponsae tam blanda cupido est!
 Tum simul ingrediuntur iter, pater, uxor, et illis
 Adstipata cohors, humili circumdata reste.
 Nec genus obscurum, nec quem susceperat asper
 Detinuit cultus: petit altae moenia Romae;
 Pontificemque suae, quem Signia jactat alumnum,
 Propositum mentis regaliter edocet: ille
 Annuit incepto, ac primo munime sanxit.
 Inde, ut magnanimi gressus sectata Magistri, 310
 Quem fide siderea potius celebrare deceret,
 Est inopum gens facta frequens, ac plurima crevit,
 Rursus idem sancta compulsus Honorius aura
 Esse ratum dedit, ac serto fulgere secundo.
 Post, ubi sanguineam sitiens adquirere palmam,
 Turcarum saevo Christumque suosque tyranno
 Adstitit ipse docens; Fideique impervia naetus
 Pectora, frugiferas Italùm remeavit ad oras,
 Monte super rigido, Tiberis caput inter et Arni,
 Ultima Nazarei retulit signacula Regis, 320
 Quae geminos annos transfixo in corpore gessit,
 Donec qui tanto fuerat dignatus honore,
 Sustulit aeterna meritum mercede potiri,
 Quam sibi quaesierat, res sponte secutus egenas.
 Fratribus ergo suis, haeredibus utpote justis,
 Quae sibi praecipue fuerat dilecta Virago,

Commendat, stabilique fide paecepit amare.
 Illius inde sinu se Spiritus almus in auras
 Ætherias, sua regna, redux ad sidera tendens,
 Extulit, haud alio dignatus membra feretro. 330
 Hinc agesis jam scire potes, quis oportuit alter
 Extiterit porro, cui dira per aequora tutam
 Is datus est socius Christi deducere cymbam.
 Hic nostrae dux gentis erat: qui rite proinde
 Hunc sequitur, non ferre malam jam percipe mercem.
 At nova grex hujus studiose alimenta requirit,
 Ac varios ideo per saltus tescuaque oberrat;
 Quoque abeunt longe, magis hinc ad ovile revertunt
 Lactis oves vacua. Sunt quae damnumque verentur,
 Pastorique haerent: numero sunt attamen istae 340
 Tam parvo, ut paucus satis est ad tegmina pannus.
 Si clare mea dicta sonant, si intenderis aures,
 Si menti haec revocas, tua partim expleta cupido est;
 Namque vides plantam, a qua semet segmina scindunt,
 Et sibi quid vult *pinguescit, qui haud devius errat.*

XII. Has voces Lux illa dedit, rursusque corona
 Incepit gyrum; necdum cofecerat illum,
 Altera cum circulo magis hanc circumdedit amplo;
 Ac motum edebat festivaque carmina concors;
 Carmina Sirenum tantum superantia cantus, 350
 Castaliique chori, primus quàm luce reflexum
 Exuperat radius. Duplex ut nubis aquosae
 Volvitur in gremio, aequae distans, concolor arcus,
 Cum jubet ancillae se ferre per aera Juno,
 Extimus interno exoriens, (ceu Nympha loquenti
 Respondet, nimii quae vi defecit amoris,
 Solis ut igne vapor), qui dant praesagia genti
 Ob pactum Noe, periturum haud imbribus orbem;
 Haud aliter geminae nos circumiere coronae
 Concordes. Postquam choreas agitare, simulque 360

Et cantu, inque vicem sibi jactis edere flammis
 Gaudia desierunt, mente una ac tempore in uno,
 Non secus atque oculi, ad libitum mentemque moventis,
 Tempore clauduntur simul et reserantur eodem;
 Unius ex medio Lucum fulgore novarum
 Tunc vox insonuit; quare me protinus illuc
 Verti, ut hyperboreum magnetica cuspis ad astrum.
 Ille Amor, incepit, quo pulcra venustaque reddor,
 Dicere me Ducis alterius decora inelyta cogit,
 Per quem Dux meus eloquio celebratur honoro. 370
 Non decet abjungi: veluti stipendia Christi
 Emeruere pares, par laus debetur utrisque.
 Christi electa cohors, cui sanguine reddidit arma
 Ipse suo, segnis se post vexilla ferebat,
 Et numero exiqua atque anceps, cum secula regnans
 Omnia, Rex mundi, haud meritae, sed sponte suapte,
 Addidit heroas geminos, ut dicitur ante;
 Querum dictisque ac gestis commota, referret
 Devia gens gressum, Fideique ad signa rediret.
 Parte illa, unde oritur placidi levis aura Favoni, 380
 Reddat ut arboribus frondes, quibus undique sese
 Induit Europa, haud multum procul aequore, post quod
 Interdum, per iter longum, Sol se omnibus abdit,
 Fortunata sedet Calagurris, subdita Regis
 Imperio, cujus praefert insigne leonem
 Substantem atque incumbentem (22). Hic est natus amator
 Christiadae Fidei, athleta invictissimus ille,
 Hostibus infestus graviter, sociisque benignus.
 Mens fuit illius virtuti praedita tantae,
 Ut matrem, concepta sinu, dedit esse prophetam. 390
 Postquam illum atque Fidem fuit inter deinde peractum
 Connubium, lustralem ad fontem, ubi uterque salute (23)
 Mutua dotarunt sese, quae praebuit illic
 Pro puero assensum, mulier per somnia mirum

Aspexit fructum, quem et is haeredesque dedissent.
 Ut, re qualis erat, foret idem nomine, ductum
 A Domino, qui hunc possedit, hinc Spiritus afflans
 Nomen ferre dedit. Vere fuit ille colonus
 Exercere suum Christus cui tradidit hortum;
 Nuntius, et verax est Christi visus amicus. 400
 Primus enim, quem pandit, amor fuit ire secutum
 Consilium Christi primum (24). Sub nocte silentem
 Insomnemque solo saepe illum sedula nutrix
 Invenit, quasi diceret: haec ad munia veni.
 O genitor vere Felix, vereque Joanna
 Mater, si vere hac perhibetur gratia voce.
 Deinde brevi, non ad quaestum, cui tendit ubique,
 Qui scripta evolvit Taddei, et ab Ostia habentis (25)
 Nomen; at, impulsus mannae veracis amore,
 Ingens est factus doctor: tum vineam adire 410
 Incepit, quae extemplo aret, si est cultor iniquus:
 Ac Sedi, quae pauperibus fuit ante benigna
 Plusquam nunc justis (non Sedis crimine, verum
 Sessoris pravi) petiit, non reddere partem
 Pro toto ut posset, non primi obeuntis haberet
 Sacricolae ut fundos, nec quae debentur egenis
 Praefixas decimas: contendere posse rogavit
 Errantem adversus mundum pro semine, cujus
 Vigintiquatuor circumdaris undique plantis.
 Mox, fidens animi, ac doctrinae viribus auctus, 420
 Munere apostolico, vena velut ubere torrens,
 Irruit, haereticas stirpes filicemque revellens,
 Acrius et pugnans, quo major sisteret obix.
 Diversi ex illo, Christi queis spargitur hortus,
 Exierunt rivi, ac laetas dant surgere plantas.
 Haec si propterea talis fuit orbita bigae,
 Qua se defendit vicitque Ecclesia Christi
 Civilem pugnam (26), hinc qualis fuit altera disces

Quam modo, cum nondum hic essem, celebravit Aquinas.

At, quem signarat prior orbita, deinde relictus 430

Est frames: quo crusta fuit, nunc mucor inhaeret. (27)

Illius saboles, sua quae vestigia rectis

Ingressa est pedibus, mores sic perdita vertit

Ut pedis anterior sit pars revoluta retrorsum:

At malus hinc cultus confestim ex messe patebit,

Cum lolium adductum non esse dolebit in arcam.

Dico equidem: nostri si forte voluminis ullus

Evolvat folia, inveniet quo legerit: ipse

Sum qualis soleo: (28) sed non ex Monte creatum

Ferrato, nec Aquasparte deprenderis esse: 440

Tales hinc veniunt, quorum alter laxat, et alter

Ordinis angustat leges. Me Balnea-regis

(Sum Bonaventura) ediderunt; qui vectus ad alta

Munia, praeposui terrenis caelica curis.

Hic a lumine nomen habens, (29) atque Augustinus,

Cannabe qui vincti, ac nudati tegmine plantas,

Primi haesere Deo: sunt hic doctissimus Ugo

Atque Comestor Petrus, praeclarusque libellis

Bissenis Petrus Hispanus, Nathamque propheta,

Et Chrysostomus, Anselmusque, ac ille latinae 450

Donatus linguae dignatus scribere leges:

Hic Raban, fulgensque mihi splendore propinquo

Est Calaber Joachin, cui mens praesaga futuri.

Has ego sum meritas heroi reddere tanto

Commotus laudes, sociique perinde fuerunt,

Officio ex flammante Thomae ac sermone benigno.

XIII. Finge animo, quisquis penitus cognoscere flagra.

Dudum visa mihi (et firmo sub pectore serva

Quae referam, nullo ceu mobilis impete cautes);

Finge animo ter quinque, ajo, flammantia signa, 460

Quae varias Coeli partes fulgoribus orment,

Ac superent quidquid spissae caliginis obstat;

Adjicias septem, formantes plaustra, triones,
 Nescia caeruleis se mergere marmoris undis;
 His adde os cornu illius, quod cuspidē ab axis (30)
 Incipit, ad quem se volvit prior orbita plaustri.
 In geminam solers haec sidera nocte coronam,
 Qualem olim fecit Minois filia regis,
 Cum se funereo comprehendī frigore sensit.
 Altera in alterius radiis inclusa vicissim 470
 Fulgeat, ac celeris circum sese utraque verset,
 Ut tamen internae respondeat extima semper.
 Haec si perficias animo, duplicisque catervae
 Effigiem paulum agnosces duplicisque choreae,
 Quae nos circum ibat: nostro nam discrepat usu,
 Quantum cursus iners labentis in aequora Tanis
 Discrepat a rapida summi vertigine Coeli.
 Ediderunt cantum: non est celebratus Apollo,
 Nec qui pampinea redimitur fronde Lyaeus,
 At divina, tribus personis unica, utramque 480
 Divinam humanamque simul Substantia jungens.
 Ut cantum ac gyrum explerunt, ea Lumina nobis
 Adstiterunt, gavisā ex cura invadere curam.
 Tunc iterum, socios inter, sic orsus Aquinas:
 Postquam trita seges, vectumque est semen in aedem,
 Dulcis amor terere hinc aliam me protinus urget.
 Illi hominum patri, cujus de pectore ducta
 Prima fuit mulier, mundum quae perdidit omnem,
 Praetereaque illi, qui pectus cuspidē fossus
 Satque superque omnes reparavit funere culpas, 490
 Quod natura humana potest sibi lumen habere,
 Tu reris tribuisse Deum, qui fecit utrumque;
 Atque hinc mirari s me jam dixisse, secundum
 Non habuisse virum, quinto qui includitur astro.
 Nunc verbis adverte meis, clareque videbis
 Quod tua non secus ac mea se sententia vero

Insertant, veluti centro se linea duplex.
 Quaeque mori possunt, et quae sunt nescia leti
 Splendor sunt Ideae illius, quam noster amando
 Rex gignit: lux namque suo de lumine manans, 500
 Semper et illi juncta, et, in his qui est ternus, Amori,
 In (*) res ter trinas, veluti specularia, lucem
 Congregat, ex bonitate sua; nec diditur unquam,
 Una eademque manens: mox sensim ex ordine certo
 Perque gradus adeo descendit, ut obvia leto
 Progneret, cursumque brevem victura dierum.
 Hacc sunt, quae vel semine, vel sine semine, Coelum
 Circumiens creat. Horum cera et causa creatrix
 Non est certe eadem; plus proinde minusque nitorem
 Ostendunt ideae: quare specie arbor in ipsa 510
 Plusve minusve parit, varioque in tempore, fructus,
 Et vos ingenio varii ac virtutibus estis.
 Si pariter cera et Coeli vis integra semper
 Esset, parèret semper lux tota sigilli:
 Verum Natura extenuat, ceu callidus arte
 At dextra trepidans opifex. Si captus amore,
 Ipse Deus vero ceram disponit, ibique
 Ipse ideae infundit lumen, tunc praedita cunctis
 Structura est numeris, perfectaque prorsus habetur.
 Primus ita est genitor, factusque in Virgine foetus: 520
 Quare ego naturam humanam nunquam ante fuisse,
 Nec fore, convenio, fuit olim qualis utrique.
 Si finem hic fandi faciam, tu: quomodo, dices,
 Huic par nemo fuit? Ne te, quod noscere neseis
 Ulterius lateat, reputa quisnam esset, et illum,
 Cum *pete* responsum est, quae causa rogare coegit.
 Non ita sum fatus, ne tu deprendere posses
 Quod rex ille fuit, quod ei sapientia quaesta est,
 Ut populum recte fraenaret legibus aequis;

(*) *Novem Coelos*

Non numerum illorum ut sciret, queis cura supernos 530
 Est versare globos; nec qualis clausula surgat
 Praepositis dictis, quorum unum haud esse necessum,
 Unumque esse, ait: haud petiit primordia motus
 Discere vel causas; nec si formare trigonem
 Hemicyclus possit, desit cui cuspidē recta
 Angulus. Imperii moliri tuta rogavit
 Fraena manu, et justas Astreae attollere lances.
 Haec reputans, discēs quod summa *scientia* cunctis
 Prae reliquis, est dicta mihi prudentia regis:
 Et si quod dixi *surrexit*, lumina vertas, 540
 Me tantum cernes de regibus esse locutum;
 Quos multos, paucosque bonos est cernere terris.
 Sermonem sic dide meum; nec differet illi,
 Quae tibi de Adamo et Christo est sententia menti.
 Hac semper tibi sit, pedibus quasi plumbea moles,
 Ut lente incedas, non secius atque viator
 Fessus, sive neges quae tu non rite tueris
 Sive haec affirmes: quippe is malesanus et amens
 Est valde, qui, nulla tuens discrimina rerum,
 Asserit atque negat. Communis opinio saepe 550
 Errat; amorque sui tendit dein vincula menti.
 Quisquis avet verum piscari, nescius artis,
 Plusquam nequidquam solvit de littore cymbam,
 Non etenim, qualis discedit, deinde revertit.
 Sunt multa exempla in terris: sic tramite torto
 Parmenides ac Brixus iit, Samiusque Melissus,
 Atque alii, ignari sua quo vestigia ferrent:
 Sic exinde Sabellius atque nefandus Arius,
 Stultique illi omnes, qui sacris vulnera chartis
 Intulerunt, veros obnixa vertere sensus. 560
 Ne nimium temere quis iudicet, illius instar
 Qui segetem, nondum maturam, existimat arvis.
 Quippe ego per brumam sentes horrescere vidi.

Ac molles mox ferre rosas; vidique carinam
 Per mare felicem zephyris ad vela secundis
 Ire viam, ac portus mox ipsa sub ostia mergi.
 Neve putet Bertha ac Titius, si admittere furtum
 Quem videat, sacrisque alium dare munera templis
 Cernere de hisce Deus quidnam decrevit utrisque;
 Alter quippe potest labi, consurgere et alter. 570

XIV. Ex ora ad centum, aut ex centro fertur ad oram
 Mobilis unda, sinu vasis comprehensa rotundi,
 Utpote sive extra fuerit percussa, vel intus.
 Haec mihi tunc animum subiit conformis imago,
 Cum fari desitque Thomas, coepitque Beatrix. (31)
 Huic opus est, inquit, quamvis non ore loquatur
 Necdum mente putet, aliud cognoscere verum.
 Dicite: quae vos nunc vestit, lux alma per aevum
 Jugis erit? Si jugis erit, cum corpora rursus
 Sumpseritis, non vos laedet, visumque gravabit? 580
 Quales, qui choreas ducunt, si gaudia pectus
 Interdum majora invadunt, altius illi
 Attollunt vocem, atque hilarant festiviter actus;
 Sic motu et cantu, gemino scese orbe ferentes,
 Laetitiam his dictis magis ostendere catervae.
 Si genus humanum superae dulcedinis imbrem
 Nosceret irriguum, non longo incessere questu
 Ad tanta auderet ducentem gaudia mortem.
 Ille unus, binus, trinus, qui, nescius ortus,
 Æternum regnat trinusque et binus et unus, 590
 Omnia comprehendens, non comprehensibilis ulli,
 Ter cantu celebratus erat, modulamine tali,
 Quod meritum juste quodcumque rependere posset.
 Fulgidiore mihi ex orbis tum Luce minoris
 Vox audita humilis (quali jam forte locutus
 Angelus est Mariae) confestim talia dixit:
 Quantum coelestis durabit gloria, tantum

Hoc se noster amor praecingat lucis amictu.
 Ardorem sequitur splendor, sequiturque perinde
 Visum ardor, visumque est tantus, Gratia quantum 600
 Dat super humanas vires. Caro reddita quondam
 Cum sit spiritibus, reparato corpore nobis
 Tunc erit integritas, et major gloria: quippe
 Auctum lumen erit, donat quod sponte benignus
 Omnipotens, quod eum facit inspectare potentes:
 Augendus proinde est visus, augendus et ardor
 Qui calet ex illo; quemque ardor parturit, ipse
 Splendor item augeudus. Sed enim, carbonis ad instar.
 Qui flammam ciet, ac flammis apparet in isdem,
 Nescitque hisce tegi; sic talis corpore fulgor 610
 Vincetur, quod putre sinu nunc terra recondit:
 Nec nobis lux officiet; nam sensibus illa
 Vis erit, ut valeat cuncta oblectamina ferre.
 Haec ait; atque chorus sic *amen* dixit uterque
 Protinus, ut cupidi sint visi assumere corpus.
 Nec fors se propter tantum, at carosque parentes,
 Quique sibi jam junxit amor, cum terra teneret,
 Ac nondum ardentes lucerent aethere flammae.
 Ecce autem, par luce nitens, super adstitit alter
 Clarior utrumque chorum. velut aer Solis in ortu. 620
 Utque nova apparent per Coelum vespere signa
 Incerta et dubia; haud aliter mihi cernere visum
 Est illic alias Animas, et ducere gyrum
 Exterius, claudentem alios intrinsecus orbes.
 Flamini o divi lux verax! quomodo fulsit
 Tanta meis oculis subito, ut perferre nequirent!
 At mihi tam pulcrum, tam se obtulit alma Beatrix
 Ore renidentem, ut visa inter cetera cogar
 Linquere, quae memori haud potui illinc mente referre.
 Reddita vis hinc est oculis, illosque levavi; 630
 Atque aliud Celum me Ductricemque tenere
 Protinus aspexi: me more rubentior orbis

Altius evectum docuit. Pro munere tanto,
 Toto animo, atque illa, quae est omnibus una, loquela
 Rite Deo feci; ac nondum de pectore fervor
 Sacri aberat, faustum sensi acceptumque fuisse;
 Namque duas inter rutilas effulgere zonas
 Splendores vidi, rubra tam luce coruscos
 Ut: Deus omnipotens, dixi, qui hos taliter ornas!
 Inter utrumque polum veluti via lactea candet, 640
 Consita sideribus, quae dat dubitare peritos,
 Consita spiritibus, duplex sic zona, profundo
 In Martis gremio, edebat venerabile signum,
 Quod solet in circulo ex junctis quadrantibus edi.
 Deficit ingenium memori nunc debile menti:
 Nam cruce in hac Christus radiabat; et ipse referre
 Exemplum nequeo, cujus rem pandat imago.
 At quisquis capiatque crucem Christumque sequatur,
 Donabit veniam, si cogor omittere quidquam,
 Lumine in hoc tanto aspiciens effulgere Christum. 650
 Ibant ex cornu in cornu, sursumque deorsumque
 Illustres Animae, scintillas usque cientes,
 Et cum praetereunt et cum junguntur amice.
 Sic brevibus, longis, curvis, rectisque figuris
 Raptimque ac lente volitant corpuscula saepe
 Per lucis radium, tranantis in aedibus umbram,
 Quas sibi gens hominum solerti construit arte.
 Ac veluti lyra sive chelys, quae tensa perite
 Multarum fidium grato modulamine mulcet
 Ignaros etiam numerorum artisque canorae; 660
 Sic melos ex illa prodibat imagine quoddam,
 Quod me supererit mihi, quamvis verba laterent.
 Esse quidem sensi magnae preaeonia laudis;
 Quippe *age surge et vince* mihi veniebat ad aures,
 Tanquam illi, qui cantum audit, nec carmina novit;
 Meque is concentus tanto capiebat amore,

Ut me etiamtum nil adeo devinxerit arcte.
 Forte nimis mea verba audent, cum lumina Divae
 Posthabeant, quorum visu mens tota quiescit:
 At quisquis reputat, formae haec cujusque sigilla, (32) 670
 Quo magis ascendunt, majorem adquirere formam,
 Ac mea tum Divae non lumina versa fuisse,
 Culpae, quam fateor me purgaturus, amicam
 Donabit veniam, cernens me dicere verum:
 Non hic dicta mihi nimirum est dia voluptas,
 Quae magis ac magis augetur, quo celsius itur.

XV. Quae spiranti recte ab amore benigna voluntas
 Semper (ut ex mala iniqua cupidine) manat,
 Has tacuisse dedit, Caeli quas dextera chords
 Temperat omnipotens; citharaeque silentia fecit. 680
 Quomodo caelestes Animae succurrere justis
 Abstineant votis, si tunc, ut vota libenter
 Ferre sibi possem, siluerunt uniter omnes?
 Iure ille ac merito poenis torquetur in aevum,
 Qui, res ut fluxas amet, hunc abjecit amorem.
 Quale per aethrios tractus sub nocte serena
 Interdum subito transcurrit lucidus ignis,
 Impellens, conversa alio, sibi lumina verti
 Spectantis; sidusque locum mutare videtur,
 Ni quod, qua exoritur, nil deficit, et ille per auras 690
 Solvitur extemplo; sic dextra ex parte revulsus
 Spiritus est Crucis, atque hujus descendit ad imum:
 Tenia nec gemmam liquit; sed clara cucurrit
 Per zonam, velut ignis post alabastra refulgens.
 Non secus Anchisae pia se tum praebuit Umbra,
 (Siqua fides Musae, qua non est altera major),
 Cum sibi in Elisiis est natus visus adesse.
 O sate gente mea, (oh omnipotentis abundans
 Gratia!) cui bis, ut tibi, aperta est janua Celi!
 Sic ea Lux dixit. Versus sum protinus illi; 700

Mox Divam in comitem defixi lumina; et illinc
 Atque hinc obstupui: talis nam ardebat ocellis
 Risus, ut ipse meis fundum contingere gratiae,
 Ac paradisi deliciis gaudere putavi.
 Auditum ac visu hinc dulcis, verba addidit ille,
 Non comperta mihi: usque adeo est arcana locutus!
 Non sponte obscura est fatus, sed oportuit esse
 Obscurus sermo; quoniam sententia mentem
 Mortalem anteibat. Postquam deferbuit ardor,
 Ac coepit sermo ad nostrum descendere captum, 700
 Sint tibi, o Une Triplex, audivi dicere, grates,
 Qui tantum dignare meo de sanguine cretum;
 Addidit inde sequens: Longam gratamque, legenti
 Librum illum, cui nunquam atrum mutatur et album, (33)
 Jam mihi collectam, tu me saturare dedisti,
 Nate, famem, hoc medio, quo te nunc alloquor, igne,
 Hujus ope, ad tantum quae ascensum praebuit alas.
 Tu reris percepta mihi tua vota superni
 Principis aspectu, veluti quicumque trahatur
 Ordine prolixo, numerus sobolescit ab uno; 72'
 Ac mihi propterea desistis quaerere qui sim,
 Et cur hos inter videar jucundior omnes.
 Haud vero abludis: majores atque minores
 In speculo hic cernunt Animae, quo cuncta, priusquam
 Mens ea cenciapiat, penitus detecta videntur.
 Verum, ut divus Amor, cui jugiter haereo, qui me
 Dulci ardore replet, melius sese expleat, ede
 Securam ac laetam vocem: quae pectore gestas,
 Omnia pande alacer; sunt jam responsa parata.
 Tunc ego me ad Divam verti: audiit illa, priusquam 730
 Ediderim vocem; talique adrisit amico
 Intuitu, ut major mihi fandi est facta cupido;
 Atque ita dehinc coepi: Vobis, est maxima postquam
 Visa Æquabilitas, lux mentis, cordis et ardor,

Sunt omnino pares; nam, sic est aequus uterque
 Soli, qui vos igne fovet, ac lumine lustrat,
 Ut nulla hoc penitus clarari ab imagine possit.
 At lumen mentis mortali, cordis et ardor,
 Propter, quae non est vobis incognita, causam,
 Imparibus surgunt alis; ac deficit illa 740
 Proinde mihi paritas, mortali stirpe creato;
 Atque ideo, qua me excepsi, nisi pectore, grates
 Reddere laetitiae nequeo. At, te deprecor, alma
 Lux hujus gemmae, proprium da noscere nomen. —
 Arboris o frons cara mae, tu ne rettulit ille,
 Quam mihi tam dulcis fuit expectare voluptas,
 Sum tua radix: ille, tuae qui nomina genti
 Addidit, ac montem peragrat centum amplius annos
 Circuitu in primo, meus ille est natus, et idem
 Est proavus tuus. Huic longum breviare laborem 750
 Est opus incumbas, meritisque rependere noxas.
 Circuitu in vetere (ex quo nunc quoque discitur illi
 Tertiaque ac nona) integra morum et sobria cultu,
 Securos in pace dies Florentia agebat.
 Non ibi tunc aderant armillaeque, atque coronae;
 Calceolis non ibat acu tum femina pictis,
 Ac membris spectanda minus, quam divite cinctu;
 Exoriens nondum terrebat filia patrem;
 Fines quippe suos et dos et tempus habebant: (34)
 Non domibus deerant gentes: non, probra pudoris 760
 Turpia ut inveheret, rex Sardanapalus ab oris
 Venerat Assyriis; ac nondum nomine collis (35)
 Ex voluerum dictus, Marii de nomine dictum
 Vincebat montem; qui, tanquam vincitur alto
 Ascensu, vincetur item subeunte ruina.
 Bellincionum Bertum ego vidi incedere pelle
 Atque osse incinctum, speculumque relinquere nuptam
 Illius, haud fuco inspersam. Quos Merlia cives

Clarabat gens, et pariter quos Vecchia, vidi
 Pellibus indutos nudis, dum pensa trahebant 770
 Illorum nuptae, ac versabant pollice fusos.
 O ter felices! patria decumbere terra
 Post mortem certae; nec, Gallica signa petenti
 Ulla erat, assimilis viduae, deserta marito.
 Altera lactenti insomnis, cunabula juxta,
 Praebebatur puero blandis solatia verbis,
 Quae prius oblectare solent matresque patresque:
 Altera, pensa colo ducens, adstantibus acta
 De Fesutis Romaque suis narrabat et Illo.
 Par monstro tunc aut Lapus aut Cianghella fuisset, 780
 Ut nunc aut Curius foret aut Cornelia monstrum.
 Tali in lactitia morum, dulcique quiete,
 Hos inter cives, et in hac adeo urbe beata,
 Me dedit in lucem Maria, alte hanc matre vocante;
 Zacharidaeque sacro ablatus baptismate templo
 Christi adum Fidei adscitus, et nomine dictus
 Cacciaguida fui. Fraterno sanguine junctus
 Unus et alter erat, Morontus Elisaesque.
 Uxorem mihi ab Eridano Ferraria misit;
 Atque ea tum vestrae fecit nova nomina genti. 790
 Induperatoris dehinc sum vexilla secutus
 Conradi, qui claro equitis me ornavit honore.
 Tam bene me gessi, ac placui! Comitatus iniquam
 Hunc sum inde in gentem, quae, vobis debita, regna
 Occupat injuste, Pastoris crimine; ibique
 Gens ea me turpis mundi fallacis ab oris
 Eripuit, cujus multi turpantur amore,
 Atque ita, martyrium passus, sum hac pace potitus.
 XVI. Non ego mirer, nobilitas o parvula nostri
 Sanguinis, in terris si corda tumescere faxis, 800
 Quo boni amor languet, cum te, quo est recta cupido,
 Scilicet in Caelo, intumui. Tu vestis es instar,

Quae, nisi quid saepe adjicitur, cito deficit; omnes
 Quippe dies illam decerpit forcipe tempus. —
 O vos (majoris numeri, quem Roma recepit,
 Ac deinde abjecit, fari pronomine coepi;
 Quaeque parum abstabat, risit divina Beatrix;
 Ac visa est, quae tussit ad oscula prima Ginevrae.)
 Vos genitor, dixi, meus estis, et inclyta origo;
 A vobis mihi plena venit fiducia fandi; 810
 Me sic erigitis, ut me sim maior ipso;
 Totque meum rivis perfundunt gaudia pectus,
 Ut laeter tanto nequaquam flumine rumpi.
 Ergo age, prima meae radix carissima gentis,
 Dicite majores vestros, et qualis, in auras
 Cum vos existis vitae, decurreret annus:
 Dicite item sancti quantum esset ovile Ioannis,
 Quique tenere forent magis alta sedilia digni. —
 Ut fervet, viresque capit, spirantibus auris,
 Ignitus torris, blandis sic vocibus arsit 820
 Clarior ille meis; et, quo majore refulsit
 Luce, magis dulci retulit dehinc orsa loquela,
 (Non autem qualis nestro nunc personat ore);
 Atque ait: Ex illo, Caeli quo nuntius Ales
 Dixit *ave*, ad partum, quo me sub luminis auras
 Effudit, nunc regna tenens caelestia, mater,
 Centum quinque vices, tres, quinquagintaque, sidus
 Hoc rediit, Nemei refovendum calce leonis.
 Ipse meique patres ad vitam venimus illa
 In regione, prius quae se currentibus offert 830
 Ultima, certamen cursus cum rettulit annus.
 Qui fuerint patres, atque huc sese unde tulerunt,
 Ignorare magis, pnto, quam memorare decorum est.
 Arma quibus validae vires gestare sinebant
 Zachariden Martemque inter, pars quinta fuerunt
 Nunc ibi viventum; sed gens, nunc semine mixta

Certaldi et Campi et Fighine, erat omnis ad imum
 Pura fabrum. Has gentes, quas dico, quam habere fuisset
 Finitimas melius, sic ut Galluzzius urbis
 Et Tresplanus terminus esset, quam intus habere 840
 Ruricolaeque pati foetorem ex Agulione,
 Atque viri ex Signa, fraudes jam nectere noti.
 Si gens, quae plus degenerat, non dira noverca
 Caesaris extiterit, sed matris more benigna, (36)
 Quidam, qui nunc est civis, mercatur, et ambit,
 Iret, quo ibat avus, Semipontem quaerere victum;
 Montemurlus adhuc Comitum sub jure maneret
 Contentus; Cerchique forent, ubi pastor Aconem
 Convocat aere cavo populum; et fortassis amarent
 Nunc quoque Valdigravi tuta otia Bondelmontes. 850
 Commixtura hominum semper pessumdedit urbes,
 Corporibus ceu multa nocet mixtura ciborum:
 Caecus humi taurus cacco ruit ocyus agno;
 Ac plus saepe unus, quam quinus, dissecat ensis. (37)
 Si videas ut Lunae urbs, atque urbs Salvia pessum
 Ante ierint, et nunc pariter Senogallia, et altum
 Clusium eant, non humanas mirabere gentes
 Dilabi, cum urbes etiam labentur et ipsae.
 Non secus ac vos, res vestras Mors impetit omnes:
 At latet in quadam: longo nam tempore vivit, 860
 Ac vobis est vita brevis. Ceu marmoris aestu
 Circumiens nunc Luna tegit, nunc littora nudat,
 Sic vario Fortunae agitur Florentia pulsu.
 Non erit hinc mirum, hujus quod de civibus urbis
 Praeclaris reteram, jam tetra obliviae passis.
 Ipse Catellinos vidi, Ugosque, atque Philippos,
 Ermannos simul, et Grecos, atque Albericos,
 Jam declinantes, claro olim sanguine cives.
 Et vidi genere antiquos opibusque potentes
 Ex Sannella atque Arca. Saldaneria visa 870

Est simul, Ardinghique mihi, Bosticaque pubes.
 Pòrtam urbis supra (quae nunc est pondere tanto
 Nequitiae gravis, ut navis cito pressa fatiscat)
 Ravegnana fuit domus; ex quo sanguine Guidus
 Dehinc venit Comes, et quot Bellincionus honorat.
 Norant fraena manu Pressenses flectere; et ensis
 Auratus, Galigaja, tibi fulgebat in aede.
 Jam grandescibat Vaji procera columna,
 Sacchetti, Guochi, Sifantes, atque Barucei,
 Gallique, et modius quibus inficit ora rubore. (38) 880
 Jam stirps magna erat, ex qua gens Calfuccia: fasces
 Patricias Arrigucci Gitiique tenebant.
 Qualis honos genti, quam multa superbia fecit
 Indecorem! quantumque dabant, Florentia, cunctis
 Te ex auro fulgente pilae clarescere factis! (39)
 Tali se illorum patres tunc more gerebant,
 Qui, quoties vacua est sedes Antistite, pingui
 Implentur, sacrisque agitant convivia tectis.
 Improba gens, quae, vana tumens, irascitur illis
 Qui fugiunt; his, qui loculos aut cornua monstrant, 890
 Mitior est agno, jam tunc ab origine parva
 Surgebat; quare Donatus abhorruit illi
 Cognatus fieri. Iam Caponsaccus in urbem
 Venerat ex Fesulis; jamque Infangatus, et una
 Iudas civis erat. Quod vix est credere, dicam,
 Et tamen est verum: parvam intrabatur in urbem
 Per portam, Perae dictam de nomine gentis.
 Quot Ducis eximii, cujus memorantur honores
 Rite Thomae in festo, pulcris se insignibus ornant,
 Hinc his nobilitas et militia evenit, etsi 900
 Nunc sese populo associet, qui haec cinxerit auro.
 Iamque et Gualterotti Importunique vigeant.
 Et nunc vicus adhuc gauderet pace, propinquis
 Si fuerit caruisse novis. Domus, unde coorta

Ob justam est iram clades, quae depulit omnem
 Moenibus ex vestris pacem, ac vos perdidit ipsos,
 Multo in honore erat, atque omnes sibi sanguine juncti.
 Quam male, Bondelmontiade, connubia gentis
 Fugisti istius, monitis muliebribus actus!
 Multi vitam agerent lacti, quos occupat angor, 910
 Si Deus omnipotans Henae te merserit undis,
 Cum primum venisti urbem: sed deinde decebat
 Truncam illam petram, quae pontem respicit Arni, (40)
 Urbis ut occideres extremae victima pacis.
 His cum gentibus, atque aliis, mihi ducere visa
 Est laetam placidamque adeo Florentia vitam,
 Ut nulla illi esset lacrymas effundere causa;
 Atque adeo populus justusque ac plenus honore,
 Lilia uti nunquam pilis inversa doleret, (41)
 Nec per dissidium rubro depicta colore. 920

DANTIS ALIGHERI
DIVINAE COMOEDIAE

LIBER XI.

XVII. **Q**ualis adit Climenen matrem, sciturus an esset
Quod sese audierat contra, poscentibus ille
Qui dat adhuc natis parce indulgere parentes;
Sic tunc ipse fui: talem me diva Beatrix
Novit, et illa locum Lux quae mutaverat ante
Ad mecum effandum. Ac Mulier mihi dixit: ab imo
Prome sinu, ac tibi qualis inest da nosse cupido;
Non quod nostra tuis verbis augescere possit
Cognitio; sed ut assuescas aperire loquendo
Quae te urit sitis, atque alius tibi misceat undas. — 19
O mea stirps, dixi, qui adeo te attollis in altum,
Ut, punctum inspiciens, cui tempora cuncta patescunt,
Clarius intueris quae sunt exinde futura,
Quam nobis sit scire datum, non posse trigonem
Obtusos cohibere duos; cum Tartara adirem,
Virgilio comite, et lustralis culmina montis,
Dura mihi audivi fieri praesagia vitae.
Quamvis fortunae nullo deterrear ictu,
Scire temen vellem quid sit mihi triste futurum;
Quippe, procul visae, levius nocuere sagittae. 20

Sic ego sum fatus Luci, quae erat ante locuta,
 Utque Beatrici est visum, mea sensa retexi.
 Isque paternus Amor, risuque ac luce suapte
 Inclusus, non obscuris ambagibus, olim
 Qualibus illudi gentes suevere, priusquam
 Agnus leto esset, delet qui crimina, missus,
 At liquido eloquio, ac verbis respondit apertis:
 Eventus rerum, vestrae quos pagina mentis
 Non habet inscriptos, omnes ex ordine picti
 Ante Deum apparent; at non magis inde necessum 30
 Accipiant, quam prona ratis, per flumina currens,
 Accipit ex visu longe spectantis ab ora.
 Hinc mea, de fidibus veluti concentus ad aures,
 Qui te deinde manent, veniunt ad lumina casus.
 Urbe velut patria discessit, fraude novercae,
 Hippolitus, tibi sic linquenda est patria tellus.
 Hoc jam agitur, jam hoc instruitur; nec tempus abibit
 Longum, quin hoc perficiat, qui cogitat illic,
 Christum ubi dat venum lucri insatiata cupido.
 Ut solet, offensos per vulgus culpa sequetur; 40
 At verum dabit, unde oritur, vindicta patere.
 Quod magis est gratum, quod diligis, omne relinques:
 Haec prima exilii vibratur cuspis ab arcu.
 Quam durum agnoscens per scalas ire redire
 Alterius, quam salsum alieno vivere pane.
 At gravius veniet sociis tibi vulnus ab ipsis,
 Qui tecum pariter vallem labentur in istam;
 Quippe ingrati omnes, impique, ac mente carentes,
 In te iras vertent: non longa at temporis aetas
 Ibit, et opprobrium, non te, sedenim opprimet illos. 50
 Exitus infelix, insanaque gesta probabunt
 Nequitiam illorum; et te is abjunxisse decebit.
 Hospitium primum, rebusque levamen in arctis,
 Vir tibi magnus erit, cujus sanctusque volucris

Ac scala insigne exornat: sic ille benignam
 Ostendet mentem, ut praevertat vota precantis.
 Illius agnosces fratrem, qui sidere ab isto
 Sic fuit impressus nascens, ut grandia quondam
 Facta gerat. Nondum gentes sensere, virentem
 Propter adhuc vitam; nam vix nonum attigit annum. 60
 At, prius Henricum quam Vasco fefellerit altum, (1)
 Illius effulget virtus, vincensque labores
 Aurumque indignans: illius munera opesque
 Largifluas ipsi celebrabunt laudibus hostes.
 Hujus in auxiliis tibi sit fiducia cordi.
 Multam hic mutabit gentem, ditesque inopesque (2)
 Ad meliora vehens. Memori haec tu pectore serva,
 Quae dicam, ac nulli referas. Tunc talia dixit,
 Quois adhibere fidem poterunt vix illa videntes.
 Addidit inde sequens: Fili, velamine dempto, 70
 En detecta tibi, tibi quae jam dicta fuerunt;
 Ecce tibi insidiae, quas non longa occulet aetas.
 Civibus at nolo invidcas: tua quippe vigebit
 Vita magis longe, quam dent pro talibus ausis
 Hi meritis poenas — Cum Spiritus ille, silendo
 Stamina pro qua praebueram, subtegmina telae
 Inseruisse est visus, ego, ut qui poscit amici
 Consilium, cui sit virtus ac fida voluntas,
 Dicere tum coepi: Video, pater optime, tristem
 Adventare diem, qui me tali impetet ictu, 80
 Quo magis is premitur, minus est cui provida cura: (3)
 Prudenti est igitur valde mihi mente cavendum
 Ne, pulsus patria, dulci si sede carebo,
 Deficiant aliae, mea propter carmina, sedes.
 Per mundum infernum, ac montem ex quo diva Beatrix
 Me in Caelum erexit, Celique volubilis orbes,
 Quaedam ego deprendi, quae si dein forte revelem,
 Sint vereor multis et tristia et aspera valde;

Ac vereor quoque, si pavidus sim dicere verum,
 Ne vivam hos inter, qui haec tempora prisca vocabunt. 90
 His dictis, majore arsit Lux illa nitore,
 Non secus ac aureum speculum sub Sole refulgens;
 Mox inquit: Mens, sive suae, seu conscia culpae
 Alterius, telum illa tui sermonis acutum
 Sentiat; at, quae visa tibi, tamen omnia pande;
 Et, mala cui scabies prurit, sibi confricet artus.
 Aspera si primum fuerint tua verba, salutem
 Mox meditata ferent: velut alta cacumina ventus
 Concutiens, tua vox erit: atque hoc nobile signum
 Magnanimi est cordis. Tibi sunt hoc propter in istis 100
 Orbibus, in monte, atque inferni vallibus imis,
 Hi tantum ostenti, quos dat notescere fama:
 Namque per exempla, ac documenta carentia visu,
 Cum res narrantur, quarum est abscondita radix,
 Non his auditor mentemque animumque quietum
 Applicat; indocilisque fidem praebare recusat.

XVIII Iamque silens, quae fatus erat, sub corde beatus
 Spiritus ille suo dictis gaudebat (4): et ipse,
 Haec eadem reputans, dulci medicabar amarum;
 Quaeque videre Deum Mulier me diva ferebat, 110
 Haec animo dimitte, inquit; perpende quod illum
 Sum prope, eique adsum, qui offensas elevat omnes.
 Continuo ad dulcis versus solatia vocis,
 Qualem oculis sanctis vidi tum fulgere amorem
 Practereo; non quod mihi deest fiducia fandi,
 At quia ni quis deducat, memor ipsa referri
 In se mens nescit: dumtaxat dicere possum,
 Quod me his intentum, tum caetera cura reliquit:
 Nam jubar aeternum, se ex illius ore reflectens,
 Memet laetitia explebat. Sed lumine risus 120
 Tunc ea me vincens: jam te verte, inquit, et audi:
 Non tantum est nostris oculis aeterna voluptas.

Ut solet hic nosci ex vultu quandoque cupido,
 Cum rapitur, curaque animus defigitur una;
 Sic ille, ut me converti, se Splendor habebat
 Non satur eloqrii, atque ait: Hoc in limine quinto (5)
 Arboris, c summo ducit quae vertice vitam,
 Ac semper sese foliis ac fructibus ornat,
 Sunt Animae egregiae, quae, dnm vixere, cluebant
 Fama adeo, ut quaevis posset ditescere Musa. 130
 Cornibus ergo Crucis tua lumina fige: videbis,
 Nomine quam dicam, velociter ire per illam,
 Non secus ac rapidus fertur per nubila fulgur.
 Nomine tum Iosue Lumen discurrere vidi,
 Nec dictum prius aut factum dignoscere quivi.
 Vidi aliud magni Machabei nomine; et, instar
 Turbinis, in gyrum concepta ob gaudia volvi.
 Hinc duo, ob Orlandum germenque illustre Pipini, (6)
 Lumina conspexi, atque oculis sum utrumque secutus,
 Fixus ut accipitrem suspectat nubibus auceps. 140
 Mox et Guilelmus, Rinoardus, duxque Gofredus,
 In Cruce paruerunt mihi, Guiscardusque Robertus;
 Commixtusque aliis se Cacciaguida ferebat,
 Ostendens, qualis Caeli in cantoribus esset.
 Ut mihi, quidnam agerem, vel dicto aut panderet actu,
 Sum latus in dextrum versus, quo diva Beatrix
 Adstabat; tamque illi oculos effulgere puros
 Laetosque aspexi, ut nunquam sic ante solerent.
 Ac veluti, quo quisque magis bene gaudet agendo,
 Hoc sibi praesentit majus virtutis adeptum; 150
 Sic ego tum sensi, magis illam effulgere cernens,
 Quod mihi, cum Caelis vadenti, creverat arcus. (7)
 Ut propere exuitur mulier, quo tincta pudore
 Aute fuit, primoque genas candore colorat,
 Sic oculis fuit illa meis, cum me inde reflexi,
 Candorem ob sexti, quod nos exceperat, astri.

Scintillare Auimas Ioviali hoc sidere amantes
 Vidi, nostrique eloquii formare figuras.
 Littoribus veluti volucrum cum turba relictis
 It Caelo, cantum attollens, quasi pascua gratans, 160
 Agmine nunc longo incedens, nunc orbe rotundo;
 Talis, quaeque suo concluda in lumine, cantum
 Edebat volitans; varioque ex ordine formans
 Nunc D, nunc I, nunc L, sese quaeque movebat
 Cantando prius in numerum; ex his deinde figuris
 Componens unam, stabat paulumque silebat.
 O quae, Musa, tuo ingeniis das numine vires
 In decus, aeternumque facis durare per aevum
 Ipsosque, ac illorum in carmine regnaque et urbes,
 Me, precor, illustra, ut, quales sunt mente repostae, 170
 Evalcam retulisse notas: fac, Diva, pateat
 Versibus his nostris brevibus tua magna potestas.
 Vocales triginta ac quinque, et cum hisce sonantes,
 Se mihi spectandae obtulerunt; talesque notavi,
 Illarum partes, quales ex ordine vidi.
Diligite, est omnis primi sententia picti,
Justitiam: qui dirigitis terram, inde secundi.
 Quinti in litterulam verbi dehinc ordine summam
 Convenere; adeo ut visus sit Iuppiter auro
 Distinctum argentum. Luces descendere vidi 180
 Mox alias, ac litterulae se vertice summo
 Sistere in ejusdem, cantantes, arbitror, illud
 Quod trahit usque Bonum, ac flamma sibi perpetue jungit.
 Non secus ac torrum conflictu hinc inde favillae
 Protinus innumerae exiliunt, unde omina vulgus
 Ferre solet; sic plusquam mille exurgere Luces
 Sunt iterum visae, plus haec, minus illa, secundum
 Aeterni arbitrium Solis, qui incendit amore.
 Postquam quaeque sua requievit sede, caputque
 Ac collum Reginae avium has componere vidi. 190

(Hic opifex pingens, non indiget ille regente,
 At cuncta ipse regit: virtusque est omnis ab ipso,
 Quae variis hic cuncta modis et sedibus aptat.)
 Litterulae hinc aliae, steterunt quae in vertice Lucas,
 Contentae hic visae in morem considerare lili,
 Effigiem parvo motu implevere volueris.
 O quot, justitiam nostram procedere Caelo,
 Sidus dulce, tuo, gemmae mihi nosse dederunt!
 Quare ipse obtestor mentem, ex qua manat origo
 Virtutis motusque tui, ut sua lumina vertat   200
 Illuc, unde oritur fumus, qui nobilis astri
 Infectat radios; rursusque insurgat in iras
 Adversus, qui nunc sancta mercantur in aede,
 Structa jam tot prodigiis et sanguine tanto.
 Militia o Coeli, quam ego nunc contemplor, adora
 Pro tot, qui prava in terris exempla sequentes
 Tramite declinant recto. Bellum ante solebat
 Ense palam fieri; sed nunc fit pane negato, (8)
 Aut his, aut illis, quem dat Pater omnibus aequae.
 Ac tu, qui figis leges, ut deinde refigas,   210
 Vivere adhuc Coelo Petrum Paulumque memento,
 Quorum (proh facinus!) datur a te vinea pessum.
 Ipse autem dicis: sum illius captus amore (9)
 Qui solus vitam sylvis traduxit in aspris,
 Et propter choreas leto est multatus iniquo,
 Nullaque me Petri ac Pauli reverentia tangit.

XIX. Ante oculos formosa meos parebat imago,
 Expansis alis, diva quae luce beabat
 Insertas Animas: radiantem quaeque pyropo
 Ardebat similis, qui tam sub Sole niteret,   22-
 In mea ut ex illo resiliaret lumina fulgor.
 Quod sum dicturus, nec scripto aut vocibus unquam
 Quis retulit, nec cujusquam mens fervida finxit.
 Vidi ego et audiavi humanas emittere rostrum

Voces; cumque essent plures ea verba cientes,
 Vox tamen insonuit numero prolata minori;
 Atque haec fata est: Justitiae ac pietatis amatrix
 Cum fuerim, in decus huc veni, quod nulla cupido
 Exuperare potest: nomen memorabile terris
 Liqui; ipsique, sequi dum clara exempla recusant, 230
 Multa mihi laudum tribuunt praeconia sontes.
 Unus ut exoritur multis ex ignibus ardor,
 Multorum sic Spirituum vox una sonabat
 Illa ex effigie: cui sum dein talia fatus.
 O flores, decus aeterni immortale vireti,
 Qui mihi in uno omnes vestros afflatis odores,
 Solvite, spirantes, quaeso, quae ex tempore longo
 Me torquet collecta fames; reperire nequivi
 Namque cibum terris. Scio, quod, si cernere divam
 Iustitiam in Caelis alius praeponitur Ordo, (10) 240
 Hanc vester nullo tectam velamine cernit.
 Scitis, me voces vestras audire paratum,
 Et dubium scitis, quo sum tot vinctus ab annis. —
 Ut caput accipiter dempto sublime galero
 Erigit extemplo, atque alis sibi plaudit apertis,
 Ostendens sese cupidum formaque venustum;
 Gratiae ita intextum divinae laudibus, illud (11)
 Tum fieri signum vidi, et sic edere dulcem
 Cantum, qualem unus novit. qui gaudet ibidem.
 Mox ait: Is, qui ad mundi oras obvertit amussim, 250
 Totque intus posuit manifesta occultaque rerum,
 Non adeo ille suam virtutem expromere ibidem
 Evaluit, ne immense ejusdem in mente maneret.
 Hoc patet ex illo, quem caeca superbia primum
 Vicit: cum ante omnes excellentissimus esset,
 Quod lucem haud mansit, misere est prolapsus acerbus.
 Inde liquet porro, natura quaque minori
 Comprendi non posse Bonum, quod, finibus expers

Omnibus, haudquaquam, nisi se metatur ab ipso.
 Cum mens nostra igitur radius sit oporteat unus   260
 Illius mentis, cujus sunt omnia plena,
 Natura non ipsa sua cognoscere pollet
 Sit qualis quantusque Deus. Sic Numinis alti
 Justitiam mortalis conspicit, ut mare magnum;
 Cujus quantumvis videat de littore fundum,
 Non videt in pelago; negat alveus quippe profundus.
 Non est lux equidem, nisi sit deducta sereno,
 Quod non turbatur: non est lux, immo tenebrae,
 Carnis nempe umbra, atque suum exitiale venenum.
 His de justitia dubium, quod mente gerebas,   270
 Quodque tibi solvi optabas, reor esse solutum.
 Ajebas etenim: ad ripas quis nascitur Indi,
 Nemo ubi de Christo loquitur, nec tradita chartis
 Nec dictis lex ulla patet: morum integer ille
 Vivit, quantum humanae dat prudentia mentis:
 Absque Fide ac sancti moritur Baptismatis expers;
 Justitia est ubinam, Stygios quae hunc damnat ad ignes?
 Culpa ubinam, si quod latuit, non credidit ille?
 At tu quisnam es, qui vis alta in sede sedere,
 Judicium ut promas de rebus mille remotis   280
 Millia, luminibus nec palmum antecuntibus unum?
 Illi equidem, quicumque animo haec expendet acuto,
 Addubitandum esset, nisi sacra volumina vobis
 Desuper instarent. O terrae animalia, mentes
 Obductae tenebris! Quae per se prima voluntas
 Est bona, in immensum bona, nunquam a se ipsa racedit.
 Id solum omnino est justum, quod consonat illi:
 Nullo haec attrahitur bono, at ipsa hoc lumine gignit. –
 Ut nidum supra, simul atque ciconia pullos
 Nutriit implumes, circum se vertit, et illam   290
 Qui sunt jam pasti, erecta cervice tuentur;
 Talis et effigies fuit, atque ego lumina talis

Erexi. Tot Spiritibus compulsa, movebat
 Illa alas; circumque rotans, hac voce canebat:
 Ut meus est tibi, qui nescis deprendere, cantus,
 Divum ita consiliū humanae impenetrabile menti, est.
 His dictis, mansere parum illa incendia sancti (12)
 Flamini in signo, quod Romae subdidit orbem;
 Idque iterum coepit: Non ullo tempore regna,
 Qui non crediderit Christo, caelestia venit, 300
 Aut prius, aut postquam letum est perpersus iniquum.
 At Christum Christum conclamant nomine multi,
 Qui, cum iudicium advenient, longinquius illis
 Abstabunt Christo, qui nunquam existere norunt.
 Christiadas hos damnabit niger accola Nili
 In coetus mundum Iudex cum dividet ambos,
 Alter ut aeternum locuples, sit et alter egenus.
 Quid poterunt Persae in vestros tum dicere reges,
 Illorum cum cuncta tenens delicta volumen
 Aspicient? Hic Alberti inter cetera factum (13) 310
 Quod cito perscribet calamus, cernetur iniquum,
 Unde involvet regnum clades horrida Pragae.
 Hic luctus cernitur item, quo Gallica regna
 Afficit, argentum vitians, qui saucius apri (14)
 Dente cadet. Cernitur item, quae extendere regni
 Impellit fines insana superbia reges (15)
 Anglumque ac Scotum. Regis ceruetur Iberi
 Luxuries, ac regis vita ignava Boemi, (16)
 Cui nunquam optata est virtus, et cognita nunquam.
 Rectoris Solymae, signata videbitur una (17) 320
 Hic bonitas, multasque ostendet pagina noxas.
 Clarebit pariter Sicularum regnantis in oris, (18)
 Quo Pater Anchises aevo consumptus obivit,
 Turpis avarities: atque, ut quam vilis et excors
 Is pateat, truncis scribentur crimina signis,
 Quae permulta dabunt spatium cognoscere parvo.

Et patruī et fratris pariter commissā patebunt,
 Gens quibus egregia, ac gemina est turpata corona.
 Hic, cui Norvegia, et cui Lusitania parēt,
 Cernere erit: quique Illyrica dominatur in urbe,   330
 Atque typo Venetum male cusa numismata signat.
 Pannonia o felix, regis si fraena superbi
 Excutias! o felix Cantaber, alta Pyrene .
 Si te nimbiferae vasto teget aggere rupis!
 Hoc cuivis dat Nicosia et Famagusta videre,
 Quas sua plorare et contendere Bestia cogit, (19)
 Non his absimilis, vitiis nec turpibus impar.

XX. Cum, qui terrarum tractus illuminat omnes,
 Deficiente die, nostris discedit ab oris,
 Quod solo illius splendebat lumine, Caelum   340
 Lucibus ornatur multis; quibus una refulget. (20)
 Haec mihi tunc animo Caeli succurrit imago,
 Cum mundi illiusque ducum venerabile signum
 Conticuit: siquidem Luces fulgoribus illae
 Continuo micuere novis, cantumque dedere,
 Quem mea nunc frustra mens aegra referre laborat.
 Dulcis Amor, qui te ridenti lumine velas,
 Oh quantum es tibi tunc his ardescere visus, (21)
 Queis tantum sanctae spirabant flamina curae!
 Postquam illae angelicum cantum carae atque micantes 350
 Desierunt gemmae, quas sanctum ornare videbam
 Sidus, continuo murmur mihi venit ad aures,
 Non secus ac fluvii; qui, vertice montis ab alto
 Praecipitans, sese clarus per confraga volvit,
 Testatus quanto descendat ab ubere venae.
 Utque sonus citharae normam ex cervice capessit,
 Eque foraminibus, quo inflatur fistula, ventus;
 Haud aliter volucris per collum protinus illud
 Ascendit murmur, non secius atque foratum
 Hoc esset. Vox hic est factum; emissaeque rostro   360

Dicta dedit, nostrae ad formam modulata loquelaë,
 Qualia cor meum, ubi a me sunt conscripta, manebat:
 Partem, mortales aquilae qua cernere Solem
 Ac perferre solent, in me nunc inspicere, dixit;
 Quippe inter Lucas, ex quibus mea constat imago,
 Hae reliquis praestant, oculus meus unde refulget.
 Ille orbe in medio rutilans, quasi pupula, sancti
 Pneumatis est cantor, sanctam qui transtulit Arcam:
 Nunc cantus novit pretium, ex mescede relata -
 Nempe pari, in quantum fuerit cantare voluntas.   370
 Ex his quinque, supercilium condentibus, ille
 Proximior rostro, moerentem est funere nati (22)
 Solatus viduam: nunc novit Numina quantum
 Vana sequi noceat, Christique absistere lege,
 Hanc dulcem expertus vitam, oppositamque dolentem.
 Quique exinde oculi sequitur vicinus in arcu,
 Est hic Ezechias, fixae qui tempora mortis
 Produxit, vere detestans crimina vitae:
 Nunc divina videt quod non sententia sese
 Immutat, quamvis hodierna in crastina vertant   380
 Rite preces fusae. Sequitur qui proximus illi,
 Bizanti ad littus, cum legibus, urbe relicta
 Romulea, is venit mecum, ut sibi summus haberet
 Pastor in hac sedem: bona mens mala multa creavit.
 Nunc sibi non nocuisse malum, quod prodiit actis
 Ipsius inde bonis, discit; licet omnis ab illis
 Mundus perniciem patitur. Quem cernis in arcu
 Declivis cili, est Guilelmus, terra percemptum
 Quem deflet, Carolum et Fridericum vivere plorans: (23)
 Nunc videt, aspectu regis jus fasque colentis   390
 Quam gaudet Celum; atque hoc ipso lumine pandit.
 Quis terris credat cili curvamine in isto
 Lucibus ex sanctis Riphaeum splendescere quintam (24)
 Dardanidem? Divina viro nunc gratia multum

Inspicitur, plusquam liceat cognoscere mundo,
 Immensum quamvis nequeat coniungere fundum.
 Qualis in aetheros tractus se tollit alauda,
 Dulce melos geminans, ac mox contenta quiescit,
 Tanquam supremæ vocis dulcedine plena;
 Talis visa mihi est placiti omnipotentis imago, (25) 400
 Ad ejus lubitum sunt omnia, qualia constant.
 Quamvis ipse meum, ut pellucida vitra colorem,
 Celarem dubium, non sum tamen ore silere
 Ulterius passus; nam me illud pondere toto
 Impulit effari: proh quæ sunt talia! dixi;
 Magnaque continuo splendescere gaudia vidi.
 Accenso magis inde oculo, veneranda volueris,
 Ancipiti me suspensum ne mente teneret,
 Respondit: Quoniam hæc dico, te credere cerno;
 Quomodo sed nescis: quare non cognita credis, 410
 Non secus ac vir, qui novit rem nomine, verum
 Naturam ignorat, nisi quis detexerit illi.
 Vivaque spes et caldus amor violenter Olympum
 Aggrediuntur; et his cedit divina voluntas:
 Non de more hominum; sed vincitur illa, quod optat
 Vincier, et bonitate sua devicta triumphat.
 Trajanum et Ripheum miraris fulgere Coelo;
 At non corporibus hi Numina vana colentes
 Exierunt, at Christiadae; nam credidit alter
 Passurum, passumque alter jam funera Christum. 420
 Ille ex inferno, quo nunquam prava voluntas
 Exiit, rursus terrena in membra rediit;
 Vivaque spes hoc obtinuit, quæ vota precesque
 Erexit Coelo, foret ut commota voluntas,
 Atque potens fieret remeandi iu luminis auras.
 Spiritus hinc carnem, breviter qua vixit, adeptus,
 Sese illi addixit, poterat qui ferre juvamen;
 Tantoque est incensus amore, ut scandere dignus

Dehinc fuerit nostras iterato funere sedes,
 Munere, mananti tantum de fonte profundo 430
 Ut nemo ad primam visu pervenerit undam.
 Ripheus iustitiae fuit inflammatus amore,
 Proptereaue Deus Fidei mysteria nostrae
 Huic praescire dedit: quapropter credidit illam,
 Noluit et cultu paedorem ferre profani,
 Increpitans gentes colerent quod Numina vana:
 Quae tibi sunt visae currus adsistere destrae,
 Tres Nymphae gessere vicis Baptismatis illi,
 Plus mille ante annos quam mos Baptismatis esset.
 Oh quantum ex oculis, quois prima haud tota videtur 440
 Causa. procul distat, quod de cuiusque futura
 Fixerit Omnipotens vita! Ne prompseris audax
 Iudicium, mortale genus; nos quippe, tuentes
 Ora Dei, nos electos non novimus omnes.
 Hoc autem ignorare juvat; nam nostra voluptas
 Tota est, illud velle, quod est divina voluntas.
 Sic, brevem ut illa mihi visum clararet imago,
 Pharmaca tum dedit: ac, veluti citharista canentis
 Prosequitur vocem tali modulamine chordae,
 Unde sibi sumit magis oblectamina cantus; 450
 Sic geminas Lucas, aquila dicente, movere
 Dictis concordas flammis vidisse recorder,
 Ex geminis oculis ut fit concorditer ictus.

XXI. Omnibus ex aliis rebus mentemque oculosque
 Abstuleram, atque Beatrieis defixus in ore
 Rursus inhaerebam totus. Risu illa carebat;
 Ac mihi: si me ridentem conspexeris, inquit,
 Sic fieres, qualis Semele, cum fulmine tacta
 In tenues cineres abiit: mea namque venustas
 Cum magis accrescat, quanto magis itur in altum 460
 Ætheriae sedis, nisi temperet illa nitorem,
 Non tibi mortali hunc esset perferre potestas;

Atque ita concideres, percussae ut fulgure frondes.
 Altius evectos, cepit nos septimus orbis,
 Qui nunc Nemei positus sub pectore signi,
 Virtute huic mixta terrestrem temperat orbem.
 Verte memor mentem quo se tua lunina tendunt,
 Imprime et his formas, quas hoc in sidere cernes. -
 Si quisquam sciret, quam pascerer ore beato,
 Cum sum aliam ad curam versus, cognosceret idem 470
 Qnam mihi dulce fuit Dominae parere iubenti,
 Utramque expendens aequato examine partem.
 Cristallo in nitido, regis quod nomine fertur,
 Circumiens mundum, sub quo scelus abfuit omne,
 Scalam lucenti ex auro se attollere sursum
 Vidi adeo, ut summum nequii deprendere finem;
 Perque gradus tot conspexi descendere Luces,
 Omnia ut hic Coeli diffundi lumina rerer.
 Cornices veluti, nativo more, moventur
 Mane simul, refoventque rigentes frigore plumas; 480
 Mox aliae abscedunt, nec deinde revertere curant;
 Sese aliae unde abiere, ferunt; aliaeque rotantes
 Circumeunt: sic motus erat Splendoribus illis,
 Dum certum venere locum. Tunc ille propinquus
 Qui magis adstiterat, clara tam luce refulsit,
 Ut penitus norim quanto flagraret amore.
 Ast ea, quae normam mihi dat tempusque loquendi,
 Non ullum edebat nutum; quare ipse, profari
 Quantunvis valde cupidus, tamen ore silebam.
 Illa meum placitum in prospectu cuncta videntis 490
 Aspiciens: agesis, inquit, jam fare, quod optas.
 Tunc ego: Non mea te virtus praebere meretur,
 Quod peto, responsum; sed deprecor ipse per illam,
 Quae me scitari sinit: o mihi, Spiritus alme,
 Laetitia cooperte tua, da noscere quaesio
 Cur mihi tam prope ades; cur hoc concentus in orbe

Ille silet, qui tam in reliquis pius insonat infra. -
 Ut visus, tibi mortales sunt scilicet aures,
 Ille refert: ob quam causam jam diva Beatrix
 Non risit, non hic canitur. Sum praepete gressu 500
 Huc delapsus, ut eloquio, quaque induor, alma
 Luce tibi plaudam. Nec major me impulit ardor;
 Major enim tantusque est sursum, ut luce patescit.
 Ast Amor aeternus, qui nos facit esse ministros
 Consilii, quo cuncta regit, dat munere fungi
 Quod velit, ut multis potis es deprendere signis.
 Novi equidem quod liber amor vos Numinis, inquit,
 Impellit mandata sequi; sed noscere valde
 Est mihi difficile, ob quam ex tot consortibus unus
 Tu fueris causam munus delectus ad istud. 510
 Nondum haec finieram, cum Lux, versatilis instar
 Illa rotae, in gyrum se vertit; et, abditus illic,
 Spiritus est sic effatus: Immissa per istam,
 Qua tegor, incumbit mihi lux divina; meoque
 Associates visu, tantum me attollit in altum,
 Ut Deus omnipotens, a quo venit illa, pateat:
 Hinc ea laetitia, ex qua me splendescere cernis;
 Nam, divina mihi quo clarius ora videntur,
 Clarior est itidem, qui me tegit undique, fulgor.
 Nemo et Caelituum, nec qui propiore fruuntur 520
 Numinis intuitu, potis est explere rogatum,
 Crede, tuum: quod scire petis, nimis additur alta
 Mente Dei, nullique patet penetrabile menti.
 Cum terras igitur redeas, mortale memento
 Admonuisse genus, ne ausit se attollere tantum,
 Talia disquirens, curaue absistat inani:
 Dat fumum in terris, quae mens hic clara refulget:
 Quomodo id ergo queat, nequeunt quod et astra colentes?
 Haec mihi praecepit: nihil ausus sum hiscere contra;
 Atque humilis tantum submissa voce rogavi, 530

Quis foret. — Italiae bina inter littora, dixit,
 Haud multum tua ab urbe procul, tam vertice surgunt
 Montes, ut valde tonitru demurmeret infra.
 Dorsum illic immane tumet, cni Catria nomen;
 Quod subter, devota deo, domus est in eremo.
 (Tertio sic fari incepit dixitque secutus)
 Hic Domino sic me devinxī, ut frigora et aestus
 Transigerem, comedens escam dumtaxat olivo
 Inpersam leviter, contentus volvere mente
 Caelestes curas, animique quiete beari, 540
 Fertilis his Caelis aedes tunc illa vigeat;
 Nunc autem est vacua: at confestim proinde patebit. (26)
 Hic Petrus ipse fui Damianus nomine; et idem
 Petrus peccator divinae Matris in aede (27)
 Littus ad adriacum. Non multum vita superstes
 Jam mortalis erat, rubri cum deinde galeri,
 Qui semper fit deterior, sum adductus honori.
 Jam Petrus et Paulus macri venere, pedesque
 Tegminibus nudi, huc illuc alimenta petentes:
 Nunc hinc atque hinc Pastores fulcimina quaerunt, 550
 Qui ducant, qui pone levent; (adeo usque gravantur!)
 Cornipedesque tegunt equitantes vestibis amplis,
 Bestia uti duplex videantur veste sub una.
 Oh ingens, quae tanta potes, patientia, ferre!
 Talibus his dictis multas descendere Lucas
 Per scalam vidi, ac festivos edere gyros,
 Ut gyrum ad quemvis fiereut magis usque decorae.
 Dehinc fanti circum adstiterunt, tantoque fragore
 Extulevunt vocem, ut nihil hic aequaverit unquam;
 Nec verba audiivi: tam me sonus impulit ingens! 560
 XXII. Attonitus valde, Comiti sum versus, ut infans
 Se trepidum vertit, sibi quo fiducia major.
 Illaque, uti mater, quae protinus anxia nato
 Succurrit, dictisque regens solatur anhelum:

Nescis te esse in Coelis? nescis omnia, dixit,
 Hic sancta? et cuncta ex sancto procedere amore?
 Quomodo te visus mutasset, quomodo cantus,
 Jam nunc scire potes, cum adeo sis murmure motus.
 In quo si voces exceperis aure precantes,
 Nota tibi vindicta foret, quam deinde videbis, 570
 Ante diem quam summum obeas. Non caelicus ensis
 Amputat aut tarde aut propere, nisi mente manentis (28)
 Hunc pavidè aut cupide. Ast alio jam lumina verte;
 Quippe Animas multas, si verteris, inde videbis.
 Non secus ac jussus feci, entumque micantes
 Conspexi glogulos, qui se per mutua junctis
 Ornabant radiis. Haerebam fixus, ut ille
 Qui pavidus tacito condit sub pectore vota,
 Pandere non ausus, nimium nam poscere credit.
 Tunc, qui prae reliquis erat et magis amplus et ardens, 580
 Accessit, cupidusque meis occurrere votis:
 Si tibi nota foret, dixit, studiosa voluntas
 Quae nos incendit, jam nunc deprompseris ultro
 Quae sub corde premis. Sed, ne mora forte retardet
 Tangere, quo pergis, finem, his, quae poscere parcis,
 Responsum reddam. Montis, cui moenia dorso
 Cassinum tollit, culmen decepta petebat
 Pravaque gens morum. Huc primus venerabile nomen
 Illius ipse tuli, terrae qui vexit in oras
 Verum, quod mentes adeo in sublimia tollit; 590
 Atque hinc tanta meis adrisit gratia coeptis,
 Impio ut a cultu, mundum qui invaserat omnem,
 Protinus evalui populos revocare propinquos.
 Hi reliqui et globuli, mortales ante fuerunt
 Contemplatores, illoque ardore calentes,
 Unde venit sanctis pomisque ac floribus ortus.
 Hic est Macarius, nec non Romualdus, et illa
 Fratrum lecta cohors, sua quae vestigia claustris

Fixit, propositique tenax, immotaque corde.
 Haec ait: atque ego contra: Ex quo mihi faris amore 600
 Ac bono ab aspectu, quem cerno in Lucibus istis,
 Usque adeo laxata mihi est fiducia, quantum
 Flos a Sole rosae, totum cum pandit ad auras
 Purpureum calathum. Quare, si gratia possit
 Tanta venire mihi, quaeso, pater optime, luce
 Qua loqueris pulsa, propriam da cernere formam.
 Hoc tibi tunc dabitur, mihi rettulit ille vicissim,
 Supremum, frater, quando perveneris orbem,
 Inveniunt ubi vota suam cujusque quietem.
 Integra, matura, ac perfecta ibi quaeque cupido est. 610
 Semper ubi fuerat, pars est hoc omnis in uno;
 Nullo est namque loco, nullique innititur axi.
 Nostra hanc in sedem sese scala ardua tollit,
 Proptereaque nequis illius cernere finem.
 Usque huc Angelicis per somnum vidit Jacob
 Spiritibus plenam. Sed nunc ascendere celsos
 Remo gradus curat: sunt nunc dispendia chartae,
 Quae vitae praecepta dedi; spelaeaque facta
 Sunt nunc caenobia, et vitiati quisque cucullus
 Furfuris est saccus. Nullum Deus odit iniquum 620
 Tam foenus, quam qui monachorum pectora fructus
 Insanire facit. Quodcumque Ecclesia parcit,
 Cedere cis debet, Christi qui nomine poscunt,
 Sanguine nec junctis, nec deterioribus ullis.
 Est caro blanda nimis; bona nec primordia terris
 Sufficiunt, veluti quercus non sufficit ortus
 Edendam ad glandem. Coepit sine pondere Petrus
 Argenti atque auri; atque ego per jejunia tantum
 Perque preces posui, atque humilis Franciscus asylum.
 Si tu principium spectes, et quo iverit inde, 630
 Ex albo aspicias nigrum: at mirabile versus
 Jordanis minus est retro, fugitivaque ponti

Unda, volente Deo, quam nunc hic ferre medelam.
 Talia sic fatus, sociis se adjunxit, et una,
 Turbinis assimilis, confestim ascendit in altum.
 Innuvit, atque uno mulier dulcissima nutu
 Per scalam extemplo post illos impulit ire:
 Tam mea virtute illius natura revicta est!
 Non hic perque imas valles montesque per altos
 Est adeo rapidus cursus, mihi quantus eunti 640
 Tum fuit. Astriferas sic rursum ascendere sedes
 Evaleam, lector, pro quo mea crimina ploro,
 Pectoraque illacrymans pulso: non tempore tanto
 Admoris digitum, tactoque retraxeris igne,
 Quo tunc Ledeam vidi ac sum ingressus in astrum. —
 Illustres igue, magna virtute potentes,
 A quibus ingenium totum mihi, quodlibet hoc est,
 Esse reor: vobiscum erat is, qui temperat omnes
 Mortales vitas, cum Thuscas sum ortus in auras;
 Cumque mihi posthac ascendere contigit orbem, 650
 Qui vos circumagit, regio mihi dedita vestra est.
 Vos supplex oro; toto vos pectore poseo
 Virtutem tantam, qua summum attingere punctum
 Evaleam tandem, quod me nunc attrahit ultro. —
 Numinis aspectus. dixit mihi Diva, propinquat;
 Est opus ergo tibi visus sit clarus et acer.
 Ante ideo, quam ultra venias, spatia ampla viarum
 Mensa vide, et quotus est tua sub vestigia mundus;
 Ut tua, laetitia exultans, mens se offerat ultro
 Deinde triumphanti, venienti ex aethere, turbae. 660
 Tunc ego sum septem, demissa fronte, remensus
 Transgressos orbis; terramque ita corpore parvam
 Aspiciens risi: atque ideo laudabile duco
 Consilium quod eam temnit, rectique vocari
 Posse probum, qui alias volvit sub pectore curas.
 Est mihi visa, carens maculis, Latonia Virgo,

Corpore quas fieri denso raroque putavi.
 Sustinui ardentem nati ex Hyperione vultum,
 Ac prope Mercurium ac Venerem se volvere vidi.
 Deinde mihi natum patremque apparuit inter (29) 670
 Temperies Jovis; et varios quae causa recursus
 Efficiat, novi. Septem haec errantia signa
 Vidi equidem, qua sese mole. graduque citato,
 Circumagunt, quantoque simul discrimine distant.
 Denique, Ledco rapimur dum sidere circum,
 Areola haec, tanto dat nos quae insurgere fastu,
 Tota mihi est visa, ad pelagi usque ex collibus undas;
 Deinde oculos pulcris converti rursus ocellis.

XXIII. Inter uti frondes, sera sub nocte, volueris
 Sistit apud nidum, partemque tuetur Eoam, 680
 Auroram intente expectans, ut mane revisat
 Pullos, ac (dulcis labor,) illis comparet escam;
 Haud aliter Coelo haerebat defixa Beatrix,
 Versa plagae, sub qua Sol segnius ire videtur.
 Ore renidentem cerneus atque aethere summo
 Intentam, velut ille fui, quem magna cupido
 Incitat, ac spes interea dat blanda quiesce.
 Non mora sed longa hinc fuit inter tempus utrumque;
 Inter et expectandum scilicet atque videndum
 Praeterea, magis atque magis clarescere Coelnm. 690
 Ac dixit tum Diva mihi: Christi ecce triumph
 Agmina, et omne bonum, quod ab his est orbibus ortum.
 Qualis erat! toto visa est ardescere vultu,
 Atque adeo ex plenis jucundam ostendere ocellis
 Laetitiam, ut nullis ausim describere verbis.
 Qualis per liquidam noctem, pleno ore relucens,
 Aeternas inter Nymphas Latonia ridet,
 Quae variis late depingunt aethera signis;
 Sic super innumeras Luces effulgere Solem
 Tum vidi, has proprio lustrantem lumine cunctas, 700

Non secus ac noster splendorem sufficit astris;
 Inque meos oculos Substantia clara meabat,
 Lumine translucens medio, ut perferre nequirent.
 O mea dux dulcis, mea dux dilecta, Beatrix!
 Illa mihi actutum: quae te nunc opprimit, inquit,
 Est virtus, a qua nemo defenditur ullus:
 Hic est summa potestas, et sapientia summa,
 Quae, inter terram Coelique impenetrabile regnum,
 Pandit iter, cujus fuit olim longa cupido. —
 Ignis ut interdum, fuerit cum taliter auctus 710
 Amplius includi ut nequeat, vi nubila rumpit,
 Telluremque petit, quamvis natura repugnet;
 Sic mea deliciis tunc mens caelestibus aucta,
 Exiit ex sese, nescitque quid ipsa peregit.
 Pande oculos, et qualis ego sum facta videto,
 Diva mihi dixit: tibi sunt jam talia visa,
 Ut risus perferre meos et gaudia possis.
 Talis eram, qualis qui lapsa insomnia quaerit
 Evigilans revocare animo; frustraue laborat,
 Oblitum nitens sub mente revolvere visum, 720
 Talia cum verba audivi, sic dulcia cordi,
 Ut nunquam ex libro, qui anteacta recenset, abibunt.
 Si mihi, Castaliae quot nutrivere sorores,
 Auxilio adstarent linguae, vix reddere paulum
 Carmine visusque ac vultus miracula possent:
 Divinum proinde aggressus describere regnum,
 Multa opus est mihi transmittam, velut ille viator,
 Abruptum qui invenit iter. Sed, pendere quisquis
 Sumpserit, inceptum quanti sit ponderis istud,
 Quantaue debilitas humeris mortalibus, ille 730
 Haud equidem, si forte videt trepidare, reprendet:
 Non est hoc pelagus, puppis quod parvula tranet,
 Non opus hoc nautae, sibimet qui parcere curet.
 Cur mea te facies, dixit tum diva Beatrix,

Tam sibi devincit? cur non spectare viretum
 Intendis pulerum, Christi sub lumine florens?
 Hic rosa, divinum unde sibi mortalia membra
 Induxit Verbum; sunt hic et lilia, quorum
 Suavis odor recto pertraxit tramite gentes.
 Dixit; et ipse, suis monitis parere paratus   740
 Semper, rursum oculos radiis contendere misi.
 Luce velut Solis, scissa de nube meantis,
 Floriferum pratum, quondam speculatus ab umbra,
 Inpersum aspexi; sic tunc ex lumine multas
 Desuper injecto turmas effulgere vidi;
 Quin mihi principium fas cernere luminis esset.
 O quae hos illustras, virtus bis terque benigna,
 Te sursum abducti, ut radios mihi ferre minores
 Posse dares, oculis adhibens moderamina lucis!
 Illius floris, quem mane ac vespere supplex   750
 Rite voco, auditum nomen, me protinus egit
 Toto animo illius majorem cernere lucem.
 Cumque mihi est visa, atque meis pulcherrima utrisque,
 Quantaque qualisque est, oculis ea stella refulsit,
 Quae vincit superis, ut terrae vicit in oris,
 Fulgida lux Coelo est lapsa, instar flexa coronae,
 Praecinxitque illam, ac se circumfusa rotavit.
 Harmoniae quodumque genus magis allicit aures,
 Ac magis hic animum mulcet, disrupta fuisset
 Ut nubes tonitru, citharae si aequaveris illi,   760
 Quae gemmam cinxit, Coelum unde nitentins ardet.
 Angelicus sum, dixit, amor, qui maxima pando
 Gaudia circumiens, nobis quae virgine ab alvo
 Proveniunt, ubi nostra fuit concepta cupido;
 Atque ita circumeam, donec natum ipsa sequeris;
 Ac, Regina, tuo magis ore effulgere summum
 Efficies orbem. Sic lux ait illa rotando;
 Atque aliae Mariam sonuerunt uniter omnes.

Quod reliquos cunctos Coelum eomplectitur orbes,
 Numinis afflatu magis ac virtute vigescens, 770
 Tam nobis distabat adhuc, ne hoc cernere pessem;
 Atque ideo nequiere sequi mea lumina flammam
 Praecinctam serto; quae sese erexit in altum,
 Natum pone sequens. Qualis, cum suxerit uber,
 Vertitur ad matrem puer, et lactentia tendit
 Brachiola, extantem vultu testatus amorem;
 Vertice sic quaeque erecto se ex Lucibus illis
 Extulit, ac Mariam quo prosequerentur amore
 Est mihi compertum. Mox illic quaeque remansit,
 Sic *Coeli Regina* canens, ut dia voluptas 780
 Me totum imbuerit, nec pectore cesserit unquam.
 Quanta his divitibus messis servatur in arcis,
 Quae fuerunt terris gnavae sevisse bubulcae!
 Hic vivit, fruiturque bonis. quae quisque paravit
 Exul et illacymans, auro Babylone relicto;
 Hic clarum, sub Prole Dei Mariaeque, triumphum
 Cum vetere atque novo Sanctorum examine, ducit
 Ille, cui est Coeli custodia credita portae.

XXIV. O animae electae, coenae quae accumbitis Agni,
 Tali vescentes dape, quae vos jugiter explet, 790
 Si prius hic mortis quam dedant tempora, vestris
 Quod cadit ex mensis, divino munere, paulum
 Praelibat, mentes immenso intendite quaeso
 Illius ardori, atque sitim irrorate parumper:
 Vos semper fontem hauritis, quo tendere totis
 Hic inhiat votis. Sic est effata Beatrix;
 Assimilesque rotis, laetae se vertere circum
 Coepere illae Animae, flammantes more cometae.
 Machinulae veluti, quae tempora digerit, orbes
 Sese ita convolvunt, ut, siquis viderit illos, 800
 Alter vix agitur, velociter evolat alter;
 Sic choreas Animae ducebant dispare motu;

Motuque ex ipso, aut citior vel tardior esset,
 Esse his laetitiae majusque minusque patebat.
 Tum chorea ex una, reliquis quae pulerior ibat,
 Ignis quidam exit, quo nullus clarius usquam;
 Atque, Beatricem triplici vertigine lustrans,
 Talem edit cantum, mihi mens quem reddere nescit:
 Propterea sileam, nimium nam vividus istis (30).
 Sunt sinibus color, humana et mens atque loquela. 810
 Deinde Beatrici, sistens, sic ille profatus
 Est ignis: Dilecta soror, quae talia fundis
 Vota precesque pias, ut amico evellar ab orbe,
 Ecce adsum, ardentique tuo sum promptus amor.
 O lux clara viri, illa refert, cui tradidit olim
 Noster Herus claves, quas hac de sede beata
 Is tulit in terras, prout est tibi corde voluntas,
 Hunc scitare, oro, ac Fidei argumenta requirere,
 Qua super acquoreas ivisti interritus undas;
 Non te equidem latet au bene credat speret ametque, 820
 Cum visum intendas, quo sunt cuncta ordine picta;
 At, quoniam regno cives adsciverit isti
 Vera Fides, est proinde bonum ut de hac ille loquatur
 Ejusdem in laudes. Veluti sese instruit atque
 Discipulus silet, ante suus quam lemma magister
 Proponat, non ut solvat, verum approbet illud;
 Sic ego me armabam, responsum rite daturus.
 Dic, bone Christiada, est ille orsus, et intima pande:
 Quid sit fare Fides. Dicenti talia frontem
 Extuli, et inde meae converti lumina Divae: 830
 Illaque continuo mihi nutu indulsit, ut undam
 Interno ex fonte elicercm. Sum proinde locutus:
 Gratia, quae me dat primo mea sensa Magistro
 Pandere, concinnis eadem det promere verbis;
 Vera Fides, dixi inde sequens, ut tradidit olim
 Ille tuus frater, qui tecum tramite recto

Ire dedit Romanam urbem, substantia rerum
 Est quae sperantur, rerumque est argumentum
 Quae cerni nequeunt: talem certe arbitror esse.
 Rite putas, retulit, si cur substantia dicta est 840
 Atque argumentum noscas. Quae sedibus istis,
 Dixi ego respondens, manifesta in luce videntur,
 Sunt adeo in terris oculis abscondita, ut una
 Hisce det esse Fides; cujus fulcimine nixa
 Erigitur Spes; atque ideo substantia fertur:
 Ex qua deinde Fide, abque alia ratione, struendum (31)
 Est ratiocinium: ex quo dicitur argumentum.
 Tunc ille est fatus: quidquid doctrina revelat
 In terris, tam clare hominum si quisque teneret,
 Artibus haud esset locus ingenisque sophistae. 850
 Sic Amor ille inquit, farique est inde secutus:
 Ponderis atque notae, veluti decet esse, numisma
 Hoc satis est visum; vere hoc tua continet arca?
 Certe equidem, retuli, tam clarum tamque rotundum,
 Ut typo in illius mihi nil dubitare supersit.
 Haec tam gemma nitens, cui virtus nititur omnis,
 Is rursum, unde tibi venit? Qui plurimus imber
 Flaminis aeterni divina volumina large
 Irrigat, hanc, dixi, mihi tam monstravit aperte,
 Ut comperta minus det signa geometra nosse. 860
 Quomodo sed nosis, retulit, quae tradita sanctis
 Sunt tabulis, divino afflatu scripta fuisse?
 Sunt rerum eventus testes, quibus arte creandis
 Omnino Natura caret. Tunc ille vicissim:
 Hos tamen eventus, qui debent ante probari,
 Quisnam te certum facit indubiumque, fuisse?
 Nemo tibi hoc jurat. Christi si jura secutus
 Est sine prodigiis mundus, devictaque cessit
 Caeca superstitio, longe super omnia majus,
 Dixi, est prodigim. Nam tu, jejunos, et omni 870

Indigus auxilio, es fidens ingressus in agrum.
 Felicem ut screres plantam, quae uberrima vitis
 Jam fuit; at nunc dumum degeneravit in asprum.
 Haec ubi sum fatus, cunctos vox una per orbes
 Insonuit: sint cuncta Deo per saccula laudes.
 Tum Vir jam me scitatus, sic singula quaerens,
 Ut foret estremas jam nunc accedere frondes,
 Fari iterum coepit: Dominatrix Gratia mentis
 Haecenus ora libi pandit, quo rite decebat;
 Quare ego cuncta probo: sed nunc te promere oportet, 880
 Et quae credis, et unde venit quod talia credas.
 Spiritus alme, Pater, qui claro in lumine cernis,
 Dixi ego, quod sic credideras, ut quamlibet aevo
 Grandior, ad tumulum juvenem superaris eundo,
 Tu formam Fidei, causamque hujusce requiris;
 Atque ego sic tibi nunc refero: Mihi creditus unus
 Aeternusque Deus, Coelos qui immobilis omnes
 Ipse movet, desiderio atque ipsius amore.
 Nec Metaphysicae, Physicaeque scientia tantum
 Hoc mihi perspicue ostendit; sed lumine ab ipso 890
 Hinc veniente, patet; sanctorum nempe vetustis
 Ex Vatum tabulis, et quas scripsistis, ut ardens
 Spiritus etheriis in vos est lapsus ab oris.
 Creditur et persona triplex, substantiaque in illis
 Una, adeo ut *sumus* et pariter *sum* dicere possit.
 Haec Aevangelium mihi dat persaepe videnda.
 Hoc est principium, credendi est ista favilla,
 Quae fit deinde meo vivax in pectore flamma,
 Effunditque jubar, clarum velut aethere sidus.
 Qualis herus famulum, cum nuntia lacta ferentem 900
 Audit, ut is siluit, cupidus amplectitur ulnis;
 Sic, bene me dicens cantu, ter circuit illud
 Lumen apostolicum, quo praecipiente locutus
 Ante fui: tam grata illi mea dicta fuerunt!

DANTIS ALIGHERII
DIVINAE COMOEDIAE

LIBER XII.

XXV. Si mihi contingat, sacrum, cui terra polusque
Applicuere manus, ac tot mea membra per annos
Attrivit, valeat tandem mollire poema
Crudeles iras, queis pulcro excludor ovili,
Agnus ubi obdormi, atque lupis infensus iniquis,
Qui vastum hoc faciunt, alia cum voce redibo
Velleribusque aliis; patriaeque ibi redditus urbi,
Lustralem ad fontem, quo sum Baptismatis unda
Jam puer ablutus, cingam mea tempora serto:
Quippe hic ante Fidem accepi, quae Numine coram 10
Dat clarere Animas; ac Petrus deinde per illam,
Circumiens, pulcro cinxit mihi lumine frontem.
Agmine dehinc aliud prodivit Lumen eodem,
Unde Virum exierat primus, queis facta potestas
Est Christi exercere vices; ac diva Beatrix
Laetitiae tum plena, mihi: aspice aspice, dixit;
Hic heros, per quem peragere Gallaecia aditur.
Nen secus ac, socio propior cum saepe columbus
Constitit, alternum gyrisque ac murmure amorem
Utrique ostendunt: alium sic comiter alter 20

Excepit procerem, aeternae convivia mensae
 Laudibus alternis celebrans. Cum mutua finem
 Officia attigerunt, coram taciturnus uterque
 Adstitit, igne adeo effulgens, ut ferre nequirem.
 Spiritus insignis. dixit tum Diva renidens,
 Qui jam caelestis scripsisti gaudia sedis,
 Hic de Spe loquere; ista tibi tam quippe patescit,
 Atque tot illustrans variis das nosse figuris, (1)
 Discipulos quoties claravit lumine Christus
 Prae reliquis trinos. Age, frontem attolle. secundum 30
 Tum mihi Lumen ait: tibi sit fiducia corde.
 Erige te: radiis nam maturescere nostris
 Est opus, huc quisquis venit telluris ab oris.
 Incitus his verbis, in montes lumina tollo, (2)
 Qui prius haec nimio curvarant pondere. Quando,
 Tum mihi idem dixit, nostri te gratia Regis,
 Extremum ante diem, Caeli in penetralibus altis
 Dat proceres adiisse suos, ut cum istius aulae
 Sis vera intuitus, spem, quae horum incendit amore
 In terris recte, exacuas aliisque tibi, 40
 Dic, quidnam est Spes; atque, tuo si pectore floret,
 Unde tibi dedusta venit. Responsa parantem
 Me pia praecessit, quae, ut tam sublime volarem,
 Tradiderat pennas: Ex exercentibus, inquit,
 Militiam Christi, nemo est, cui pectore major
 Spes vigcat, velut in summo, qui lumine cunctos
 Nos adeo illustrat, conscriptum est cernere Sole.
 Ante ideo quam militiam compleverit, illi
 Fas est Ierusalem ex Aegypto ascendere visum.
 Caetera, quae poscis, non ut tibi noscere detur, 50
 Verum, ut quam virtus haec sit tibi grata renarret,
 Dicenda huic linquam: non illi solvere durum
 Haec erit, atque suis aberit jactantia dictis:
 Is referat, tantumque Dei det gratia posse.

Discipulus veluti, quae scit, responsa magistro
 Dat celer atque alacer, cupidus didicisse videri;
 Spes est, respondi, expectatio certa futurae
 Laetitiac, ex meritis quae praeceidentibus atque
 Munere divino exoritur. Mihi sidera lucem
 Multa hanc sufficiunt; sedenim prior indidit ille 60
 Qui cecinit Vates summi praeconia Regis:
In te spem ponant, sanctis is dixit in hymnis,
Qui nomen novere tuum. (quis nesciet illud
 Cui mea corde Fides?) Illinc tua epistola tantum
 Hanc mihi stillavit cordi, ut sim plenus, et undans
 Vestrum aliis invertam imbrem. Dum talia farer,
 Interiore sinu vibrabat in illius Ignis
 Creberque ac subitus splendor, velut aethere fulgor;
 Mox ait: Hujus amor virtutis, quo haecenus uror,
 Jam me supremam ad pugnam palmamque secutae, 70
 Vult tibi uti loquar, ejusdem qui ardescis amore;
 Atque ideo mihi erit gratum, te dicere, quidnam
 Spes tibi promittat. Tunc ipse: Novae atque vetustae
 Signum constituunt tabulae; atque hoc noscere praebet.
 His de Spiritibus, sibimet quos Numen amicos
 Omnipotens fecit: Quaevis se duplice amictu (3)
 Induet, Isaias ait, in tellure suapte;
 Ac tellus est ista domus. Manifestius istud
 Et tuus ostendit frater, cum praemia narrat
 Esse stolas nivas. Paulo ante haec ultima verba 80
 Nos super *in te spem ponant* audita sonare
 Est vox; ac simul omnes respondere choreae.
 Exinde has inter Lumen sic claruit ingens
 Ut, si tam clarum Cancer sibi sidus haberet,
 Unius mensem numeraret bruma diei. (4)
 Se velut, assurgens, choreas ducentibus addit,
 Non aliam ob causam, virgo, sed laeta recenti
 Gratificans nuptae; Splendor sic ille duobus

Accessit reliquis, se utrisque rotantibus, ardens
 Ut poscebat amor, cantum numerosque secutus; 90
 Atque his haerebat vultum defixa Beatrix,
 Qualis nupta recens immobilis atque silescens.
 Mox ait: Hic cubuit Pelicani in pectore nostri,
 Delectusque fuit magno ex cruce munere fungi.
 Haec dixit; nec proinde oculos a luce retorsit
 Tergemina, ac firmis intenta obtutibus haesit.
 Quales, qui obstringunt oculos spiramine parvo
 Ut proprio aspiciant defectum lumine Solem,
 Qui lucis damnum lucis patiuntur amore;
 Sic egi tunc ipse, novum conversus in Igne. 100
 Quare is: cur, dixit, perstringis lumina, ut illud
 Aspicias, quod non est hic? Mea terrea membra
 Terra tenet, reliquisque simul dehinc usque tenet,
 Dum numerum, mens alta Dei quem fixerit, aequent.
 Sunt cum utrisque stolis, quibus huc venere, beatis
 Sedibus in Coeli geminae tantummodo Luces:
 Atque hoc, cum redeas, terris memor esto referre.
 Talia sic fatus, siluit; Lucisque perinde
 Tergeminae in gyrum motus cantusque quierunt,
 Sicut, ut aut labor evitetur sive periculum, 110
 Caerula qui primum pulsabant aequora remi,
 Continuo, simul ac rector dat sibila, sistunt.
 At mea quam violens turbavit pectora motus,
 Cum mihi, ut aspicerem verso, non visa Beatrix,
 Quamvis me juxta foret, et felicibus oris!

XXXVI. Dum sic haererem dubius, quod luce carerem,
 Illicet ex ipso, qui jam restinxerat, Igne
 Prodivit vox, atque sibi me advertere jussit.
 Dum lucem amissam repares, pensare juvabit
 Interea hanc fando. Dic ergo, ac incipe: quonam 120
 Mens tua directe tendit? Ne rere pretemptam,
 Sed lucem amissam; nam, quae te duxit in istas

Felices sedes, virtute hac pollet ocellis,
 Quae fuit Ananiae manibus. Medicamina, dixi,
 Sponte sua, sero aut cito, quandocumque lubebit,
 Afferat illa oculis, per quos sese intulit ardor,
 Qui me totum urit. Quod vero haec coelica regna
 Laetificat sine fine Bonum, alpha omegaque scripsi est,
 Quod mihi amor legit aut leviter vel fortiter, omnis.
 Vox ea tunc eadem, quae me forminide lucis 130
 Solverat amissae, curam mihi plura loquendi
 Injecit: magis angusto, mihi dixit, oportet
 Clarifices cribro: te dicere oportet, ad istud
 Quis tibi proporro signum direxerit arcum.
 Tunc ego: Per Sophiae argumenta, ac Numine chartas
 Afflatas debere scio hunc fervere amorem:
 Namque bonum, vix percipitur, succendit amorem,
 Succenditque magis, quanto bonitatis habere
 Percipitur majus. Quae Essentia praeterit omnia
 Hinc bona, ut illius radius sit, quidquid in orbe 140
 Extra illam bonitatis adest, ante omnia amando
 Tendere in illam delet mens ejusque videntis
 Id verum, in quo argumentum hoc innititur ipsum.
 Hoc mihi demonstrat, qui primum ostendit Amorem (5)
 Res esse ante omnes, quae euneta in secula vivunt;
 Auctor et id verax monstrat, de se ille locutus
 Amramidae: *omne bonum pandam*. Tu ostendis et ipse
 Qui, magnam prae aliis alte praekonibus orsus
 Historiam, arcanum terris caeleste revelas. —
 Ac tunc ille mihi: nativi luminis usu 150
 Auctorumque fide, quae non hoc dissonet, actus,
 Praecipuum servare Deo reminiscere amorem;
 At dic praeterea, numquid te vincula ad illum
 Altera deducant; quot nempe hic dentibus ardor
 Cor tibi demordet. Sensi quid verba sonarent
 Christi Aquilae; sensi quo me traducere vellet.

Quare iterum coepi: Morsus quocumque revolvunt
 Corda Deo, coiere meum succedere amorem.
 Conditus et mundus, mihi tradita luminis aura,
 Dirum, quod, vita ut fruerer, letum ille subivit, 160
 Gaudiaque, ut mihi, sic omni sperata fideli,
 Ac memorata prius, pelago fallacis amoris
 Abstulerunt, verique dedere attingere ripam.
 Sum frondes etiam, sese quibus induit hortus (6)
 Æterni Agricolaë, tanto impertitus amore,
 Quantum his ille boni summus largiverit Auctor.
 Vix ea, per cunctos late dulcissimus axes
 Insonuit cantus; reliquosque secuta Beatrix,
 Ipsa etiam *Sanctus sanctus sanctus* que canebat.
 Lumine ut abruptus discedit somnus acuto; 170
 Nam fulgore, oculi tunicas qui permeat omnes,
 Excutitur vis visendi, et commota recurrit:
 Ipse autem vigilans, quidquid circumspicit, horret,
 (Tam sensu ille caret!) dnm mens res aestimet aequæ;
 Sic mihi tunc oculis oculorum luce suorum
 Quisquillas omnes abiecit diva Beatrix,
 Qui plus quam longe fulgebant millia mille.
 Clarius hinc, quam ante, aspexi, ac de Lumine quarto,
 Quod prope nos vidi, stupefactus mente rogavi.
 Ac mea tum Mulier: Virtus quam prima creavit, 180
 Prima hic est Anima; atque suo hoc in lumine laeta
 Factorem intuitur. Ceu frons impulsu cacumen
 Incurvat vento ac relevat, virtute suapte,
 Quae sursum attollit; sic ipse, ut talia sensi,
 Miratus feci: mox fandi accensa cupido
 Me propere erexit; fudique has pectore voces:
 O unum aeterna maturum ex arbore pomum
 Ortum, antiquæ Pater, cui femina quaeque jugali
 Vincula toro, est nurus ac proles, reverenter, et omni
 Te precor obsequio, mecum dignare profari: 190

Quod cupio, ipse vides; ac proinde ostendere mitto,
 Ne tua verba morer. Qualis cum tegmine operta
 Bellua dat motus, ex ipsa veste revelat,
 Motus sectanti, cupido quod pectore versat;
 Sic prima illa Anima ex claro, quo involvitur, igne
 Nosse dabat quantum cuperet mihi reddere voces;
 Mox ait: Haud opus est tua tu mihi vota reveles,
 Quippe ca plus novi, quam tu certissima nosti:
 In speculo haec etenim video, quod imagine viva
 Cuncta refert, cum nulla potest id imago referre. 200
 Scire cupis, quantum sit lapsum temporis, ex quo
 Me Deus omnipotens florente locavit in horto,
 Haec ubi ad ascensum tantum te reddidit aptum;
 Quamque diu hunc colui, et quae tantae Numinis irae
 Causa fuit; quae verba inveni, et qualibus usus.
 Non fuit, o fili, pomum mihi causa comestum
 Exilii, at voluisse datum transmittere signum.
 Ex quo proinde loco excivit jam diva Beatrix
 Virgilium, quatuor mihi millia, tercentosque
 Atque duo, optanti has sedes, Sol attulit annos; 210
 Ac novies centum vicibus trigintaque vidi
 Hunc, dum vitam agerem, cunctos remeare per orbes.
 Qui mihi tum sermo fuit, est dilapsus ab usu,
 Ac prius interiit, quam, nunquam explebile, Nembrot
 Aggrederetur opus: non immutabile quippe est
 Quidquid ab humanae pendet moderamine mentis,
 Quae sequitur Coelique vices ac signa regentis.
 Dat Natura loqui; sed qua ratione modoque,
 Deserit arbitrio, prout est humana voluntas.
 Unum, cum me mortalis jam vita tenebat, 220
 Supremum dixere Bonum, a quo gaudia manant,
 Ac me purpureo circumdat lucis amictu:
 Hinc dictum est *Eli*; nam, qui vos temperat, usus
 Frondibus est par arboreis, quarum altera surgit,

Altera descendit. Montem, quâ se altius undis
 Attollit, nullo conspersus crimine primum
 Deinde reus, colui ex hora prima usque secundam
 Cum Sol quadrantem sexta mutaverit hora (7)

XXVII. *Gloria Patrique ac Nato, et, qui spirat ab hisce*
Spiritui, late tractus resonare per omnes 230

Incepit Coeli; cujus dulcedine cantus
 Ebrius haereham. Risum spectare videbar
 Totius mundi: modulamen quippe beabat
 Aures, ac lux alma oculos. Oh dia voluptas!
 Nesciaque humanis narrari gaudia verbis!
 Oh nunquam turbata quies, ac mutuus ardor
 Unanimis! oh divitiae, absque cupidine, certae!
 Ante meos oculos succensae quattuor alma
 Stabant luce Faces. Radiis tum augescere coepit,
 Quae prius huc se detulerat, talisque refulsit, 240
 Quale foret, Martis si Juppiter igne ruberet.
 Provida mens, quae cuncta regit, quaeque ordinat illie
 Muniaque atque vices, jam fecerat undique ovantes
 Conticuisse choros. Tum vox mihi venit ad aures:
 Si mihi mutatur color, ipse stupescere noli;
 Namque hunc mutare omnes, me dicente, videbis.
 Sede mea, heu! sede mea, heu! sede meapte,
 Quae Natum vacat ante Dei, injuste ille potitur,
 Qui nostrum tumultum foedam facit esse cloacam
 Sanguinis, ac puris, gaudet quibus ille scelestus, 250
 Hinc qui pulsus abit. Dixit; Caelumque colore
 Undique conspersum vidi, quo se induit olim,
 Sole ex adverso, sub mane aut vespere, nubes.
 Ac veluti, secura sui, et sibi conscia recti,
 Audit ut alterius facinus, formidine honesta
 Corripitur mulier; sic os est versa Beatrix.
 Tali, ex defectu Solis, ferrugine Caelum
 Tum reor indutum, cum summa est passa Potestas,

Exin sic fari conversa est voce secutus,
 Ut non plus versa est facies. Non alta cruore 260
 Et Lini et Cleti atque meo, ut sibi quaereret aurum,
 Sponsa fuit Christi; sed enim Pius atque Chalistus,
 Sixtus et Urbanus mortem oppetiere cruentam,
 Pest multum fletus, ut gaudia ad ista venirent.
 Non mens nostra fuit, quod successoribus olim
 Christiadae partim ad dextram partimque sinistram
 Adstarent; non quod claves, quas ipse recepi,
 Vexilla ornarent, gentem bellantia contra
 Baptismo ablutam; non quod mea sancta favores,
 Mendaces venumque datos, signaret imago; 270
 Quare ego persaepe indignor, cumulorque pudore.
 Pastorum sub veste, lupi per cuncta videntur
 Pascua. O tutela Dei, cur lenta quiescis?
 Sanguine fidentes se Vascones atque Cadurci (8)
 Nostro implere parant. Quam tristem exordia finem
 Tam bona contigerunt! Sed mens ea provida certe,
 Quae per Scipiadam totum regnare per orbem
 Asseruit Romae, veluti mihi credere par est,
 Iam cito succurret. Tuque o, qui deinde redibis
 Mortalem in mundum, fili, tu labra reclude; 280
 Quaeque ego non sileo, noli tunc ipse silere. —
 Alba nivis veluti labuntur vellera Caelo,
 Cum Sol ingreditur glacialis cornua Caprae; (9)
 Aethera sic totum sursus candescere vidi;
 Atque triumphantes, quasi vellera, surgere Lucas,
 Quae jam nobiscum fuerant. Has ipse sequebar
 In sublime oculis, donec distantia multa
 Intuitu eripuit. Sursus me diva Beatrix
 Cernere cessantem aspiciens: tua lumina, dixit,
 Flecte agedum terris, ac cerne es quomodo versus. 290
 Ex quo ante aspexi, vidi me ivisse per omnem,
 Quam prima ex medio ad finem plaga conficit, arcum. (10)

Hinc mare trans Gades, quod stulte intravit Ulysses,
 Littus et hinc unde evecta est Europa, videbam.
 Plus etiam areolae istius tunc cernere possem,
 At mea Sol ibat subter vestigia, plusquam
 Zodiaci signum lapsus. Ex vulnere Amoris
 Saucia, et in dominam semper defixa cohaerens,
 Mens mea rursum illi convertere lumina avebat.
 Si, quae pascendis oculis Natura paravit, 300
 Aut ars, ut mentem caperet, vel picta colore
 Vel carne ex viva, jungantur pabula in unum
 Omnia, nil essent, si, quae mihi dia voluptas
 Tum fuit, ut vultum vidi, aequiparetur eisdem.
 Illius intuitu mihi virtus indita, nido
 Eripuit Ledaë; Caelumque evexit in altum
 Prae, reliquis, celerique magis vertigine volvens.
 Nullam habet haec regio, vivissima et alta, locorum
 Discrimen: sunt cuncta eadem atque simillima formas.
 Non ego propterea qua tunc in parte Beatrix 310
 Me posuit, norim. Ast ea, cui mihi mente patebant
 Condita, sic coepit ridens ac laeta profari,
 Ut vultu exultare Deus sit visus in illo:
 Hinc, velut ex meta propriaque ab origine, motus
 Incipit, et medium sistens, et caetera volvens. (11)
 Non locus hoc Caelum cohibet, nisi Numinis una
 Provida mens; unde exit Amor, quo volvitur ipsum,
 Ac virtus quae exinde fluit. Lucisque et amoris
 Circulus hunc cingit, reliqui ut cinguntur ab ipso:
 Quique hunc praecingit, regit atque intelligit unus. 320
 Non alius motum istius metitur, ab ipse
 Metitur reliquos, veluti de quinque duobus,
 Aut bis quinque, decem fiunt. Jam noscere posses
 Quomodo radices hac mittit tempus in urna, (12)
 Atque aliis frondes. Oh rerum dira cupido,
 Quae sic mortales mergis, ne tollere ab undis

Quisquam oculos valeat. Bene floret recta voluntas,
 Imber at immodicus bona dat flaccescere pruna.
 Integritas animi atque fides reperitur in unis
 Dumtaxat pueris; quae post lanugine nondum 330
 Effugit inspersis malis. Quidam abstinet esca
 Balba loquens, qui quemque cibum mox ore soluto
 Usque vorat. Quidam audit amatque parentem
 Balba loquens, qui ore hinc liber mortem optat obire.
 Candida sic pellis natae fit nigra decorae (13)
 Illius, qui maue diem, qui vespere noctem,
 Adveniens abiensque refert. Tu talia noli
 Mirari, reputans animo, rectore carere,
 Atque ideo humanam converti in devia gentem.
 Ante antem hiberno Jani quam tempore mensem 340
 Extrudat puae negligitur centesima (14), talis
 Orbibus edetur late rugitus ab hisce,
 Ut, quo sunt puppes, sors expectata revolvat
 Proras, ac recto procedet tramite classis,
 Veraque post flores prorumpent denique poma.
 XXVIII. Postquam ea caelesti quae medulcedine complet,
 Praesentem adversus vitam mihi vera retextit,
 Ut flammam in speculo videt is, cui in terga relucet,
 Ante hanc quam putet aut cernat, seseque revolvit
 Visurus numquid vitrum sibi vera revelet; 350
 Cunctaque respondere videt, ceu norma tabellae
 Cantoris numeris: sic me fecisse recordor,
 Puleros inspiciens oculos, ubi vincula nevit,
 Me vincturus, Amor. Nam, postquam me ipse revolve,
 Atque meos tetigit, quod cuique volumine in illo
 Perspicuum apparet, bene si perspexerit illuc, (15)
 Sum punctum intuitus, tanto fulgore coruscans,
 Tantosque effundens radios, ut nulla tueri
 Hoc acies possit, lucemque evitet acutam.
 Quae minima hic stella apparet, foret integra Luna, 360

Huic si confertur, velut astrum apponitur astro.
 Igneus hoc, fors distans, quam qui circuit olim
 Aut Lunam aut Solem, quoties vapor aera densat,
 Circulus ambibat, motu tam praepete sese
 Volvens, ut reliquis citiorem vinceret orbem.
 Hunc alter dein cingebat, qui cinctus ab altero
 Inde erat: hunc itidem quartus cingebat; et istum
 Quintus; quintumque hinc sextus; quem septimus inde
 Cingebat pariter, tam vastus et amplus, ut illum
 Nuntia Iunonis nequaquam includeret arcu: 370
 Octavus sic et nonus. Se quisque movebat
 Tardius, in numero quo plus distabat ab uno.
 Purior his flamma ardebat, quo quisque favillae
 Proximior purae: puto, quod plus haurit ab illa.
 Valde suspensum curis me diva Beatrix
 Aspiciens: Puncto, dixit, dependet ab isto
 Caelumque ac Natura omnis: circum inspicie, juxta
 Qui magis est illi: tanta vertigine raptim
 Volvitur, ardentem propter, qui impellit, amorem.
 Ipse autem contra: Si, quem tuor orbibus istis, 380
 Ordine constaret mundus, nil quaerere haberem
 Amplius, expletusque forem; sed cernere fas est
 In mundo, plus hoc orbis virtutis habere,
 Quo magis a centro distant. Si proinde cupido
 Hoc miro in templo, cujus confinia tantum
 Sunt amor et splendor, mea finem attingere debet;
 Est mihi discendum, quianam non congruat aequae
 Exemplo exemplare suo; deprendere quippe
 Hoc mea mens nescit. — Digitis si hunc solvere nodum
 Non potes ipse tuis, non est mirabile; tantum, 390
 Quod nunquam fuerit tentatus, duruit! iuquit
 Diva mihi; atque hinc subjecit: Nunc accipe porro,
 Si satur esse velis, quae jam tibi tradere sumam;
 Ae super hisce tuac exerce dehinc mentis acumen,

Sunt ampli angustique orbes, qui corpore constant,
 Prout minor aut major virtus se his undique fundit.
 Majorem ex majore pari bonitate salutem, (16)
 Majorique capi bonitatem corpore oportet
 Majorem, cunctis si constat partibus aequae.
 Circulus hic, mundum qui secum corripit omnem, 400
 Respondet circolo, cui amor et sapientia major:
 Propterea, si, non quod cernis in orbibus hisce,
 At tibi pendatur virtus, motum ordinae miro
 Congruere aspicias menti, quae commovet illos. —
 Non secus ac late fit splendidus atque serenus
 Aër, cum Boreas Scytico flat purus ab axe,
 Quippe absunt nubes; Caelumque, vaporibus actis,
 Ridet, opesque suas spectantibus undique pandit;
 Sic ego sum factus, postquam mihi clara Beatrix
 Dicta dedit; visumque est verum, ut in aethere sidus. 410
 Vis ea conticuit, veluti quod bullit in igne
 Scintillat ferrum, sic orbes protinus omnes
 Scintillas dederunt, numerum ut pervincere possent
 Ludicrorum omni geminatum sede latronum.
 Laudibus audibam celebrarier undique punctum
 Immotum; quod quemque tenet, semperque tenebit
 In statione sua, qua semper et ante fuerunt.
 Tunc ea, quae dubia mihi condita mente videbat,
 Primi orbes monstrant, dixit, Seraphim atque Cherubim;
 Ac ita veloces sua vincla sequuntur, ut ipsos 420
 Se puncto assimilent, quàm possunt; atque potestas
 Haec tanta est illis, est quanta videre facultas.
 Qui circum hos vadunt (et ab his fit ternio primus),
 Divini aspectus, proprio sic nomine dictos, (17)
 Esse Tronos scito! quo quisque profundius illud
 Intuitur verum, quo mens cujusque quiescit,
 Laetitia est major: quapropter dia voluptas
 Exoritur visu; non, qui succedit, amore.

Gratia metitur visum et propensa voluntas;
 Atque ita visusque et gaudi est mensure gradatim. 430
 Ternio dehinc alter, florens hoc vere perenni,
 Quod nullo autumno exuitur, praeconia cantat
 Ordinibus trinis, queis constat: continet iste
 Et Dominatus, et Virtutes, atque potestas
 Queis nomen tribuit. Geminus paenultimus ordo
 His constat, sibi qui ducunt a principe nomen,
 Et qui sunt Arcangeli; et Angeli in ordine summo.
 Omnes inspiciunt sursum, tantumque deorsum
 Efficiunt, ut quisque Deo trahiturque trahitque.
 Hos est Dionysius tanto meditatus amore, (18) 440
 Nomine ut et numero penitus, velut ipsa, notavit:
 At Gregori diversa fuit sententia; quare,
 Vix ille astriferis oculos reseravit in oris,
 Errorem risit. Tu vero stupescere noli
 Arcanum hoc tantum terris potuisse patere
 Mortali; quippe hoc, atque hujus plurima regni,
 Olli nosse dedit, qui in Caelis talia vidit. (19)

XXIX Cum Phoebus Phoebique soror, Latonia proles,
 Ariete Libraque obtecti, statione videntur
 Opposita, zonamque illis facit unus horizon, 450
 Quantum est ex puncto, quo Caeli ex vertice uterque
 Æque distat, ad id quo zona abscedit ab illa, (20)
 Tantum conticuit, vultu ridente Beatrix
 Inspiciens punctum, quod me devicerat; inde
 Sic est effata: Haud posco, quod discere quaeris;
 Namque mihi est visum, quo tempora cuncta locique
 Consistunt omnes. Non ut sibi quaereret ullum,
 (Quod nequit esse), bonum; verum ut sese esse pateret.
 Æterna sua in aetate, ac trans temporis aevum,
 Ut sibimet visum, quin hoc conceperit alter, 460
 Ipse novos aeternus Amos produxit Amores.
 Nec piger ante fuit: Domini cum spiritus undus

Se super has ferret, non *post* atque *ante* fuerunt.
 Forma ac materies pariter, junctaeque meraeque, (21)
 Prodivere, omni vitioque ac labe earentes,
 Non secus atque arcu tria tela emissa tricordi.
 Utque in cristallo et vitro ac phaetontide gemma
 Translucens radius, non ocyus attigit illam,
 Quam, sese insinuans, pervadat lumine toto;
 Artificis summi ex manibus sic tota triformis 470
 Prodiit, exordi nullo discrimine, moles.
 Conditus est quopue in hae ordo, rebusque creatis
 Impositus: quae praestant puro actu, orbe supremo;
 Quaeque potestate (22), extremo; et quae utrisque, locatae.
 Sunt medio, his vinclis, quae nil abrumpere possit.
 Hieronymus, multa ante orbem jam secla creatas
 Angelicas dixit mentes; sed scripta refellunt
 Hoc afflata Deo; quod tu potes ipse videre,
 His si animum vertas: ratioque hoc ipsa refutat,
 Motores tanta mancos aetate fuisse. 480
 Quomodo jam fuerint, quandoque, ubinamque, creati
 Tu scis; atque tibi trina est expleta cupido.
 Haud quisquam numeret bis dena ita tempore parvo,
 Quam pars illorum turbavit, pabula vobis
 Praebentem, terram. Pars altera perstitit; atque
 Exin hac fungi coepit, quam conspicias, arte
 Tam volupe, ut nunquam desistant volvere circum.
 Illius, in quem vidisti omnia pondera toto
 Congruere ex mundo, malesana superbia tantae
 Causa fuit cladis. Quos hic adsistere cernis, 490
 Perstiterunt animo mites, sibi habere professi
 Ex bonitate Dei, quod tam tuerentur acute.
 Quare, his pro meritis, illorum Gratia lumen
 Auxit, et in recto fuit obfirmata voluntas.
 Nec dubitare volo, at scito quod Gratia sese
 Attribuit meritis, aditus prout panditur illi.

Jam super his rebus, non auxiliantibus ullis,
 Multa putare potes, mea si tibi verba notentur;
 At, quoniam iu terris tradunt ex sede magistri,
 Quod mens Angelica, et vult, ac intelligit, atque 500
 Commeminit, dicam ulterius, cognoscere clare
 Ut verum valeas, quod valde obnubilat error.
 Angelicae mentes, ex quo se Numinis ore
 Laetificant, illinc nunquam se deinde remorunt,
 Cuncta ubi cernuntur: non interciditur illis
 Rerum proinde nova veniente ab imagine visus;
 Nec, quod divisum est ideo revocare necesse est.
 Quare ibi mortales vigilando somnia condunt,
 Dicere dum verum, vel non hoc dicere, credunt:
 Major at hoc culpa atque pudor. Non calle Sophorum 510
 Vos gressum fertis: sapientes tanta videri
 Cura animum trahit, atque frui rumore secundo!
 At magis hoc etiam hic fertur, postponere sanctas
 Quam tabulas, aut has in vanos vertere sensus.
 Nec reputant, quanti steterit scvisse per orbem
 Numinis hoc verbum, et quantum sit gratus eidem
 Huic humilis quicumque haeret. Clarescere quaerunt
 Ingenio; atque ideo sacri sua quisque reperta
 Praecones iterant, Evangeliumque siletur.
 Asserit hic Lunam, cum mortem Christus obivit, 520
 Detorsisse viam, atque objecto corpore Solis
 Impediisse jubar, ne terrae attingeret oras.
 Alter ait lucem sponte abscessisse suapte,
 Atque ideo, velut Abramidas, caligine densa
 Hispanos late tectos Indosque fuisse.
 Non tot habet cives Florentia nomine Bindos
 Ac Lapos, quot sacra sonant per pulpita in anno
 His similes fabulae; ac vento grex pastus inani
 Hinc redit; ipse nocens, quod non mala pascua vitet.
 Non: ite, ac populis vanas divendite gerras, 530

Dixit discipulis Christus; sed, tradite Coeli
 Doctrinam veram; atque illi sibi scutaque et hastas
 Ad pugnam ex hac condiderunt, ut cordibus almam
 Insererent Christique fidem et virtutis amorem.
 Scommata nunc vanique crepant per pulpita lusus;
 Dummodo et effusum det risum turba, cucullus
 Inflatur, nec quidquam ultra est inquirere cura:
 Si volucrem vero, latitantem in acumine, posset
 Cernere, cerneret et veniam, cui credula fidit.
 Usque adeo in terris haec insipientia crevit, 540
 Pollicitis ut quisque fidem sine teste quibusvis
 Praebeat. Inde suem multa pinguedine divus,
 Ac sue pejores alios, Antonius implet,
 Gentibus absque typo conflata numismata solvens.
 At, quia digressi sumus, eja age, lumina rectae
 Redde viae, ut brevietur iter, tempusque rependat.
 Angelicam turbam, nec mens humana, nec ora,
 Dinumerare queunt. Si, quae Babylone revelat
 Visa sibi Daniel, reputes, latuisse videbis
 Certum hujus numerum, quamvis tot millia vident. 550
 Tot Lux prima modis, quae totam illuminat, illi
 Inseritur, quot sunt queis sese inserit; et quia
 Insitio parit ardorem, impar fervet in illa
 Dulcis amor. Cernis quam late alteque patescat
 Vis immensa Dei, quae tot specularia fecit,
 Queis sese infringit, dum semper permanet una.
 XXX. Millia fors longe hinc sex millia, sexta calescit
 Hora, ac ferme ad planum hic mundus dejecit umbras,
 Cum Caeli medium, quod nobis imminet alte,
 Induit alborem, quo lucem sidera quaedam 560
 Amittunt; cumque ulterius mox nuntia Solis
 Progreditur, toto clauduntur in aethere signa: (23)
 Angelica haud aliter quae includunt agmina punctum
 A quo includuntur, et quod mea lumina vicit,

Ex oculis abiere meis; delapsaque pompa
 Atque amor ad Dominam illos hinc fecere reverti.
 Si quidquid de illa dixi, conflatur in unum,
 Omne simul laudum, ejusdem describere formam,
 Hac vice nequaquam valeat. Mihi visa venustas
 Non tantum humanas mentes pulcherrima vincit, 570
 Sed tota hac gaudere reor, qui condidit, Unum.
 Hic me materies vincit, plusquam ulla poetam
 Vicerit, edentem socco vel digna cothurno.
 Nam, veluti ferit infirmum Sol lumine visum,
 Sic mentis vires, risum meminisse decorum
 Obterit. Ex illo, quo primum hanc tempore vidi
 Usque huc, haud unquam desivi attollere cantu;
 At nunc desistam; veluti cujuslibet est mos
 Artificis, postquam ad summum pervenerit artis.
 Hanc ego destituo, inde tuba majore canendam, 580
 Quam mea; quae coepta properat contingere finem.
 More ac voce ducis: Majori ex corpore, dixit
 Illa mihi, egressi, ad Coelum pervenimus illud,
 Quod lux est mera; lux mentis, quae impletur amore;
 Optimi amore boni, in quo plene gaudia sistunt;
 Gaudia, quae, quidquid dulce est, dulcedine vincunt,
 Militiam hic geminam cernes, quarum una videri
 Se dabit aspectu, quo extremi ad judicis ora
 Videris. Ut fulgor, subito qui lumine turbat
 Visendi vires, nequeant ut cernere quidquid 590
 Fortius impellat; sic me lux vivida cinxit,
 Obnubique oculos, ut nil deprendere possent.
 Divus Amor, qui summum hoc, inquit diva **Beatrix**,
 Laetificat Caelum, semper venientibus istam
 Impertitur opem, ut candelam accomodet igni.
 Vix pauca haec est fata, meam me assurgere supra
 Virtutem sensi; atque oculis sic reddita lux est,
 Ut nulla et nimii vitaret tela nitoris.

Est mihi tum visus fulgentis luminis amnis,
 Inter, quas ver pingebat mirabile, ripas. 600
 Scintillae ex fluvio exibant, atque undique fusae
 Floribus instabant, velut auro obeunte pyropi:
 Mox iterum, veluti saturae fragrantibus auris,
 Sese mergebant undis; semperque subibant
 Demersis aliae. Quo te flagrantior urit
 Discendi, quae cernis, amor, mihi gratior hic est;
 At non ante sitim explebis, quam has hauseris undas.
 Sol meus haec dixit; mox addidit: Amnis, et ignes
 Qui subeunt surguntque vadis, et gramen amaenum,
 Sunt veri effigies: non quod sint talia captu 610
 Ardua, sed quod sit visus tibi manca facultas. -
 Non avido sic ore ruit genitricis ad uber
 Lac poscens infans, cum serius illa saporem,
 Quam solet, excussit, quantum tunc protinus ipse,
 Ut vires augerem oculis, me iu flumine flexi,
 Quod, tales ut praestet opes, late explicat undas.
 Lumina ut huc verti, quod pridem transite longo
 Decurrens ibat, mihi visum est esse rotundum:
 Mox, veluti gens, quae jam personata videri
 Se dedit, hinc alia apparet, cum, qua ante latebat, 620
 Exuerit larvam: sic flores atque favillae
 Se mihi mutarunt, ac Caeli ambo agmina vidi. -
 O lux alma Dei, per quam spectare triumphum
 Fas mihi Caelituum fuit, hunc da pandere fando;
 Et, qualem vidi, dignis ostendere verbis.
 Est illic lumen, per quod spectare Creator
 Dat sese his, qui tantum illius in ore quiescunt.
 Usquae adeo in gyrum sese protendit, ut orbem
 Flammiiferum Solis nimium circumdaret ample.
 Undique diffundit radios, primique reflectit 630
 Mobilis in culmen, cui vim vitamque ministrat.
 Non secus ac clivus praeterlabentis in amnis

Se speculatur aquis, tanquam visurus ibidem,
 Queis ornatur, opes florum barbarumque virentum;
 Sic super instantes speculari lumine sese,
 Per plus mille gradus, Animas vidi undique circum,
 Quotquot ab his terris sunt caelica regna rerersae.
 Lumine si tanto sese gradus infimus implet,
 Quantum haec extremas frondes rosa pandat oportet!
 Non mea nictabant, tam celsa atque ampla videndo, 640
 Lumina; sed totum, quantumque ac quale, tuebar.
 Nil hic proximitas fert, aut distantia differt;
 Naturae lex namque silet, quo temperat unus
 Ipse Deus, nullo causae consorte minoris.
 Tanquam qui fari cupit, atque silentia servat,
 In medium me deinde rosae, semperque recentis,
 Pandentisque gradus, ac dulcem edentis odorem
 Praeconi ad Solem, qui ridet vere perenni,
 Diva tulit; dixitque mihi: nunc aspice quanta
 In niveis est turba stolis; urbs aspice nostra 650
 Quam se protendit: sedes sic aspice plenas
 Ut gens deest pauca. Hac magna, quam ipse tueris
 Ob super impositum diadema, locabitur, ante
 Hoc tu ad connubium quam caenes, Spiritus alti
 Henrici, qui Augustus erit terrestribus oris:
 Erigere Italiam hic veniet, non hactenus aptam.
 Quae vestros animos effascinat, atra cupido
 Vos similes puero reddit, qui carpitur acri
 Esurie, altricemque fugit. Non tramite eodem
 Qui sacris praeerit rebus (24), furtim atque patenter, 660
 Se feret. Haud longum Deus hunc at munere sancto
 Deinde sinet fungi: magus est ubi Simon, abibit,
 Ut det Anagninum sedes magis ire sub imas.

XXXI. In niveae ergo rosae effigiem mihi sancta videri
 Militia est data, quam sponsam sibi sanguine Christus
 Junxit. At altera, quae cernit cantatque volando

Gloriam et illius, cujus flammatur amore,
 Et quae ipsi dederit bonitas excellere tantum;
 Quale examen apum, quod nunc insidit odoris
 Floribus, et nunc ad cellas ac mella revertunt, 670
 Ad florem magnum, ornatum tot frondibus, ibat
 Delapsa; adque suum mox se referebat Amorem.
 Ignis erat facies, aurum alae, ac caetera tantum
 Candida, ut his nivium nequeat contendere candor.
 Cum florem peteret, per sedes lapsa gradatim,
 Ardoris pacisque dabat, dum ventilat alis (25)
 Ipsa latus, quod adepta fuit. Nec tanta volantum
 Turba, Deum floremque inter, visum atque nitorem
 Intercidebat: nam lux divina per omnem
 Inseritur mundum, prout quisque est dignus; et objex 680
 Nusquam illi esse potest, ac nulla repagula claudunt.
 Istud, gente frequens priscaque novaque, beatum
 Ac tutum regnum, visumque perinde et amorem
 Uni intendebat signo. O lux, sidere ab uno
 Quae trina effulges, recreans tam corda tuentum,
 Respice nimbiferam, quae nos premit atra, procellam.
 Si, procul hibernis veniens gens barbara ab oris,
 Quo se Helice semper cara cum prole revolvit,
 Obstupuit, Romam aspiciens operumque labores,
 Cum res mortales Lateranum desuper ivit; 690
 Qui mihi, ab humano ad divinum, ex tempore ad aeternum,
 Evecto, ad populum justum Florentiae ab urbe,
 Tum stupor ingruere atque invadere debuit artus!
 Attonito ac laeto, mihi nunc audire libebat,
 Ac pressis haerere labris. Velut advena quondam
 Se recreat, templum, quod voto adstrictus adivit,
 Aspiciens, speratque redux jam visa referre;
 Sic ego per vivamolvebam lumina lucem
 Sursumque deorsumque; ac gyros saepe per omnes
 Visum iterans. Cernebam etenim suadentia amorem 700

Ora, aliena luce suoque nitentia risu;
 Cernebam ornatos cunctis virtutibus actus.
 Jamque locum totum lustraram, lumina volvens,
 Nulla defixus parte; atque cupiline plenus
 Vertebar, Dominam cupiens nonnulla rogare,
 Quae me suspensum, non intellecta, tenebant;
 Ast unum volui, atque aliud mihi contigit: illam
 Sum ratus aspicere, ac Senioremsistere vidi,
 Vestibus indutum niveis: oculosque genasque
 Laetitia perfusus erat, vultuque benignus, 710
 Ut pater in natos. Ubinam, inquit protinus ipse,
 Illa est? Ut tua sit penitus perfecta cupido,
 Respondit, me dimovit de sede Beatrix;
 Sique gradus summi ad gyrum tua lumina tertium
 Attollas, hic in solio alte adstare videbis,
 Quod sua promeruit virtus. Nulla orsa reponens,
 Lumina subrexi, atque illam reflectere vidi
 Aeternos radios, eque his sibi texere sertum.
 Nemo illis, resonant ubi rauca tonitrua, ab oris
 Est ita sejunctus, pelago demersus in imo, 720
 Quantum oculis erat illa meis. Distantia vero
 Haud quidquam obstabat visu; quippe aere tractus
 Per vacuos, non mixta mihi veniebat imago.
 O mea spes, Mulier, mihi quae latura salutem,
 Ferre per infernas passa es vestigia sedes,
 Ex bonitate tua virtus et gratia, nosco,
 Venerunt, quae me dederunt res cernere tantas;
 Tu, me servitio eripiens, omni arte viaque
 Usa es, queis poteras, ut libertate potirer:
 Quae mihi munifice tribuisti, munera serva, 730
 Ut mea, cui dederis dulcem reparare salutem,
 Grata tibi hinc anima humano se corpore solvat.
 Talibus oravi: atque illa ex tam parte remota,
 Quale videbatur, me inspexit, blandaque risit;

Dehinc rursum aeterno se immersit fonte bonorum.
 Sic mihi tum Senior: Coeptum deducere cursum
 Ad finem ut valeas, sancto ad quem missus amore
 Ac prece deveni, circum tua lumina volve
 Hunc fulgentem hortum; quippe hujus visus acumen
 Augebit, quo deinde queas ascendere divos 740
 Altius ad radios. Caeli Regina favorem
 Sufficiet nobis, cujus valde uror amore;
 Sum namque illius, Bernardus nomine, servus. -
 Ut nostrum ad templum quidam, progressus ab oris
 Forsitan Illyricis, Christi sudaria vultu
 Impressa aspiciens, nescit se explorare tuendo;
 Atque pius secum, sacra dum velamina cernit:
 Haec vere tua. Christe Deus, fuit, inquit, imago?
 Sic ego mirabar vivacem illius amorem,
 Qui, secum meditans, caelestis gaudia pacis 750
 Gustavit terris. O, quem sibi Gratia natum
 Progenuit, tunc ille inquit, tibi talia nunquam
 Gaudia notescent, donec tu lumina flects.
 Suspice, et in gyros oculos attolle remotos,
 Usque eo, ubi Regina sedet pulcherrima Caeli,
 Quam totum hoc regnum colit et reverenter honorat.
 Erexī alte oculos; ac, sicut mane recenti
 Eous finis, veniens quem Phoebus inaurat,
 Occiduum superat; sic, tamquam ex valle supernum
 Ad montem ascendens oculis, spllescere partem 760
 Margine conspexi, vincentem lumine totum
 Undique consessum. Utque hic in qua parte manetur,
 Quem male direxit proles Clymeneia, currus,
 Illa magis fulget, minuunt dum caetera lucem;
 Pacifica haec medio sic Auriflamma micabat
 Acrius, ac reliquas dabat elanguescere flammās.
 Hoc aciem in medio expansis applaudere pennīs
 Angelicam vidi, cujus fulgoreque et arte

Quisquis erat varius. Dum concentusque jocosque
 Ingeminant, facies his arridere venusta 770
 Est tum visa mihi, eunctis quae gaudia Sanctis
 Addidit. Et, si quanta mihi est vis vivida mentis
 Tanta foret fandi, non hujus promere verbis
 Deliciae auderem minimum. Bernardus, amor
 Cum vidit me haerere suo, tum lumina amanter
 Huic ita defixit, magis ut me incenderit ardor.

XXXII. Caenobiarca senex doctoris munere fungi
 Sponte sua incepit, vocesque has pectore fudit:
 Vulnus, quod Maria hinc Virgo conclusit et unxit,
 Haec tam pulcra sedens ejus vestigia subter, 780
 Olim panditque ac pupugit. Deihinc ordine tertio
 Hanc subter Rachel, velut aspicias, atque Beatrix
 Adsidunt: hinc Sara et Judith atque Rebecca,
 Et proava illius, sua qui commissa perosus,
 Cantor ait *miserere mei*. Potes ipse gradatim
 Descendens oculis, has nosse, ut nomina pandens
 Per fondes ego progredior. Ex ordine septimo,
 Ut super usque illum, sunt Abrae ex stirpe creatae,
 In geminam partem dirimentes undique florem.
 Quippe hae sunt murus, qui sacra sedilia didit. 790
 Prout sua nempe fides direxit lumina Christo.
 Qua flos est cunctis ornatus frondibus, illa
 Sunt in parte, fidem Christi qui habuere futuri
 Adventus: illa, qua sunt vacui atque patent
 Hemycicli, sunt qui Christo, postquam aethere venit,
 Crediderunt. Solium ut Mariae, et subsellia subter,
 In geminam didunt partem, sic ordine certo
 Secernunt latere adverso, quibus ille Joannes
 Paest, qui, semper sanctus, vitam in saltibus egit,
 Letumque atque duos infernum pertulit annos. 800
 Post hunc Franciscus, Benedictus, et Augustinus,
 Atque alii, sunt hic pariter secernere lecti

Per varios huc usque gradus. Tu suspice mirum
 Consilium Dei, utramque fidem quod habentibus aequè
 Hunc hortum implebit. Scito autem: ex sede deorsum,
 Post floris medium, duo quae discrimina finit,
 Non sua dant illic merita, ast aliena sedere,
 Conditione rata (26); sunt hic nam corpore cassi,
 Qui prius occiderint, quam vis sit certa legendi,
 Ut vultu ex tenero, ac balbis deprendere verbis 820
 Ipse potes, si videris aut audiveris illos.
 Tu vero dubitas, dubitansque silentia servas;
 Ast ego, quo tua te vincit mens, forte ligamen
 Exsoluam. Non hoc in regno casus haberi
 Est potis, ut sitis atque fames ac pectoris angor.
 Æterna, quodcumque vides, est lege statutum;
 Omnia conveniunt, respondent cuncta vicissim,
 Annulus ut digito. Gens haec tam protinus ergo
 Non fuit aeternae sine causa credita vitae.
 Plus minus excellens venit has mortalis in aedes: 830
 Rex, qui laetitia tanta ac tanto implet amore
 Hoc regnum, ut nemo ulterius cupiisse sit ausus,
 Quemque creans, variae dispensat munera gratiae:
 Hoc satis; occultasque nefas inquirere causas.
 Id patet ex geminis natis, qui matris in alvo
 Commovere iras, (monumenta ut tradita sacris
 Testantur tabulis). Pro crinis proinde colore (27)
 Gratia quem dederit, divinum lumen oportet
 Constituat sertum. Variis sunt sedibus ergo,
 Absque suis meritis, positi, prout indita primum 830
 Gratia distinguit, Pueris insontibus olim
 Sat fuerat, mundi primis aetatibus, una
 Patrum firma fides, ut Coelum ascendere possent.
 Illis temporibus lapsis, hinc mascula pubes
 Praecidi silice est circum genitalta jussa.
 At postquam venit maturo tempore Christus,

Non est huc aditus, nisi per baptismatis undam.
 Jamque age, luminibus faciem nunc conspice fixis .
 Quae magis est Christo similis: nitor illius unus
 Reddere quippe potest habilem te cernere. Christum. 840
 Fervere laetitiam tantam tunc undique vidi
 Hanc super, et sic Angelicas applaudere mentes,
 Circum tam celsos tractus volitare creatas,
 Ut nil me tanto cumulaverit ante stupore
 Ex visis; nil rettulerit de Numine tantum.
 Atque is, qui primus descenderat Angelus illuc,
 Ante ipsam expandit pennas, ac voce canebat
 Suavisona: Salve, quam Coeli gratia complet;
 Cunctaque voce pari referebant agmina: Salve;
 Ac facies cujusque novo fulgore micabat. 850
 O qui, sancte Pater, dignaris, sede veicta,
 Æterna, quam sorte tenes, hic sistere mecum,
 Fare, quis est Ales, nostrae qui lumina laetus
 Reginae intuitur, tantoque ardescit amore
 Non secus ac ignis? Sic dixi, versus ad illum,
 Qui Mariae radiis, ut Solis Lucifer igne,
 Ornabat sese. Atque is: quae forma atque venustas
 Angelo inesse potest, haec utraque fulget in illo;
 Utque ita sit volumus: nam palmam detulit iste
 Jam Mariae, cum mortales Deus induit artus. 860
 Jamque age, me intentis oculis animoque loquentem
 Prosequere, ac procures hujus circumspice regni.
 Hi duo, qui Mariae considunt sede propinqua,
 Sunt quasi radices, unde haec rosa germinat ipsa.
 Qui sedet ad laevam, pater est, quo auctore malorum
 Incubuit tam magna seges mortalibus aegris.
 Est pater ad dextram, floris cui tradidit hujus
 Jam Christus claves (28). Huic adsidet ille, labores
 Qui cuntos Sponsae, aetherias cum carperet auras,
 Vidit, quam Christus fuso sibi sanguine junxit. 870

Juxta illum Dux ille est, sub quo roscidus imber
 Indocilem pavit deserta per horrida gentem.
 Ante Petrum sedet Anna, adeo contenta tueri
 Natam, ut quamvis ore Deo praeconia solvat,
 Nunquam oculos vertit. Primum sedet ante parentem
 Quae Dominam est hortata tuam tibi Lucia adesse,
 Cum caecis oculis in praeceps devius ires.
 At, quoniam tempus fugit irreparabile somni, (29)
 Haec fuerit monstrasse satis, quo more peritus
 Ad panni modulum sartor concinnat amictum. 880
 Lumina, per nimios quantum penetrare licebit
 Fulgores, primo enixe vertamus Amori,
 Ne tibi contingat, quod, cum commoveris alas
 Ipse tuas, ante ire ratus, gradiare retrorsum.
 Ex illa, quae ferre potest, ne mitte rogare
 Auxilium, mea dicta pio nunc corde secutus.
 Talibus effatus, coepit sic rite precari.

XXXIII. Nati materque ac filia, humillima Virgo,
 Ac eadem res alta super quascumque creatas,
 Terminus aeternae, quae continet omnia, mentis. 890
 Naturam humanam sic tu excellere dedisti,
 Factor ut illius fieri est dignatus ab ipsa.
 Ille in ventre tuo rursum divinitus ardor (30)
 Exarsit, cujus sancto tepefacta calore
 Haec rosa in aeterna produxit germina pace.
 Tu fax es nobis nunquam cessantis amoris;
 Ac fons terrigenis, spes unde uberrima manat.
 Tam magna atque potens es tu, clarissima Virgo,
 Ut quisquis sibi quaerit opem, ac te absistit adire
 Suppliciter, vult illius volitare cupido 900
 Absque alis. Nec tantum ades implorantibus; ipsa
 Saepe etiam antevenis. Miro tibi foedere juncta
 Sunt pietas, clementia, magnificentia; et omne
 Quod reliquis bonitatis inest, te sistit in una.

Hic, qui, ex inferni progressus vallibus imis
 Usque huc, spirituum vidit per singula vitas,
 Te rogat, ut tali facias virtute potentem,
 Qua valeat visu supremam haurire salutem; (31)
 Atque ego, qui plus haud unquam cupii ipse videre,
 Quam nunc hunc cupio, te votis omniibus oro; 910
 Atque oro ne vota sinas sine pondere nostra.
 Pelle tuis precibus, mortalem discute nubem
 Illius ex oculis; pateatque his summa voluptas.
 Praeterea te, cuncta potens Regina quod optas,
 Deprecor, illius, postquam se attollere tantum
 Ad visum potuit, sensus sine labe tuere,
 Atque tua humanos vincat custodia motus.
 Inspice, Diva potens, nexis ut clara Beatrix.
 Haec te, Caelituumque rogent simul agmina palmis —
 Dilecta illa Deo venerataque lumina, in ipsos 920
 Defixa orantes, dederunt cognoscere, quantum
 Grata sibi veniant pia verba ex corde petentum;
 Æternum in Solem sunt protinus inde reversa,
 Nullam ubi credendum est aciem tam cernere clare. —
 Atque ego, votorum metae cum proximus essem,
 Vim desiderii explevi, ut convenerat, omnem.
 Subridens Senior nutu me celsa tueri .
 Admonuit; sed talis eram qualem ille volebat:
 Namque oculi, pulsa usque magis caligine, verae
 Per lucis penitos radios, magis usque subibat. 930
 Visus deinde meus sese super extulit omne
 Eloquium; ac memori nequii proin mente teneri.
 Non aliter quam qui in somnis conspexerit, alte
 Quod movet illi animum, cum somnus deinde recessit,
 Motus adhuc remanet, revocari at nescit imago;
 Sic ego sum; nam visa mihi pene omnia cessant,
 At dulcis superest, quae venerat inde, voluptas.
 Sic nix ad Solem liquitur, sic carmina ventus

Perdebat, levibus foliis descripta Sybillae.

O, quae mortales adeo super ardua mentes, 940

Maxima lux, surgis, qualis mihi visa, parumper

Menti redde mcae; ac linguae sic suffice vires,

Ut queat inde tuae venturi gentibus aevi

Sullem unam immensae scintillam ostendere gloriae:

Hanc animo revocans, numerisque canentibus edens,

Efficiam ut melius tua se victoria pandat.

Credo equidem, nimium divinae ob lucis acumen,

Quod defecturus fuerim, si forte remossem

Vietus ab hac oculos; memori sed mente recurrit,

Quod magis hoc propter steterim defisus et audax, 950

Dum fontem immensae potui contingere lucis.

O vis divini auxilii! o mirabile donum,

Lumen in aeternum potui quo immittere visum

Usque adeo, ut vis tota mihi est expleta videndi!

Hic ab Amore simul religata volumine in uno

Vidi, quae variis mundi panduntur in oris.

Quod se ex ipso est, quodque aliunde exordia sumit,

Atque horum mores, adeo conflantur in unum,

Ut, quae nunc refero, tantum sint debile lumen.

Qui nodum hunc stringit, diversaue foedera jungit, 960

Me certe vidisse reor: nam talia fanti

Uberiora mihi perfundunt gaudia pectus.

Longior est mora momentum mihi temporis unum,

Saecula quam bis dena ac quinque struentibus Argo,

Cujus iter mediis stupuit Neptunus in undis.

Mens mea suspensa atque immota haerebat ibidem,

Usque magis flagrans, quo plenius usque videbat;

Est ea lux etenim talis, quae evadere ab ipsa

Non oculos unquam patitur: quodcumque voluntas

Quippe hominum exoptat, perfectum hic invenit omne; 970

Nec quidquam est alibi vitiis ac sordibus expers.

Iam nunc, quae memini, referens, non pluribus utar

Verbis, quam qui nutricis puer ubera sugit:
 Non quia in aeterno, quod vidi, lumine plusquam
 Unica sit facies: nam sic est semper, ut ante
 Jam fuit; at quia ab intuitu mihi majus acumen
 Semper erat visus: quare, prout ipse videndo
 Mutabar, sese pariter mutabat imago.
 Lumine in hoc imo trinos sum cernere visus
 Orbes, mensurae ejusdem, triplicisque coloris, 980
 Uno alius manans, velut Iris ab Iride prodit;
 Tertius ignis erat, spirans aequalis utrinque.
 O tenuis vis eloquii, quam rebus es impar,
 Conceptas quas mente gero! (quae sunt quoque visis
 Distantes adeo, ut non sit sat dicere *paulum*).
 O Lux aeterna, ipsa tibi quae inniteris, unaque
 A te perciperis; perceptaque percipiensque,
 Te laetaris amans! mihi circulus ille secundus,
 In te progenitus, quasi lumen lumine, postquam
 Paulisper circum inspexi, ex proprio ipse colore 990
 Est visus nostrae depictus imagine formae:
 Quippe meis oculis haerebam totus ibidem.
 Ut tacitus curas geometres admovet omnes,
 Metiri ut circulum valeat, frustraue laborat,
 Nam, quo eget, haud reperit, sic ipse in imagine fixus
 Haerebam, mecum perquirens quomodo imago
 Congrueret circulo, atque aptari posset in illo;
 At nimis ista meas vincebat sarcina vires.
 Mens mea tunc autem tali est percussa nitore,
 Ut mihi continuo patuit, quod discere avebam. 1000
 Phantasiae me deseruit dein vivida virtus;
 At jam, more rotae, circum vi aequaliter actae,
 Ut mea ei concors ferret se rite voluntas,
 Isolvebat Amor, qui Solem torquet et astra.

NOTAE

IN LIB. I.

1. Id est, quinto ac trigesimo anno, juxta illud Psalmi LXXXIX *Dies annorum nostrorum septuaginta anni.*

2. In Arietis constellatione, secundum illorum sententiam, qui mundum verno tempore creatum autumant. Cui haerens, Virgilius dixit: *Non alios prima crescentis origine mundi — Illuxisse dies, aliumque habuisse tenorem Crediderim: ver illud erat, ver magnus agebat — Orbis*

3. *Petri fores*, id est Portam Purgatorii, in qua Dantes Angelum collocat, qui S. Petri vices gerat.

4. Angeli rebelles gloriarentur, si neutrales Angelos, minoris culpa reos, eadem qua se ipsos poena puniri aspicerent.

5. De S. Caelestino hic Dantes loqui creditur, qui pontificatu maximo sese abdicavit.

6. *Saladinus*, rex Turcarum, vir magni animi, belloque insignis, qui Christiadas ad Tiberiadem vicit, ac Ierusalem cepit.

7. *Averroe*, Arabs, quod omnia Aristotelis opera interpretatus fuerit, dictus est *magnus Interpres*, Italice *gran Commentatore*.

8. *Ruinam*, fissuram illam montis, quam a summo ad imum imaginatur Dantes factam tempore mortis Christi qui est *Dei virtus*.

9. *Tristanum* ac *Paridem*, in fabulosis narrationibus, Italice *romanzi*, equites errantes.

10. Vide Notam 23 in lib. IV.

11. *Galeottus* Ienonis nomen iuter Lancillottum et Ginevram, de quorum amoribus historiam lectitabant.

12. *Rustica*, id est *Nigra*, sic dicta ab illius cāpite *Vieri de' Cerchi*, qui recenter venerat ex sylvis *dī Val dī Nievole*.

13. Carolus ex Valesio, frater Philippi, cognomine *pulcri*, Galliae regis, quem Bonifacius VIII accivit, ut inter Florentinos pacem conciliaret.

14. Damnatus, quanquam in fine mundi alteram quoque sui partem, scilicet corpus, accipiat, non in bonum accipit sed in malum; atque ideo nunquam veram perfectionem adquirere dici potest.

15. *Profundis?* (*Dantes burli?*) id est *getti via*, ex voce Lombarda *burlare*, quae significat *rotolare*.

16. Ut caeterae Intelligentiae, nempe Angeli, Caelorum rerumque his subjacentium moderatrices.

17. *Lentum fumum*, nempe irae absconditae, sive odii; quod, tanquam fumus ex tecto igne, ab inflammato corde lente exhalat, mentemque obnubilat et contristat. Dantes *accidioso fumo*, forte ex verbo *acedior* (voce infimae latinitatis, aequae ac *acedia*); quod et *pigritia corripior* et *indignor* sonat.

18. *Doctrinam*, id est Virgilium hoc loco, ac Dantem, cum mythologicis utuntur exemplis, non antiquae superstitionis, sed catholicae Fidei, sensu usurpare: ita Benasutius.

19. *Ex passu*, nempe expedito. Propter distantiam et obscuritatem, cernere nequibat Dantes quomodo Angelus Stygem transiret, siccisne an madidis pedibus, immersis nempe, nec ne, in aqua. Ex illius passu hoc agnovit, quem multo tardiolem efficit trananda aqua quam aer.

20. Sic Statius de Mercurio, ab inferis redeunte. Theb. II.
Undique pigrae — Ire vetant nubes, el turbidus impli-
cat aer.

IN LIB. II.

1. *Farinata*, ex nobili Ubertorum familia, Ghibellinorum Florentiae caput; qui Guelforum exercitum, in quo et Dantis major erat, in Monteaperto, juxta Arbiam flumen, vicit ac fudit; cumque hac Ghibellini victoria elati de delenda Florentia cosulerent, his firmissime obstitit.

2. *Cavalcans* de Cavalcantibus, Guidi poetae ac philosophi pater.

3. Id est, non transibunt quinquaginta menses; nam Hecate in inferno, est Luna in caelo, ac Diana in terra.

4. Pulsus in exilium, experieris quam sit difficile exulibus in patriam redire.

5. Fridericus II, rex Apuliae et Siciliae, per quem Guelfi Florentia pulsi sunt anno 1248. Bis Ghibellini Guelfos expulerunt: primo, ut dictum est, anno 1248, ac secundo post pugnam Montisaperti; ac bis Guelfi reversi sunt: primo post cladem ad Fichine Ghibellinis illatam; secundo post mortem Manfredi regis.

6. Cardinalis Octaviani Ubaldini, qui adeo Ghibellinis favit, ut quondam dixerit: si est anima, propter Ghibellinos hanc perdidit.

7. *Sodomam*. Sodomitae Naturae contemptores. *Caorsam*, Carduciae urbem, usurae valde deditam. Foeneratores artis contemptores.

8. Iuxta illud Psalmi LII *Dixit insipiens in corde: non est Deus.*

9. *Secundo* ex ultimis tribus parvis orbibus, in quos septimus orbis subdividitur.

10. *Alexander*; non ille magnus, sed Phaereus, Tassaliae tyrannus, cujus barbariem describit Iustinus.

11. *Guidus* ex Monte-forti, ut patris mortem ulcisceretur, Henricum nepotem Richardi regis Angliae, cum sacris adisteret in Viterbi urbe, interemit, cujus cor in simulacro Londini erecto servatur.

12. Duo: *Lanus*, juvenis Senensis, qui juxta *la Pieve del Toppo*, non procul Aretio, ab hostibus impetitus, maluit pugnando mori, quam fugiens vivere in inopia, quam sibi nimiis impensis adduxerat; et *Jacobus*, civis Patavinus, ex familia nomine *Della cappella di S. Andrea*, qui turpissimam vitam miserrimo fine clausit.

13. *Florentia* patronum suum, qui erat Mars, belli Deus, in S. Joannem Bapt. mutavit; cujus Martis pars supererat in ponte Arni. Quis esset hic Florentinus, nescitur: nonnulli putant *Roccum de Mozzis*, alii *Lottum ex Anglis*: uterque enim domi laqueo se suspendit, postquam ad incitas venit.

14. *Damiata* pro Oriente; *Roma* pro Occidente.

15. *Phlegeton* enim idem est ac *ardor* et *incendium*.

16. Ut propius Brunettum alloqueretur, quomodo clarissime patet infra, cum dicitur: *cernuus ibam, qualis qui reverenter eat*.

17. *Sanctum*. Ex nimio in imperium Romanum amore, *sanctum* vocat Dantes quidquid a priscis Romanis provenit: sese autem Romano genere natum gloriabatur, eque domo Frangipanum horiginem ducere.

18. Virgilius dicta Dantis approbat, utpote suis consona, quibus dixit: *superanda omnis fortuna ferendo est*; additque bene eum audire auctorum sententias, qui has meminit, et casibus obvenientibus adhibet.

19. *Priscianus* grammaticus seculi IV. *Accursius* celebris jurisconsultus Florentinus.

20. *Andreas de Mozzis*, episcopus Florentiae, quam interfluit Arnus, a Romano Pontifice (qui per humilitatem servum servorum se nominat) ad Vicentiam, qua Medoacus transit, translatus.

21. *Thesaurus*, liber a Brunetto compositus.

22. *Triplex*: nempe *Guidoguerra*, vir militari scientia clarus, qui in pugna inter Carolum et Manfredum potissima fuit causa cur Carolus vicerit; alter *Teghiaccius de Aldobrandis*, qui bellum in Senenses, unde Montisaperti elades venit, dissuasit; tertius *Jacob Rusticucci*, cui, teste Daniello, morosa contigit uxor; quare ad vitium, pro quo damnatus est, se dedit.

23. Cum enim sistere, sub gravissimis poenis, nequirent, ut supra dictum est, nos circumeundo alloquebantur.

24. *Casta*, quia, cum propter miram illius pulcritudinem, imperator eam deosculari vellet, adsentiente patre, respondit: nemo, nisi cui nupsero, me deosculabitur.

25. *Guilelmus Borserius*, eques strenuus, generosus, alacriquo ingenio praeditus.

26. *Margine*, arenam, seu septimum orbem, claudente.

27. Caeruleus leo in lutea area erat stemma Gianfigliazzorum Florentiae: anser albus in area rubra Ubbriorum item Florentiae: sus caerulea et gravida Scrovignorum Patavii.

28. *Vitalianus Del-dente*. Patavinus, celeberrimus foenerator.

29. *M. Joannes Bujamons*, super omnes Europae foeneratores celeberrimus.

30. *Marchionis*, Obizzi Atestini, Ferrariae reguli.

31. Bononienses, ut loquendo affirmant, ajunt *sipa pro sit*. Rhenus Bononiae territorium circumfluit ad Occidentem et Saeptemtrionem, ut Savena ad Meridiem.

32. *Sinus*. Locus Bononiae, angustus et rotundus, arboribus omnino carens (*avarus*) in quo lenones verberantur.

33. *Æternos*, id est caeteris ampliores. Septem primos orbes.

1. Bonifacius VIII, antea Benedictus ex Anagnia, vir magni animi ac mentis, ambitionis autem insimulatus, quam propter, non semper honis artibus usus fuerit.

2. Nicolaus III ex nobilissima Ursinorum Romana gente, cujus stemma est Ursa.

3. Clemens V, Vasconiae natus, ad pontificalem sedem evectus ope Philippi cognomine *pulcri*, regis Galliae; cujus sollicitationibus morem gerens, sedem apostolicam in Avenionem transtulit.

4. Nicolaus III Carolum ex Andegavia, Siciliae regem, dignitate Senatoris Romani et vicariatu imperii privavit.

5. *Septem capita*, id est septem Sacramenta. *Decem cornua*, nempe decem praecepta. *Marito*, Pontifici.

6. *Aruntem*, celebrem ariolum, de quo Lucanus: *Aruns incoluit desertae moenia Lunae*.

7. *Fraus* fuit suasio ut Casalodius expelleret urbe nobilium partem sibi adversantium: quo facto, Binamons sibi partem aliam addixit, et ipsum Casalodium ejusque assecclas ex urbe migrare coegit.

8. *Michael Scottus*, magnus negromantiae magister, teste Boccaccio, ex Scotia; *Guidus Bonattus* ex Foro Livii scriptor libri de astrologia, quem Daniellus vidisse asserit. *Asdens*, sutor Parmensis.

9. *Sancta Zita*, pro urbe Sena, cujus erat patrona. Sanctam pro urbe nominat Daemon, in majorem religionis et damnati contemptum. *Malebranche* commune nomen omnium Daemonum pontes custodientium.

10. *Bonturus Bonturi* ex Datorum familia. Ironice, quia Bonturus prae omnibus erat fraudator.

11. Damnatum irridet, qui, cum curvus ex pice emerget, videbatur imaginem Sanctae Zitae adorare.

12. *Frater Gomita* erat ex Sardinia. Hanc tunc habe-

bant Pisani, in quatuor iudicatus divisam: Logodurum, Calarim, Galluram, et Alboream.

13. Vide Notam 36 il Lib. IV.

14. *Guardingus*, via Florentiae, ubi erant domus principum Ghibillorum, a Guelfis incensae, quarum ruinae Dantis tempore adhuc supererant.

15. Pontes omnes hujusce vallis diruti sunt; terraemotus enim tempore mortis Christi hanc magis quam reliquas concussit, propter Phariseorum hypocrisim.

16. Praedicat Alborum cladem, quam illis illaturus erat Marcellus ex Marchionibus Malaspina in Valle Macrae dominantibus, in campo Piceno, non multum a Pistoria procul; quae clades causa fuit, ut non modo illa factio ex urbe pelleretur, sed et Dantes in exilium iret.

17. *Angelus Brunelleschius*, *Buosus ex Abbatibus*, et *Puccius Sciancatus*.

18. *Cianfa*, qui, nemine advertente, retro manserat, in serpentem mutatus, Brunelleschium aggreditur, eique insinuat et coalescit.

19. *Tractibus ex quatuor* (Dantes *quattro liste*) id est, ex duobus hominis brachiis, et duobus serpentis pedibus.

20. *Mutare et tsansmutare*, id est efficere ut quis alienam sibi formam indueret, suamque in alium trausmitterat; aut ex duobus formis tertium quid confieret ab una et altera diversum.

21. *Franciscus Guercius Cavalcans*, interfectus in Gavi, ob cujus interfectionem incolae illius oppidi valde vexati sunt.

IN LIB. IV.

1. *Forum Livii*, quod obsidionem sustinuit militum, quos miserat Martinus IV, magna ex parte, ut ipse, Gallos Huic urbi dominabatur *Sinibaldus ex Ordelaffis*, cujus stemma erat leo viridis.

2. Malatesta pater et filius, a Verrucchio dicti, oppido in Ariminensibus terris, quod ditione habebant. *Montagnam*, nobilissimum equitem, principem in illis locis Ghibellinae factionis, crudeliter necuerunt. *Canis* propter crudelitatem.

3. Leo in candida area erat stemma Mainardi Pagani, reguli Faventiae urbis, ad quam fluit amnis Lamo, et Fori Cornelii, ad quod fluit Saturnus amnis.

4. *Coesena*, ad flumen Sapim.

5. Saracenorum gens, quam male affectam, Robertus Normandiae dux, ex Apulia et Sicilia expulit.

6. Exercitus Manfredi regis a Carolo ex Andegavia caesus ad Cepranum, in agro Romano, ubi Appuli a Manfredi per prodicionem defecerunt.

7. *Alardus* Valleriensis, eques Gallus, suasit Carolo ex Andegavia regi Apuliae et Siciliae (qui cum duabus copiarum partibus adversus Corradinum, demortui Manfredi nepotem, pugnaverat, et victus fuerat), ut parte tertia hostem praedae intentum aggrediretur: quo facto, ipse unus, praesentia sua, Corradini exercitum fugavit. *Talia-cotum*, castellum in Aprutio ulteriore.

8. *Alb*, Maometti discipulus ac gener, qui illius sectam deseruit, aliasque condidit

9. *Frater Dolcinus*, eremita, qui inexpugnabili super monte inter Novaram et Vercellas, cum tribus hominum millibus multisque mulieribus, turpissimam agebat vitam Cum propter nivem a pabulatione prohiberetur, coactus est se dedere populo Novarensi, qui cum multis aliis cruce signatis illum obsederat.

10. *Petrus de Medicina*, oppido in territorio Bononiensi; qui non modo inter suos, at praesertim inter Guidum ex Polenta et Malatestam Ariminensem discordias sevit.

11. *Guidus ex Cassero*, et *Angelulus ex Cagnano*. *Crustumium*, (Italice *Cattolica*), oppidum marittimum inter Fanum et Ariminum.

12. Malatesta filius uno carebat oculo.

13. Ventus, ex Focara monte efflans, valde illac navigantibus infensus. Significat non amplius illis hoc mare navigandum.

14. Fuit hic ex Ubertorum gente. Cum Amodeorum familia, irata in Boldemontem ex Bondelmontibus, quia, pollicitus uxorem ducere quandam ipsius domus, mulierem ex Donatis inde duxisset, consuleret quid faciendum; hic Mosca juvenem interficiendum contendit. Quapropter eadem die a Mosca ejusque sociis Boldelmons occisus est. Quae caedes magnum detrimentum Reipublicae attulit, omnis enim civitas in duas factiones, Guelfam nempe ac Ghibellinam, se divisit; et ejusdem Moschae generi ruinae fuit; namque Alberti omnes, virique ac feminae, aut morte aut exilio aut bonorum confiscatione multati fuerunt.

15. *Beltramus a Bornio*, castello in Retia, dux Altafortis, castelli in Guasconia, cum Joannis, cognomine *absque terra*, ex Henrico Angliae rege nati, educator esset, suasit ei ut in patrem bellum ferret.

16. Senarum Episcopum, qui eum crimine negromantiae ad ignem damnavit.

17. In quo *Brigata ex Asciano*, oppido in Senensi agro, et *Abagliatus*, alter Senensis juvenis, bona omnia profuderunt. Coetus hic erat juvenum divitum ac levium societas, qui, bonis omnibus divenditis, pretioque in unum collato, id paucis mensibus absumpserunt, et ad egestatem delapsi sunt.

18. Ironice, nam *Stricca* erat celebris ganeo; et *Nicolaus de Lambertis* epularum amator et inventor.

19. Rumenae Comites, arcis in Clusinis terris.

20. Turris pendens Bononiae, nomine familiae, quae eam condidit.

21. Linguam Italicam denotat, quae tunc pene in infania erat.

22. *Alexander et Napoleo*, ex Alberto De-Albertis nati, domino Falleronae, vallis in Thuscia, per quam Bisentius

annis Arnum versus defluit, post patris mortem regiones illas tyrannice divexarunt, ac tandem invicem irati se interfecerunt.

23. In quatuor concentricas partes dividit Dantes inferni fundum, in quibus proditores puniuntur. Nullis aggeribus aut scopulis hae distinguuntur, at solummodo diversis poenae modis; diversaeque habent nomina pro vario proditiōis genere. Prima vocatur *Caina*, a Caino fratris interfectore; altera *Antonorea*, ab Antenore Trojano, qui patriam prodidit; tertia Ptolemaea, a *Ptolemeo* Pompei proditore; quarta *Judecca* a Juda, qui Christum Judeis tradidit.

24. *Mordrec*, ex Artù, Angliae rege natus; qui, cum patri rebellasset, ac per insidias illi letum inferre vellet, tali ictu lanceae a patre praeventus fuit, ut per transruptum pectus Solis radius transiverit, ejusque umbram diviserit.

25. *Focaccia* ex Cancellieribus Pistoriae, juvenis singulari audacia et perditis moribus, qui puero consanguineo, propter puerilem noxam, manum amputavit, ejusque patrem domi aggressus interfecit. Ex quo scelere omnis Thuscia per multos annos turbata fuit; quippe inde factiones Alborum et Nigrorum prodierunt, quae non modo Pistoriae, sed et Florentiae, debacchatae sunt.

26. *Sassulus Mascheronius*, qui, cum cujusdam nepotis tutor esset, illum, ut haereditatem acquireret, interemit; quare damnatus capite Florentiae fuit.

27. *Albertus Camissonius De-Pazzis*, Ubertinum propinquitatis vinculo sibi junctum per fraudem leto dedit.

28. *Carlinus De-Pazzis*, pecunia corruptus, tradidit Florentinis Nigris castellum *Plani de Trevigne*, quod pro Albis in custodiam habuerat: quare multi ex Florentiae nobilibus capti et caesi fuerunt.

29. *Bocca* ex Abbatibus, Florentinus, ex Guelforum parte; cujus proditiōe in Monteaperto quattuor sociorum millia caesa sunt. A Ghibellinis enim pecunia accepta,

Jacobo De-Pazzis, vexillum principale ferenti, accessit; ei-que brachium amputavit: quare, vexillo lapso, exercitus se in fugam dedit.

30 *Buosus De-Duera*, Cremonensis, a Manfredro rege territorium Parmense cum multis copiis ad occupandum missus, ut Carolo ex Andegavia, Neapolis regnum invadere venienti, obsisteret, corruptus pecunia, Gallorum exercitui liberam viam reliquit.

31. D. *Thesaurus de-Beccheria*, Papiensis, ab Alexandro IV. Florentiam Cardinalis legatus missus, curasse dicitur summam rerum ex Guelfis ad Ghibellinos transferri: quare, seditione populi orta, caput illi in foro S. Apollinaris obtruncatum est.

32. *Joannes Saldanier*, ex Guelforum parte, cum Florentiae factiones ambae hostiliter congressae fuerint, ex Guelfis ad Ghibellinos transivit, novique regiminis factus est princeps.

33. *Ganus*, cujus proditiōe sub Carolo Magno a Mauris triginta Christiadum millia caesa sunt. *Tribaldellus* de Manfredis, Faventinus civis.

34. Ugolinus, nobili genere, Pisanus, adjuvante archiepiscopo Ruggerio de Ubaldinis, ejecit Pisis nepotem suum Ninum de Viscomitibus, qui in suam potestatem urbem redegerat; ejusque locum occupavit. Ab eodem deinde archiepiscopo insimulatus quod Florentinis et Lucensibus castella quaedam vendiderit, insurgente populo, captus est, et in carcerem, uti narratur, inclusus et enectus.

35. *Albericus ex Manfredis*, Faventiae dominus, in Manfredum ejusque filium iratus, simulata amicitia, eos ad convivium invitavit; condictoque tempore cum poma allata sunt, per sicarios utrumque occidit. Albericus postea se Gaudentium Fratrum ordini addixit.

36. *Branca Auria*, Jannensis, Michaellem Zanchium, suum socerum, ut Logoduri judicatum illi eriperet, adjuvante agnato, interfecit. De quo Zanchio Dantes locutus est cant. XXII.

37. *Trinas facies* pro tribus mundi partibus tum not.

38. *Tumulus*, id est infernus.

IN LIB. V.

1. In terrestri enim Paradiso Dantes Purgatorii montem imaginatur.

2. Sol pervenerat ad circulum (horizontem) quem circulus alius (meridianus) medium dividens, ex suo altissimo puncto respicit Jerusalem; ac nox, in parte huic puncto opposita, exhibat Gange; id est, ibi erat mane, hic vesper.

3. *Iusta voluntas*, id est Dei.

Plena pace, nempe indulgentia plenaria, gratia Jubilei, quem anno 1300 Bonifatius VIII. indulserat.

5. *Casella*, cantor erat eximius, et Dantis carmen (*Italice canzone*) canere incipit.

6. *Ratio*, id est justitia, quae rationi innititur, aut potius ipsa est justitia.

7. Si omnia scire potuisses, scivisses etiam omnes peccati consecutiones, atque ideo non peccasses; quare non opus fuisset ut nasceretur Christus, qui te redimeret.

8. *Specus*, id est montem tuberosum.

9. Imperatoris Henrici V.

10. Fridericum, regem Siciliae, et Jacobum regem Celtiberiae. Manfredus hos, utpote suos nepotes, laudat; sed Dantes alio loco (id est can. VII. Purg.) eos vituperat.

11. Manfredus, rex Apuliae et Siciliae, occisus fuit in praelio contra Carolum ex Andegavia, cui Clemens IV idem regnum, utpote Ecclesiae feudum, addixerat; cumque christiana communione exclusus esset, tumulatus fuit a Carolo juxta Beneventum: unde, jussu ejusdem Pontificis, episcopus Consentiae ossa effodit, atque extra regni fines, quod juris esset Ecclesiae, prope flumen Viridem dispersit.

12. Id est filia, ipsa etiam nomine Constantia

12. *Virtutibus*, id est facultatibus; puta voluntatem, intellectum, memoriam.

14. *Rentur* tot animas, quot facultates.

15. *Saxum*. Benassutius contendit esse planum, sive pratum.

16. Qui sunt in oppositis emispheriis, eoque in loco, per quem Phaeton non direxit currum (nempe extra eclipticam), horum alteri ad septemtrionem, alteri ad Meridiem, Sol videri debet.

17. *Belacqua* excellens, ut ajunt Interpretes, musicorum instrumentorum opifex. *Nil me miseret*, quia nunc certe scio te non esse damnatum.

18. *Jacobus ex Cassero*, Fanensis civis, cum Bononiae praeses esset, obstitit Attio VI Atestino, dominium illius urbis affectanti; quare, cum deinde Mediolanum proficisceretur, ab eodem Attio per sicarios inter Venetias et Patavium occisus fuit.

19. *Boncontes* pugnavit in campo Campaldino contra Guelfos Florentinos (quo in praelio Dantes erat eques) atque interfectus fuit, quin ejus corpus inveniri unquam potuerit.

20. *Aretinus* (Benincasa) interfectus fuit Romae in ipso suo tribunali a Ghino ex Tacco, in ultionem mortis suorum fratris ac nepotis, quos Benincasa, cum judex Senis esset, capite damnaverat.

21. *Cion ex Tarlatis*, Bartolorum familiam persequens, delatus fuit ab equo in Arnum, ubi mersus periit.

22. *Fridericum Novellum* quidam ex Bartolis (cognomine pistorulus, Italice *forajuolo*) interfecit.

23. *Farinata ex Scoringianis*, quo occiso, ejus pater Marsuccus, non modo sine lacrimis filii mortem tulit, sed tumulationi interfuit, occisoris manum est deosculatus, et consanguineis pacem suasit.

24. *Comes Ursus* a patruo, aut suis, per insidias interfectus.

25. *Petrus ex Broccia*, ab epistolis regis Galliae Philippi cognomine *pulcri*, aulicorum calumnia in tantum reginae odium incidit, ut, tanquam illius pudicitiae insidiatus fuerit, eum apud regem accusaverit.

26. *Sordellus* ex Viscomitibus Mantuae, poeta ac litteratus; de quo scribit Benvenutus e Foro Cornelii: *nobilis et prudens, miles et curialis*.

27. *Sanctaflora* feudum imperiale.

28. *Oltacherus*, rex Boemiae, imperatoris Rodulfi gener.

29. *Nasettum*, sic dictum a parvo naso, nempe Henricum III, regem Galliae; qui, praelio navali a Ruggerio Auria victus, Perpiniani secessit, ubi tristitia obivit.

30. Henricus III Navarrae rex.

31. *Illius*, id est Philippi cognomine *pulcri*.

32. *Vastus membris*, Petrus III. rex Celtiberiae, supra nominatus. *Naso ingens*, Carolus I. rex Siciliae.

33. Tum Carolus I. rex Siciliae, tum Petrus III. rex Celtiberiae, filios habuere non patriae virtutis haeredes.

34. *Planta*, sive pater; *semen* sive proles. *Constantia*, uxor Petri III. regis Celtiberiae, ut supra dictum est. *Beatrix*, filia Raimundi Comitiss Galliae Narbonensis (Italice *Provenza*) et *Margherita*, filia Eudis, ducis Burgundiae, quae nupserunt Carolo ex Andegavia. Ita Benassutius.

35. *Guilelmus*, marchio Montisferrati, ab Alexandrinis interfectus fuit: quare bellum ingens ortum est inter illos et Montisferrati et Canaveji incolas, in quo isti victi sunt.

36. Tam tenue est valemen, ut facile putes has Animas diaboli tentationes pati; cum revera nec patiantur, nec pati possint; sed tantum earum timore afficiantur: ita Benassutius.

37. *Ninus*, ex Viscomitibus Pisarum, iudex in iudicatu Gallurae in Sardinia.

38. Id est, postquam viduitatis vestes exuit: viduae enim albas vittas in signum maestitiae gerebant.

39. Nupserat enim Galeazzo ex Viscomitibus Mediolani, cujus stemma erat Vipera, ut Gallus Gallurae.

40. Nisi eventuum cursus, in Coelo fixus, immutetur.

IN LIB. VI.

1. *Belluae*, id est piscis, qui frigidus est, quia vivit in aqua, magnaque vi in cauda est praeditus, ut videre est ex saltibus ingentibus, cum in siccum est deductus: ita Benassutius.

2. Nox ad nos ascendere incipit, cum ex altissimo puncto circuli celestis, antipodes nostros tegentis, ad eorum horizontem vergit; ad quem tempore verno per tres gradus (seu sex horas) pervenit. Cum jam duos gradus explevisset, tertiumque jam tum expleret, consequens est ut illic esset diluculum.

3. Color primi gradus sinceritatem confitentis denotat; color et duplex rima secundi contritionem sive dolorem; color tertii charitatem, qua peccator, pertaesus culpas, ardere debet; limen ex adamante fundamentum stabile et inconcussum auctoritatis Sacramentum Poenitentiae administrandi.

4. *Clavis aurea* signum auctoritatis; *argentea* doctrinae, qua praeditus esse debet Sacramenti Poenitentiae minister.

5. Id est, ex gratia Dei recidit quisquis, donatus venia, in culpas relabitur.

6. *Dulci*, nempe mihi, ob patefactum ingressum.

7. *Ombertus* ex Aldobrandeschis, Comitibus Sanctaflorae, adeo superbia atque arrogantia Senensibus displicuit, ut ab eorum turba impetitus et interfectus fuerit.

8. *Guidus* Cavalcans Florentinus linguae gloriā *Guido* Guinicellio eripuit.

9. Cum nempe in Monteaperto Guelfi Florentini profligati fuerunt; quo in praelio Provenzanus Senensibas praecerat.

10. Ut stipem a populo peteret, qua amicum carcere liberaret.

11. Nosse dabunt quam durum molestumque animo nobili sit mendicare, cum te in exilium pellent.

12. *Eriphyle*, ut quoddam monile a Polynice haberet, locum revelavit, ubi vir suus Amphiarus latebat, ne Thebas ad bellum iret, in quo moriturum se certe praesciebat. Quo mortuo, Alchemeon filius, ut patrem ulcisceretur, matrem occidit.

13. Qui praesens haec fieri vidit, non melius vidit, quam ego haec eadem caelata ac picta videns.

14. Ironice, id est Florentiam.

15. Alludit ad duo facinora, ex quibus patebat quantum Florentini a maioribus degenerassent; nempe, amotionem tabellae ex modio, quo sal publice vendendum metiebatur; et detractionem folii ex libro, in quo acta publica referebantur.

16. *Locus veniae*, ubi Angelus peccatum invidiae delet.

17. Id est, ut mens, conscientiam examinans, nulla illius turbetur immunditia; in morem fluminis, qui puro decurrens alveo, clarus ac nitidus fluit; *conscientia* enim, ut ait Plinius, *mentem vexat*.

18. Quae ob Telamonem, castellum ad mare, fallitur spe magnam in mari potentiam acquirendi, ut falsa fuit in inquirendo Dianam, fontem aut flumen, quod Senas subterfuere credebatur.

19. *Sues*, Clusinos (*Italice quelli del Casentino*). *Catulos*, Aretinos. *Lupos*, Florentinos. *Vulpes* Pisanos.

20. Id est Dantes.

21. M. Fulcierum de Calbolis (nepotem Renieri, cui

Guidus Del-duca loquitur); qui, cum Florentiae esset praeses, multos factionis albae interfici jussit.

22. Pecuniam enim ab Nigris acceperat, ut Albos persequeretur.

23. *Sylva*, id est Florentia.

24. *Finibus* Romandiolae.

25. *Daemon*, Mainardus Paganus, Fori Livii tyrannus.

26. *Ugulinus* de Fantolis, nobilis Florentinus.

27. *Aglauros*, a Mercurio in saxum mutata, quod ipsius amoris erga sororem invideret.

28. Gaude tu quoque, Dantes, qui invidiam reliquosque pravos affectus, montem ascendendo, vincis.

29. Postquam mens ab extasi ad imagines externas rediit, cognovit res, per eam visas, rebus praesentibus respondere; et, si earum visio fuit *error*, utpote rerum praeteritarum, non tamen erat *falsus*; praesens enim verum repraesentabat.

30. Ut aquam ignis extinguit, ita mansuetudo iram.

31. *Marcus Lombardus*, nobilis Venetus, ut ajunt Interpretes.

32. *Diffissa* ungula, id est potestas spiritualis a corporali sejuncta.

IN LIB. VII.

1. In Sagittarii constellatione.

2. Pontifex Adrianus V.

3. Vanum est enim omne opus sine amore aeterni boni, sive Dei.

4. *Dos*, quam filia Raimundi Berlinghieri, Comitis Gallicae Narbonensis, tulit Carolo ex Andegavia.

5. Carolus ex Andegavia S. Thomam Aquinatem veneno necuisse dicitur, cum ad Concilium iret.

6. Corolus II. rex Siciliae, captus fuit in navali praelio a Ruggerio Auria. In libertatem missus, filiam suam in matrimonium Attio Atestino, a quo pecuniam acceperat, dedit.

7. *In templum*, nempue in bona templarium equitum, quorum egit ut deleteretur ordo.

8. More hominum loquitur, quibus dulcis est ira, cum certi sunt posse ei satisfacere, ac vindicta gaudere.

9. Pygmalion fuit frater Didonis, cujus maritum Sichaeum interfecit. Sichaeus, respectu uxoris, erat Pygmalionis frater. Hunc Dantes *parricidam* nominat, quia talis dicitur, qui ex propinquis aliquem enecat; ac Florus Horatium et Jugurtham parricidas appellavit; quorum primus sororem, alter fratres occiderat.

10. Animae jacentes, paulum erecto ac flexo capite, respiciebant suos pedes versus, ad locum scilicet unde ventura erat Anima, quam liberatam ex terraemotu praesenserant: ita Benassutius.

11. Id est, poeta.

12. Id est, pro vobis, quasi patrona, precatur et intercedit.

13. *Foresis*, nobilis Florentinus, ex Donatorum familia, amicus et propinquus Dantis, qui Gemmam ex Donatis uxorem duxit.

14 *Bonojuncta*, ex Orbisanis Lucae.

15. Martinus IV.

16. *Ubaldinus* de Ubaldinis, ex Pila, castello Montis Senarii.

17. Erat enim archiepiscopus Ravennae.

18. *Rigugliosum*, Fori Livii marchionem, qui promo referenti quod vulgo diceretur is semper bibere, respondit: dicito quod semper sitio.

19. Non hic amorem aliquem Dantis erga Gentuccam, sed Gentuccae erga Dantem beneficentiam innui valide probat Benassutius.

20. *Corsus* ex Donatis. princeps factionis nigrae, qui populum insequentem fugiens, ex equo decidit, et miserrime obivit.

21. *Amitto* tempus luendae poenae, quae erat in adeunda arbore, Animas emaciante.

22. In vertice montis.

23. *Patefacto*, id est sine arbore.

IN LIB. VIII.

1. Erat hora duplex (vel 82 mom. ut vult Benassutius) post meridiem.

2. *Prospectum* (Dantes *veduta*) id est providentiam.

3. Aristoteles.

4. *Ermaphraditus*, non modo sexus, sed et speciei; id est, cum bestiis coitus.

5. Non ausus me mittere in ignem, ut Guidum amplecterer, quomodo filii Hypsiphylem matrem amplexi sunt.

6. *Usus* Italice scribendi.

7. *Lemosinem*, Gerault de Bernoil ex Lemovico.

8. *Arnaldus*, sive Arnau, Daniel.

9. Sol erat in loco, unde fit mane in Jerusalem, dimidium noctis in Hispania, meridies in India; erat ideo vesper in Purgatorii monte, cui opposita est Jerusalem.

10. *Pomum*, id est felicitas. *Per tot ramos*, nempe per tot modos, sive voluptates.

11. Tres Virtutes theologales, Fides Spes Charitas.

12. Quatuor Virtutes cardinales. Tres stellas, id est oculos, habet Prudentia; inquit enim Seneca: *si prudens est animus tuus, tribus temporibus dispensetur: praesentia ordina, futura praevide, praeterita recordare.*

13. *Septemtrio*, id est septem candelabra.

14. Viginti quatuor Seniores.

15. Id est, Angeli.

16. Varba sunt Beatricis.

17. Beatrix mortua est ineunte juvena, quae est aetas secunda.

18 *Dapem*, id est aquam Lethes.

19. More amantium, qui ante domum suarum Venerum ambulant.

20. Id est, hebetatur justitiae gladius.

21. Clamarunt omnes adstantes Angeli Seniores et Virtutes.

22. *Sidera* quatuor illa, de quibus est sermo in cant. 1. Purgatorii.

23. *Umbrabat*, nempe floribus spargebat.

24. Haec planta est Humanitas, sive Natura humana, ut clarissime patet ex voce *Adamus*, quam, vix visa arbore, omnes ediderunt. Hanc plantam enim Adamus floribus ac frondibus, nempe innocentia ac donis Spiritus Sancti, dispoliavit. Cui plantae Gryplus, sive Christus, currum, id est Ecclesiam, alligavit; quo alligato, planta revixit. Haec est arbor, de qua dictum fuit cantu praecedenti XXIV. *Planta est ulterius prima demorsa parente.*

25. Christus enim humanam naturam sumpsit integram, qualis creata fuit, non ab Adamo deinde vitiatam.

26. *Colore* sanguinis, id est Christi, quo instaurata est Humanitas, et de hac creata Ecclesia.

27. *Mali*, scilicet Christi, qui malo comparatur.

28. Persecutio Imperatorum Romanorum in Humanitatem redemptam et ejus Ecclesiam.

29. *Vulpes*, nempe Haeresis, Aarii et aliorum.

30. Constantini imperatoris donatio.

31. *Draco*, id est Maomettus; qui, de terra egressus, scilicet ab inferno, inter utramque rotam, inter nempe vetus et novum testamentum, condidit nefariam suam legem, ac multas gentes ab Ecclesia Christi, pervagatus, avulsit.

32. Dominationes aliae, quas Ecclesia est adeptæ.

33. *Septem capita*, id est septem vitia; quorum tria, nempe Superbia Ira et Avaritia, cum geminis cornibus, quia damnum afferunt et vitioso atque aliis; quatuor cum uno cornu, scilicet Gula, Invidia, Acedia et Luxuria, quia solis vitiosis nocere solent.

34. Romana Curia: mulier illa, de qua sermo fuit cant. XI. Inferni.

35. Philippus, cognomine *pulcher*, rex Galliae.

36. *Mihi*, id est Imperatori Germaniae, cui ego favebam.

37. Alludit vexationi, quam idem Philippus attulit Bonifatio VIII; de qua dictum est cant. XX.

38. Id est, Curiam Romanam, seu Sedem Pontificiam, in Galliam transtulit.

39. Significat Pontificiae Sedis translationem, et citum ejus reditum.

40. Vaticinatur Pontificiam Sedem non diu Avenione mansuram. Alludit verbis Apocalypsis: *Bestia, quam vidi-sti, fuit et non est.*

41. Id est, vindicta Dei nullo impedimento cohibetur. Opinio vulgi erat, homicidam, si super interfecti tumulto panem vino intrisum (Italice *zuppa*) comedisset, impunem evasurum.

42. *Volucrum regina*, nempe imperium.

43. Id est *Dux*. Numerus enim 515, si Romano more scribitur, est DXV; in quo, si V ponitur post X, fit Dux: de quo valde disputant Interpretes.

44. Narrat Ovidius Themidem, quia Najades Thebis responsa atque oracula clare redderent, aprum immanem misisse, qui segetes proculcaret. Sed in Ovidio pro *Naiades*

legendum *Laiades*, nempe Edīpus, filius Lajī, regis Thebes.

45. *Bis* primo ab Aquila, secundo a Gigante, aut potius a Dracone.

46. Deus enim Naturam Humanam creavit, ut hanc sibi sumeret Christus; de qua hic Ecclesiam condidit, cujus ipse est caput et sponsus. Quare qui laedit Ecclesiam, laedit Humanam Naturam Divinae coniunctam, atque dicit, agendo, hanc esse maleficam, ut ajebant Pagani.

47. Adamus, pomum comedens, plantam momordit, vulneravit, contaminavit.

48. Adamus traduxit in *poenæ* annos 930. quos vixit; et in *desiderio* annos 4502, quos moratus est in Limbo.

49. Dicitur *Elsa*, exiguus amnis, qui in Arnum influit, res ibi mersas in lapidem convertere.

IN LIB. IX.

1. Nempe, Horizontem, Zodiacum, Aequatorem, et Colorum aequinoctialem.

2. *Illinc*, id est in emispherio Purgatorii; *hinc*, in emispherio opposito, seu Jerusalem.

3. *Rota*, seu Luna. Dantes, evectus ad pheram ignis, concentum audire incipit, quem Coeli circumeuntes edunt. Quem nunc audit, est concentus Coeli Lunae.

4. Allegoria. Id est, vos, quibus est tenue ingenium, ac doctrinae impar, abscedite; vos autem, qui ab ineunte aetate sapientiam, quae cibis est Angelorum, nempe spiritualis, adquirere nixi estis, me sequimini.

5. *Uno excepto*, nempe principio *rari* ac *densi*, quod solum tu admittis.

6. *Primum*, nempe rarum esse in utraque parte. Tempore Dantis chartae ex facie una erant albae, et ex altera nigrae; ac proinde in una tantum scribebatur.

7. Injustam videri hominibus divinam justitiam, est

illis causa fidei; scilicet credendi quod humanam intelligentiam superat; non haereticae audaciae, seu non credendi quod mortalibus non intelligitur.

8. Mundus fit vividior, quo magis ex terra accedit Empyreo.

9. Mercurii sidus luce sua terram colentibus Sol abscondit.

10. *Colli*, in quo erant Fesulae, ex quarum reliquiis aedificata est deinde Florentia. Fesulae autem destructae sunt, quia coniurationi faverant Catilinae.

11. Id est Aquila, insigne imperii, ducente Aenea, ut supra.

12. Haec gloria maxima Aquilae sub Tiberio imperatore fuit Christi damnatio ac mors; quae re vera fuit maxima injustitia, atque ignominia; sed, si spectatur tanquam effectus divinae Providentiae, ex malo bonum deducentis, est maxima ac praecipua Aquilae gloria humani generis redemptionem effecisse.

13. Raimundus Berlingherius, Comes Galliae Narbonensis.

14. *Duplices*, id est charitatis erga Deum ac proximum, quam ostenderat, Dantem edocens.

15. Alludit verbis S. Joannis: *propter nimiam charitatem, qua dilexit nos*.

16. Liberum nempe ac non subditum est novis stellarum influxibus, quibus caetera subjacere solent.

17. Seraphim sunt ceteris beatis Spiritibus sublimiores, atque ideo ab eis initium sumunt cantus et choreae.

18. Initium primi ex Dantis Carminibus, Italice *Canzoni*.

19. Hic est Carolus Martellus, rex Hungariae, primigena Caroli cognomine *claudi*, regis Apuliae, vir magna virtute praeditus, et amicus Dantis.

20. Meo fratri, cujus indoles ex liberalibus parentibus

in parcam et avaritiae deditam degeneravit, opus est habere ministros, non Catalaunos, quos habet, avaros, sed integros et liberales.

21. Aristoteles.

22. *Abollae*, Italice *sopravvesta*.

IN LIB. X.

1. *Clementia*, filia Caroli Martelli, uxor Ludovici X. regis Galliae.

2. *Fraudes*, per quas regnum Apuliae Robertus, Caroli frater, eripuit Carolo Unberto, ejudem Caroli filio.

3. *Fax*. Ezellinus, insignis tyrannus.

4. Propter cladem ac caedem Patavinis illatam a Cane Scaligero.

5. Richardus ex Camino. A conjuratis interfectus fuit dum latrunculis luderet.

6. *Maltam*, turris, quam erexerat Ezellinus in carcerem.

7. *Maxima vallis*, Mare mediterraneum.

8. *Folcus*, filius mercatoris Januensis, qui se Massiliam transtulit: quare dixit Petrarca: *Folchetto, che a Marsiglia il nome ha dato. Ed e Genova tolto*. Ex amasio factus est monachus et episcopus.

9. Urbs tua, scilicet Florentia, quae dici potest ex Lucifero nata (dixit enim Christus: *vos ex patre diabulo estis*) cujus Luciferi invidia tot dolorum causa fuit, juxta illud Sapient. 11. 24. *Invidia diaboli mors introivit in orbem terrarum*.

10. Canonico juri student; hujus enim studium est lucrosum.

11. *Scalam*, per quam nemo descendit, ut Dei mandata exequatur, quin certus sit per eandem ad Deum revertere.

12. *Albertus* magnus, celeberrimus theologus saeculi XIII.

13. *Gratianus*, auctor Concordantiae discrepantium canonum.

14. *Petrus Lombardus*, alias *Magister sententiarum*. Initio operis ait, se hoc dare Ecclesiae in modum ac similitudinem oblationis, quam fecit paupercula in gazo-phylacio, ut narrat S. Lucas.

15. Salomonis.

16. S. Dionysius areopagita, qui scripsit *De divinis nominibus*, et *Angelorum hierarchia*.

17. Lactantius. *Parva*, quia hic, licet in eloquentia magnus, non idem fuit in theologia.

18. Boetius, strangulari jussus in carcere a rege Theodorico. Alluditur ejus Operi *De consolatione philosophiae Celdauri*, ecclesia Paviae, nomine *Celum auri*:

19. *Bedae*, venerabilis presbyteri Angli, Homiliarum scriptoris. S. *Isidori*, episcopi Hispalensis, scriptoris ecclesiastici. *Richardi*, canonici regularis S. Victoris juxta Parisios.

20. *Sigieri*, praeceptoris theologiae in Parisiorum athenaeo.

21. Horologium ad excitandum (Italice *a sveglia*) in monialium caenobio.

22. Hispanorum regum stemma, in cujus parte est castello impositus, atque in altera subpositus castello, leo.

23. *Salute*, id est modis ad assequendum finem. Fides promisit gratiam, sive auxilium; et Dominicus operam.

24. *Consilium*, nempe paupertatis.

25. *Taddeus*, insignis jurisconsultus Florentinus. *Ab Ostia*, id est Ostiensis, interpretes Decretalium.

26. *Civilem pugnam*, id est contra haereticos, qui et ipsi erant ex civitate Christi.

27. Metaphora ex doliis; quibus, bene custoditis, ex vino fit crusta; incustoditis fit mucor.

28. Id est, si quis recenseat Dominici ordinis singulos fratres, aliquem bene moratum inveniet.

29. *A lumine*, id est Illuminatus.

30. *Os cornu*, id est duo sidera Ursae minoris, proximiora polo, quae includunt spatium ad imaginem cornu.

31. Sermo Thomae veniebat ex ora ad centrum, in quo erant Dantes et Beatrix: ac sermo Beatricis ex centro ad oram, ubi erant duae coronae.

32. *Sigilla*, oculi Beatricis. Item infra *voluptas*.

33. Vide Notam 6 in Lib. IX.

34. *Tempus*, id est nubendi.

35. Dantes *ucellatojo*, ubi divites Florentini villas urbanas habebant, ut Romani in *Monte-Mario*.

36. Imputat Curiae Romanae quod Florentia alienigenis sese impleverit, quia civitatem in factiones Guelfam et Ghibellinam divisit.

37. Id est, ad tuendam civitatem nil conferunt illius vires et magnitudo, nisi in ea sit pax et concordia.

38. Vide Notam 15 in Lib. VI.

39. *Pilae auree* erant stemma Lambertorum. Hujus familiae studium innuitur pulcris aedificiis urbem ornandi.

40. Apud enim hanc petram Bondelmons occisus fuit.

41. *Lilium* erat insigne Florentiae publicum; quod in belbum ferebant; et si victi fuerint, inversum referebatur. Erat autem album in area rubra; at, civili discordia orta, a Guelfis victoribus positum est rubrum in area alba.

IN LIB. XI.

1. Pontifex Clemens V; qui, potquam Henricum VII. ad imperium evexerit, obstitit illius in Italiam adventui ejusque inimicis occulte favit.

2. *Dites* sunt, quos Canis vicerat; *inopes* sunt exules, quos hospitio excepit.

3. Dantes *chi più s'abbavdona*, id est qui magis imparatum fortunae sese credit.

4. *Gaudebat*, id est revelasse, quod ego scire cupiebam.

5. Id est, hoc in quinto Coelo.

6. Carolus magnus.

7. Quo enim magis ascenditur, eo sunt Coeli ampliores.

8. *Pane*, id est eucharistico, aliisque sacramentis, per anathema interdictis.

9. *Ilius*, id est S. Joannis Baptistae, cujus effigies imprimebatur Florentiae in nummis aureis, Italice *forini*.

10. Id est *Throni*. Vide Purg. cant. IX.

11. *Laudibus*, id est Beatis, qui per divinam gratiam tales facti sunt.

12. Id est, illi Beati, Spiritu Sancti accensi.

13. *Alberti*, imperatoris Austriaci.

14. Philippus, cognomine *pulcher*.

15. Oduardus 1. rex Angliae, ac Robertus rex Scotiae.

16. Alphonsi regis Hispaniae, et Wenceslai regis Boemiae.

17. *Bonitas*, id est liberalitas Caroli II, regis Apuliae et Jerusalem.

18. Hic est Fridericus, Petri regis Celtiberiae filius. Friderici hujus patruus fuit Jacob rex Balearum, et frater fuit Jacob rex Celtiberiae.

19. *Bestia*, Henricus II, rex Cypri, in qua insula sunt urbes Nicosia et Famagusta.

20. Opinio erat tempore Dantis Solem stellis omnibus, etiam fixis, lucem impertiri.

21. *Tibiis*, Dantes *flavilli* a verbo *flare*, unde Italice *flauto*.

22. Trajanus imperator.

23. Guilelmus II, cognomine *bonus*, rex Siciliae; quae plorat Carolum II propter bellum, quod illi infert, et Fridericum propter tyrannidem, qua eam vexat.

24. *Ripheum*, de quo scripsit Virgilius: *cadit et Ripheus, justissimus unus qui fuit in Teveris, et servantissimus aequi*.

25. Id est Aquila, imago aeterni placiti, quod statuit universum terrarum imperium.

26. *Patebit* ex divina ultione illud caenobium non amplius esse, quale erat.

27. Id est, fui Petrus Damianus usque ad meum ingressum in caenobium: deinde fui Petrus peccator (nempe me dixi et subscripsi *Petrus peccator*) usque ad meum obitum Ravennae, cujus templum maximum Deiparae dicatum est. Ita Benassutius.

28. Vindictam offensus cupit, atque ideo hanc semper tardare putat: offensor contra hanc pavet, ac proinde semper sibi imminere videtur.

29. *Natum* et *Patrem*, id est Martem et Saturnum.

30. Metaphora ex pictura, in qua, ut sinus vestium bene pingantur, requiritur color tenuis ac languidus.

31. Fides enim locum tenet ratiocinii, et credere cogit firmiter quam quodlibet argumentum; juxta illud Augustini: *Christianus sum; nescio quod credo*.

IN LIB. XII.

1. Id est *quater*. Quater enim Christus tres discipulos prae reliquis secum habuit: in sanatione leprosi, in ad vitam revocatione filiae archisynagogi, in transfiguratione, et in horto Gethsemani.

2. *Montes*, id est Apostolos. Alludit verbis Ps. CXX. *Levavi oculos in montes*. Apostoli autem reliquique majores

Sancti in Scripturis vocantur montes: ut in Ps. LXXXVI.
Fundamenta ejus in montibus sanctis.

3. *Duplice amictu*, id est beatitudine animae et corporis.

4. *Cancer* enim ex solstitio Decembris per integrum mensem oritur dum Sol occidit.

5. *Aristoteles*. Dixit se ex philosophia et revelatione scire quod Deus est amandus. Nunc utriusque exemplum affert.

6. *Frondes*; nempe res creatae.

7. Id est, a prima hora (exclusa) primi quadrantis ad secundam (pariter exclusam) quadrantis secundi; sex nempe horas. Dividitur enim cursus Solis in quatuor quadrantes, quorum quisque sex horis constat.

8. De Pontificibus Joanne XXII ex Caorsa, et Clemente V ex Vasconia, loquitur.

9. In medio Januarii, cum maximum est frigus.

10. *Prima plaga*, id est zona torrida. *Finem*, id est tropicum Cancri.

11. *Medium*, id est axem; in quo immobili caelestes orbes obvolvuntur.

12. *Hac urna*, nempe primo mobili. Id est, vides ut hoc primum mobile sit prima temporis mensura, non autem Sol, Luna, Planetaeque alii, qui subinde ac deinceps annos mensesque ac dies metiuntur.

13. Id est, gentis humanae; Solem enim dixit Dantes Parad. cant. XXII *padre d'ogni mortal vita*.

14. Inter annum civilem et solarem in calendarii correctione, a Julio Caesare habita, minima differentia erat temporis; quae, ab astronomis neglecta, magnam in ordinandis anni tempestatibus, processu temporis, allatura erat varietatem. Haec minima differentia putabatur *centesima* pars diei. Dantes ponit rem remotissimam pro proxima, quam desiderabat.

15. Ut in cant. XXXI Purg. Dantes videbat reflex in oculis Beatricis imaginem gryphi, sic nunc in eisd reflexum vidit *punctum*, sive imaginem Dei; quod punctum, conversis oculis, vidit in nono Celo (*volumine*), ut hoc quisque, bene perspicienti, illic apparet.

16. *Salutem*, id est bonitatem. Quod magis bonum est, majorem bonitatem impertit; et quo magis corpus est amplum, majoris bonitatis est capax, ut plus lucis cristallus magnus, quam parvus, recipit.

17. Cant. IX Parad. Dantes *Thronos* vocavit specula; nunc ideo eos vocat *Thronos divini aspectus*.

18. Dionysius areopagita, qui fuit discipulus S. Pauli.

19. S. Paulus.

20. Id est tempus minimum.

21. Id est, ut infra dicitur, forma pura, materies pura, atque utraeque conjunctae.

22. *Potestate* recipiendi actionem et formam. Angeli, quibus est forma pura et purus actus, atque materia carent, partem supremam obtinuerunt, id est primum mobile. Materies pura posita fuit in infimo loco, ac proinde in centro terrae. Partem mediam forma et materies junctae (ut anima et corpus) occuparunt, id est octo Celi corporei, quorum cuique Angelus est quasi anima et motor.

23. Quomodo (cum in regionibus Orientalibus, a nobis valde remotis, est sexta hora, id est meridies, et noster mundus quasi ad planum inclinatur umbras) ex summo Caelo, jam albescente, aliqua stella evanescit; ac deinde, magis illucescente Aurora, omnes etiam splendidiore abeunt.

24. Columbi more, cum escam inserit in os pullorum: ita Benussutius.

25. Pont. Clemens V. *Anagninum*, nempe Bonifacium VIII.

26. *Conditione*, aut paternae fidei, aut circumcisionis, aut baptismatis, ut infra dicitur, pro temporibus.

27. Id est, prout Gratia plus minusve ornet capillis suis hanc aut illam Animam. Capilli enim in Sacris Canticis ponuntur pluries pro donis Spiritus Sancti.

28. Adamus pater humanae gentis, ratione naturae: Petrus ratione gratiae.

29. *Somni*, id est visionis.

30. Amor Dei erga hominem exarsit, cum illum creavit. Cum autem homo peccaverit, amor Dei erga illum quodammodo refrixit. Iterum exarsit, cum Deus eum redemit; in utero Mariae exarsit, in quo humanam carnem suscepit.

31. *Supremam Salutem*, id est Deum.

FINIS.

<i>Pag.</i>	<i>Ver.</i>	ERRATA	CORRIGE
6	176	es	est
11	354	sacimus	facinus
Ibi	Ibi	onim	enim
12	382	splendita	splendida
25	811	alisque	aliisque
35	100	momori	memori
38	226	Erichthno	Erichtho
41	353	genu	genus
50	637	cuccurrit	cucurrit
51	681	moras	mores
Ibi	699	protin	protinus
53	761	ritemus	vitemus
54	799	nonstri	monstri
55	808	complectere	amplectere
61	24	perserit	perurit
63	106	placusse	placuisse
Ibi	426	improbe	improba
78	641	quem	quam
79	644	ham	hanc
98	372	luctratis	lustratis
Ibi	374	quae	quas
102	864	pandet	pendet
121	194	Aoor	Amor
123	263	slelerant	steterunt
124	322	jujamen	juvamen
126	382	hicmem	hiemem
132	275	vitra	ultra

<i>Pag.</i>	<i>Ver.</i>	ERRATA	CORRIGE
136	712	calores	colores
141	871	recto.	recto
145	105	adversti	adverti
152	359	his	hic
153	369	spelae	spelaea
155	449	alta	alte
163	724	slaudenda	claudenda
165	788	ures	aures
Ibi	793	redeans	redeas
176	225	sum ego	sum ego, sum
178	309	Celitum	Celituum
Ibi	311	husuit	hausi
184	115	lempore	tempora
200	142	illorum	illarum
223	921	Assimis	Assimilis
230	115	par	per
246	639	Mala	Male
266	457	flagra	flagras
269	545	Hac	Hoc
297	540	beari,	beari.
298	575	entumque	centumque
299	617	Remo	Nemo
308	1	contingat	forte erit, ut
Ibi	3	tendem	tandem
317	308	Nullam	Nullum
318	341	puae	quae
324	462	undus	undas
325	586	vincunt,	vincunt.
328	689	aspicies	aspiciens
330	753	flects	flectis
334	902	juncta	junctae
335	930	subibat	subibant

OPERE DELLO STESSO AUTORE
LE QUALI TROVANSI VENDIBILI PRESSO IL MEDESIMO
IN CAMERANO DI ANCONA

Institutiones Juris Civilis (versibus expositae)	L. 2 —
Job, Apocalypsis, et Cantica Moysis (versibus exposita)	2 —
Prophetæ (tutti i Profeti) (versibus expositi) Tomi II	6 —
De Sacramentis (latinis versibus) Libri II.	1 —
Liber Psalmorum (versibus expositus cum Argumentis et Notis)	2 50
Messias (latinis versibus)	1 50
Homeri Ilias (latinis versibus)	2 50
Homeri Odyssea (latinis versibus) vol. 1. in 16	2 50

Prezzo del presente Volume Lire TRE.

C

UNIVERSITY OF MICHIGAN

3 9015 03480 5112

